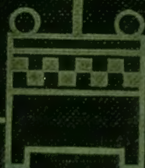
Svätok VII.

Sobrané Diela Svetozára Hurbana Vajanského









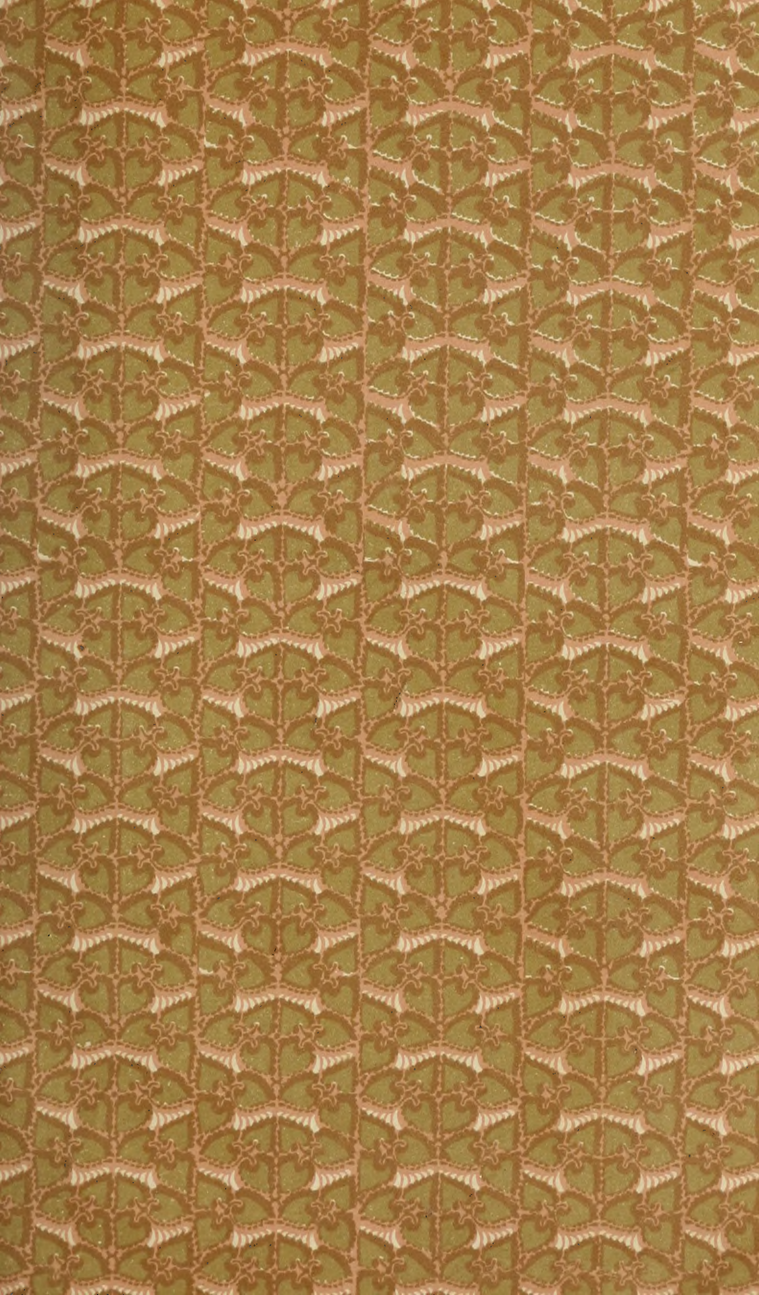
Purchased for the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

from the

KATHLEEN MADILL BEQUEST



61-A f. 54165
~~63-A 16635~~
130'
1/9

Vajanský

VII.

Sobrané Diela Svetozára Hurbana Vajanského.



Sväzok VII.

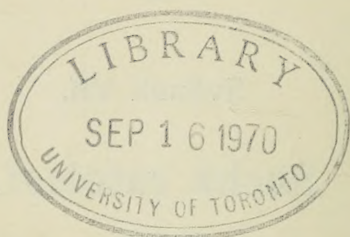
Suchá ratolesť.

Román.



Nákladom Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turčianskom Sv. Martine. 1909.

PG
5438
H8
1909
Sv.7



Tlačil Kníhtlačiarsky účast. spolok v Turč. Sv. Martine.

Hviezdoslavovi

venuje

Vajanský.

Venovanie.

Posväcujem Ti, drahý brat môj, túto prácu bezsenných nocí, dcéru hlbokých duševných rozčulení, bolestných i radostných, a želám si, aby našla stezku ku Tvojmu dobrému, útlemu srdcu. To bude jej istým predznakom, že nepomýli cestu k zlatým srdciam slovenským vôbec...

Jestli najdeš v nej príchuť sarkastického blenu — živel duši Tvojej taký cudzí, ďaleký — pomni, že nie každému je dané hľadeť na život s takou dobrou krotkosťou a nežnosťou, ako Tebe, sladký poet náš! Pomni, že moje bezsenné noci pretŕhané boly raz chmúrnymi, raz búrnymi dňami, a čo najviac tiesni a hatí v svobode slova, nechutnou borbou so sýtou mátohou egoismu... Uver mi: i horké slová oblial som vrelou, srdcovou krvou! Ľúbosť k národu a ľudu slovenskému je pýchou a prelesťou môjho žitia, a vyslovujem ju ako viem: svojím nahorklým tónom. Jestli ju chcem vysloviť sladko, krotko a pritom hlboko i nádherne, vtedy čítam si nahlas Tvoje básne.

Turčiansky Sv. Martin, 15. januára 1884.

V.

I.

Nad dolinou, ktorú tvorily rovnobežné dve reťaze nevysokých, no veľmi malebných kopcov, zavislo šedasté, riedkymi oblakmi pokryté nebo. Slnko chýlilo sa k západu; vidno ho síce nebolo, no zjasnené oblaky ho prezradzovaly. Po zle opatrovanej hradskej ťahaly dva sivé veľké kone bričku. Na zadnom sedlisku, nahnutý ku predku, sedel Karol Vanovský, dobrý gazda z Rudopolia, muž stredného veku; gaštanová, len riedko šedinami preskočená brada okružovala širokú, mužskú tvár jeho. Na pravom boku, ľahko opretá o trasúce sa operadlo, sedela jeho žena Mária. Čez belasý závoj dral sa úbel jej pravidelnej, krásnej tvári. Vzrastom takmer dosahovala statnú výšku svojho manžela. Oproti obom, na nižšom sedadle, túlilo sa k nohám matkiným sedemročné dievčatko. Zlato-žlté vlásky, do čela učesané a tam rovno ustrihnuté, žiarily ozaj zlatou farbou; tiché, akoby zadumané oči hľadely na tuhú zeleň lúk, prestierajúcich sa z ľava od hradskej až po úpätie kopcov.

»Rád veziem sa touto tichou, zabudnutou dolinou,« riekol Vanovský, narovnajúc chrbát.

Teraz bolo vidno, že je predsa hodne vyšší, než jeho žena. »Nože, Ďurko, nežeň, veď z nás dušu vytrasieš!«

Ďurko pritiahol opraty, sadol na ne a počal si nabíjať do fajky. Koníky premenily trop na krok, spustiac hlavy o poznanie nižšie. Pravý fŕkol, snáď rád tichšiemu kroku.

»Naozaj, dnes je krásne,« riekla Mária a odhodila s tvári závoj. Jej veľké sivé oči švihly po utešenej doline. Popri hradskej tiekol silný mlynský potok, umele upravidelnený priekopami, ktoré jeho prirodzenému behu daly rovný smer. Miestami boly priekopy svieže — tam nedávno mlynári čistili koryto — miestami uspely zarásť trávou a mrcha zelinou. Na pravo strmo zdvíhala sa stráň, porastená bučinou. Mladé, svieže pne šerely sa, koruny tichúnko pošumievaly.

»Sú ryby v tomto potoku?« ozval sa zvučný hlások dievčaťa. Jej chudá, nežná rúčka zdvihla sa smerom ku mlynskému kanálu.

»Nie, Lili, nie,« odpovedal jej otec. Hlas jeho znel silno, no láskavo. »To je odrazená voda, ktorá len mlynské koleso krúti, ale rybičiek neživí. Ony nemaly by tam pokoja.«

Lili zamyslela sa o tom, prečo ryby nemajú pokoja v krásnej, tuho vlniacej sa vode. Snáď ich hltá žralok, ktorého zubatá papuľa známa jej bola z obrázkovej knižky.

Povoz sblížil sa k malému briežku. Potok

zabočil v ľavo a padal na koleso úhľadného mlyna. Veselo belela sa jeho stena pod škrydlicovou strechou, z komína vystupoval dym rovným, počerným stĺpom.

Kone napäly sa a ťahaly bričku dosť rýchlo hore briežkom. Keď vyšla na vrchol, nové panoráma objavilo sa pocestným. Dolina bola už zúžená, na sráznom skalisku zjavily sa rumy hradu.

»Vidíš, Elsa,« riekla pani Vanovská, berúc dieťa svoje na lono, »to Vodínsky zámok, čo ho vidno i s našej verandy.«

»Ah, náš Vodín je celkom inakší,« zadiveno rieklo dievča, priľnúc rúčkami k úškam, »ďaleký a vysoký! A tento je tak blízko, že by som hneď zabehla pre rubíny.«

»Aké rubíny?« zasmial sa otec.

»Ktoré Anna videla pri západe slnka.«

Na neveselú tvár Márie sadol úsmev. Ona pritisla k sebe svoje dieťa. »Aká umnica,« pomyslela, »ona pozoruje na každé slovo! Pravda je, Anna vidí voždy v rose brillanty a v hre zory rubíny a boh zná čo ešte.«

Vodín ukázal sa v celej svojej šedosti. »Žobrák,« pomyslel si Ďuro; »ale sa majú na čo dívať, žobrák!« Jedna veža zámku čnela pyšno do výše, ostatné teremy boly z veľkej čiastky rozrumené: ich najväčšia čiastka zošustla sa príkrym kopcom nadol. Ľud si povrával, že v úšuste medzi rozdrobeným skálím a na skalu

stvrdlou maltou našly sa zlaté peniaze. Ľud si to povrával i veril — no takého šťastníka nikto neznal, ktorý by bol naozaj zlato našiel v rozdrobeninách skalných.

»Lili má pravdu,« riekla pani Vanovská, »s tejto strany je Vodín nízky, nepatrný; od nás je taký strojný, imposantný.«

»Naša dolina, duša moja, leží omnoho nižšie; ešte mnoho kopcov prebehneme, kým prídeme do Rudopolia, a hlavná vysoká stena pnie sa smerom k našej rudopoľskej doline a Šedým horám.«

Medzitým si Lili sadla zase na sedlisko a mala si očká vyhľadeť po rubínoch. Nič nenašla, iba šedé, tienisté skaly a pusté diery v zvetralom múre.

Keď povoz vyšiel na posledné návršie, zmizla dolina, a s pustého vrchu, rozoraného výmoľmi, vidno bolo široké pole. Zámok zostal na ľavo; už hodne narástol; pod ním zkrsly iskierky: oblôčky podzámskej dediny, Oružné zvanej. Na západnej strane, obrúbenej ďalekým pohorím, zostaly len pamiatky večernej zory. Vo hmlistom šere černelo sa Rudopolie v objeme záhrad. Veľký kaštieľ na dvoje poschodí mohutne vyčnieval zpomedzi meštianskych domkov popri starej kostolnej veži. Biela hradská cesta vybiehala z čierňavy a tratila sa v ďalekej rovine.

Lili počala kyvkať na svojom sedlisku.

»Karol, vezmi Elsu na lono.«

Karol Vanovský vztiahol svoje mohutné ramená, ticho zdvihol dieťa a položil na lono. Hlava dievčatka spočívala na jeho ľavom ramene a potriasala sa pri každom seknutí voza, sbiehajúceho dolu príkrym kopcom. Zahamované koleso škripelo a zanechávalo po sebe modrú koľaj.

Karol Vanovský zakúpil sa bol pred rokmi v Rudopolí, prejmúc čiastku panstva Rudopoľských, ktorým z celého nič nezostalo, iba v prostred mestečka stojací veľkolepý kaštieľ, stavaný dosť verne v duchu pozdnej renaissance. Panský majetok rozpadol sa na viac dielov: istú čiastku nadobudli občania okolití a rudopoľskí, hory a pašienky kúpili z väčšej čiastky Židia a iní súsedia. Čiastku, ktorú teraz Vanovský má, prevzali pred ním traja dosť mocní majitelia — no všetci bankrottovali. Posledný z nich vystavil na konci mestečka pri hradskej veľmi solídny, prízemný dom a primknul k nemu veľkú čiastku starého parku, patriaceho ku kaštieľu. S nemeckou dôkladnosťou, povedzme rovno, i nemeckým umom a poriadkom (bol on Prušiak, menom Kraus), postaral sa o hospodárske stavy, o znamenitú ohradu okolo domu i parku, o výtečný fundus instructus, ba mal i dobrý vkus, opatriac front domu, obrátený k rovine a hradskej, utešenou dorickou kolonádou. Dom mal prednosť, že ačpráve stál temer u cesty, predsa nebolo v kolonáde ani prachu ani šumu. Ďaleko svie-

tily jej biele stĺpy v oči všetkým k Rudopoliu po hradskej prichádzajúcim; pekný, voľný výhľad mali i sediaci v stíne kolonády, no ich samých nebolo vidno za vysokým živým plotom. Horúčosť letnú schladzovala záhradka, bujná kvietim a dŕnim. A Kraus predsa padol.

Vanovský nebol milý okolitým väčším-menším pánom a sedmoslivkárom: po prvé nepochádzal z tohoto kraja (»doniesol *nové* meno«, ako hovorili), rozprával po »horniacky« a neuklonkoval sa starým menám. »Nevídali, Vanovský,« hovorili, »príde zkade ruka, zkade noha, a už by chcel učiť! Pochodí ako Kraus. Veď sa nadívame!«

No Vanovský nepochodil ako Kraus, a súsedia sa nič nenadívali. Kraus bol totiž padol do oka vybíjanej zlodejskej klike. Sotva investoval do majetku veľké summy, zčista-jasna prekvapila ho pravota — naoko nepatrná, a čo je hlavné, bez najmenšieho právneho a vecného základu. Kraus sa usmial a akurátne predstavil si dlhý nos žalobníkov. No o niekoľko dní tužibuď dostane druhú, tretiu, štvrtú pravotu, podobne nezákladnú a lichú. Kraus usmial sa štyri razy. Človek zkúsený, navyklý na sriadené právne pomery vo svojej Altmarke, nemohol inšie, ako zasmiať sa. Avšak z púhej prílišnej akurátnosti zašiel predsa k advokátovi a — zľakol sa.

Advokát zrobil dlhú tvár, celý v starosti a

nedôvere klesol do svojho foteľu. »Vec to veľmi vážna,« riekol po dlhej prestávke, »veľmi pochybná — — no, ale . . .«

A teraz prišlo »ale«. Nemec siahol do vrecka po to nešťastné »ale«.

Príduc domov — už našiel vo dvore dvoch exekútorov, ktorí sa o prioritu prali.

Kraus hľadel so zavlhlýma očima, čo sa to vlastne robí. Bez súdu, bez — no jedným slovom, bez ničového ničoho videl celý svoj mobilný majetok prísno exekvovaný — pravda, predbežne len »pre istotu« pravotných požiadaviek. Deň po deň chodily kopy písem, ktorým Nemec nerozumel, a keď sa s nimi navracal od svojho pravotára, transferovanie a predávanie celého mobiláru išlo nezastavným behom. Voly počali predávať, lebo nemaly čo žrať, seno a otruby predali, lebo sa nedajú udržať. Prušiakovi brali všetko rovno z rúk. Jeho pravotár behal, bil sa po čele, grobianil súdu — no konec bol, že za krátky čas bol Kraus hotový. I majetok vzal čert, i peniaze boly tam. Prušiak sa metal, zadával kriminálky — konečne písal brošúry — klika sa smiala. Netreba poznamenať, že klika táto mala členov i medzi ľuďmi, ktorí spomenuté, pre Nemca nesrozumiteľné listiny písali a podpisovali.

Prišiel Vanovský . . . a pokušenie nevystalo. I on priletel ako dobre podperený vták. Klike zachcelo sa šklbať. Prvý pokus zavesiť mu na

mohutnú šiju osud Krausov zakončil sa žiaľne. Vanovský šiel rovno k hlavnému agentovi kliky.

»Vy ste boli takí milostiví, pane, a zažalovali ste ma,« riekol ticho, s jemnou zdvorilosťou, keď zostal s ním o samote. No jeho oči svietily pokojným síce, ale veľmi odhodlaným svitom.

Nevdojak strhol sa žalobník a tvár jeho zbledla.

»Vaša požiadavka je bezzákladná, milostivý pane,« pokračoval Vanovský, »to vy sami viete. Preto nebude nátlakom na vaše útle svedomie, keď podpíšete tu odvolanie,« a ťahal z vačku písmo.

»Nechápem vás,« drkotal agent-provokátor.

»Nie?« pýtal sa Vanovský a žily mu navrely na sluchoch. Chvíľu čakal.

Potom zavznelo ohromné zaucho.

»Toto sú pravotné nákladky, milostivý pane!« Hlas Karlov bol celkom nenáruživý a nesúhlasivší s takým neobyčajným postupkom. Práve tak ticho a s pozornosťou vytiahol revolver. »A ešte jeden krok s vaším čistotným sudcom, i zastrelím vás pri prvom stretnutí. Rozumiete? Ja nie som jemný Prušiak! Myslím, že vášho podpisu už ani netreba.«

A Karol Vanovský mal pokoj. On dobre znal pomery. Samovôľa kvitla vtedy, ohrievaná prvými lúčami svobody. Po prísnych nemeckých poriadkoch nasledoval administratívny i pravo-

súdny chaos. Interregnum, v ktorom sa chumelily dva systémy. Bol čas slúžnovských súdov, kde na párne dni vyhrával všetky pravoty pravotár X, na nepárne pravotár Y. Časy, kde obľúbený advokát dostal v jeden a ten samý deň, v ktorom zadal žalobu, povolanie pred súd, termín i hotový rozsudok ex contumacia. Samo sebou rozumie sa, že stránky nedostaly povolania. No exekúcie išly. Iba osobná smelosť chránila majetok i osobu.

Chýr o postupku Karlovom rozniesol sa. V hladných panákoch to hrklo, ako v starých švarcvaldských hodinách, keď idú biť dvanástu. Za touto historkou nasledovala druhá a tretia s úradmi. Pred Vanovským dostali strach — a strach bol vtedy viac hoden, než všetky ustanovizne judex-kuriálnej konferencie. Zaucho na pravom mieste a v pravý čas má divotvornú moc!

Cíťac sa dokonale v sedle, Vanovský vzal si mladuškú Máriu Kráľovú za ženu. Bola dcéra grófskeho nadlesného, Jeronyma Kráľa, vychovaná v osamelosti horskej. Trojročný jej pobyt v dievčenskom ústave prešporskom sotva stačil sotreť s jej panenského bytu svieži pel čistoty a prekrásnej naivnosti. Karol videl ju prvý raz temer ešte decko, a zrelý muž pocítil k nej zvláštnu náklonnosť. Pravda, že v jeho priamej duši nemohly vzniknúť plány na budúcnosť. On, prijdúc k starému bodrému Kráľovi, bral Marišku

za rúčku a hladil jej pobelavé, bohaté vlasy. A zamyslel sa, bôľne cíťac svoj osamelý život. Avšak čas rýchlo beží a devy rýchlo zrejú. Marienka vrátila sa z Prešporka, a Vanovský, náhodou octnúc sa na Rovienkach (kde stál Kráľov jeleními parohmi okrášlený jágerský dom), uzrel pred sebou Marienku, ktorú už nebolo voľno hladkať. No zamysleť sa bolo voľno.

Prešiel ešte rok; Vanovský častejšie navštevoval starého Kráľa, ktorý za mladi prišiel z Čiech, tu sa oženil, ale vzdor 30-ročnému pobytu na Slovensku ešte vždy miešal nemčinu do slovenčiny, ktorá bola zas premiešaná českými pozostatkami, utkvevšími mu v pamäti. Kráľ, človek strmý, hôrsky, temer neobmedzený vládca obšírnych borov, veľmi ctil si Vanovského. Niečo súrodného cítil v ňom. Oba stáli v odpore so svetom, ich okružujúcim, obom hnusily sa stávajúce pomery, oba mali mnoho nepriateľov vo vonkovskej vyššej spoločnosti. Pravda, boly i veľké rozdiely medzi nimi. Kráľ, málo vzdelaný, temer polo-zdivelý, zriedka chodil medzi svet a tým častejšie do svojich borov, kdežto Vanovský, pri svojich antipatiach, žil vo svete a so svetom, k čomu ho jeho postavenie nútilo a jeho vzdelanie ťahalo. Tieto rozdiely vyrovnala však obapolná vlastnosť, že boli temer rovno neodvislí. Vanovský svojím majetkom a Kráľ tým, že mu jeho gróf bezpodmienečne dôveroval. Ohromné bohatstvo šíro-šírych

borov a bukových hôr ponechal celkom jemu, a mohol ponechať. Kráľ po tridsaťročnej manipulácii s nimi zostal nebohatým nadlesným.

Raz Vanovský zjavil sa na Rovienkach bez pušky, v čiernych šatách. Kráľ pozrel naňho udivene. Zdalo sa, že jeho nadol visiace fúzy ešte lepšie svisly. Krátku pipku s »vosersokom«, ako on hovorieval, posunul do ľavého kútika úst, čo vždy robieval, keď bol uradostnený — alebo nahnevaný.

Karol Vanovský vyjavil mu celkom prosto, že veru prišiel, aby si vypýtal jeho dcéru za ženu.

Kráľovi odvisly fúzy ešte nižšie, fajku odložil na stôl, hoci v nej chutne horelo. To nerobieval, ani keď mu prišiel na ranu najkrajší jeleň.

»Nuž, čože mi poviete?« pýtal sa Vanovský, sám hodne dojatý pohľadom na starca.

Nadlesný zdvihol narudlú pravicu k ústam, potrel fúzy a potom oči. Boly navlhlé.

Vanovský prikročil k nemu celkom blízko — a razom pocítil objatie, nie ináč, ako keby ho boly svieraly dlapy medveďove. Od starca páchlo obecným dohánom. Jeho dávnejšie neholené líco primknulo sa k Vanovského tvári. Cítil, ako ho škrabkajú šedivé, tuhé kostrnky.

»Dobre, dobre! Ale čo Mária?«

Kráľ pustil svojho priateľa a zahanbil sa.

Do duše hanbil sa za svoj náhly prechvat. »Decko, decko!« pomyslel si.

No v tom Mária vstúpila do chyže. Vysoká, veľmi rozvitá na svoj vek, krásna ako hora v máji. Starý nadlesný pozrel na ňu, gániac a mračiac sa, ako by mal na muške raneného divého kanca, a nie ladnú dievčinu. Priskočil k dcére a vzal ju do ramien ako dieťa.

»Tu máte moju divú prepelicu!« zavolal svojím surovým hlasom, a zadivený, prekvapený Vanovský bral devu do svojich ramien. Mária zasmiala sa hlasno a ramenami trímala sa otcovho hrdla. No starík vymanil sa z jej objatia.

O niekoľko týždňov slávili v myslivni tiché zasnúbenie a skoro potom svadbu o niečo hlučnejšiu. Prišiel Ladislav Malovík, pán farár z Borkoviec, kam patrily Rovienky farou, i so svojimi dcérami; jemu nevadilo, že ženích priznáva sa k inému vierovyznaniu. Ba v svojom toaste poznamenal, že Kráľ prišiel ako nový Jiskra do našej vlasti, aby, keď aj nie mečom, teda dcérou svojou podmanil nových vyznavačov. Farárove dcéry, ako družičky, múdrily sa, plakaly s plačúcou nevestou a pýrily sa pri drsných, no zlatých slovách šťastného nevestinho otca.

Mária hupkom skočila z útlej mladosti, temer z detinských, nevyzrelých snov a pochopov, do manželstva. Mnoho bôľov stál ju náhly prevrat v živote. Že v pätnástom roku mala už

svoje túžby a predstavy o živote — je isté a prirodzené. No v skutočnosti bolo to celkom ináč. Bublinové sny rozpraskly sa, mnohé očakávanie nesplnilo sa. Bory, krásne bory! Veď ona cítila prázdnotu samoty v ich šumnom, dumnom objatí! Túžila po premene. No táto premena — aká to púšť, aká dusnota! Často nadišla ju túžba po hrách a voľnosti. Tam, tam boly hry, tam bola voľnosť! — Možno, s inými zachádza osud menej prísno. No Rudopolie bolo mestečko dosť pusté, a ačpráve netúžila po hluku — veď bor bol revírom jej najkrajšej mladosti, — nenašla náhrady v živšom spoločenskom živote. Karol Vanovský nebol s mužmi za dobre, ktorých ženy boly by sa popáčily Márii; naopak, ženy priateľov Karlových alebo sa jej neľúbily, alebo boly roztratené po dedinách.

Boh požehnal manželom syna. Mária priľnula k nemu celou láskou svojho bohatého srdca — nielen materským mliekom, svojou dušou chovala svojho chlapčeka. Po roku na bystré chlapča prišla nemoc — dostavily sa smrtonosné kŕče. Chlapček trápil sa dosť dlho. Kŕčami vydúvaly sa jeho slabé prse, ston dral sa z nich, ston bôľu, akoby povedomého. Ako by bolesť a nemoc predčasne zrelým urobila dieťa, tak nežno, povedomo prosily jeho holubie očká o pomoc, a prosily o pomoc matku!! Ona brala dieťa na svoju obnaženú, snehobielu hruď, zahrievala a perami vdychovala mu život. A

dieťa chladlo a chladlo. Položila ho nazpäť do košinového vozíčka. Márna nádej. Očká obrátily sa stĺpkom a tielko osinelo.

Pred zrakmi mladej matere zatiahol sa svet smútkovou hmlou. Karol viedol ženu do Viedne, do kúpeľov. Ona žialila i tam, i potom doma, keď videla veselo ihrajúce sa deti na jarnom slnku. Ešte ledva sneh sliezol s kopcov, a ony už boso naháňaly sa za loptou. Ako chránila svoje dieťa, a predsa ho neuchránila!

Bôľ zmiernil sa, až prišlo dievča na svet. Malo tie samé očká, ako nebohý braček, tie samé zlatisté vlásky pokryly do roka holú hlavičku. Mária utíšila sa a plnila verne materské povinnosti. Často vytýkala samej sebe, že ich predsa neplní s tou vrúcnosťou, s tým bezhraničným sebazaprením, ako u prvého decka. Dievča prospievalo a rástlo ako z vody. Starý otec bol zaľúbený do vnučky a maznal sa s ňou, až to bolo smiešno na starého hrmotného nadlesného. On týkal sa jej hlávky, ako by sa bál, že svojou drsnou pravicou preborí útlu lebku. Bozkať sa ju opovážil, iba na biele pliecko, lebo vraj pil ráno slivovicu a vykúril »za päť nových« trafiky.

Teraz je už Lili osemročným výrostkom a spí na ramene otcovom. — Brička sišla s posledného, dosť strmého vrchu, prebrodila sa čez potok a prešla do predmestia. Tam bolo celkom ticho. Iba koniari stretli ju, tiahnuc na obnôcku. Sedia na holých koňoch, ohlávky trímu v ru-

kách. Putá uviazali si o rukávy halienky, nimi sputnajú predné nohy koňom, aby nemohly ďaleko od ich ohňa.

Čez drevený most prešla brička do mesta. Starý, dvojposchodný kaštieľ, od dávna neobývaný, šerie sa na ľavo. Temno v temnom hľadia početné, symetricky rozostavené obloky. Brána v peknom čistom oblúku pnie sa: no drevená jej čiastka je dosť porúchaná. Jarké svetlo oproti stojaceho židovského krámu osvetľuje porúchané jej dosky a odstávajúce okrasy z kutého železa. Krám je naplnený sedliackym ľudom; bol trh, dedinci a kopaničiari pribavili sa pri nevoňavej pálenke: stojac častujú sa ňou z holbovej fľaše s vysokým hrdlom. Hlenovitý, pomaly tečúci potok, ponad ktorý prešla brička, odráža sa v pravo a tečie prostriedkom ulice. Černostreché, rôznofarebné domky obstaly jeho brehy.

Brička zahla v ľavo — a o niekoľko minút dva vysoké, z pálenej tehly stavané stĺpy s ohromnými kamennými guľami na hlavách vítajú povoz. Medzi stĺpami sú železné vráta — do korán otvorené. Hoj, starý dvorný, Ján Maras, dobre vie, že sa pán jeho neomešká.

Piesok nádvoria zaškripel pod kolesom bričky. Zastala pred dvorovými dvermi. V úzadí černelo sa stromovie starého parku, oddelené od širokého dvora nízkym plotom. Na ľavo stály strojným radom gazdovské stavy a stajne,

všetko massívne stavané pod škrydlicou. U samej brány, skoro proti vchodu do panského domu, ako prívesok sýpky, bol byt dvorského: neveľká izba s jedným oblokom.

Ledva zvrtla sa brička s hradskej ku bráne, už otvorily sa dvere dvorského. Maras vystúpil z nich, zamumlal a zatvoril za vozom bránu z kovaných železných prútov. Z domových dvier vybehly slúžky. Stará Beta, napadajúca na ľavú nohu, bola prvá u voza, za ňou v krátkej riasnej suknici, čiperno sťa veverica, vybehla Anka. Jej biele rukávce len tak svietily v svite lampáša, ktorý držala do výšky.

»Ber Lili,« riekol Karol k Bete.

»Zaspalo, holubiatko, nebožiatko! Ach, ako jej hlavička visí! I slinky jej vyšly — tuho spala.« Beta ešte niečo poštebotala a utrela ústka dievčatka rohom svojho červeného ručníka. Medzitým, čo Vanovský ženu svoju sosádzal s voza, Maras bol už u koní a potľapkal ručného po hrdle.

»Hnal si, Ďuro, hnal, kone sú spotené.« Jestli sám Maras nebol s nimi, boly mu vždy spotené.

»Krok za krokom lezieme, a ešte spotené,« nevrlo bránil sa Ďuro.

»Hľa, ako sedlový fŕka! Ba či si poriadne kŕmil v Hrušovníku?«

»Fŕka — a či má spievať? Mal byť kantorom.« Ďuro odpriahal.

»Mlč, darebák! Voda ťa doniesla s kopaníc. Ved ti ja naodvrávam!« A potom šiel pozerať stavy. Každý zámok chytil do ruky a potriasol, pootvorené dvercia kurína zachlopil a odstavil rebríček, po ktorom kury nahor skackávajú, keď slnko zapadá. Keď dvercia hrkly, ozval sa starý kohút a za ním zapišťaly kuriatka. Idúc okolo pajty, zatisol koč hlbšie do úzadia. Potom oprel sa o plot, deliaci park od domu, a pozrel na temnú húšťavu starých stromov, potom na ľavo k starému kaštieľu. Jeho ľavé krýdlo vidno bolo pomedzi stromami. Najzadnejší oblok prvého poschodia bol slabo osvetlený.

»Čo to môže byť?« pomyslel si Maras; »ah, starý bosorák štára po dome! Veru bosorák! Či by sa statočný kresťan opovážil večerom blúdiť po tých starých dierach?«

Maras myslel pod »bosorákom« Ondreja Skalu, sluhu a od dávnejších čias vlastne kasteľána, domovníka a správcu obšírneho domu Rudopoľských. Mal on tam u brány svoj byt a sedával pred bránou na kamennej lavičke, s nikým neobcoval, a preto nebol obľúbenou osobou v Rudopolí.

Ján Maras oddialil sa od plota, až keď sa ono okno zatemnilo. Zatvoril železnú mriežkovú bránu, kľúč schoval do vačku; s reťazi pustil Dunču, veľmi zlého, ale strážneho psa. Pes sa natiahol, vystrúc predné laby, zíval a trepal si o boky huňatým chvostom. Maras potriasol

ešte raz bránou a utiahol sa do svojho bytu. Po tme vyzliekol sa, zavzdychal a ľahol na posteľ. Dvere nikdy nezamykal. Tichá noc stála nad krajom. Na ulici bolo ako vymreto, iba dva obneskorené vozy zarachotily cestou. Maras po rachote poznal, že sú to kožkári, poberajúci sa na trh na Dolniaky. Dunčo možno tiež, lebo zabrechal dva razy flegmaticky, akoby z obyčaje.

Oproti pánom prišla do ambitu mladá deva. Ticho vítala príchodzích, držiac v ruke sviečku v striebornom svietniku. Mária bozkala ju na čelo a prešla do priestrannej chyže, z ktorej veľké dvojkrýdlové dvere viedly na verandu pod biele dorické stĺpy. Vanovský prevzal od Bety spiacu Lili a položil ju pozorne na diván. Oba manželia sadli, akoby chôdzou unavení. Divno, po dlhšej vozbe zase len žiada sa sedeť.

»Varila som vám večeru,« riekla deva.

»Ah! Netreba!« skoro jednými ústami riekli manželia. »Posteľ, posteľ!« doložil Karol, zívnuc.

Anna — tak volala sa deva — počala sobliekať Elsu. Dieťa podávalo sa bez citu, jeho hlávka klátila sa sem-tam. Až pri vyzúvaní botiniek prezrelo mdle a objalo hrdlo devino.

»A tys' iste čítala celý deň,« riekla s ľahkou výčitkou Mária Vanovská Anne, »poznať to na tvojich očiach. I tak máš slabé.«

Anna Belinská prišla za svojím ďalším strýcom Vanovským z horných krajov. Tam osirela a nemala kde hlavu skloniť, hoci zostalo jej po

rodičoch dedictvo. Po smrti matkinej predali pozemky a peniaze vzali do sirotskej pokladnice. Vanovský prejal ochotne tútorstvo.

»Nie mnoho, tetuška. I v záhrade som pracovala. A čo nového v Hrušovníku?«

»Veselá vdova žije veselo!« riekol unavene Karol; »dobre, že máme za chrbtom túto visitu. U Rybáryčky našli sme plno hostí, celý dvor bol zastavený povozmi najrozmanitejších útvarov. Dá ťa bozkávať a volá ťa do Hrušovníka na niekoľko týždňov.«

Mária sa usmiala: »To by chýbalo! To nie atmosfära pre mladé dievča, a najmenej pre moju dumnú, tichú Annu. Každý čert zastaví sa v Adelinom širokom dome; neviem, ako jej to len stačí.«

»Mnoho poručil jej Rybáry. No vyčerpať sa všetko vyčerpá. Ale i tulák Vinický tam zkrsol! Kam sa obrátiš, všade ho najdeš. A odporný je ako prihorená kaša!«

»Hja, ale je gróf! Náš vek pýši sa rovnosťou, svobodou, a boh zná čím! Keď však počuje titul — už sa kloní. Nebyť grófom, Vinického netrpeli by v poriadnom dome.«

»Je zkazou mladých ľudí. Chcú ho nápodobniť a nestačí im. Počúvam, že Sladič je už v žumpe, i Merinymu veľa nechýba. Ah, čert ich ber!« Karol zívol. »Nuž, Anička, ako si gazdovala? Nebol tu niekto?«

»Iba učiteľ Tichý prišiel; hľadal svoju malú

žiačku. Ba i akísi Židia tu chodili; poslala som ich k Marasovi.«

Vanovský nerád odchádzal z domu; lpel na gazdovstve svojom, ako by sa bál, že mu niekto na chrbte odnesie Padelky, Stráňavy, Machnaté alebo Kalište.

Anna vzala Lili do svojich ramien a namáhave zdvihla ju. Čiperná slúžka Anka už odostlala pre dieťa posteľ.

Keď ju Anna kládla do postele, razom sa prebudila.

»Ešte modliť!« riekla zvučným hláskom a, pokľaknúc, počala svoju modlitbu. No prišla len do polovice. Ľahla a, obrátiac sa na pravý bok, zaspala zdravým snom; Anna ju bozkala na čielko, obrubené zlatými vlásky.

Prijdúc do svojej chyžky, Anna Belinská zastrela pozorne obloky, ľahla do postieľky, vyňala zpod vankúša knihu v prostej väzbe. Na chrbte kniha mala vysoké číslo. Deva dlho čítala, jej potemné oči pozrely časom prosto do vzduchu, nič nevidiac. A vtedy žiarily túhou a rojčením.

Anna Belinská mala za sebou dosť neveselé detinstvo. Belinský patril k onej triede našich zemianskych gazdov, ktorá nijak nemohla sa vžiť v beh nových časov. Staré dobré mravy síce ľahko bolo zahodiť a pustiť sa širokým prúdom, no ťažko bolo v nových okolnostiach najsť iné závažie pre život a jeho rovnováhu. Diela Belin-

ského počaly ísť veľmi plano. Hory, tvoriace nemalú čiastku jeho imania, odplávaly dolu Váhom, dlžoby rástly, starosti valily sa na jeho hlavu. Liek proti starostiam našiel: chytil sa pohára. Anna dobre zapamätala si nepekné výjavy: ona neraz videla otca v unižujúcom stave, keď oči jeho blbo hľadely a zsinalá pera obsypávala nadávkami matku, mučennicu... Skoro umrel, stanúc sa detinským v plnej mužskej sile. Skoro za ním pošla i vdova, zanechajúc po sebe jediné dieťa.

Anne bolo štrnásť rokov, keď ju bral Vanovský k sebe. Vzdor útlemu veku hlboko vryly sa do jej duše krásy a prelesti hôrneho slovenského kraja. Dlho smútila a tesknila po svojej horskej domovine, a malé kopce okolo Rudopolia zdaly sa jej iba satyrou na vysočiny jej domova. Koľko bolestných vzdychov počuly lipy parku, koľko slz vlažilo jeho bujnú trávu! Jej bol zprvu odporný zvuk západného nárečia, odporný kroj a najodpornejší lenivý tok riečky. Veď ona pila z vln Váhu, jeho brehy boly jej kolískou, a šum jedlín kojil roztúžené srdce. S rodičmi utratila i svoju užšiu domovinu. Čas síce vylieči všetky rany — no po ranách zostala zádumčivosť a nádych tichého smútku.

Vyvinula sa na šumnú devu. Na prvý pohľad nevíťazila krásou alebo milotou. Tvár nehorela plameňmi, bola pribledá a akoby pretiahnutá priezračnou hmlou. Len keď pozdvihla

svoje veľké temné oči a, zaujatá rozhovorom, opustila málinko spodnú peru, sálala z nej sila mladosti, a vtedy bola pekná. Ju málo kto spozoroval v dome. Nielen že sa uťahovala, no celá jej bytnosť bola skromná, tak rieknuc nevýstavná. Postranní ľudia ledva o nej vedeli. Možno, že sa nečastý hosť pamätal na zjav tichej devy — no iste nespýtal sa, kto je ona a čím je v dome. Osud sirôt, myslel by človek. Avšak Anna nemusela práve pocítiť svoju sirobu. Mária považovala ju za mladšiu sestru, tisla do predku a hnevala sa na jej utiahnutosť. Pravda, Mária pri všetkej svojej dobrote nemohla jej nahradiť matku. Kto mať nahradí?

Už hlásnik odtrúbil druhú hodinu z polnoci, no Anna ešte vždy čítala v knihe s vysokým číslom na chrbte. Už tŕpla jej ľavá ruka, na ktorej opretá spočívala jej hlava. Svieca dohárala — okrútený papier počal sa chytať; ona plamienka nespozorovala. Až keď na strany knihy padla nažlklá, blkotná žiara, pozrela ustrašeno, ako zo sna. Horko-ťažko zadusila »horiacu stodolu« a hodila hlávku na podušku. Zápach zhoreného papieru rozprestrel sa izbou. Deva dlho ešte hľadela do tmy. Pred jej očima mihala sa postava románového hrdinu: akýsi vysoký kňaz, odrezaný intrigami od majetku svojho, navrátil sa na svoje panstvo a robil divy veľkodušnosti . . . Jej srdce bilo nepokojne a každým tlkotom odháňalo sen. Už šerelo sa ráno, keď zaspala.

II.

Na druhý deň predpoludním Karol Vanovský stretol Annu na dvore; bola pripravená na vychádzku; v ruke držala papierom okrútený balíček. Len čo ukázala sa vo dverách, starý kohút zaškrečal na smetisku, a celý kŕdeľ sliepok, moriek a perličiek hnal sa útokom na Annu, pištiac a trepúc krýdlami. Za sliepkami pomalšie, prevaľujúc sa s boka na bok na širokých lapkách, prišly kačky. So strechy, švihotajúc krýdlami, slietly holuby. No Anna neniesla nič pre nich.

»Kam, Anička? Čo to nesieš?« spýtal sa Karol svojej chovanice; príjemný úsmev ožiaril jeho tvár.

»Idem do mesta, strýčko; nemáte niečo? Vykonala by som vám.«

»Nič, duša; no v tom balíčku musí byť nejaká tajnosť, keď vyhýbaš odpovedi. Neboj sa, nie som zvedavý, a tebe dôverujem, Anica.«

Anna hľadela slnečníkom zastreť tvár, lebo zdalo sa jej, že sa začervenala. Rýchlymi krátkymi krôčkami ponáhľala sa k bráne. Drúbež zaškrečala sklamaným hlasom a vracala sa nazad. Holuby, hnevno hrkútajúc, vylietly na strechu.

Horúce letné slnko osvecovalo pustú ulicu. Mestečko bolo síce dosť industriálne, malo veľkú cechu ševcovskú, mnoho krajčírov, blanárov —

ba v jednej ulici bývali s dom na dom temer samí tkáči, ktorých tovar bol široko známy. No každý remeselník vládol popri domku niekoľkými úzunkými roľami, kapustniskom, lúkou, a tak, keď prišly letné súrnejšie roboty poľné, švec soskočil s trojnohy, blanár pohodil nôž, krajčír zapichol ihlu do koženej podušky, tkáč zanechal krosná a všetko bežalo do poľa. Teraz, pri súrnej lúčnej práci, nebolo temer človeka na ulici. Iba Žid podopieral sa na podvoje svojho krámu, zapustiac ruky hlboko do vačkov. Jeho neisto sem-tam behajúce oči škňurily sa v jasnote slnečnej. Anna rýchlo prebehla okolo neho, ledva zbadajúc jeho úctivú poklonu.

Pred kaštieľom na kamennej lavici sedel Ondrej Skala; hľadel na kŕdeľ husí, plávajúcich sem-tam po potoku. Zdalo sa, že zaujíma ho, keď biela hus ponorila svoje hrdlo do žumpy, chvost postavila kolmo a trepotala červenými nohami. Sotva zbadal, že pred ním zastala Anna Belinská.

»Dobrý deň, Ondrejko,« riekla s prívetivým úsmevom; čo porábate, starký, čo? Dobre vám tu v tieni.«

Ondrej mrzuto pozrel na devu svojima nejasnýma, prižmúrenýma očima. Jeho tvár bola poskladaná zo samých vráskov, ktoré neprestávaly ani na hrdle. Nažltkastý kaput mal zapätý až po bradu.

Vstal, poškrabal sa na zátylku a vošiel do

brány. V nej vialo chladom; massívne sudové sklepenie so širokým rozpiatím tiahlo sa vjazdom, dláždeným okrúhlymi skalkami. Anna išla za sluhom.

»Často chodíte, často! Ťažko mi prichodí lámať staré nohy hore schodmi. A potom či nehreším, keď púšťam cudzieho do domu? Ja tomu nerozumiem, snáď tam neporiadku narobíte...«

»Oj, Ondrejko môj! Veru svoje staré nohy lámať nemusíte! Ktože vám káže so mnou chodiť? Myslíte, že sa bojím? Dajte mi len kľúče, sama pôjdem, a vám pošlem sklenicu vína, viete, toho, o ktorom hovoríte, že i polomrtvého uzdraví.«

Skala zatriasol hornou perou, na ktorej trčaly riedke, na krátko odstrihnuté fúzy, vošiel do svojho bytu v ľavo pod bránou a vyniesol tri kľúče.

Anna potľapkala starého sluhu po pleci a chvatom bežala ku schodom. Ako pružno skackala hore osamelými, nie veľmi čistými schodmi! Jej kroky sa duto ozývaly v pustom schodišti. Kto navykol na jej tichý chod po dome, sotva by ju poznal.

Ondrej sadol si zase na lavicu a hľadel ospalo na pustú ulicu. Tu prebehlo čez most dievča s krčiažkom, zarachotil voz vysoko senom naložený. Pisár z okresného súdu prešiel čez most, švihajúc trstenicou. Domky so zatarasenými oblokmi stály dvoma radmi s oboch

strán lenivo tečúceho potoka. V pravo čnela ponad domy neobyčajne štihlá, temer tenká veža katolíckeho chrámu. Za domkami, na záhumní stál chrám evanjelický, väčší, vybielený, no bez veže. Zvony visely v neokrúchanej, nízkej zvonici.

Ku potoku prišla babka s riadom a počala ho drhnúť vechťom. Mladé dievča zastalo si nižšie, kde sa potok trochu rozohnal, a pralo piestom šaty. Pod vysoko vykasanou sukienkou chudé, biele nohy belely sa v slnku. Plieskanie piesta rozliehalo sa ulicou. Ondrej pohladil svoje kostrbaté fúzy a zívnul.

Na hradskej zahrkotal voz; bolo poznať, že to nie ťažký povoz. Onedlho ukázala sa brička, na ktorej sedel pán v prašnom kepienku. Kočiš nahol sa k pánovi a ukázal bičom na kaštieľ. V Ondrejovi vzbudil sa podivný cit, akási predtucha. »Mamľas, čože ukazuje na náš kaštieľ — vari je to krčma?« podumal a svraštil tvár.

Anna medzitým prebehla spešno korridor, odomkla dvere veľkej dvorany a vstúpila. Vysoké obloky púšťaly do teremu hojne svetla, hoci na nich visely ťažké, vybledlé a zčiastky i roztrhané záclony. Prvá stena pokrytá bola ohromným gobbelinom, na ktorom vytkaný bol šedý rytier. Veľký diván na ľavo mal zlomenú nohu a naklonil sa následkom toho. Na ľavej stene visely dva veľké olejové obrazy. Ťažko bolo uhádnuť, čo vlastne predstavujú, lebo sčer-

nely a zapadly prachom, miestami rozpukal sa lak.

Krôčky devine ozývaly sa veľkým priestranstvom teremu. Zabočila na ľavo a vošla širokými dvermi do bočnej izby, ktorej zariadenie menej upomínalo na starinu. Mahagonový stôl pokrytý bol zachovalým prikrývadlom, diván stál pevne na svojich štyroch nohách. Medzi oblokmi na massívnej kasni stály hodiny; ich kyvadlo, predstavujúce slnce, lislo sa zlatisto v okrúhlom otvore. Dávno tomu, ako sa hýbalo.

Z tejto chyže Anna prešla do užšej, no dosť priestrannej svetlice. Nad posteľou vypínal sa baldachýn z ťažkej, nádhernej látky. Posteľ bola celkom prázdna, matrace ležaly v inom kúte, zmotané v okrúhle balíky. Ostatné náradie bolo pohodlné, stálo v poriadku a zastreté bolo plátnom. Čez oblok vidno bolo korunu lipy, ktorej haluzy temer dotýkaly sa uprášeného skla. Mohlo sa povedať, pri západe slnka lipový tieň padal do izby.

Tapetové dvere boly poodchýlené. Nimi vošla Anna do biblioteky. Na vysokých priehradách stály knihy, ktorých bolo veru mnoho, vo všetkých rečiach. Vybalila prinesené dve knižky a postavila dľa čísla na ich miesto. Skoro našla akýsi nemecký román, ktorého názov sa jej pozdal. Mal tri svázky. Anna ich vyňala a, sbehnúc schodkami, zatvorila za sebou tapetové dvere. Prejdúc bočné izby, brala sa dvo-

ranou. Tu rozletely sa dvere, vedúce do korridoru, ktorými vbehol do dvorany Ondrej. Tvár jeho bola celkom premenená. Inokedy lenivo prižmúrené oči oživly a zväčšily sa, krátko pristrihnuté fúzy ježily sa ako bodáky. Čiapku držal v rukách a máchal ňou, nemohúc slova popadnúť.

»Von, von!« riekol zadychčaným, trasľavým hlasom, — »von, čertovo pokolenie! Ale som vykázal, vykázal!«

Anna zastala uprostred dvorany; na jej bielom ramienku ležaly staré sväzky kníh. V nedorozumení pozrela svojimi temnými, výraznými očima na starca, ktorý dosiaľ pri všetkej svojej nevrlej povahe choval sa proti nej, keď i nie zdvorile, no priateľsky. Ona často chodievala do starej biblioteky, často prechádzala sa izbami starého kaštieľa. Dobre cítila sa v zapustnutých chodbách a dvoranách s pozostatkami niekdajšieho bohatstva a prepychu. Zdalo sa jej, ako by prosaické Rudopolie ležalo tisíc míľ od tohoto stánku; veď tu cele iný svet, tu šepot zašlých časov, a keď mu i nerozumela celkom, predsa vábila ju tajnosť, priťahovaly neisté, blúdiace chýry o starých dejoch. Jej fantásia maľovala si život dávno zosnuvších. Jej akoby z obrazov vystupovaly oné postavy nakrochmelených pánov Rudopoľských a prechádzaly sa menuetným krokom po širokom, gobbelinami okrášlenom tereme. Hľa, v sklenej kasni rad

pokálov — ona si živo predstavovala, ako cengom znely nad bohatým stolom v rukách rozveselených hostí. Pravda, Ondrej nebol veľmi ochotný, mrmlával a mračil sa. No ona navykla na jeho pošmúrny ráz, ba obľúbila si tohoto človeka, lebo nebol všedným zjavom: tak dobre hodil sa do týchto niekdy drahocenných rárohov, ba rytier na gobbeline bol mu podobný, len mu obliecť nažltlý kaput. Páčilo sa jej i to, aké ťažkosti robil jej najprv. No takého drzého, ako dnes, nevidela ho ešte.

»Čože máte, Ondrejko?« spýtala sa zadivene.

»Čo je? Zle je! Von, von! Ach, ja nebožiak! Ja osol, ja odroň, ja zlodej!«

Anna sa usmiala. No smiech zmizol, keď dôkladnejšie pozrela na sluhovu tvár. Z každej vrásky, z každého pohybu hornej pery dral sa cit úzkosti. Jeho lenivé pohyby zmenily sa na rýchle, náruživé.

»Vari horí?«

»Veru horí, veru horí«, bedoval Ondrej. »Von! pre Boha, von! Zadnými schodmi, na pravé krýdlo! Čez park, rýchlo, rýchlo!«

Ondrej schvátil svojou studenou, drsnatou rukou ramienko devino. Vytrhla sa mu a ustúpila krok nazad. Blysklo jej hlavou, či starý asnáď neprihol si priveľa z fľašky.

»Pán prišiel, pán prišiel, milostivá pani! Prosím, pre všetkých svätých, von! Bože môj,

už je neskoro!« Tvár Ondrejova razom ztratila výraz rozjatrenia a zostala akoby zomdletá, neciteľná. Len pera s naježenými fúzami potriasala sa.

Naozaj bolo neskoro. Dvere dvorany sa roztvorily a na prahu zastal muž v dlhom cestovnom plášti. Čierna, plná, dlhá brada zošedivela prachom hradskej. Dlhé temno-gaštanové vlasy začesané mal do tyla.

Príchodzí nezdal sa pozorovať, že okrem neho niekto je ešte v dvorane. Zastal pri dverách a dlho hľadel na dvoranu, pozrel na strhané tapety, na diván, na záclony oblokov a počernelé maľby. Jeho jemná, živá tvár dostala výraz melancholický. Potriasol hlavou.

Anna pokročila k dverám.

»Ach, v zakliatom zámku zakliata princezna«, riekol Stanislav Rudopoľský, hľadiac vlažným okom na devu. »Aké šťastné stretnutie! Vďaka vám, vďaka! Spanilý, mladý zjav v pustom dome pri návrate.« Príchodzí hovoril čistou, vybranou nemčinou, akej nepočuť v našich krajoch. Hlas jeho znel melodicky, príjemne, slovo za slovom zunelo čisto, zretedlne; bolo vidno, že má svoj orgán úplne v moci a nezanedbáva ho. Rozčulene siahol rukou k dlhým vlasom a odhrnul ich.

Anna bola v rozpakoch; cítila, ako horia jej líca.

»Prichytili ste, pane, votrelca. Nuž teda

s pravdou von. Uprosila som vášho domovníka, aby mi dovolil požičiavať si knihy z kaštieľskej bibliotéky. Moja vina.«

»Ach, slečna«, riekol Rudopoľský veselo, rozjareno, srdečne, »berte celú bibliotéku, kúrte ňou hoci pec! Som pôverčivý«, doložil živým hlasom, na ktorom bolo badať rozihranie, »berte; vďaka vám za váš zjav! Ondrej, dobre si urobil! Čo sa trasieš strachom? Dobre si urobil, starý peň!«

»Dovolíte, aby som sa vzdialila?« Anna bola ešte vždy vo veľkých rozpakoch. Len že jej slzy nevyhrkly. Knihy odovzdala Ondrovi. Pálily ju na ramienkach.

»Iba s knihami«, zavolal Rudopoľský veselým, úprimným hlasom, »bez nich neprestúpite prah! Ondrej«, doložil v lámanej slovenčine, miešajúc tu poľské, tu české slovo, »knihy zaneste za dámou! Nejdem vás väzniť, princezna!«

Ondrej si vydýchol. Odľahlo mu. Príkazy vzhľadom na kaštieľ boly veľmi prísne, nebol div, že sa bál. Anna vzala knihy od sluhu a vyšla. V chodbe vyhrkly jej z očú zdržané slzy. Nevedela, čo za city v nej zkrsly. Či mocnejšie bolo zahanbenie a či hnev nad podivným chovaním sa neznámeho človeka. Jasné bolo len toľko, že ju pristihli v zakázanom.

Keď pán zostal so sluhom, Ondrej zatriasol fúzami, nakrivil celú tvár, prižmúril oči, tak že len dve malinké iskierky blyšťaly sa zpod še-

divých mihalníc. Složil ruky nad hlavu a spustil ich dolu.

»Aký krásny, aký silný! Mladý pán, pán veľkomožný — nech odpustia! — Stanuško môj, Stanuško!« A starý hodil sa k nohám Stanislava Rudopoľského, tisnúc na svoju hruď jeho kolená. Hlas starého sluhu ozýval sa mocne v pustej dvorane.

Stanislav Rudopoľský, teraz 30-ročný muž, zanechal Rudopolie ako malý chlapec; no i vtedy býval tam iba čez leto, najviac s matkou — otec bol zaujatý úradom. Avšak ani táto okolnosť, ani dlhý čas nevyhladil z jeho duše všetky rozpomienky. Pozrúc na dvoranu, na obluky korridorov, tisly sa mu do umu nejasno síce, zato však citne dni detinstva. Medzi rárohmi starého domu poznal, pravda, najlepšie Ondreja, ktorý chodil dlho s rodičmi jeho so stanice na stanicu a s ktorým sa posledný raz videl ako šestnásťročný mladík.

Ded jeho, Gabriel Rudopoľský, bol najbohatší zemän celej stolice, hoci nenosil magnátskeho titulu. Rudopoľské panstvo rozprestieralo sa v trinástich chotároch, úrodných a veľmi výnosných. Hocikde na poli videl si kresaný kameň a na ňom R. Ľudia povrávali, že Rudopoľský nikdy nevidel celého svojho panstva, ani že nevie, koľko má. Možno, i sám Gabriel tomu uveril a počal byť ctibažným. Počal pachtiť za úradom podžupanským. Dnes by bolo smiešno

pomenovať túto snahu znakom zvláštnej ctibažnosti, no vtedy bolo ináč, najmä v takej velikej stolici, najmä jestli sa dve mocné rodiny chytily do boja. Právo hlasu mali len zemäni, no jestli kedy, teda v tomto čase vážily viac než počítaly hlasy. Boly ony totiž drahé, veľmi drahé. Pri prvom volebnom súboji Rudopoľský vydržoval celú svoju stránku za pol roka na svojom dvore, sytom i bytom. Pol roka huľali páni bratia v rozkoši a hojnosti, pol roka hučaly hudby a stály otvorené všetky krčmy pre pánov bratov a ich rodiny. Čím viac blížil sa srok voľby, tým širšie otvárala sa štedrá kandidátova ruka. Pre zemänov nastal sviatok, bujný karneval, čas hýrenia a veselostí.

V dvorane na prvom poschodí, kde sme videli práve divný výjav, stála dňom-nocou tabuľa pre významnejších pánov, hlavných kortešov a stranníkov. Veselo šumely hostiny za hostinami. Rudopoľský v dobrom rozmare kázal postaviť na pospas hosťom veliké misy, prikryté vyšívanými servietkami. Keď servietky odstránili, ukázalo sa, že misy sú preplnené novými dvadsiatnikmi, medzi ktorými sa žltnul kde-tu kremnický dukát. V prízemí, v sklepených chyžiach, dupkali čo obecnejší páni bratia, hádky sa viedly, častejšie prešly i do bitky. Po bitke nastalo smierenie, hodne oblievané vínom.

No pán Rudopoľský predsa len prepadol. Mal síce väčšinu stoličného zemianstva, no župan

nebol mu naklonený, a to preto, že bál sa Rudopoľského pýchy a majetku — v búrnom zasadnutí slávnej kongregácie urobil hádkam konec a — potvrdil starý úrad. Rudopoľského korteši nadali mu do zbojníkov — a rýchlo bežali z dvorany, aby neboli pokutovaní fiškálskou akciou. Von zo stoličného domu totiž nesiahala už fiškálova moc strany prechmatov a urážok, spáchaných »stante sessione«.

Rudopoľský uspokojil sa teda so slúžnovstvom, ktoré v tie časy nebolo nevýnosné. Podporované majetkom a iným vlivom tvorilo temer autokratickú tyranniu. No volebné útrovy predsa ťažko bolo dohnať dôchodkom z úradu, hoci, ako ľudia vraveli, pán Gábor neštítil sa ani od zbojníkov prijímať dary. Boh zná, čo bolo vo veci, no nasledujúca historka udala sa: Dedina Oružné, rozložená pod Vodínom, stála v nedobrom chýre; nielen že čo gazda, to pytlák, ale i poza bučky vedeli si zaskočiť páni Oružania. Hlavný junák bol Jano Klapanica, zurval vyše siahy zdĺže a bijak strašný. Jeho meno bolo postrachom celého kraja. Žaloby chodily pánu slúžnemu, chodily, no slúžny nerobil poriadku. Smelosť Klapanicova rástla. Konečne udal sa eklatantný pád. Klapanica prepadol o bielom poludní na hradskej hrušovníckych voliarov, troch strašne dobil, ostatných rozohnal a voly odviedol a predal. Voliarov to strašne škrelo, prepadli ho v krčme, kde prepíjal kúpnu cenu, poviazali

opitého a viedli pred slúžneho do kaštieľa, kde sa úradovalo dľa vtedajšieho zvyku. Svedkov bolo dosť a dosť. Rudopoľský nachmúril obrvy a stal sa razom prísnym sudcom.

Klapanica tajil.

»Stiahnite ho!« zavolal slúžny, stojac na dvore a kúriac z ohromnej penovej dymky.

Ošnurovaní hajdúsi chytili milého Jana a s veľkou námahou povalili na dubovú lavicu, ako hoviadko. Lavica sprašťala pod mohutným jeho telom. Voliari a svedkovia stáli po strane a tešili sa, že je vtáčik konečne v klepci. Ich duše preplné boly vďakou proti pánu slúžnemu.

Dvaja hajdúsi zastali si s dvoch strán povaleného a k lavici priviazaného Klapanicu. V rukách mali dlhé lieskovice.

»Počni!« vetil Rudopoľský, vypustiac chomáč voňavého dymu.

Hajdúch pozdvihol lieskovicu vysoko, ľavé rameno posunul napred — i ozval sa hvizd palice a potom tupý úder. To samé stalo sa s druhého boku. Pravidelne hvižďaly palice a padaly údery.

»Pán veľkomožný!« zareval Klapanica po veľmi tuhom údere pravého hajdúcha, náhodou padnutom na holý chrbát delikventov, »nestačím pre nich zbíjať, a oni ma dajú biť?«

Slúžny zabafal z dymky, riekol »dosť!« a ztratil sa pod bránou svojho domu. Klapanicu odviedli pod puškami. Voliari a svedkovia za-

chádzali sa radosťou, že je nebezpečný vták v klietke. Na radosť vypili si po rumplíku v predmestskej krčme, zapálili dymky a spokojní ťahali smelo k Oružnému, kadiaľ bolo bližšie než hradskou, spomínajúc nekalé kúsky zlopovestného rušiteľa mieru. Idúc čez Oružné, temer popadali s nôh od úžasu. Jano Klapanica sedel, ako na koni, na streche svojho slamou krytého domu a podšíval ju sviežimi doškami. Jeho mohutné nohy s oboch strán visely temer do pol strechy.

»Zkadiaľ, súsedi?« volal na nich so strechy, akoby naozaj s vranného koňa. »Bežte domov, lebo vám červený kohút na strechách zakikiríka!« So strechy sypal sa mach a netresk. Voliari zbledli; počali veriť na bosoráctvo; ticho, trasúc sa strachom, kradli sa popri chalupe, obzerajúc sa na strechu. Za dedinou pustili sa v nohy, len sa tak kundolil prach poľnej cesty. Až na hradskej sa zastavili. Vodín šerel sa v predvečernej polotme.

No ešte iných prostriedkov používal starý Rudopoľský, už veľmi tiesnený peňažitými nesnádzami. Židovská obec rudopoľská bola kúpila ešte od jeho otca kus panskej zeme pod cintorín. Na malom briežku, celkom k ničomu inému nehodiacom sa, povstalo časom mnoho kameňov, hore zaokrúhlených a popísaných hebrejskými nápismi. Kameň stál pri kameni, ako by Židia i po smrti tesno tisli sa jeden k dru-

hému, ako to robia za živa. Rudopoľský potreboval rýchlo groše. Dal si zavolať predstatu židovskej obce. Žid prišiel, skrivil sa pred slúžnym, jeho pichľavé očká behaly nepokojne.

»Šmúľo«, riekol pán Gábor a nachmúril obrvy veľmi povážlive, »vaše židovské mrchy mrzia ma na panskom pozemku! Bestie pohanské, beriete mi pôdu, ako by bola vaša!«

»Ale, pane veľkomožný, vaša osvietenosť...«

»Mlč, Žide! Počuj: zajtra dám vyhádzať vaše koštiale! Počúvaš? Vari je panská pôda rasoviskom? He?«

»Ale, pane...«

No Gábor siahol po nešťastnej trstenici.

Šmúle vyšiel z kaštieľa polomrtvý. Onedlho obživla Jordánska ulica v Rudopolí, v ktorej bývala väčšina židovského obyvateľstva. Tvorily sa hŕbky. Starí Židia so šedivými bradami a čiapočkami na temenách strkali hlavy dohromady, gestikulovali kŕčovite, klátili sa, šknúrili. Starý shrbený Žid s typickou tvárou sadol si na rožný kameň brány, zdvihol ľavú ruku k uchu a, rozšíriac prsty ako vejár, triasol ňou tak hbite, že sa prsty spojily, ako spice úprkom bežiaceho kolesa. Pritom hruď jeho vydávala stonné tóny. Bolestnejšie nemohli kvíliť ich predkovia u vôd babylonských. No všetko darmo: voľky-nevoľky Židkovia museli siahnuť do vačkov, a to dosť hlboko. »Koštiale« maly pokoj — na istý čas.

Avšak to všetko nepomáhalo. Prišla ešte jedna reštaurácia, pohuľanky obnovily sa a Gábor Rudopoľský zvíťazil — bolo to víťazstvo opravdu Pyrrhusovo. Bol zničený. Sám utiekol nesnádzam: porazilo ho totiž, sediaceho pri pyšnej tabuli. Jeho syn Jozef — neľúbený a temer nepoznavší otca — zdedil síce celý majetok, no úžasne zadlžený. Jozef Rudopoľský zasadol v otcovskom kaštieli a počal viesť život dosť divný: v kráži bohatstva a prepychu bojoval s biedou. Blesk mena a otáčajúci dom jeho chýr dopomohol mu k žene s venom. No obozretný tesť poskytol mladým iba úroky. Obozretnosť bola u Jozefa zbytočná. Vychovaný ako decko v čeľadníkoch, potom zanechaný na seba, zachoval iba jediný cit z domu: pietu k predkom, vieru na dôstojnosť svojho stavu a jeho lehôt. Možno, keby ho boli maznave vychovali, v láske a lichotení, menej by bol držal na zvuk starého mena Rudopoľských. Keď rudopoľské latifundia drobily sa v omrvinky, keď hory, pašienky, regále, mlyny a všelijaké iné pramene dôchodkov tratily sa ako jarný srieň na slnku, keď už i čiastky parku oddeľovaly sa od staviska, keď videl, že niet spôsobu udržať staré meno v rodnom hniezde, umienil si aspoň kaštieľ zachovať, ako náhrobný pomník slávnej rodiny. A na jeho šťastie záplava dlžôb zostala stáť pred prahom kaštieľa, iba čiastka velikánskeho parku bola odtrhnutá. Neskôr dostala sa

Krausovi, ktorý ju privtelil k záhrade domu, v ktorom teraz sedí Karol Vanovský.

Jozefovi, pravda, nezostalo temer nič, iba sladké povedomie, že zanechá synovi svojmu dedovizeň, ku ktorej priviazaná je historia celej rodiny: teremy s pozostatkami pyšných várohov à la Louis XIV., portréty dedov a babeniek. A Jozef vysúkal rukávy: meno sem, meno tam, predsudky sem, predsudky tam, šiel za úradom, šiel, kam ho zvali, a robotil do únavy; len v svobodných hodinách, v slávnostnom naladení mysle nadul sa v hrdom povedomí, že nielen že nosí skvelé meno Rudopoľských, no že je nadto majiteľom kaštieľa, verne podržaného po pradedoch.

Divno, synovi svojmu Stanislavovi nevnukol takých citov: zo samého strachu o svoju relikviu dedičnú. »Mohol by spyšnieť, zbujnieť«, pomyslel si a dal mu celkom chlebové, ačkoľvek dôkladné vychovanie.

Rok štyridsiatyôsmy rozprúdil v starom zemänovi krv. Razom zjavil sa v Rudopolí, celý ovešaný červeno-bielo-zelenými kokardami a stuhami, v starom koči, najatom niekde, na lone s trojročným Stanislavom. Vtiahol do kaštieľa slávnostne. Ľudia, pobúrení chýrmi, o ktoré nebolo vtedy biedy, shlukli sa a hľadeli na príchodzieho, im temer celkom neznámeho. Jozef dal bubnovať a pozval do dvorany veľké shromaždenie starešín a ľudu. Ľud sa sišiel a po-

čúval, počúval pokojne a udivene maďarskú reč ostužkovaného pána. Keď počal slová svoje prekladať do lámanej slovenčiny, tváre prítomných sa nadĺžily. — V Rudopolí bola pôda dosť dobre pripravená pre slovenskú myšlienku: ba dedinci, najmä Oružanci, už boli vyhrabali zo zeme ukryté pušky a obracali zraky k bralám. — Milí poslucháči počali sa tratiť širokými dvermi, najprv po jednom, potom celými hŕbami, a konečne hrnul sa ľud dolu schodmi nepretrhnutou riekou. Jozef Rudopoľský nebol ani v polovici svojho výkladu. Stalo sa ešte horšie: rozchýrilo sa, že mladý Rudopoľský prišiel obnoviť poddanstvo, mešťanom pobrať majetky, kúpené nimi od jeho otca. Povstala surmia; pán Jozef bol rád, že nocou v strašnej pohode ušiel z Rudopolia. Malého Stanislava niesol Ondrej Skala, zamotajúc ho do huňatého sedliackeho kožucha. Jozef upadol duchom a ostatné udalosti revolučných rokov prešumely popri ňom ako dažďová riava. On nebojoval, nerečnil, a keď nastaly nové poriadky, s resignáciou prijal úrad od novej »švábskej« vlády.

Stano narástol takto pod cele inými vlivmi, než jeho predkovia; jemu ani zašlá sláva, ani blesk mena, ani prítulnosť k starému hniezdu nemohly prirásť k srdcu. Pravda, otcove slová udržovaly v ňom iskru zo starého zemianskeho plameňa. No pomery boly celkom neprajné starým tradíciam: otca prehadzovali so stanice na

stanicu, z mesta do mesta, ba i z krajiny: možno, že z podozrenia — kto nebol v tie časy podozrivý? — možno, že náhodou. Znali ho ako neoblomného poctivca a neunavného pracovníka. Mladý Stanislav nemohol nijako dozrieť, ako ovocinka avitického poľa. Že sa za chlapectva zdržoval čez leto v Rudopolí — malo nehlboké stopy a zanechalo iba hmlistú rozpomienku.

Stanislav, navštevujúc gymnásia v piatich mestách, odobral sa po matúre na viedeňskú universitu študovať práva. To bolo sladkou túžbou otcovou. Matku bol už ztratil, ešte keď otec slúžil v Štýrskom Hradci. Juridické kollegia neboly po chuti mladému, živému junošovi. Nezanedbával ich síce celkom, no raz vnoril sa do pôžitkov veľkomestského života, navštevoval krúžky rozpustilé, ktoré opúšťal až pri prvom svite ranného slnka, zavádzal krátke známosti so ženskými, pravda, nie platonické; raz blúdeval celé dni po dvoranách belvederskej obrazárne, navštevoval úsilne prízemie hradového divadla, čítal celé noci »klassikov«, najviac nemeckých, obcoval s hercami, umelcami, literátmi, kde a ako ich len popadnúť mohol Pred gotickými vežičkami a do nekonečna túžiacimi končitými oblukmi sväto-štefanského chrámu vhĺbil sa v dumu. Ako vnútorne opovrhoval ľudí, ktorí chladno bežali popri týchto výtvoroch umenia! No a v svätyni chrámu prežil mnohú

hodinu, skoro omámený nádherou oblukov, portálov, pilierov. Nie menej vábil ho barokk Karlovho chrámu, jeho nádherná kupola a v strojných spirálach vinúce sa dva ohromné stĺpy.

Raz zdalo sa mu, že ho viac priťahuje maľba, raz architektúra, raz poesia. Chytil sa tuše a zvlášte rýchlo stal sa zručným kresličom. No dalej nemohol, nevládal. »Veď som len kopistom«, pomyslel si, »snáď mi chýba farba! Hej, farba, to život, to duša!« Chytil sa teda paletty a štetca — ale jeho nervósna príroda ťažko premáhala technické nesnádze. To ho rozdráždilo a primalo k vytrvalosti. Chodil k maliarovi, o ktorom pevne veril, že je geniom, ale zlobou osudu zaznaným. Bol to starý Hans Werner, Hannoverán, človek sdielny a spokojný so svojou suďbou. Bol neunavný žiaka svojho učiť, naprávať jeho študia, a obľúbil si mladého šuhaja zriedkavou iskrennosťou. Jeho umným návodom Stanislav stal sa neobyčajne dokonalým v olejovej maľbe. Sám Werner privieral viečka, mračil sa, mumlal: »Sapperlot — das ist flott!« No Stano cítil, že posiaľ iba kopie sa mu daria. Možno, že v inom bude tvorivý.

Počal písať... veď to je najľahšie, k tomu netreba dlhoročných technických príprav — veď písať ho naučili. Čo vyšlo? Celý veliký roj samých počiatkov! A to, čo ukončil, hľadelo na neho s úškľabným úsmevom: veď som ja nedochôdča! Hlboko cítil svoju slabosť; so slzami v očiach

hodil pokusy svoje do pece. No zato túha po umeleckom tvorení držala ho ešte vždy mocne. Iba čarovná dŕžava tónov zdala sa byť zamknutou pred jeho čulým duchom. Často chcel sa prinútiť, mysliac, že mu je haťou zanedbanie v mladosti. No jeho pravdivé, iskrenné srdce hovorilo mu pri najkrajšej opere: synku, tomu nerozumieš! On vždy videl na doskách dramatickú postavu, ktorá spieva! To nemohol si nijako priviesť do súladu.

»To nie pravda!« pomyslel si, »kde by to také ťažké, umelé trillery pri opravdovom cite, v skutočnej situácii!«

Otec súril so zkúškami, »lebo«, písal, »syn môj, cítim blízkosť smrti.« Stanislav zanechal všetky »allotria« a študoval. Samému bolo radostno okolo srdca, keď posielal otcovi list so zprávou o vyplnení otcovského želania. Ale list nenašiel už otca na žive. Štátne svedectvo už iba uspeli položiť na hruď mrtvoly.

Stano letel k otcovmu postlaniu a zažialil nad ním horkým bezslzným žiaľom. Suché bôle bývajú trápne a zožierajúce.

Po pohrabe — žiaľ, ale ináč to už nejde — nastaly majetkové otázky. Stano roztvoril oči, keď mu predostreli záveť otcovu. Dobrý Jozef Rudopoľský zanechal mu nielen matkino veno nedotknuté, no usporil ešte pre neho značnú summu. Toľko lásky, toľko neshôd, toľko prác! Stano bol bledý a na tvár sadol mu nepekný

úsmev. »Ja mám byť smejúcim sa dedičom ovocia, padlého s tŕňového stromu odriekania?« Bolo mu nevoľno. Syn nového času nemohol akosi pochopiť summu otcovskej lásky, a či — ako sa mu zdalo — bláznovstva. Za všetko toto prosí otec syna a dediča svojho v záverke testamentu: »s pozdvihnutými rukami, v mene Boha, Krista a blahoslavenej Panny a Bohorodičky«, aby neodpredával »majetoček« rudopoľský, podržal starootcovský dom, na vysokom štíte ktorého jasajú sa staré a slávne rodinné herby. »Nezabúdaj, syn môj Stanislave, že si Rudopoľský, nezabúdaj na famíliu! To je poklad, ktorý je nám iba sverený, a beda, keď ho spreneveríme! Viem, že família a jej dôstojnosť neviaže sa na hrudu, ani na múr; no otcovský múr náš, ktorý som zachránil potomkom, je symbolom starej, nádejou novej slávy. Jestli vážiš si prach otcov svojich, nezavrhuj ich symbolu. Čo ti zanechávam, mimo vena tvojej dobrej matky, všetko je mzda za prácu rúk mojich. Vyplň, syn môj, túžbu zatíchajúceho srdca. Požehnávam ťa!«

Stanislav uznal v duchu želanie otcovo za podivínstvo; no nezachovať ho nemal ani vôle, ani príčiny. »Nuž nech stojí starý hrad«, pomyslel si. Odpísal na starostu mestečka, že Ondreja Skalu splnomocňuje domovníctvom, stražárstvom a vôbec celým opatrovaním domu, složiac hneď niečo peňazí na dane a opravy.

Sám však pustil sa svetom za neistými túžbami, neistou snahou. Prešiel nemecký sever, navštívil ostrovy Baltického mora. Pobaltické dýny lahodily jeho duchu, i šedivá farba severných morských vĺn. Hodiny a hodiny vedel presedeť na piesočnatom brehu a hľadeť za letom šedo-bielych čajek. Ony krákaly, letiac ponad osamelú rybársku barku. Potom hodil sa na juh — a dlho nevydržal. Pestrosť farieb, hluk a živosť italských miest ho odpudila. Na brehu jasného mora južného spomínal si túžobne na vlny Helgolandu a Rany. Ani chrám Petra, ani dóm v Miláne nerozhúpaly jeho ochladnutú fantásiu. Antiky studeným svitom zažltlého mramora hľadely na neho so svojich piedstalov. Nemohol nijako vhĺbiť sa v jednoduchú, harmonickú krásu diel Palladia vo Venecii, a nepokojná fassáda chrámu sv. Marka, kolonády dóžovského paláca ho mútily a dráždily.

»Hľa, to je preto, že nemám smyslu pre formy«, riekol s hlbokou melancholiou v tvári.

Za srdce a dušu chytily ho iba farby Tiziana, Belliniho a Tintoretta. Ale to nebol radostný pôžitok umeleckej krásy, to bol obdiv, spojený so závisťou. Bolelo ho, že nemôže za nimi; hneval sa, že ľudia pred ním opovážili sa »všetko pojesť a jemu nechali večný hlad«. Že hruď jeho nie je prázdnou dutinou, cítil; že myseľ jeho lieta bystro, že preniká mnoho,

vedel, no predsa si celkom nedôveroval. Cesty sa mu skoro zunovaly. Prišlo leto a prichytilo ho v granitovom ostrom prachu viedeňskom. Nuda ho nadišla, osamelosť ho tiesnila. Jedinú útechu nachádzal u svojho starého priateľa maliara. Sedával u neho celé hodiny, hľadiac na jeho dobrú tvár, chudú, žltkastú ruku, držiacu štetec. Často mu i pomáhal; veselo bolo Stanovi, keď maľoval svätým odev, alebo pri krajine obdaroval starý strom listím. No i to sa mu zunovalo.

»Ech, leto v zenite«, pomyslel si, »prečo by som nemohol i ja na villu, za príkladom bohatých a lenivých ľudí?« a sobral sa do Rudopolia. »Pár dní dostačí, a potom ďalej, ďalej!«

Hans Werner ho prepúšťal: »Čože sa to porobilo s divokým Uhrom? Vžívate sa do remesla, vaša »Tanečnica s vejárom« svedčí o sile, o fantásii, o veľkom smysle pre farbu, v koloristike ste ma predbehli, ubili — a tužibuď, odhodí palettu a ide svine pásť na pustu! Nebojíte sa Róžu Šándora?«

»Paletty nezahodím, uvidíte, majstre«, riekol Rudopoľský a usmial sa, keď videl, že v oku starého, neuznaného umelca svieti slza. Bola to slza nezdareného žitia a horúceho túženia, často oklamaného, i slza lásky, ktorou zahorel statočný Nemec k divokému »synovi pusty«.

III.

Príchod Stanislavov bol veľkou udalosťou pre celé Rudopolie. Sotva stačila Anna, prijdúc z kaštieľa, shodiť klobúk na svoju bielu postieľku a popraviť účes — už priletel do Vanovských Ján Žúrik, alebo, ako sa on s úľubou podpisoval: Ján Vrahobor Žúrik, mestský notár a pokrevný Márie Vanovskej, pravda, ďaleký, a najdúc manželov v záhrade pod lipou, kde obedúvali v peknom počasí, zavrtel sa na ľavej päte, potriasol ľavým plecom, otvoril široko oči a riekol:

»Novina! Stanislav Rudopoľský sa vrátil! Syn Jozefov! Práve vtiahol do kaštieľa!« Žúrik bol kordiálny chlap. Nedoštudoval zo samej kordiality; majúc mnoho rodiny v meste, dal sa vyvoliť za notára, strojil sa každý rok päť ráz na zkúšky, no zakaždým, keď prišiel srok, kto nedostavil sa ku zkúške, bol on. Konečne prestal sa i strojiť a zostal pri notárstve. Živý, pohyblivý a dosť fantastický, málo staral sa o svoj úrad, zato mal voždy plné ruky roboty. Náružive miloval poľovačku, prechodil celé dni po horách, mal päť utešených lankasteriek, no ľudia si povrávali, pravda, len šuškom, že nikdy nič nezastrelil. Zato však poľovníci mali ho radi a bez neho neobišiel sa ani jeden lov. Nie menej dôležitý bol v spoločenskom živote. Najmä v telocvičnom spolku, ktorý bol sám založil, hral

vidný zástoj. Pravda, spolok tento dávno ztratil bol svoj vlastný význam. Telo sa necvičilo, jestli spolkové hostinky a prelievanie hrdla nemenujem telocvikom, no ale bol spolok. Jeho činnosť pozostávala v tom, že usporiadal niekoľko výletov a zábav. Úradné meno spolku bolo najprv »Orol«, potom »Orol« (Sas), neskôr »Sas« (Orol) a konečne »Sas«; populárne bol známy pod menom »Klub silných«.

Vanovskovci neuspeli spýtať sa Žúrika na bližšie okolnosti — už ho nebolo. Pane Kriste! Veď ešte mal aspoň desať domov a päť krčiem pred sebou. Žúrik, ako doskackal, tak odskackal po záhradných chodníkoch. Idúc od Vanovských, stavil sa vo vyhni a odriekal svoje: »Novina! Stanislav Rudopoľský sa vrátil! Práve vtiahol do kaštieľa!« a zmiznul. Potom zavolal to isté oblokom do ševcovskej dielne pána Kutálka, stavil sa v hostinci »Pod zlatým žaluďom«, v »extra-izbe«, ktorá bola prázdna. Dal si naliať pohár piva, vychlopil ho dúškom a bežal ďalej. A aký bol jeho krok! Ako by mal strunky v nohách, a k tomu ešte krýdla na pohyblivých subtilných plieckach. Nevynechal ani farára horného, ani dolného, ani oboch rechtorov; za hodinu obehol celé mesto. Potom si vydýchnul. Zjedol svoj obed veľmi rýchlo a počal obchádzať kaštieľ. Novina konečne nebola nezaujímavá. Meno Rudopoľských bolo nerozlučne spojené s dobrodružnými chýrmi. Ľudia nezabudli

ešte Gáborove činy a nečiny, počuli zďaleka, že po Jozefovi zostal syn. Sám Vanovský bol zvedavý, aký je asi vnuk onoho hrozného tyrana a báječného hýrivca. Mária aspoň nemohla si predstaviť nového hosťa ináč, ako v táblabiróvskom obleku, s ostrohami a šabľou, s naježenými fúzami, s červeným nosom.

»Teda nový súsed«, riekol Karol, »a zaujímavý! Anička, nebeží ti sladký mrázik chrbtom? Dľa môjho výpočtu mal by byť mladý.«

Anne šiel mrázik chrbtom, ale nie sladký. Bála sa, že teraz vyjde na svetlo jej knihožrútstvo, spolu i s nemilou scénou v kaštieli.

Mária sa zasmiala. »Boh zná, čo to za človeka. Žúrik je haraburda.«

»Prosím, tvoj ujček v pätnástom kolene«, riekol so smiechom Karol.

Samej Anne bolo smiešno, že by Ján Vrahobor Žúrik mal byť ujčekom Márie, tejto vážnej, usadlej, hlbokej prírode — taký vietor! Žúrik mal síce na chrbte štyri krížiky, no to nič nerobilo; mal veľmi mladý výzor a robil na človeka dojem mládenca — s pološedivou, úzkou briadkou. Chovanie sa jeho, výraz vypuklých očú, odev — všetko bolo mladícke, iba šedinky a poniektoré vrásky svedčily, že veru opravdová mladosť odobrala sa od tohoto vrtkého, svižného tielka.

»Ale vyletel zo dvora ako guľa«, usmiala sa Mária, »na štyroch koňoch by ho nebol dohonil.«

»Boli sme iste prví, ktorým zvestoval novinu — vidíš, Mária, aká česť; my, možno, prvej vieme zvesť, nežli pani apatekárka. Aká výhra!«

Anne bolo nevoľno pri týchto rečiach. Hrýzlo ju, že vie viac, než jej domáci, no nechcelo sa jej von so svojím dobrodružstvom v kaštieli.

Popoludní prišiel Žúrik, pravda, len na okamih. Narozprával už celé historie o novom občanovi slávneho mestečka Rudopolia. On síce nemohol prísť k nemu, no dozvedel sa, že podobá sa veľmi nebohému otcovi, že nerád vidí spoločnosti, nosí dlhé vlasy, že za ním priviezli furmani štyri vozy kysní a náradia, že Ondrej Skala je veselý, ba shovorčivý. Potom rozkladal svoje plány: ako ho získa pre spolok, aspoň ako podporujúceho člena. Na desiatku mal silné nádeje. Žúrik potriasol ľavým plecom, poskackal po dlážke hostinnej izby, pozrel sa pri vykladaní asi dvadsať ráz do zrkadla — a cveng — za ním zatvorily sa dvojité sklené dvere. Založiac obe päste do krátkeho kabátka a postaviac malinký okrúhly klobúčik na ľavý bok, bežal ulicou tým samým poriadkom, ako predpoludním, s tým rozdielom, že sa teraz dlhšie pobavil v krčmách, v každej pridajúc niečo do svojho okrúhleho bruška. Do večera bol už trochu pod forgom, ako sa hovorí. Posledných tovarišov, ktorí zabavili sa v poslednej krčme, navádzal, aby šli s ním pozreť, čo robí kaštieľ, či sa svieti, či niečo znať. Tovarišia poslúchli,

lebo im na rozlúčku dal naliať po kališku borovičky, obchádzali kaštieľ — no nezbadali nič zvláštneho. Ba predsa niečo. Brána na dome bola trochu popravená: nové brvno priekom šerelo sa na nej.

Tovarišia vyprevadili Žúrika domov na jeho výslovnú žiadosť.

»Ale sú len divný ten náš pán notár«, riekol tovariš, lúčiac sa s ostatnými.

»Nuž, vidíš«, odpovedal druhý, trochu podnapitý, »páni majú svoje vrtochy, ale nič preto, pán Žúrik sú dobrý pán.«

Stanislav Rudopoľský počal si viť dočasné hniezdo. Za tri dni uspel pristrojiť si dve izby celkom umne a pohodlne. Niektoré staré rárohy vyhodil. Dvere na chodbu otvoril: boly medzi verejami napchaté slamou; slamu dal odpratať. Tapetové dvere do bibliotéky chcel zastaviť kasňou — no prišlo mu na um, že pristihol čitateľku, a postavil kasňu vedľa. Najaté babky drhly dlážky, sklenár vsádzal tably, stolár naprával nepriliehajúce dvere, zámočník pílil na zámkach. Stano ani neodchodil od remeselníkov, ktorí si ho potom veľmi chválili. Večer v krčme rozpriadol sa medzi nimi rozhovor.

»To je pán«, hovoril stolár Martin Kada, »tak pekne shovára sa s človekom, ponúkne pohárom vína! Len čudne hovorí.«

»Čo by čudne«, napravil ho zámočník Pavel Brožek, človek čítajúci, ktorý sa bol za mladi

po svete ohliadol, »myslíš, že všade tak hovoria, ako u nás?«

»Nevídali panstva«, pretrhol ich krajčír Podnebík, veľký politik a vôbec fajná hlava; »Rudopoľskí sú žobráci, ja to znám! Čo majú? Kaštieľ? Darmo by som ho nechcel. Hja, starý Gábor, to boli pán! No minulo sa.«

Podnebíkovi nepáčil sa Stano Rudopoľský, ktorého neznal a ktorý mu nič neurobil, a vychvaľoval Gábora, ktorý dal jeho dedovi vypáliť dvadsať palíc preto, že sa mu dosť nízko nepoklonil.

No zámočník so stolárom nedali si Podnebíkovi odorať. Vyhodili mu rovno na oči, že preto tak hovorí, lebo nemá nádeje na zárobok, ako oni.

Stano vypratal svoje bedny. Svoju spalňu pripravil si najpohodlnejšie, o malý salónik vedľajší sa tak nestaral. Na steny pozavešal krásne drevorezy, ba i olejové obrazy. Starý písací stôl okrášlil dvoma štatuettami — Goethom a Shakespearom. Už-už chcel strhnúť staré, nad posteľou visiace opony baldachýnu. No prihliadnuc bližšie k látke, bolo mu ľúto krásnej tkaniny. Veľký, pohodlný diván pristavil k mahagonovému stolu.

»Budem teda spávať pod nebom«, pošeptal s úsmevom; »snáď ma nepríde strašiť nejaká prababa.« Prezrúc umným okom podobizne svojich predkov, najviac úľuby našiel v podobizni Gáborovej. V plnom staro-uhorskom kostýme,

so šabľou a kalpakom stál Gábor u massívneho stola, na ktorom bol povalený herb. Stano poznal, že je to robota dobrého portretistu, a preto si vzal obraz do svojej spalne.

»Ty si bol, dedko môj, veľký zbojník«, povedal s úsmevom, »ale ťa najlepšie zvečnili.« Vzal obraz a pribil nad stolík proti posteli. Oči obraza hľadely prosto na diváka, kdekoľvek sa postavil.

»A teraz obzreme sa po svete«, riekol po dokončenej práci. Vzal knihu, malú mappu a — šiel parkom do poľa. Slnko zapadalo za nízke vŕšky s tamtej strany hradskej. Vodín jasal sa v jeho lúčoch. Vysoko pnel sa starý hrad nad dolinou. Stano pamätal sa na štíhlu vežu — zdalo sa mu, že je dnes trochu nižšia. Chodil potom i lúkami, a do srdca mu vtiahol akýsi mier, akási lenivá sladkosť. »Aký to krásny, pokojný kraj«, podumal, »veď tu ovieva človeka nádych spokojnosti! Pravda, pravda, spokojnosť je sestrou nevedomosti a obmedzenosti. A medzitým, či vedomosť a širina rozhľadu ošťastní človeka?«

Mladá hrabáčka vracala sa s lúk. Slnko bolo už zašlo, no predsa svietil rumeň jej tvári, upachtenej prácou, slnkom ohorenej.

»Aký modell«, pomyslel si Stano, »aká svižná postava, silné, pružné pohyby!«

On ju pozdravil, podvihnúc klobúk. Dievka zasmiala sa; jej smiech zvonil čistým prsným zvukom.

»No, ešte ma i vysmeje! Hja, som cudzinec. Ani len pohovoriť neviem s hrabáčkou! A či cudzinec? Bože, možno, že deva hrabala seno na mojich niekdy otcovských lúkach — no ja stal som sa cudzincom.«

Stano naraz zkúsil ťažobu pocitu, že vlastne nie je nikde doma. V túto chvíľu padla mu táto duma zvláštne silno a citeľne na srdce. Spomenul si na otca, na jeho poslednú vôľu — a počal mu byť vďačným. »Ajhľa, môj starý, dobrý otec chcel sa postarať, aby som bol niekde doma! Či dosiahol svojho cieľa? Sotva. Tu som najcudzejší. Čo je domov, čo otčina pre nás, bludárov?!«

Už bola tma, keď sa vrátil domov. Vítal ho Ondrej, núťac záhyby tvári svojej k prívetivému úsmevu. No vyšlo mu to akosi kyslo — vidno bolo: nezvyklé dielo. Avšak pomaly vpratal sa do služobníckeho položenia. Darmo, jeho panstvo nad kaštieľom bolo u konca.

Stano rozložil sa na diván v spalni. Otvoreným oblokom šumela lipa vo večernom vánku. Vetrík dral sa časom i do chyže a ľahúnko knísal kvastľu baldachýna. Na stole stála veliká, moderná lampa a osvetľovala jasno izbu.

Prvé jeho výzvedy uspokojily ho, no zanechaly rozbúrené city. Staré spomienky tisly sa do popredia — no predsa medzi nimi a ním bola strašná priepasť. V cudzom svete ničoho neočakával, dal sa niesť vlnám životným, pri-

jímal nasladenie okamihu, znášal nepríjemnosti iného. No tu bol predpojatý. Očakával niečo takého, čoho nenašiel, a naopak, pocítil také, čoho neočakával. Rozpomienky detinstva boly mu pribledé, neurčité a ďaleké. Pohľad na dvoranu zaujal ho, no iba na chvíľu. Prejdúc tade dva-tri razy, už mu bola všedná, nudná, ako celý kaštieľ. Zato predstúpily mu iné myšlienky pred dušu. Sväzok plemenný a rodinný počal ho zaujímať. Človek-sveták, bez predsudkov, s voľným, umeleckým pohľadom na svet, razom cítil sa byť vsotený do úzkeho žľabu, ktorým tiekol život celých pokolení. A táto úzkosť nedesila ho, počínala sa mu ľúbiť. Otvoril bol v ten samý deň ráno starú kasňu, ktorá mala železný priečinok. V ňom boly uložené rodinné listiny. Dlho hrabal sa v nich, a divný svet vystúpil pred jeho dušu. Meno jeho, hľa, ako úzko je sviazané s týmto zabudnutým krajom! Veď i on je ratolesťou bujného stromu, ktorý rozkladal košatú korunu ponad tieto obce, role, lúky, výmole a hory. »Hľa, tu som človek«, podumal, »a môžem široko rozohnať sa lakťami, na nikoho nenarazím. Jestli sa mi zachce, môžem kolky hrať tu v dvorane. Priestranno je tu, voľno.« Zo starých listín vialo životom.

A dušou Stanislavovou tiahol celý román, plný vnady, mieru a krásy. Vyskočil s divána a sadol si ku stolíku.

»Báseň by som napísal! Bože, keby som

vedel city svoje stelesniť v hladké verše! Cítim sa mocným, šťastným!«

Lipa potriasala svojimi ratolesťami; na svieže, široké listy padal blesk lampy. Stano počal písať. No všetko, čo napísal, prečmáral ihneď hustými čiarkami. Všetko zdalo sa mu pristudeným, neohrabaným a nezodpovedalo jeho citom. No predsa zaznačil si niektoré myšlienky. »Pri pokojnejšej mysli vypracujem to«, pomyslel si.

Uložil sa, zhasil lampu. Svetlo mesačné nepreniklo čez hustú korunu líp, no predsa naplnilo spalňu ľahunkým svitom. V svite videl Stano pomaly kníšucu sa kvastľu baldachýna. Dlho hľadel na pohyblivý predmet. Svieži nočný vzduch vial do chyže s vôňou lipového kveta.

»Dávno nedýchal som takého vzduchu«, podumal Rudopoľský, »nech mi vonia celú noc.« I nechal obloky otvorené.

Na druhý deň hrabal sa v knižnici. Okrem málo vedeckých kníh našiel tam celé sbierky tuctových románov. »Úbohá deva«, pomyslel si, »mala si veru čím kŕmiť mladú dušu! Moji páni predkovia boli predsa len — divní patróni.« Pozoroval, že celá bibliotéka nesie opravdu internacionálny ráz. Mohla by smelo stáť vo Viedni alebo i v Strassburgu. Nemčina síce prevládala, no bolo i francúzskych kníh dosť, i anglických. Kde-tu našla sa i maďarská, i česko-slovenská. Walter Scott bol menej zaprášený, než jeho súsedi.

»Ach, predsa tuším robila výber! Jediný autor, čo zaslúži spomienky, a ajhľa, pohla ho. Divno, divno!«

Stano počal obzerať menej zaprášené sväzky, no našiel medzi nimi dosť škvárov.

»Chtivá duša!« pomyslel si. »Čo by mohlo z nej vykvitnúť, keby mala rozumný návod, poriadnu bibliotéku! A tu sa tlčie od nesmyslu k nesmyslu.«

Deň minul sa mu, ako by dlaňou pľasol. Neskôr nastal priezor celého domu. Stano s neobyčajnou trpelivosťou a záujmom preštáral všetky izby, chodby a komory domu. Každý rozlámaný stolec bol mu predmetom štúdia. Na pôjde našiel ešte rumy starého klavikordu. Struny boly zväčša poodskakované. »Pri tejto kasni spievala, možno, babička moja romance«, pomyslel si a prebehol prstami po klávesoch. Zo starého inštrumenta ozval sa bezladný silný šramot, ako ohlas z dávnych čias. Stano sa trhol a obzrel, či v šere pôjda nezjavila sa babička v hodvábnej ráfovej sukni, v paruke a s lorgnetom na nose.

No skoro bol hotový so svojím štúdiumom domu. Nuda počala klepať na dvere jeho izby. I tak zbadal už, že svet tisne sa do jeho pustovne. Žúrik nemohol sa zdržať, navštívil ho a ako člen úradu privítal hosťa. Pobehal mu po izbe, roztváral albumy a mappy, poštáral v jeho príručnej bibliotéčke, oproboval, či jeho

revolver ľahko ide, kukol i pod opony posteľné. Nadto mu narozprával o meste, jeho obyvateľoch, jeho intelligencii dosť a dosť. Pravda, dľa Žúrikových rečí, on bol centrom a osou celého rudopoľského života, na čele každého ruchu. On zachránil pred dvoma rokmi i kaštieľ od záhuby — v tretej ulici horela totiž chalupa, od ktorej by sa bol kaštieľ chytil a zhorel na uhoľ — keby Žúrika nie. Žúrik tiež dal vyčistiť koryto potoka, čo nech sa nestane, dnes by sa bol už iste rudopoľský lenivý potok valil bránou kaštieľa; on taktiež odohnal raz zlodejov, ktorí sa chceli vlámať do prízemia kaštieľa. Vôbec maľoval sa ako pravý obraz velikého dobrodincu a rytiera. Stano hľadel naňho zpod obočia, častoval cigarkami a vínom. V duchu však pomyslel si: to je znamenitý exemplár, ba či ich je viac?

Ináč veril mu všetko, ďakoval ako za obozretné, tak i za hrdinské skutky, tvrdil, že mu je vďačným dlžníkom. Žúrika už pálila podlaha pod elastickýma nohama. Slová Stanove ssal do seba ako med — no predsa ho pálily, lebo bol netrpelivý ďalej ich dať. »Škoda, že to nečuje Vanovský«, vzdychol sám k sebe. Vanovský mal totiž slabosť premŕzať časom svojho ďalekého švagra. Žúrik počal sa hniežditť, mykal plecom, škrabkal koncom topánky po dlážke. Stanovi pozdalo sa, že mu čosi chybí. Konečne vyskočil milý Žúrik, pobežkal trochu po izbe a

odporúčal sa. O chvíľu sedel v mestskom hostinci, okrúžený hŕbou ľudí a, široko otvárajúc ústa, viedol veliké slovo o znamenitom, duchaplnom a výtečnom mužovi, Stanislavovi Rudopoľskom. Rozprával hlasno, vyše prirodzenej sily, ako to robievajú chlapci, hrajúc sa na métu.

Rudopoľský, navyklý na mravy veľkého sveta, sponáhľal sa vrátiť Žúrikovi visitu. Niekoľko ráz bol uňho, no nenašiel ho ani doma, ani v úrade. Ostavil mu teda svoju visitnú kartočku. Kartočka ešte ten samý deň pobehala celé mesto. Žúrik ju i na ulici ukazoval každému, koho stretnul, a radostne mykal plecami.

U Vanovských Rudopoľský prekvapil všetkých. Mária očiam neverila, že by štíhly, jemný, skoro mäkký muž mohol byť vnukom Rudopoľského, toho Rudopoľského, ktorý bedára domkára zastrelil preto, že kálal triesky zo starého pňa v jeho hore. Anna sa zapýrila až po uši, keď ju privítal so slovami: »aj — my sme starí známi!« Mária pozrela v nedorozumení na Annu, Stano to spozoroval a vyhol úskaliu šibkým zvratom: »Videl som slečnu v parku«, riekol, zmútený svojou lžou; »z môjho vikýru možno prezreť až k vašej lipe!« Jemu bolo príjemným pocitom, že mal takmer spoločnú tajnosť s mladou devou. Karol bol zase prekvapený celým Rudopoľským v jeho totalite. Nepočul od neho prázdnych rečí, ani chvastúnstva, ani nebadal vy-

sokomyseľnosti. Jeho vzdelanosť a zkúsenosť vo svete nedrala sa násilne na povrch: bolo ju iba cítiť; hlbšie natury rovnajú sa bohatým veľkoobchodníkom. Oni nemajú vo výklade celý svoj majetok — ale tamdnu v neúhľadných magazínoch. Kramár vystaví všetku svoju slávu na oči — razom ju prezreš v portále sklepu.

Rudopoľský pochodil radom významnejšie domy v meste i na okolí. Potom si oddýchol a zostal deň-dva doma. Tak dobre mu bolo osamote. Mnohí z okolitých gazdov, zemänov i nezemänov, volali ho na jarabice, na srncov, no on ďakoval a vyznal so zahanbením, že nie je poľovníkom, a strieľa iba z revolvera a pištole. Páni krútili hlavami. Vôbec, všeobecne nepozdával sa pánom, kruh jeho známych sa skoro počal zužovať, tak že za niekoľko dní zostal mu temer len dom Vanovského. Keď mu bolo úzko v novom »abdérskom« zátiší, prišiel pod kolonádu Vanovského, aby pohovoril s umnými, čo i skromnými ľuďmi. Čím diaľ, tým viac oddiaľovali sa od neho bohatí, úradní a znatní páni. Akoby aj nie, veď Koloman Svatnay, ideál a vodca i tyrann stoličnej gentry, našiel uňho rudopoľského rechtora, Alberta Tichého! »Fidonc«, vraveli, »obcuje s háveďou!«

Albert Tichý, s ktorým sa Stano oboznámil u Vanovských, kde učil Lili a bol vôbec rád videným hosťom, pochádzal zo starej rechtorskej rodiny. Aspoň je isté, že i jeho dedo rech-

toroval v Rudopolí. Stanica patrila k najlepším celej stolice, a tak otec jeho mal s ním veľké plány, tým viac, že chlapec bol živý, fantastický a veľmi nadaný. Otcova túžba bola, aby stal sa teologom. No šuhaj dostal sa medzi mladých nadšencov, tvoriacich tajný spolok, medzi ktorými vynikal písomnými prácami tak, že bol literárnou autoritou, a skoro stal sa redaktorom písaného časopisu »Slovenská Nádej«. Po matúre uprosil otca, aby ho dal na filosofickú akademiu. S ťažkým srdcom povolil otec synovi — no sotva chýlil sa prvý rok ku koncu, došla mu zpráva o smrti otcovej. To by ho nebolo vyhodilo z dráhy, no zostala sestra Malvína, nemajúca nikoho okrem neho — a k tomu chorá nevyliečiteľným prsným neduhom. Albert miloval sestru svoju láskou bezhraničnou. Pre ňu opustil svoje ideále, svoje výhľady a vrátil sa do Rudopolia. Vďačná cirkev vyvolila ho jednohlasne na otcovo miesto, ačpráve nemal ani 23 roky. Verne doopatroval sestru, postavil jej na hrob železný kríž, a zostal rechtorom v Rudopolí.

S Rudopoľským teda sedel tento mladý rechtor celkom po kamarátsky na diváne, radom s hostiteľom, a upíjal si čaj, keď zjavil sa Svatnay v dverách útulnej mládeneckej izby Stanovej v starom kaštieli. No a Stanislav nielen že nezahanbil sa za hosťa, ale predstavil ho príchodziemu celkom dľa pravidla. Svatnay po-

zrel v nedorozumení na Rudopoľského, ako by chcel riecť: čo to za farca, predstavovať mne biedneho rechtora, sedeť s ním ako s kamarátom? Vari nepozná panslávskeho, tutajšieho hladoša-knihožrúta? Aké predstavovanie? No neriekol nič, sedel za niekoľko minút v kresle a klepkal prstami na koleno..

Tichý bol tiež hodne zmútený. Necítil sa dobre v blízkosti mohutného Svatnaya; tak asi cíti sa baranček v tigrovej klietke. Na šťastie Svatnay sa skoro pobral.

»Čo ste to urobili, pane«, celý najašený riekol Tichý, keď sa Rudopoľský vrátil z chodby. »Nuž?« »Veď to strašne pyšný pán, má barónku! Tory, čistý tory.« »A ja dbám«, so smiechom riekol Stano, »nech má hoci dcéru anglickej kráľovny.« Rudopoľský už u Vanovských spozoroval u Tichého ideálny svit v belasých očiach, potom na prechádzke po horách pobadal, že v šuhajovi horí plápol naivného idealismu. »Vy zhoríte«, riekol mu po chvíli, »zhoríte — veď vo vás bičí cit, pane! Treba ním sporiť.« Tichý visel na ústach umného, vzdelanejšieho muža a priľnul k nemu viac než priateľstvom. Smädná duša mladíkova ssala do seba poučenie a povzbudenie zo slov Stanových. No Albert bol skromný, zriedka k nemu zašiel, ale striehol viacej, aby sa s ním sišiel na prechádzke, akoby náhodou. Stanislavovi nebolo nepríjemno viesť mladého, chtivého človeka: on mu rád predči-

toval a vysvetľoval tu Goetheho, tu zas Shakespeara, tu zase zavádzal s ním tiché rozhovory o živote, o láske, smrti, o národoch, ich význame a zástoji v historii. Neminulo mnoho času a Stanislav s udivením spozoroval, že učedlník rastie veľmi rýchlo na — priateľa. Didaktické rozhovory menily sa čím dial tým viac na diskussiu, ktorá tešila i samého učiteľa a majstra.

Okrem známosti s mladým nadšencom tešil Stanislava prístup do domu Vanovského. Niečo suchoparná, no priama a čestná príroda Vanovského priťahovala ho a nadto mu imponoval; Stanislav sám nevedel si vysvetliť, prečo. »To je silný muž«, pomyslel si, »ale na akej pôde rozšíril svoje nohy, že tak pevne stojí?« Zádumčivá Mária, málo hovoriaca Anna staly sa mu príjemnými zjavmi. Ba i Lili prirástla mu k srdcu. Neraz celú hodinu bavil sa s ňou, rozprával jej poviestky a tešil sa, keď ho malá šelmica naprávala v reči, ba keď ho i vysmiala za jazykové poklesky. Stanislav skoro vpravil sa do slovenčiny, no hovoril ňou iba s Lili: pred inými sa akosi hanbil. Bolo mu to nové so vzdelanými ľuďmi, a ešte s dámami, hovoriť po slovensky.

»Lili sa chvastá«, riekla raz Vanovská k Rudolfskému, »že vás učí po slovensky.«

»Tak veru«, zadumeno riekol Stanislav, »a predsa by slovenčina mala byť mojou materinskou rečou. U nás síce išlo to všelijako; ma-

ďarčina zamieňala sa nemčinou. Nadto sme bývali skoro v desiatich mestách — človeku sa jazyk náležite splietol. Avšak pamätám, keď otec hovoril s matkou o dôležitejších rodinných dielach, voždy hovorili spolu po slovensky. To samé zbadal som i pri domácich sporoch. Musím vyznať, ja nemám proti slovenskému jazyku antipatie, ako temer všetci vaši súsedi. Som temer cudzinec — mne je to divno, predivno.«

»Keby ste boli vyrástli v Rudopolí alebo v Zásekoch, protivila by sa vám slovenčina práve tak, ako pánu Kolomanovi Svatnayovi.«

»Možno; ale raisony v tom nevidím. To nenávideť, v čom človek vyrástol!«

Anna pozrela od šitia na tvár Rudopoľského, ako by ho bola chcela prichytiť pri pretvárke. »Majster«, podumala, »on vie, že strýc drží so Slovákmi, preto lavíruje.« No tvár jeho bola otvorená, jasná, pretvárky na nej nebolo.

»U nás panujú hrozné pomery. Stránky stoja si proti sebe na život a na smrť — kde sa má potom vyvinúť spoločenský život?« Mária vzdychla pri týchto slovách.

»Málo som poznal tunajšie pomery. Toľko viem, že sú vlastne len dve strany, dva prúdy. A badám, že nevdojak upadám medzi vás, milostivá pani.«

»Vám je to inšie. Vám voľno byť i s nami zadobre, i s onými si nepokaziť. Požívate právo pohostinské.«

Mária vstala, vzala slnečník. Stanislav ju odprevádzal; šli do parku.

»Vy ste šťastná«, riekol melancholickým tónom, kráčajúc po jej boku; »z vás len tak svieti šťastie! Akoby nie! Máte dom, muža, utešené zlatovlasé dievča, čeľaď, záhrady... A čo máte, čo vám možno závideť, máte tichý, pevný náhľad na svet a život. To je prameň spokojnosti, prameň šťastia.«

»Možno; nemám sa na čo žalovať.« Mária kráčala vlnistým krokom, ticho, s majestátom veľkej i krásnej ženy.

»No Anna Belinská nie je tak šťastne složená. Vidím to na jej krásnych očiach. Prečo vždy mlčí, prečo sa o nič nezaujíma? Prepúšťa tok žitia vedľa seba, ako by jej nebolo nič do jeho prúdov. A ona je taká mladá, a zo všetkého vidno, umná a načítaná!«

»Ona je už raz taká. Patrí k temným kvetom... Chcete poznať veselú ženu?« obrátila sa Mária s úsmevom k svojmu sprievodcovi; »i takou vám poslúži náš kopaničiarsky kraj. V Hrušovníku žije príbuzná môjho muža, vdova Adela Rybáryčka, ktorá je celkom z iného kovu, u nej je všetko ináč. A je to mladá, pekná vdovica, mnohí ju veličia, ako prvú krásavicu stolice. Ona už stará sa o prúd žitia a plaví sa ním na svojom vlastnom člnku. O štrnásť dní usporiada vychádzku tamo na vodínske rumy. Svoláva celý kraj. Jestli vám ľúbo — ste pozvaný.«

»Vy ste ma nerozumeli, milostivá pani«, živo riekol Stanislav. »Nejde tu o letoru — ja obávam sa, že to nie jej vlastná príroda — že je to nezdravistý úkaz. Stálo by to za štúdium. No mne ťažko sa k nej priblížiť. Akási nedôvera svieti jej z očú. Konečne, kde nabrať dôvery? Ja tulák, sveták, a nadto nadovšetko so zlým zdedeným chýrom!«

»Ona mnoho počítala, mnoho číta«, riekla starostne Mária; »to nie je zdravo pre mladé devy. Svet kníh je iný, než svet skutočný. No vy sami ste jej priniesli ešte knihy.«

»Len knihy dobré, milosťpani, pravý liek proti romantickým alebo nesmyselným fantásiam hlúpych románov. Zbadal som, že Anna čítala radom, bez výberu najpestrejšie veci. Chcel som ju upozorniť, upraviť do primeraného prúdu. Keď má čítať, nech číta veci dobré, prvotriedne.«

»Fantásia je to i to! Čím umeleckejšia, hľadanejšia, tým horšie. Práve silné umenie svádza, kazí. Zahľadeť sa do týchto stromov, zaspievať si pieseňku, viete, takú sedliacku, prostú, to je zdravo, i veselo i dobre.«

»No, u vás tých prostých, veselých piesní tiež nemnoho býva.« Stanislav riekol slová tieto akoby v polosne. Zamrzelo ho, lebo tvárou Márie preletel tieň a počala sporiť so slovmi.

Na dvore ozval sa sonórny hlas Karlov: »Vítajte, vítajte!« S vozíka pred bránou sostúpil starec v jágerskej kabaňke.

»Môj otec!« zavolala Mária; »poďme.«

Starý nadlesný hrešil na cestu, na celú vrchnosť, na starobu. Mária bozkala mu ruku, on sklonil sa k nej a súčasne pobozkal ju na hlavu. Potom pozrel svojimi ostrými očami na Rudopoľského, a viac si ho nevšímal.

»A kde je Lili?«

Lili vyletela z ambitu ako strela a objala kolená starcove.

»Deduško, deduško! Čo ste mi doniesli?«

»Jahody, Liluška; tam sú vo voze.«

Lili odbehla a ako veverica vyškriabala sa na voz.

»Koho to tu máš?« pýtal sa polohlasne nadlesný svojho zaťa, keď vchodili ambitom.

»Súsed Rudopoľský«, riekol Karol; »veľmi milý, príjemný človek.«

»A treba vám to?« Hlas starcov znel neobyčajne surovo.

Karol znal starcovu nenávisť proti mladému zemianskemu pokoleniu, preto bez poznámky viedol tesťa do domu. Starý nadlesný nemal posedenia, šiel do mesta za svojimi dielami; ledvaže sa vrátil, kázal priahať. Tak vždy robieval; znali ho už a nezdržovali. On tak srástol so svojím mohutným borom, že mimo neho stával sa mrzutým, ba hrubým. Na Rovienkach za myslivňou, pod ozrutnou starou boricou, pred rokmi obohnal plotom malý kus zeme (so zvláštnym dovolením panstva), dal ho vysvätiť

skrze svojho priateľa, bozkovického farára, Ladislava Malovíka, a riekol po obrade: »Tu ma pochováte, Herr Pfarrer!«

»Alebo môj nástupca«, poznamenal farár. Starí priatelia sadli si za stôl a hostili sa veselo.

»Pite, velebný pane, ako by to bolo na mojom kare!«

Rudopoľský bol nemilo dotknutý mimoletnou návštevou Kráľa. Prvý raz, ako zavítal do Rudopolia, cítil sa byť odsoteným. »Na vášho otca urobil som veľmi zlý dojem«, riekol Márii. »Aký silný, krásny starec!«

»Vidíte, v starobe neradi robíme nové známosti, a nadto je môj otec samotár, nechodí nikam, s nikým takmer neobcuje, mimo s rubačmi, podlesnými a ich mládencami. No jeho srdce je dobré; ani s nami nie je shovorčivý. Často mumle a vadí sa bez príčiny.«

Stanislav upokojil sa, vytiahol z vačku Tegnerovu »Povesť o Fritjofovi« a počal čítať. Anna prisadla si k tetke a nespustila temer očú s tvári čítajúceho. Tichý tiež prišiel pod lipu a, nemo ukloniac sa, zastal si u mohutného pňa. Jeho oči len tak žiarily oduševnením. Stano čítal veľmi krásne, jeho recitovanie prechádzalo na zvláštnych miestach do deklamácie. A vtedy hlas jeho zvučal mäkko a predsa silno. Maras niekoľko ráz vykukol zo svojich dvier. »Ech, ale káže, ani nejaký kňaz«, pomyslel si a čmáral

tlsté haky-baky do veľkej knihy. Mária zprvu ťažko vpravovala sa do smyslu básne. Možno, že Stano zbadal to, časom pretrhol deklamáciu a počal vysvetľovať nielen význam nordických mien a bohov, ale i samú báseň.

Slnko klonilo sa k západu; Stano prestal čítať. Spoločnosť zatíchla. Milo vanul chlad z húšťavy, zďaleka, so záhumnia, ozývaly sa kriky robotníkov, tiahnucich s poľa.

Rudopoľský schoval knižku a vstal. Anna bola by ho tak rada požiadala o ňu, no slovo nijak nešlo z úst. Mária vyprevadila hosťa pred dvere, sama vošla do domu.

»Krásne číta«, riekol po chvíli Tichý, ešte vždy stojac u pňa. Anna sa trhla; v zamyslení celkom zabudla na Alberta Tichého.

»Ale zkadiaľ len berie také veci?« poznamenala. »I nedávno nám čítal krátke básničky, jednu krajšiu od druhej.«

»Ach, slečna, on mnoho čítal, premnoho myslel. Je to krásny, vysoký duch.«

»No mne je pri ňom nevoľno. Takou stiesnenou, hlúpou zdám sa samej sebe. Už-už otváram ústa, aby som niečo poznamenala, no nejde to. Čo si on vlastne myslí o mne? Už ma to i trápi.«

Tichý naklonil sa čez operadlo lavičky. Akousi temnou radosťou zaplesalo v ňom srdce. Bolo mu lichotivo počuť od Anny dôvernejšie slovo. Málo v živote shováral sa so ženskými,

ktoré v duchu a zďaleka vysoko si ctil a vážil. Krásna, duchovne vzneslá žena prichádzala mu čo vyššia bytnosť, poslaná z čistých svetov, aby krášlila pustú zem, siala bielou rúčkou dobro a krásu. V Anne videl voždy ešte prevýšený ideál svojich najsmelších fantásií. Chodil do domu Vanovského nie ako súrodný, svobodný človek, hoci Karol i Mária chceli dať intimný náter jeho návštevám, no on predsa chodil len ako učiteľ Lili. Všetko ostatné bola milosť v jeho očiach. Vanovský mu bol bohatým pánom a štedrým dobrodincom, ona jeho patrónkou. Anna, možno vedená citom svojej siroby, cítila celú ťažobu jeho odvislého postavenia, a tým viac usilovala sa obľahčovať mu ju. Ani k jednému hosťovi nebola taká prívetivá, ako práve k nemu — i vo väčšej spoločnosti ho vyznamenávala. Pravda, on si pomyslel: tiež rybka z tej vody, a bol skromný a bojazlivý. Anna mu bola privysoko, nie pre vnešné okolnosti, ale preto, že ju nechápal, že mu bola hádkou. Taká čistota rozprestierala sa okolo nej, že bál sa i s najčistejším citom k nej pristúpiť, aby nezostala po ňom nejaká škvrna. »Bože môj«, dumal často, »či jesto v kraji našom muž, jej dôstojný!« a mysľou predvádzal si kvet mužskej spoločnosti celého okresu. No nikto nezdal sa mu byť hodným menovať svojou Annu, čistý, biely kvet.

»Mne len jedno zavadzia pri ňom«, riekol

po malej prestávke. »I on neváži si naše vysoké idey, i on patrí srdcom a smýšľaním do protivného tábora. A to je, čo nechápem... Verte mi, už som neraz smútil hlbokým, zžierajúcim smútkom nad týmto úkazom. Veď známe svojich odrodilcov! Sú to zväčša prázdne hlavy, zlé srdcia, zavedení ľudia, nesamostatní alebo leniví mysleť. Ľutujem ich — ale nedivím sa im. No u Rudopoľského je všetko, i jasná hlava, rozvitá osobnosť, i samostatnosť — a predsa i on je nám len cudzím!«

»A či má i srdce?« spýtala sa Anna razom, zdvihnúc hlávku svoju, tak že sa jej hlboké oči stretly s Albertovými. Tichý žasol; veru o tomto ešte nepremýšľal. Veru, veru, milovať opovrhnutý ľud, k tomu treba srdce, možno najviac srdce. Mladému mužovi udrela krv do tvári. Hlas Annin znel takou nekonečnou milotou, takým iskrenným citom, že Tichému plesalo srdce. Svoju sestru Malvínu, ktorá umrela v šestnástom roku, miloval nadovšetko. Teraz zazdalo sa mu, ako by Malvína sedela na lavičke. Šero napomáhalo fantásiu.

»Či má srdce, pýtate sa? Ťažko je vyskúmať srdce ľudské. Avšak nespozorovali ste, akým horúcim citom prednášal Tegnerove sloky? Kto tak precítil slová poetove, ako by mohol byť tvrdý srdcom?«

»A samoľúbosť? Nezdá sa vám, že Rudopoľský má niečo teatrálneho na sebe? Mne zdá

sa, že rád stavia sa do pekného svetla. Pravda, on je umnejší, než jeho okolie; dobre, k čomu teda robiť divadelné pósy? Možno, že sa mýlim. Mária je silno na jeho strane. Skoro ma vyhrešila za niektoré poznámky. No ja za seba nemôžem. Nerozmýšľam ja, pane, o tom. To tak prichádza samo.«

»Priznám sa, ja som doňho zaľúbený. Vidíte, jeho nič nemätie, že som iba rechtorom, obcuje so mnou priateľsky, dôverne. Predo mnou nepotreboval by teatrálnosti. Predo mnou nepotreboval by šviháčiť umom, veď ja nijako neviem, nemôžem uspokojiť jeho samoľúbosť, ani známosť s rudopoľským učiteľom nepovznesie ho pred svetom. A predsa môžem riecť, v Rudopolí s nikým neprežil toľko večerov, ako so mnou.«

»To vám lichotí! Podkupný!«

»Nie, slečna, nie! Znáte moju márnu túžbu po vzdelaní, po duchovnom nasladení. Kde ju uspokojiť v Rudopolí? Pod kníhkupeckými účtami trpia valne moje neveľké príjmy, no to je všetko málo. Kniha, ako i slovo zabíja. Treba mi živej, umnej, oplodňujúcej osobnosti, živého slova. Z university povolal ma osud do úradu, ledva som skončil druhý semester. Všade cítim nedostatok. Tu príde človek, ktorý ma oslepí bleskom krásneho ducha, hojne sype poučenie, pozdvihnutie, rozberá predo mnou diela velikých poetov, ach, on zná mnoho nazpamäť, oslňuje

temnoty, pomáha čez ťažké miesta tak zručne, s obdivuhodnou ľahkosťou. On je sám poet, sám je veľký umelec! Ach, keby ste videli jeho kresby, jeho náčrtky, jeho študie! Niekoľko čŕt — a krajina stojí pred vami, vy cítite, že to krajina dažďom kropená, chmúrna. Zase niekoľko čiar — a vidíte tvár, krásnu, grécku! Tu zas na inom liste pnie sa ľahunký obluk portála — stavisko nie je dokončené, no už z týchto počiatkov vanie na vás umenie a krása... Hovorím vám, veľkolepý, zriedkavý človek! Ako len sem zablúdil? Mne sa hlava krúti pri tej myšlienke.«

Oduševnelý hlas Tichého šumel citom pravdy. Áno, čo Albert hovoril, bola pravda, on ju cítil, zkúsil, makal. Že bol do Stana zaľúbený, ako hovoril, nebolo zveličením. Zaľúbený bol i do jeho ducha, i do jeho silnej osobnosti.

»A ukázal vám všetky svoje práce?« spýtala sa Anna.

»Nie všetky; no ja si ho nemôžem ináč predstaviť, len ako opravdového umelca. A okrem toho, koľko vzletných ideí počul som od neho, koľko temných strán odokryl mi, koľko nejasností vysvetlil. Pozorne počúvam jeho reči, aby som ho prichytil pri lži, poklesku, chvastúnstve, no zahanbeno musím vyznať, nepodarilo sa mi to. Stydím sa za svoju nedôveru!«

»Teda ste šťastní, pane Tichý?«

»Nuž?«

»Lebo som čítala, že zaľúbení ľudia sú šťastní. Vy ste zaľúbení, a nie beznádejno!«

Nikdy Tichý nepočul takých slov od Anny. Veď ony znely úsmeškom! Jeho bolelo, že Anna robí si žarty. Vzpriamil sa a mlčal.

»Vari hnevy? Vidíte, s vami tak mnoho štebocem, a vy mi za zle máte moje slová.«

»Nie, nie. Vaše slová, čo i posmešné, sú mi milé. Vy nie ste pyšná, slečna, a ja sa teším, keď ma neodpudzujete.«

»Pane učiteľ, prosím vás, otvorte oči. Či nebadáte, že vás rada, že vás tak rada, ako Malvínka, o ktorej s takým vrelým citom hovorievate? Vidíte, ona je mŕtva, tam leží v hrobe. Ja som vyhľadala jej krížik z kutého železa. To jej mŕtve srdce iste pohlo sa pri mojej modlitbe. Vidíte, ja nemám brata — vy ste ztratili sestru. Veď sám Boh chce, aby sme boli blízki. No vy toho nevidíte, vy naschvál zažmurujete oči. Máte pravdu! Kdeže mne porovnať sa s Malvínkou? Vy nemáte citu pre mňa, lebo nízko stojím pred nenavrátiteľným ideálom vaším. A ja tak rada bych bola — sestrou!«

Tichý zbledol. Počal sa triasť na celom tele. Nevdojak oprel sa o lipu. Anna hovorila polo odvrátená. Jej hlas zvučal celkom nenáruživo, ako obyčajne, a predsa bol v ňom nový, nebývalý, nepochopiteľný tón. Tak zdalo sa Tichému, že nazpamäť pozná každý cveng rudopoľských zvonov. Veď zvonica stála hneď za

jeho záhradou, on velel rozkývať tri zvony, keď tomu bol čas. Poznal dobre každý zvuk Mediana, Pavla i Ignisa (tak volaly sa zvony), a predsa, keď jeho milé zvony oznamovaly smrť ešte milšej sestry Malvíny, počul v známych zvukoch celkom nový, nikdy nepočutý tón. Len že to bol tón horkosti, smútku, smrti. Tu v hlase devinom zavznel tón veselosti, radosti a života, nový, nikdy nepočutý.

»Vidíte, oni (ukázala ľavou rukou k domu) mňa považujú za potemnú, možno nerozvitú bytnosť; hrešia ma pre moju utiahnutosť. No neverte, ja som dosť samostatná a mám o všetkom svoje pochopy, lenže inakšie, ako oni, inakšie. Nebojte sa, nehovorí s vami nerozmyslené decko, ani pochabá dievčina. Chcete Malvínku? Svoju Malvínku?«

Tichý nepoznal razom, kto pred ním sedí. Anna Belinská jedným čarovným úderom zmizla a pred ním zjavila sa cele nová žena, nová bytnosť, nová duša, o ktorej nechyroval. Anna vstala a pristúpila k nemu, celkom blízko.

»Ani vetroplacha nemáte pred sebou«, riekla a hlas jej sa už triasol vlnisto, »máte pred sebou dievča, ktoré skoro dozrelo sirobou, lebo, viete, siroty rýchlo zrejú, ako by sa ponáhľaly, kdežto mazlíci, majúci starostlivých rodičov, môžu si naddĺžiť bezmätežné chvíle detinstva. Okrem toho máte vo mne dušu úprimnú, ktorej cudzia je lož.« Anna položila ruku na srdce. »Každý

tlkot tohoto srdca je úprimný, opravdový. Nikdy ináč nezatlčie toto srdce, nikdy sa nepremení. Viete, čo znamená čestné ženské ‚nikdy'? Oj, to nie márne slovko, ktoré vietor odnesie od úst. Nikdy! To je toľko, že keby ste ma hneď tu odvrhli, hoci vyzradili, pohanili, predsa zostane v platnosti to ‚nikdy'. Strašné je to slovo pre nás.«

Albert počul celkom jasne tlkot devinho srdca. Bože môj, aká anjelská, očarovateľná hudba! Aká nekonečná, nevýslovná slasť leje sa prúdom z každého kŕčovitého pohybu tohoto prepodivného ľudského orgánu. Blažený človek, ktorý počul i smyslom i sluchom hudbu srdca! Ach, ona oblaží muky umierania, lebo rozpomienka na temný, pridusený tlkot, idúci z vnútornosti drahého tela, nikdy nevyhasne z pamäti čujného človeka.

Slnko bolo už zapadlo. Nad Vodínom ukázala sa veliká, červenkastá plná luna. Čez koruny stromov kmitalo sa jej svetlo. Pod lipou bolo už dosť šero.

Albert schvátil Aninu ruku, položenú na srdci. Jeho trasúce sa prsty dotkly sa nechtiac deviných sviežich niader. Rúčku Anny priložil k tvári, tlačil k očiam. Potom ju odhodil silno, nervno.

»Prosím vás, nechajte ma!« riekol hlasom prosebným. »Neunesiem toľkej slasti, neunesiem!«

Zašumely bystré kroky. Vrátka vrzgly a k stolíku blížil sa Žúrik, veselý, rozihraný.

»Vás hľadám, pane učiteľ«, riekol škrekľavo a poskočil. »Náš klub robí dnes nočný výlet. To bude marš, raz dva, raz dva, raz dva, raz dva!« a Žúrik urobil niekoľko strmých pochodových krokov. »‚Pod zlatým žaluďom' sa sídeme.«

Albert Tichý hľadel na Žúrika, nevidiac ho, nečujúc jeho slov. No o to sa Janko Vrahobor nestaral. Pomykal ľavým plecom a tužibuď, už ho nebolo.

Anna sklonila hlavu a šla do parku. Tichý šiel za ňou, no ona mu kynula rukou, aby zostal. Ticho kráčal záhradou; na dvore sa obzrel, no videl iba stíny starých stromov.

»Dobrú noc!« privolal mu Maras a zodvihol svoj klobúk. Jemu zdalo sa, že ho Maras vyháňa zo dvora . . .

Anna vhíbila sa v tiene parku. Jej bolo sladko, svobodne. Áno, po prvý raz cítila sladkosť svobody. Spešnými krokmi chodila po pieskových chodníčkoch, vypínala hlávku, smiala sa polohlasne. Dunčo prišiel za ňou, stal si na chodník a prívetivo zaskučal. Anna ho pohladkala po silnej hlave, pes krútil huňatým chvostom. A potom chodil verne za ňou, ačpráve si ho už viac nevšímala. Dunčo nebol zmaznaný laskaním, jeho sa viacej báli, on zase bál sa Marasa. Anna nebola by sa bála dnes pohladkať ľva po kučeravej hrive.

Večerný chlad osviežil jej rozhorúčenú hlávku. Nadto kládla si lipové listie na čelo. Volali ju na večeru. »Aj pán Svatnay sú u nás«, švitorila jej Hanka, »priviezli milostivej panej utešenú buketu.« Anna vkĺzla potichu do svojej izby.

»Hlava ma pobolieva«, riekla starej Bete, zatvárajúc za sebou dvere, »povedz tetuške, že nejdem večerať.«

Ako zatvorila za sebou dvere, razom vyšumela sladkosť a svoboda z jej srdca. Úzko jej bolo. Srdce jej počalo biť, ale nie tak, ako pred hodinou. Ono bilo bôľom. »Ľutuješ?« pýtala sa svojho obrazu v zrkadle. Jasné oči v čistom skle zdaly sa hovoriť: »neľutujeme«.

»Hore hlavu«, posmeľovala sa, »uvážˇ, čos' vykonala! Tys' vyriekla to, čo cítiš, na čo veríš! Hovorila si pravdu, úbohá Anna! Áno, pravdu. Ale ty si deva. Tys' prvá počala! Aká to neobyčajná, divná vec! Nikto iný na šírom svete by nebol počul odo mňa takých slov, a čo by bolo vo mne srdce puknúť muselo. Ale on! Veď som nehovorila v horúčke náruživej, nie! Jasná bola moja myseľ — krv pokojná... že potom zabúchalo srdce... ono nie je vinné! S rozvahou som hovorila.« Anna sa utíšila. »A čo on?« Na túto otázku nebolo odpovedi. Ako na ťažký sen rozpamätúvala sa, ako sa jeho trasúca sa ruka dotkla jej pŕs, ako potom pritisol k jej ruke svoju tvár, svoje oči, navlhlé

slzami. Pritisla pravú ruku k ústam. Potom jej blyskla mysľou subtílna postava Žúrikova. Ostatné zastrelo sa rúškou. Už nevedela, ako sa rozlúčila. Až pod stromami parku našla niť rozpomienok.

Pričesala malým hrebienkom temné vlásky a vyšla do hostinnej izby. Ticho, ako obyčajne, pristúpila k stolu. Koloman Svatnay vstal a poklonil sa jej s vyhľadanou eleganciou. Uňho bolo všetko vyhľadané, vypočítané. Hovoril úctivým, pritom povedomým tónom svetského človeka, nikdy sa nerozhorlil. Jeho hlas zvučal vždy v jednom a tom samom tóne. Odetý bol šviháckv, no miernosť zachoval vo všetkom. Kto ho dva razy videl, bol presvedčený, že tento človek je pánom svojich citov, myslí i chúťok. Grófsky fiškalát a vlastný nemalý majetok urobil ho samostatným, značným človekom. Pred ním triaslo sa celé úradníctvo, až na Kráľa. Starý »bemák«, ako ho nazýval, mal naozaj českú lebku a vyčítal raz všemohúcemu fiškálovi kapitolu. »Wissen wos«, zareval nadlesný, keď sa mu fiškál počal miešať do siahovíc a do odpredaju mladej bučiny, »nech si oni strčí jich nos do papíru, a mne pokoj, veďá!« Starík zrudol v tvári, ako varený rak, pípku posunul do ľavého kútika; fúzy sa mu naježily tak tuho, že fiškál odstúpil krok nazad, asnáď v strachu, aby ho nenabodol na ne. Svatnay sa prívetivo usmial, zostal celkom tichý, jemnými

slovami počal vysvetľovať to a ono ... Starý skrotnul a skoro sa hanbil za svoj náhly postupok. No nedal to znať, a fiškál bol od tej chvíle obozretný. Počal dopisovať grófovi o pensionovaní »znamenitého Kráľa«. No gróf odpovedal: »Len až na jeho žiadosť, a potom dať mu plnú pensiu.« No žiadosť nechodila. Kráľ necítil ešte ťarchy liet.

Karol Vanovský zadivil sa, keď razom zjavil sa uňho zriedkavý hosť. Vyznal si, že mu mrázik preskočil chrbtom. On často stál proti nemu čelom v čelo v rozmanitých srážkach, pri voľbách, v shromaždeniach i pravotách. Tam sa ho nebál. No iné je, keď mocný protivník príde pod štítom zdvorilosti, pohostinstva. A sila vždy imponuje, či zlá, či dobrá sila.

»A nový súsed predstavil sa?« pýtal sa Svatnay domovej panej, keď prisadla Anna k stolu. »Bol som mu vrátiť visitu. Zvláštny človek, žení ... I so strany veľmi mnoho počúvam o jeho príjemnosti.«

»Chodieva k nám«, odpovedala Mária, »no bližšie ho nepoznáme.«

»Zdá sa mať časom interessantné vrtochy.« Svatnay vyjadroval sa voždy mierne, s reservou.

»Viac učil sa, než naši mladí páni«, prehovoril Karol, »a nezdá sa mať prílišné nároky.«

»Škoda, to škoda. Človek s jeho menom mohol by už mať isté nároky; večne len nemôže cestovať. Ja som bol ochotný podať mu

pomocnú pravicu, no on — nechápal. Mohol by sa stať stĺpom našej patriotickej society!«

Vanovský preniesol reč na iný predmet. Svatnay zbadal schválnosť, poslušne prešiel na verejné záležitosti, no ľahkým prechodom vrátil sa zase na Stanislava Rudopoľského. Zábava viazla. Karol pozrel ostro na hosťa a pomyslel si: »darmo sa krútiš, zlodej; nebudem ho chváliť.«

Svatnay vstal, bozkal Márii ruku, nahnúc sa šibko. Na preddomí obrátil sa ku Karlovi s jemným úsmevom.

»Teda, ako sa zdá, vy ste dostali novú silu, nie my!«

Karol sa uhryzol do pery. Potriasol hlavou: »Hoj, nie, pane fiškál — my sme i tak dosť silní! Naskrze nie. Ráčite byť na veľkom omyle.«

»Veď to nič, veď to nič! U nás tak hovoria.«

»Tomu sami neveria, jestli i hovoria. Medzi nami a vaším bratom je priepasť hlboká a široká.«

»Sú bystré nohy, ktoré ju preskočia.«

»U nás! To pravda, u nás dosť bystrých nôh! No tie vaše nemajú náležitej pružnosti.«

»Teda neveríte na vyrovnanie? Večne má trvať medzi nami surová občianska vojna? My, ľudia civilisácie, sídeme sa raz na obojetnom poli pravej humanity. A práve takýto nepredpojatý človek, ako je Rudopoľský, mohol by byť istým fermentom — fermentom, hovorím (na to slovo kládol prízvuk a usmial sa samo-

ľúbo), ktorý by spojoval rozsypané kvadre nášho spoločenského staviska. Veď konečne, pán súsed — povedzme si pravdu — čo nás tam po luze! Ani vy sa nestotožňujete s ňou, pre vás je ona mediumom — hovorím, mediumom vášho nacionalismu! Nie, pane Vanovský, tento nacionalismus je planá škrupina! Oň sa bijeme a jadro nám berie cudzinec. Mali by sme byť kosmopolitmi, mali by ste i vy vstúpiť do spolku ľudí nepredpojatých — —«

»Prosím, ráčte počať — vy ste mocnejší, na vás je rad! Odvrhnite nacionalismus — veď je to, ako hovoríte, škrupina, a nadto u vás cudzia škrupina! Prosím započať!«

Svatnay zamĺkol. »Ostatne«, doložil veselo, »*my* sa nepovadíme.« Vrelo stisol Vanovskému obe ruky a skočil pružno so schodka.

»Lišiak«, zamumlal Karol pod fúz, »bol na zvedoch a sám sa prezradil. Naši privilegovaní patrioti teda nevedia, čo si majú myslieť o Rudopoľskom. Že vraj náš!« Karol zasmial sa hlasito. »No či tak alebo nie, nesmieme ho odpudzovať. Mal by som vôbec zosilniť jeho diskredit. No veď uvidíme!«

Karol vrátil sa do izby, Anna sa bola už vzdialila. Mária ho čakala. Hodila sa mužovi na hrdlo a dlho hľadela mu do očú. Potom ho bozkala dlhým, vrúcnym bozkom. »Ech, duša, čo to za nepohodlné nežnosti!« Vanovský bozkal Máriu na jasné, žiarne čelo.

V izbičke Aninej nehorí svieca; čez oblok svieti do nej plný mesiac Anna sedí pri obloku, složené ruky na lone. Márne namáha sa sústredniť myšlienky na istý predmet; ony lietajú širinou bez zastania, bez ladu a skladu. Pozre na hviezdne nebo. Aká neskonalá výšina, aká priepasť! Veď hviezdy sú blízko, rukou ich dosiahneš! Ale za hviezdami aký dážď drobunkých iskier — a za nimi zase len priepasť, modrá, potemná a predsa viditeľná! Hĺbka, hĺbka. Oči sa vpíjajú do nej, rovno, ako by sa prepádal ich pozor, noril do bezkonečna! Bezkonečno, to je jediný pravý výraz, ach, a predsa aký biedny, chudobný, negatívny. Ako poňať túto nesmiernosť oblohy? Hádam je to prázdnota, je to nič? Hoj, nie — veď to sila, to príťažlivosť, to predtucha večnosti. Oči devine zvlhly slzami. Srdce jej prekypovalo vďakou, že Boh jej poprial žiť, že jej dal srdce, spôsobnosť precítiť toľko dojmov, zrak vhĺbiť sa v bezkonečné priestranstvo neba, leteť od hviezdy ku hviezde, až ta v meteľ drobunkých, kmitavých iskier mliečnej cesty. Zastrela oblok, zapálila sviecu. Rozvlnená obrazotvornosť chladla, ona počala rozmýšľať o blízkom, skutočnom. Pozrela na svoju ruku, zakryla ňou tvár. »Strašno pomysleť — možno, ja zhubím mladý, utešený život!«

Zahasila sviecu. Tíško sa sobliekla a ľahla si do postele. Chladná poduška tak lahodila lícu — no skoro zmizol chlad, poduška sa zo-

hriala za chvíľku. Akoby nie, tvár devina sálala ohňom...

Na ulici ozval sa ďaleký hluk. Blížil sa. Už bolo počuť jednotlivé výkriky. Zavznel spev v takte krokov:

»Marš, kamaráti, rovný krok —
boj naša zábava drahá;
vpred, kamaráti, smelý skok —
oplan, kto nesmelo váha!
Marš, hurra! Marš, hurra!«

Potom bolo počuť výskot a smiech. Dupot krokov postupne tíchol. Zďaleka ešte ozval sa chripľavý hlas:

»oplan, kto nesmelo váha!«

Anna poznala hlas Žúrikov. Úsmev sadol jej na ústa. Blahoslavený úsmev! Žúrik sa jej živo predstavil, ako kráča, čáko na krivo, pred »silnými« a kričí, aby ho u Vanovských počuli. On teda zahnal bôle a úzkosti. Zopäla ruky, ako k modlitbe, a zaspala.

IV.

Stanislav proti svojej obyčaji, idúc od Vanovských, stavil sa v hostinci »Pod zlatým žaluďom«. Avšak nešiel do prvého poschodia, kde boly dosť pekné a pohodlné miestnosti »okresného kassína«, pozostávajúce z priestrannej billardovej izby, z čitalne, jedálne a dvoch menších kabinetov kartárskych. Smotana okresnej

society schádzala sa tu, najmä v dni trhové a jarmočné. Stanislav vstúpil do prízemnej krčmy, v ktorej schádzali sa mešťania a zachádzali ta i ich priatelia iných stavov. Tam bolo už dosť živo, »Klub silných« sbieral sa k nočnému pochodu. Prvá, dosť priestranná chyža hemžila sa hosťmi v »uniformách«; i v druhej, menšej, bolo dosť hostí; v oboch však dymu, »že by mohol naň pántoky vešať«, ako sa hovorilo v rudopoľskom kraji. Pántokom totiž volajú ťažkú sekeru.

Prejdúc čez prvú chyžu, zastal na prahu druhej a hľadal očami miesto, kde by si mohol sadnúť. Úslužný človek so živými, hodne vypúlenými očami, chudý a žltkasto-bledý, vstal a ponúkol mu stoličku. Bol to Anastas Guľka, človek nepatrný, úradník pri slúžnovskom úrade, no veľký stranník a náruživý privrženec protislovenskej stránky. On tisol sa všade, chodil k tým i k oným, a preto upadol do podozrenia, že je špion. Anastas Guľka prisadol si hneď k Stanovi a niekoľko ráz nahnul sa vpred, chcejúc sa mu prihovoriť. Stano ho nespozoroval, alebo nechcel spozorovať. Guľka sa utiahnul a čakal na vhodnú príležitosť. Hovor zatíchol na chvíľu a mnoho očú uprelo sa razom na nevídanú postavu »Pod zlatým žaluďom«. No skoro pokračovali Rudopoľci vo svojom rozhovore, najprv tichšie, no o chvíľu vošli do svojho hlasitého, krčmového tónu. Tučný hostinský priniesol novému hosťovi pohár piva a sadol si neďaleko

neho, zhlboka odfukujúc. Rád by sa i on bol pustil s Rudopoľským do rozhovoru, no Stano nezdal sa mať vôle, lebo hľadel roztržito na dobrých, bodrých mešťanov. V ňom ožil maliar, výtvarník a preto študoval tváre, pohyby, načúval a pozoroval.

Podnebík sedel za okrúhlym stolom a živo rozprával. Hral sa na vlastenca a húdol nótu svojich patrónov. Proti nemu sedel silný muž s otvorenou bledistou tvárou, kováč Ján Matuľa. Jeho veľké, umné oči posmešne hľadely na Podnebíka a časom pretrhol výmluvného krajčíra krátkou, no vždy pádnou poznámkou; protivník jeho sŕdil sa, a čím viac sa rozhorľoval, tým viac tratil pôdu. »Tento horlivec nehovorí zo seba«, pomyslel si Stano, »pletie sa.« Martin Kada, stolár, bol na strane Matuľovej.

Zámočník Brožek tuho oboril sa na Podnebíka. »Kebys' nekazil povetrie!« zavolal energicky. »Naši otcovia držali sa svojho národa, i my sa chceme držať. Nech čert vezme vaše novoty. Iba biedu sejete.«

»Keby len biedu«, doložil Matuľa, a jeho významné oči blysly hnevno, »mesto špatia, jazyk nám chcú brať!«

Podnebík, vidiac svoju neroveň, chcel zakončiť žartom. Tkáč Michal Vŕba zavrátil ho podarenejším vtipom, tak že milý Podnebík očervenel, sadol si bokom a vytrčil posmešne spodnú gambu.

Stanislava zaujímala i Guľkova tvár. Guľka nemiešal sa síce do rozhovoru bodrých mešťanov, avšak muskule tvári jeho prezradzovaly, s kým drží. Keď Podnebík hovoril, rozšírily sa oči Guľkove, ústa sa pomykaly. Keď hovoril statný kováč Matuľa, Guľka zagánil na neho, smraštil obočie, tak že sa jeho vypúlené oči temer schovaly v jamkách. Pritom bojazlive mihal na cudzinca, nerád, že také slová musí počuť. Konečne osmelil sa, nahnul sa nad stôl a riekol po maďarsky siplým hlasom k Rudopoľskému, akoby tajne: »Nehodno sem prísť, vznešený pane, nehodno!« Rudopoľský pozrel na Guľku a usmial sa. »Ja som podslúžny, Anastasius Guľka de Felső- és Alsó-Husták«, predstavoval sa, príjemne vypuľujúc oči. Rudopoľský medzitým zase uprel zrak na skupinu mešťanov a vypil svoje pivo. Hádka išla veľmi živo. Kada a Matuľa oplietli Podnebíka sieťami pravých i nepravých sád a sentencií, tak že jemný krajčír konečne mal už len jeden dôvod: »íljen a maďar!« zavolal siplým od jedu hlasom a ztratil sa temer tak rýchlo, ako sa Žúrik tratieval.

»Podivno«, rozmýšľal Rudopoľský na ceste z hostinca, plnými pľúcami ssajúc do seba svieži večerný vozduch, »títo ľudia sú rozkvasení! Boj o národnosť! Ako ich to len môže zaujímať?«

Neďaleko kaštieľa stretol Tichého. »Ach, rád som, že vás nachádzam«, živo ho oslovil; »poďte ko mne.«

Tichý bez slova šiel so Stanislavom. Duša mladého muža kypela citmi, líca jeho horely.

»Zhoríte, hovorím vám«, usmieval sa Rudopoľský; »sporte citmi.«

Citmi sporiť! Teraz, v takýto deň... Ako rád by bol klesol na hruď Stanovu a vyrozprával mu všetko, vyspovedal sa až na dno duše. No rozpomenul sa na slová Anine, na jej ostrý súd o Rudopoľskom, a mlčal.

»Čo vám je? Veď ste celý rozčulený. Vari zas nejaké »národné nešťastie«? Zas vám zavreli nejaké gymnásium, alebo posadili do karcera so pár študentov?«

Na Alberta zle pôsobily Stanove žartovné slová. Ako by bol razom pocítil medzi sebou a Stanislavom netušenú predtým medzeru. V spalni Ondrej Skala rozsvietil lampu, chcel stiahnuť záclony obločné, no pán mu nedovolil a kázal otvoriť obloky do korán. Večerom strhol sa vietor, akoby vlahou nasiakly. V krátkych, ale silných vlnách hádzal sa na podobločnú lipu a potriasal každou ratoliestkou. Kvastľa baldachýna sa hodne kývala.

»Bol tu posol z Hrušovníka«, oznamoval Ondrej, »priniesol list; tam je na písacom stolíku.«

Stano vzal list, pozrel na písmo adressy, a, starý znalec, hneď ho podniesol k nosu. »Reseda«, poznamenal, »ľaľa, módny parfum, a vraj kopanice.« Bola to billetka Adely Rybáričky;

na nej stálo jednoducho: »Na Vodíne dostavéníčko okolitej society«, datum a punkt. Stano pokrútil hlavou a hodil billetku medzi listy.

»Najprv mi bolo všetko také prosté«, riekol Stano, svaliac sa na diván, »všetko ploché v tomto kraji. Za deň, za dva, myslel som, preniknem očima ľudí, domy, ba i tú ornú zem. No čím ďalej predlžujem svoje tunajšie darebáčenie, tým viac nového nachádzam. Prosté plochy dostávajú črty, vypuklosti.« Stano roztiahol údy svoje na diváni a zívnul. »I dramatický, pohnutý život i mnoho plastiky vidím na tejto pôde. Mne zdá sa, že som sem priletel v balóne, hodne vysoko zastanúc, nič nevidiac, okrem planiny, najviac s bodom svojho zdedeného domu. No balón sa spúšťa a ako blíži sa k zemi, vystupujú pred oči útvary, nížiny sa nížia, vŕšky čnejú. Už počínam i ľudí rozoznávať. Konečne sadnem na mater-zem; všetci ľudia zdajú sa mi byť jednakí, z jedného cesta, v jednej forme vyvaľkaní. No i to je klam. Už rozoznávam rozdiely, už javia sa mi typy.« I počal opisovať svoj krátky pobyt v hostinci »Pod zlatým žaluďom«. Tichý vnímavo počúval; po opise poznal každého mešťana, tak názorne, živo a plasticky vedel opísať Stano dobrých mešťanov; Albert počal zase obdivovať svojho priateľa. No duša jeho bola rozochvená do základov, túžil po samote a vstal.

»Ej, vypite so mnou pohár vína! Neopú-

šťajte ma v samote, som v divokej nálade; mohlo by sa stať, že čez noc soberiem nohy na plecia. Neopúšťajte ma dnes! Som rozčertený! I tu, hľa, veľactený predok môj«, Rudopoľský ukázal na obraz deda svojho, »ako ma hnevá! Odporný mi je jeho nadutý pozor, odporné vypučené ošnurované prse. Hnevá ma všetko, všetko. Načo sme vlastne na svete? Zbojník Gábor Rudopoľský robil hlúposti en gros — a my ich robíme en detaill! Tu máte celý rozdiel!«

Tichý ešte nikdy nevidel Stana v takom rozdráždenom stave, a naozaj bál sa, aby sa neschytil preč. Stanica leží na pol tretej hodiny. Ľahko by mohol ufrknúť z Rudopolia pestrý, exotický vták. Taký už viac sem nepriletí!

»Nie je tak zle«, odpovedal Tichý a pozrel prívetivo na Rudopoľského, ležiaceho na chrbte; oči mal prosto upreté do povaly; »my usilujeme sa byť dobrí, učíme sa, aby sme iných učili. Ja rád žijem, blahorodý pane, tak rád, a dúfam, že nie bez úžitku, bez cieľa.«

Stanislav nemihol ani okom, hľadel ďalej na poval a mlčal. Zdalo sa mu, že nikdy tak bez cieľa nemárnil čas, ako tu. Okrem toho zatúžil po starom Hansovi Wernerovi, po zápachu jeho atelieru, po jeho dobrej, nemeckej tvári. Starec iste chorie túžbou po ňom, a on márni čas v ruinách zakliateho zámku.

Tichý sadol. Ondrej priniesol fľašu starého

červeného vína a nalial do stopkastých pohárov. Víno iskrilo sa ohnivými rubinovými iskrami v brúsenom skle.

»Ale, pane učiteľ, vy et tutti quanti nie ste takí nevinní, ako sa staviate. Badám, že vŕtate, vŕtate, moji milí, nevinní nacionalisti. Škoda prachu.« Stano hovoril slová tieto, nepremeniac svojho položenia.

Albert upil z pohára a pozrel tázave na spoločníka.

»Veď vo vašom ľude vrie. Hľa, mohutný, plecitý kováč nevykoval svoje náhľady na svojej nákove, ani mu rujné myšlienky nevdúchol jeho kováčsky mech.«

»Myslím, že on logicky hovoril, dľa svojho prirodzeného rozumu.«

»Pah! Logika u ľudu! Tu ruka, tu krajec chleba. Ruka vezme krajec a podnesie k ústam. To celá logika. Ale o jazyku, o národnosti! — Smiešno.«

»Možno, že treba, aby ľud bol upozornený na element, v ktorom žije. No rozumné upozornenie je ideálnou úlohou výchovy — a nie vŕtanie.« Na slovo »vŕtanie« položil prízvuk.

»Národnosť, národnosť«, zadumeno riekol Stano, zdvihol sa a vypil pohár do dna, »to resultát kultúry, historie, vývinu. Áno, znám národnosť francúzsku, anglickú, nemeckú; ona sa mi javí v Molièroch, Shakespearoch, Goethoch. S kováčmi a ševcami ďaleko neprídete.

Švec v londýnskom predmestí práve tak málo je »národnosťou«, ako váš Motuľa, či Matuľa v Rudopolí. Škoda prachu, mladý priateľ.«

Tichý umienil si oboznámiť Rudopoľského so slovenskou literatúrou. Pýtal dovolenie, aby mu smel priniesť spisovné plody novšieho veku.

»Ešte že literatúra! Brat môj, popredku vám poviem svoj úsudok.« Stano si sadol k stolu.

Beseda predĺžila sa dlho do noci. Tichý celou svojou rozihranou dušou bránil svoje zásady, jeho umné oko jagalo sa, tvár blčala. On predstavoval si, že bráni Annu, jej rod, jej ľubozvučný liptovský dialekt, ktorý ho tak očaroval pri jej prvých slovách. Hlas jeho vznášal sa až k oduševneniu, ruka lietala v smelých posunkoch. Stano počúval ho, prižmúriac oči. Keď vysoko vyšľahly plamene oduševnenia, skrotil ich tichým »zhoríte, zhoríte!« Albert stíšil tón a počal opisovať utrpenie slovenského ľudu, tvrdé zachádzanie s vernými privržencami národa, vypočítal všetky násilenstvá, ktoré mu len na um prišly.

»Oh, o to je pokoj! Vám krivdia slepí, ktorí dostali do rúk palicu. Slepí a hluchí, sami idú do priepasti. O to je pokoj!« V mladom učiteľovi zaplesala duša, zase sa rozohnil — tu ho pretrhol Stano s výrazom opovrženia na tvári: »Hovorím, slepci a tetrovi — že vás berú — seriósne.«

Oduševnenie Albertovo kleslo na nullu. Na

tvári Stanovej zjavil sa horký, pohrdlivý úsmev. No skoro zmizol a oči jeho zase zasvietily dobrosrdečne. Vyskočil s diván, chytil učiteľa za plecia a riekol svojím melodickým hlasom: »Vy ste pekná duša, vy sa mi veľmi ľúbite! V slovách vašich horí toľko blahorodného ohňa, že mi srdce nad vami plesá. Odpusťte, keď vás časom oblejem chladnou vodou — verte mi, priateľ môj, nechcem uraziť váš cit. Veď i váš Matuľa strieka studenú vodu na uhlie — a iste nie tým cieľom, aby ho zahasil.« Rudopoľský bozkal Alberta srdečne na obe líca. Učiteľova hlava počala sa krúžiť. Premeny v citoch boly také rezké a rýchle, že konečne zmiatol sa celkom. Srdečnosť hostiteľova ho pozdvihla. On si pomyslel: »Nevedomosť hriechov nečiní; on nevie o nás a našom byte, pozná povrchne iba ľud, bez lásky k nemu. Však keď nahliadne do našej duchovnej dielne, ako človek umný a spravedlivý, odvolá svoje terajšie súdy.« Už popredku sa tešil svojmu víťazstvu. V hlave zopätoval si celý katalog kníh, ktoré mu oddá hneď zajtra.

»A teraz na naše priateľstvo!« Rudopoľský nalial poháre. Učiteľ stŕpol, zazdalo sa mu, že chce s ním piť na »ty«. No nestalo sa tak. Stano položil rameno na jeho plece a vypil pohár. Za ním učiteľ.

V tom ozvaly sa oddialené kriky na ulici a draly sa čez otvorené okno.

»Čo to? Revolúcia v Rudopolí?« Ondrej vbehol do spalne. »Veľkomožný pane, neráčte sa zľaknúť. V hostinci strhla sa bitka. Inu, korheli.«

Priatelia išli na ulicu; Rudopoľský chcel videť rudopoľskú revolúciu.

Vec sa mala nasledovne. Okolo jedenástej vmašíroval Žúrik do mesta so spevom, no iba s čiastkou veľactenėho klubu silných. Celý klub pod jeho veliteľstvom vyšiel z mesta a po hodinovom pochode dorazil do Zásiek. No tam strhla sa zvada. Podnebík i Anastas Guľka už dávno rýpali v spolku; ich agitáciou tratil spolok národný ráz. Žúrik sa protivil dľa možnosti, čestne a neobyčajno vytrvale. No jeho klzká povaha nemohla dlho odporovať dôslednému rýpaniu. Žúrik cítil národne, ale spolkárenie, komédia, okázalosť, zlatý golier na mundúre neutralisovaly jeho slovenský patriotism. Žiaľ, práve tvrdšie, rezkejšie živly spolku skupily sa okolo čulého Podnebíka. Anastas Guľka bol i tak mefistofelom spolku a podporoval Podnebíka. V Zásekách vypukla dávno pripravovaná revolta. Ledva sa vhrnuli členovia klubu do krčmy, tartas počal sa. Jedna strana kričala »íljen Podnebík«, druhá, niečo slabšia, »nech žije Žúrik«. Každá chcela prekričať druhú, tak konečne nebolo iné počuť, iba »ík«, »ík«, »ík«.

Múdrejší ustúpi. Žúrik sobral svojich verných, zakričal »pozor!«. Z krčmy ozvalo sa mu dvadsať hlasov »viďáz!«

Široko rozhadzujúc svoje krátke, pružné nôžky, šiel Žúrik na čele svojho stenčeného stádka do Rudopolia. Samo sebou rozumie sa, nešli asnáď domov, ale do hostinca »Pod zelený žaluď«. Pred domom svojho švagra Vanovského zanôtil svoju: »Marš, kamaráti, rovný krok« (text bol z jeho pera). Pyšno obzeral sa po zatemnených oblokoch, či sa predsa niekto nedíva na jeho utešené predáctvo. Ale obloky zostaly temné. V hostinci všetko obživlo. Sklepník kotúľal súdok. Viedla sa živá debatta o dnešnom odpadlíctve. Žúrik vyskočil na stôl, pomykal plecom, opravil si remeň na nohaviciach a zničujúca filipika na odpadlíctvo hrmela z jeho úst, búrny potlesk ju sprevádzal. »Silní« kasali rukávy, hrozili Podnebíkovi a jeho mizernej bande a pivo tieklo jednostajne mosadznou točkou. Zase iní prevzali slovo, no Žúrik zostal stáť na stole a držal štvrtú reč. Možno povedať, robil dosť hrdinskú figúru, stojac na vyvýšenom stanovisku. Oduševnenie verných stupňovalo jeho zápal. »Beda im!« zavolal konečne. »Nech sa nikto z nich neukáže pod touto päsťou!« subtílna päsť pozdvihla sa do hora, »lebo ho rozdrtím na márne caparty!« No, hrdina mieni a smäd mení! Banda odpadlíkov nemala čo robiť v Zásekách (pivo bolo zlé) a skoro za prvým zlomkom pobrala sa na zpiatočnú cestu. Pred domom Vanovského zakričal víťazný Podnebík »íljen«, za ním revala celá rota Koreh.

No všetky protivy v oboch táboroch nemohly prekaziť, aby v nich nepanovala jedna myseľ v jednom bode: v smäde totiž po hodinovom pochode. Bez povelu teda zabočila nová stotina do hostinca. Každý z nás videl už pohár vody, do ktorého vsypali šumivé prášky. Soda s vínnym kameňom ledva že styknú sa, už povstane vrenie a sipenie a šum.

Tak zašumela milá krčma »Pod zlatým žaluďom«. Najprv, pravda, keď vrútily sa Podnebíkove legiony, zatíchlo všetko v krčme. Zatým však bolo počuť jednotlivé výkriky, ľudia počali sa sácať, niektorí upadli. Pranica vypukla náležitá.

Nikdy tak rýchle nesletel od Boha odpadlý anjel s neba, hnaný plamenným mečom archanjela, ani svetská velikosť s výšavy svojej, ani meteor s äteru, ako sletel Žúrik so svojej stolovej tribúny. Zmizol so stola, pokrytého červeným prikrývadlom, s takou báječnou rapiditou, akú pripisovať možno, okrem Žúrikovi, iba elektricite a blesku hromovému. Vyzdvihnutá hrozivo subtílna päsť klesla, a už ho nebolo. No odpadlý anjel sletel do pekla, Napoleon sletel s trónu na Svätú Helenu, meteor vreže sa do zeme — to vieme, ale kam podel sa Žúrik, nevedel nikto. Medzitým pračka rástla; najprv sa iba päsťami dusili; no neskôr sprašťaly stolce a pivové poháre lietaly ako bomby a granáty, najviac do steny. Tučný hostinský

kričal: »Von! von! von! Tam sa bite na ulici!« Ale keď pivový pohár šibol mu vedľa tučného líca a roztrepal sa na stene — uznal za dobré utiahnuť sa — bol priširokým centrom. Avšak tlupa bijúcich sa nevdojak poslúchla. Žúrikova stránka ustupovala k dverám. Divno, ani Podnebíka nebolo. Ztratil sa kamsi s výkrikom »nedajte sa, íljen!« Za ustupujúcimi pršaly poháre, misky podkladačné, stolové nohy a operadlá. Svetlá povyhasínaly. Za chvíľu prenieslo sa bojište na ulicu, iba dvaja tovarišia zostali ležať v chyži a drhli druh druha, váľajúc sa po špinavej dlážke. Hostinský, rád takémuto obratu, vykotúľal dvoch sverepých borcov von dvermi a dvere zavrel. Z ulice ozýval sa strašný hurhaj.

»Ech«, riekol hostinský, podvihnúc si brucho, zapálil sirku a obzeral bojište a spustu. »Hej«, povedal radostne, »ale mi to Žúrik dobre zaplatí!«

»Zaplatím!« ozval sa razom Žúrikov hlas, až tak trhlo hostinským. Zpod stola vykukla Žúrikova utrápená hlava. Sirka zhasla.

»Vy ste to, pán notár? Pre Pána Boha!«

»Ešte je tu ktosi«, riekol Žúrik, štvornožky lezúc zpod stola. Hostinský zapálil druhú sirku. Za Žúrikom ťahal sa taktiež štvornožky zpod stola Podnebík. Dobre, že sirka zase zhasla, Žúrik by bol protivníka gániacim pohľadom preklal. Výnsť z hostinca báli sa obidvaja jednakým strachom, lebo pred hostincom nepre-

stával bojovný ruch. Dvaja nepriatelia pod tlakom toho istého strachu a nebezpečia zostali svorne pri dverách stemnelej krčmy.

Tak potopa smierila na suchom, z vôd vyčnievajúcom kopci tigra a baránka.

Rudopoľský s učiteľom stáli s druhej strany potoka a hľadeli na nejasné klbká zápasiacich. O chvíľu rýchlym chodom prišli dvaja stoliční pandúri, na ramenách pušky. Ich hrdzavé bajonety slabo leskly sa v šere hviezdneho svitu.

»Nun kommt die Polizei!« zasmial sa Stanislav. Namiesto utíšenia hluk sa strojnásobnil.

»Tuším, tuším nasleduje neočakávaná katastrofa«, doložil Stano.

A vskutku. Niečo čľaplo do potoka a potom ozvalo sa teremtettovanie. Úbohý pandúr liezol horko-ťažko z bahna. »Čľap!« druhý raz. Jeho kamarát za ním. No cieľ bol predsa dosiahnutý; ulica sa utíšila. Už nebolo vidieť vtáčika-letáčika. Stalo sa to tak, že akonáhle prišli pandúri, zápasiace stránky razom spojenou silou oborily sa na spoločného nepriateľa, pandúrov odzbrojily a poházdzaly svorne do potoka. Po premožení pandúrov zmizlo všetko. Zďaleka, z bočných ulíc, počuť bolo dupot utekajúcich hrdinov.

»My by sme mohli teraz hrať úlohu hyén válečných«, riekol Rudopoľský a zívol, »no lepšie bude, keď pôjdeme spať.«

V tom cvengly dvere hostinca. Jedna postava vyklzla sa a šibla na ľavo, za ňou druhá

a šibla na pravo. V postave na ľavo bežiacej Tichý poznal Žúrika.

Žúrik neraz preletel ulicu rýchlym tempom, no tak hladko mu to ešte nikdy nešlo.

»Hľa, hľa, notár sa tuším o Jáne korčuľuje!« smial sa Rudopoľský hlasito, čo veľmi zriedka robieval. Ledvaže to vyriekol, už zmizla letiaca postava v šere nočnom, unikajúca naozaj rýchlosťou zručného kĺzača na korčuliach.

Albert Tichý odobral sa od Rudopoľského. Dosť obšírny jeho byt stál prázdny, iba jednu izbu obýval, takzvanú »präceptoriu«. Izbička hľadela dvoma oknami do záhrady, dosť zapustlej. Za záhradou bola zvonica a hneď niečo na ľavo stál obšírny kostol. Ohromné stavisko bez vkusu a umu. Štyri steny, v nich boly v prízemí a v prvom poschodí neveľké obloky, celkom prosté, temer štvorhranné. Keď roku 1849 čez Rudopolie tiahly ruské vojská, veliteľ vojsk nechcel veriť rychtárovi a farárovi, že je to chrám; až keď ho dnu doviedli pred oltár, prežehnal sa a odvolal rozkaz použiť stavisko na letmú kasáreň.

Tichý vošiel do präceptorie a zapálil svoju nízku lampu. Z priečinka stolového vytiahol — rukopisy. Tichý už od troch rokov na nich pracoval pilne. I básne tam boly, i poviestky, i všelijaké články, kritiky, úvahy, politické poznámky. Albert vpisoval drobunkým písmom svoje práce do viazaného sošitka a skrýval ich, ako nejaký

poklad, ktorý by ztratil cenu, keby ho videly cudzie oči. Nepridával im zvláštnej ceny pre iných, no pre neho boly duševnou potrebou, pre neho boly potešením a radostnou tajnosťou. Počal čítať malú novelku, ktorú už dávno nemal v rukách. Čítal ju temer ako cudziu, niekdy dávno čítanú, polozabudnutú prácu. Tón a farba tak zodpovedaly jeho dnešnému nastrojeniu ducha! No novella končila sa žiaľno: krásna duša zahynula pod ťarchou nezavinených okolností. »To nepravda«, podumal, »Boh tak neriadi svet. Veď dobro víťazí konečne! Načo brať vieru na životné dobro?«

No ozval sa v ňom i taký hlas, ktorý potvrdzoval pravdivosť jeho poetickej rozprávky.

»Súdy Božie sú nevystihlé! My myslíme, že osud tropí bezprávie. Odkiaľže my vieme, čo je bezprávie osudu, Božej prozreteľnosti? Čo previnilo mrúce dieťa? A ako žiaľno je vídeť bojovať so smrťou takého malého červíčka! A Malvína? Čistá duša, srdce dobré a mäkké! Ona každú minútku bola by sa obetovala, ona nikoho neurazila, nikomu nezavadzala. A ja som videl jej agoniu, videl ju mrtvú, studenú! »Aký je život krásny«, hovorila ešte dňom pred smrťou. A krásny život prchal od nej nezastaviteľne...«

Albert schoval písma, oprel sa lakťami na stôl a zakryl si tvár dlaňami. Zdalo sa mu, že veľmi mnoho prežil čez tento deň, a to veľmi mnoho proti sebe postaveného, jedno druhému

odporujúceho. Predčitovanie Stanovo — ešte mu znely v duši hlboké tóny jeho príjemného hlasu — potom divná, jasno nepochopená scéna s Annou! Nepochopená! On nemohol veriť, že v jej slovách bolo vyznanie vrúcej lásky. Kdeby také šťastie! Kdeže by tak blízko vyplnenie najsmelších fantásií! No spoveď to bola, spoveď ubolenej, samotou a sirobou ubitej, krásnej duše. A on bol jej spovedlníkom.

Tichý pocítil čistú, nadzemskú radosť, bez pomyslenia na seba a svoje šťastie. Takéto chvíle sú zriedkavé v živote. »Umreť za ňu, umreť«, to pozdalo sa mu blaženstvom najvyšším. Nepýtal sa, prečo sa tak stalo, čo má a môže ešte prísť; cítil iba plnú ťarchu vďačnosti proti nej. Razom stal sa boháčom, ktorému sverili ohromné majetky, a on nesklame, oj, nesklame nikoho.

Prešiel mysľou na Rudopoľského. Srdce ho zabolelo. Veď v slovách Aniných bolo mnoho pravdy o Rudopoľskom. Aké protivy, s akým sarkasmom vyslovuje sa o našich veciach, svätých a velikých! Tichému boly diela a snahy národné ozaj svätými. Nevidel slabosti, nevidel hriechu, keď ho zaokrývala rúška národného presvedčenia. Slovenská kniha, hoci chudá obsahom i cenou, bola mu niečím iným, než kniha inorečová. Každý nový spisok vítal s radosťou detinskou. Pozorne prerezával pennálikom stránky, hľadal a — nachádzal na každej stránke pravdy

a múdrosti, obložené perlami a skvostami krásy. Jemu ani na um neprišlo posudzovať, kritisovať: vďačne bral podávané, a pripisoval svojej slabosti, jestli mu všetko nezodpovedalo. A tu razom oblial ho Stano, ktorému nebolo možno nadať do obmedzených alebo zkazených srdcom, studenou vodou! Bolelo ho to.

Hneď potom blysla mu dušou karikatúrna scéna pred hostincom. Slzy mu vstúpily do očú. Hanbil sa, že Rudopoľský bol svedkom takej pustej komédie.

»Pravda, Rudopoľský posudzuje nás dľa Žúrikovcov!« Albert zaťal zuby. Hnev vzbúril sa v ňom, bolesť ho týrala. Vysoké myšlienky, sväté diela — v karikatúre. »Veď je Žúrik náš, ba práve často vedie hlučné slovo! A potom takáto historia odohráva sa pred očami cudzincovými!« Tichému bola strašnou myšlienka, že i medzi posvätencami sú karikatúrne zjavy, že sú i slabúsi, i ľudia nie celkom bezúhonní, ba i nectní a podlí. Zažmúril oči, zaťal zuby a nechcel takých videť. On by si želal videť vysoké postavy, biele ako srieň, mužné, obrovské!

Ťažké pocity odchádzaly, keď mu zase mysľou blysla Anna. Tón jej hlasu zvučal mu dušou. Vzchopil sa, sadol ku klavíru. Tichá, pridusená melodia vinula sa z nástroja. Bola to fantásia, bez počiatku a konca. Albertovo srdce zaplesalo. »Ajhľa«, pomyslel si, nakloniac sa nad klávesy, »v tomto tóne hovorila Anna, moja

Anna!« Posledných dvoch slov sa zľakol a hrmotne udrel na klávesy.

Na druhý deň poslal do kaštieľa kostolníka i dvoch mendíkov, obremenených knihami. Traja ľudkovia niesli temer celú novšiu literatúru slovenskú bez veľkého namáhania. Stanislav nebol ignorant v slavianskych veľkých literatúrach, a tak vedel sa i tu dosť skoro orientovať. Celé predpoludnie strávil vyberaním — popoludní prezeral, čítal s veľkým chvatom. Neraz mu klipkaly oči, no premohol sa. Za päť dní veľmi mnoho prečítal a skoro všetko prezrel. Zdalo sa mu, že predsa svedčí sa vedieť niečo o duchovných pohyboch rodného kraja, bez ohľadu na ich cennosť, a po druhé, Tichý ho zaujal, a tak i svet, v ktorom sa pohybuje milý rojko. »Ponechajte mi ešte svoje knihy«, riekol Tichému, uradostenému nad takouto žiadosťou.

Tichý nevedel, ako k Vanovským. Celé dni strojil sa, obliekal najnovšie šaty, stúpal hore mestom — no ako uzrel dve veliké kamenné gule na bránových stĺpoch, ochabol, zapýril sa — a nešiel. Až na šiesty deň prekvapil ho Stano na ulici a vzal ho pod rameno. »Čo vy, pustovník?« riekol mu s akousi otcovskou starostlivosťou. »Dámy sa po vás pýtajú. Tegnera som im už prečítal do konca; urobil dobrý dojem. Mladá deva jastrí, ako jašterica, tvár jej mení sa, ožíva a tíchne dľa obsahu lektúry — celá Ingeborg. Radosť som mal z nich. Vanovská

trochu ťažšie chápe, no čo raz schytí, to iste pocíti cele a hlboko. Poďte so mnou, pohovárame sa o tom. Mám zase niečo pre vaše ‚národovkyne‘«, doložil so smiešnym prízvukom Stano, »lenže sú ony v skutočnosti omnoho interessantnejšie, než vo vašich poviestkach večné a nevyhnutné Aničky, Miliny a Maríny. Poďte.«

Tichý dal sa nevoľne viesť. S iným ľahšie mu bolo, než samému. No predsa srdce bilo mu veľmi tuho, keď blížili sa k bráne. Albert triasol sa pred okamihom, v ktorom predstúpi pred Annu. No strach jeho bol márny, Anny nebolo — pre ňu poslal Kráľ a odviezol na Rovienky, »aby mu sriadila stračie hniezdo«. A tak Anna i Lili bavily sa už niekoľko dní na Rovienkach. Tichému odľahlo — a predsa i smútil, že jej nieto doma. Pustým zdal sa mu celý dom. Počalo pršať. Padajúce kvapky dažďa vzbúrily prach na hradskej — pravda, o chvíľu ho zase zmyly a vozduch osvežel a páchol vlahou. Vodín zahalil sa v mokrý, hmlistý závoj. Mária zaviedla hostí na verandu. Biele stĺpy jasno odrážaly sa od šedého úzadia. Nezadlho pribehol Vanovský, mokrý a zablatený. Preobliekol sa do chaláta, obul črievice a vyšiel tiež na verandu. Skoro za ním prišiel Anastas Guľka, sadol si k poslednému stĺpu a uprel vypúlené oči na Rudopoľského.

»Vaše dve slečny nevybraly si najlepšiu pohodu do boru«, riekol Rudopoľský k Márii,

ktorá sedela na dívánku pri mramorovom stole. Stano ukázal v tú stranu, kde ležaly Rovienky. S vyvýšenej verandy bolo vidno v peknom čase čierne pásmo na obzore: bor roviensky. Teraz, pravda, bol pokrytý dažďovým mrakom, práve tak, ako i Šedé hory.

»To nie je stály dážď«, ochotne zamiešal sa Guľka, rád, že môže niečo príjemného preriecť; »nad Vodínom sa už čistí!« — Vskutku, veža starého zámku vynorila sa z hmly. — »A vietor duje od Salatína«, doložil Guľka, »budeme mať príjemný večer.«

Karol Vanovský zívnul; nudil sa veľmi v daždivú pohodu. V lete nenávidel krov nad svojou hlavou — iba noc ho prinútila do príbytku, ináč býva vonku, i keď menej práce bolo. Keď orali, chodil za pluhmi, a poznal každú brázdu, každý bujnejší fľak oziminy práve tak dobre, ako menej vydarené miesta. Hospodáril s celou dušou i rozumom; jemu bola roľa viac než živiteľkou, on ju i srdcom rád videl. Guľka, vidiac nudu Karlovu, navrhol preferanc. Pritiahli Tichého a odišli do Vanovského chyže. Na písacom stolíku stál vyschlý kalamár — vidno, pán dávno nič nepísal. Karol po dlhšom štáraní v priečinku stolovom našiel kladku karát. Tichý sadol nechutne k stolu, jemu protivily sa dnes karty, ako nikdy; Karolova izba zdala sa mu väzením. Vanovský hral so záľubou, Guľka s túžbou po výhre. Častejšie sa prehadzoval, šibal okom po

Albertových kartách, použijúc jeho bezstarostné držanie karát.

Medzitým dážď neprestával. Vietor od Salatína prihnal celé pluky čierno-šedých oblakov. Ony váľaly sa nebom a polievaly zem svojou vlahou.

Rudopoľský sedel pri kamennom stole proti Márii a kreslil čosi tužkou; len zriedka prehovoril slovo-dve, len zriedka pozrel na ňu zadumeným a predsa skúmavým pohľadom. Ona zvedavo kukla na bielu kartu, počiaranú črtami; z nich ešte nič nevychádzalo. Dážď šumel jednakým, monotónnym šumom v kypré hriadky, čľapotal na škrydlicu a zo žľabu strechy lial sa celým vodopádom. Reč išla o mestských historkách, o vychádzke na Vodín, o malých záujmoch veľkého sveta. Stano črtal, črtal, no odpovedal na každú otázku a sám otázky zadával. Mária plietla, hľadela na mokrú trávu a hmlistú diaľku. Otázky redly, on vhĺbil sa do práce, ona do svojich myšlienok.

Mária bola zadumená, smutná. Jej bolo nevoľno, ako človeku, ktorý sa zobúdza z tichého sna a čuje už drsné tóny nepríjemnej skutočnosti. Pravda, že i sen bol bezfarebný a nudný, no bol pokojný. Srdce bilo jednakým taktom; dávno už prestalo nárokovať sladkosť nevšedného potrasenia. Sto ráz opätovala si slová: tys' šťastná, tebe nič, nič na svete nechybí. Ona i verila svojim slovám; ale boly okamihy, v kto-

rých jej viera slabla, slabla, až ustúpila tupej resignácii. Karol celé dni trávil po horách alebo na poli, a príduc domov, sotva stačil najesť sa, už pýtal posteľ; sotva strčil pod paplon nohu, už zaspával tuhým, mrtvým snom; ráno, keď otvorila oči, už ho dávno nebolo; čez poludnie (jestli totiž prišiel na obed) išla reč zase len o gazdovstve; on vypočúval pri polievke i pečienke raporty sluhov. V také dni sobrala sa na Rovienky, pobudla dva dni a už ju pálila pôda pod nohami: už to nebola jej vlasť. Priviezla sa domov a zase zopätovala si: tys' šťastná! — a zase verila svojim slovám. Hrdo pozerala na mohutnú postavu mužovu, pri ktorej ostatní tak mizli, tešila sa, ako darí sa mu práca, ako rodia jeho nivy, plnia stodolu i mešťok, medzitým čo okolití gazdovia rúťa sa do dlhov, predávajú hory kus za kusom. »On trápi sa pre svoje dieťa«, podumala Mária a vďačne pozrela na uznojenú tvár Karlovu. Už videla v duchu Lili ako krásnu devu s bohatým venom, prvú nevestu celého šíreho kraja.

No dnes bola smutná, sama neznala prečo. Mohutná postava mužova, zavinutá v chalát, jeho nudná tvár — to ju akosi rozladilo. »Keď nemá pred sebou pluh a sennú kopu — už nudí sa«, podumala a nevdojak pozrela na jemné črty Stanislavove, rozjatrené prácou. Rudopoľský skúmavo pozrel na Máriu a zamyslel sa. Potom urobil ešte niekoľko malinkých čŕt — a

»už som hotový« riekol, predostrúc Márii kartičku. Úsmevom zjasnila sa jej podumná tvár. Na kartičke poznala sa, a ačpráve to boly len ľahko hodené línie, mýlka predsa nebola možná. V úzadí dvíhaly sa mohutné stromy parku, na ľavo vidno bolo kus kaštieľového krýdla. Nad stromami čnela veža Vodína. V predku, ľahko opretú o stolec, vidno bolo Máriu.

»Nový talent ukazujete«, prehovorila svojím zvučným hlasom; »hľa, aký umelec; Karol bude mať radosť!«

»Nehodno za reč, milostivá pani. Môj náčrtok je bledý, nepravý; vidíte, kdeby mohla tužka znázorniť tichý tieň, ktorý leží vám na obočí a zduševňuje celú tvár? Vy ho sami nikdy nevidíte — lebo do zrkadla hľadia krásne ženy len v dobrom humore.« Mária nehľadela na tvár, lež viac na postavu, ktorá sa veľmi udala na obrázku: jej vysoké, junonské poprsie vystupovalo plasticky, bohaté vlasy padaly hrdou šijou. Stano hľadel na obrázok, i trhol sa, ako keď človeku niečo razom a nenadále príde na um.

»Dovoľte, zle je«, a s tým vyňal jej z ruky lístok, zabudnúc na etiketu. Niekoľko nepatrných bodiek a čít nakreslil okolo úst, jemné, temer neviditeľné stíny vdýchol okolo mihalníc. Mária so záujmom hľadela na jeho jemné, biele prsty, keď zručne pohybovaly sa a kládly bodku za bodkou, linajku k linajke. Naozaj, pery počaly vystupovať jasnejšie, ba akýsi úsmev oblietol

ich. Úsmev na ústach a tieň melancholie na obočí — to spájalo sa v divný súzvuk. Svieže, kypré pery zdaly sa volať: hľa, ja som šťastná, mne nič nechybí — tieň okolo čela a očú hovoril: no vo mne je mnoho citu, mnoho utlumeného ohňa, ja som ešte nerozvitá, niečo ma hatí, niečo mi chybí...

Stanislav sám s potešením hľadel na svoju prácu, ba razom zaradoval sa silnou radosťou. Spodná čeľusť jeho ľahko potriasla sa. »Toto už, hľa, nie je púha kopia, v mojom nákrese prúdi sa život, hlási sa umenie.« Srdce zatriaslo sa v ňom. Zrazu zkrsla v ňom nádej, že predsa býva v ňom tvorivý duch, že jeho zúfanie nad samým sebou bolo predčasné... on klamal sa, duch jeho blúdil a nenašiel pravého predmeta, ktorý by mohol a vedel umelecky spracovať. A tu razom zjavilo sa mu téma, modell dávno hľadaný a želaný dušou — i studnica tvorenia valí klokočom živé vody umenia. Tvár Rudopoľského obliala sa jasotom velikej, hlboko pocítenej radosti. Už nevidel pred sebou Máriu Vanovskú, krásnu ženu, milú hostiteľku, on videl modell, ktorý v ňom vzbudil ztratenú samodôveru, on videl neočakávane najdený ideál umelecký; on našiel sám seba, svoje najvyššie túžby, našiel v nevinnej hre cestu, ktorá ho povedie k čistým, jasným výšinám umenia a ktorú dosiaľ márne hľadal v plači a kvílení rozháranej duše.

Mária veľkými očami hľadela na neobyčajne obživenú tvár Stanislavovu; jeho temné oko plálo, raz uprené na kresbu, raz na jej tvár. Pravou rukou odhrnul si vlasy: jeho biela malá ruka odrážala sa od potemných dlhých vlasov. »To nie podobizeň«, zašeptaly jeho mierne vypuklé pery, »to viac, to nová myšlienka, ktorá opiera sa iba ľahko o skutočnosť.« »Kdeže by«, pomyslel si, pozrúc na tvár Márie, »nabrala táto žena takého výrazu, takej hĺbky?« Asnáď nikdy tak ľahostajne nepozrel na ženskú tvár, ako teraz, no nikdy tak pálčivo, s takým mohutne sálajúcim ohňom. Nevidel v nej ženy, necítil príťažlivosti skutočnej, rujnej, milovania hodnej krásavice, ale akési zjavenie s výše, vtelenie vlastnej túžby po kráse.

Máriu bodlo niečo do srdca; oprela sa na operadlo diványa. Fascinoval ju roztúžený pohľad umelca. Ľahký rumenec zfarbil jej líca i čelo, ba i biele hrdlo potemnelo. Stano hľadel na svoju kresbu a temer zabudol na spoločnicu. Chcel zachytiť požehnaný okamih, v ktorom kreslil svoje bodky, svoje nežné, významné línie; chcel akoby upevniť, určiť podmienky, pri ktorých našiel v sebe umelca, tvorivého umelca. No nenašiel pevného, uspokojujúceho vývodu. Bol zmätený, jeho ruka triasla sa i s kresbou. Bol rozčulený, ako nikdy.

Mária vstala. Stano s úľubou hľadel na jej postavu, na jej nerýchle, vlnisté, tak rieknuc

okrúhle pohyby, na pyšnú šiju a pyšné poprsie — hľadel okom umeleckým, oduševnelým pre krásu a tajnosť foriem. Bol by tak vrúcne, nezištne, s takým čistým, nesebeckým citom bozkal jej ruku, ba čo i len lem jej šiat, a obložil jej celý život okrasou, vnadou a šťastím pôžitku, ktorý kynie ľuďom z opravdového umenia. On by ju rád posadiť na stolec medzi dva jonické stĺpy, rád by ju drapiroval brokátom v pyšnej zeleni exotických rastlín, u jej nôh rád by bol videl nádherné, perské koberce! »Hans Werner«, pomyslel si, »kde si, môj duchovný radca? To, čo som nepochopil, keď si riadil môj štetec, keď si hovoril: »dušu do toho, dušu!« — razom stalo sa mi jasným v túto nadzemskú minútku!«

Ďaleká mu bola každá iná myšlienka, ďaleká čo len možnosť nedorozumenia. Ved je to také jasné, také zrejmé — každý môže čítať všetko na jeho tvári. A ona najjasnejšie môže videť a najhlbšie cítiť, ako premenil sa na nezištného umelca v jej prítomnosti, v jej pravou ženskosťou zaváňajúcej blízkosti. Ach, aké čisté boly city Stanove!

Mária obzrela sa na Rudopoľského a duša v nej zatriasla sa mocne. Stál u bielej kolumny a sotva dýchal. Jemu ani do hlavy neprišlo, že by Mária mohla zaznať jeho podivné chovanie sa. Preto spamätal sa a s naivnou prostotou pristúpil k nej a chytil ju jemne za ruku.

»Ach, milostivá pani, vidíte hriešnika. Ja som bez vášho svolenia pustil sa do kresby a nútil vás sedeť. Odpusťte, bola to neoceniteľná chvíľa pre mňa. Ja som vo vás našiel samého seba, našiel som v sebe umelca!«

Mária vytiahla svoju podlhovastú, dosť veľkú ruku z jeho ruky a zmútila sa. Karol vyšiel na verandu v svojom chaláte, rozjarený hrou, a podíval sa na oduševnelú tvár Rudopoľského, potom s dobrým úsmevom na ženu. Mária pozrela mu do očú s takou milotou, s takou nekonečnou dôverou a nevinou, že mu bolo veselo okolo srdca.

»Ach, pán Rudopoľský zase niečo deklamoval — veľmi poetickú pósu činí!« zasmial sa Karol.

»Nie — ale kreslil«, pretrhla ho Mária a vzala kresbu s mramorového stolíka. »Pozri, čo načrtal.«

Karol hľadel na lístok. »Ach, Vodín«, riekol, ukážuc svojím mocným, do brnava ohoreným prstom na kartočku. »No, toto by mohol byť náš park. Veru, veľká lipa, pod ktorou obedúvame, i krýdlo kaštieľa poznávam.«

»Karole, Karole, nevidíš hlavnej veci!«

»Túto dámu?« Karol pozrel dokonalejšie. »Tuším si to ty, Mariška...« On uprel oči na ňu. »Nie, nie! Podobáš sa jej, podobáš.«

Rudopoľský odpustil rustikálnemu priateľovi Karolovi neprajnú kritiku. Mária tvrdila, že je

veľmi dobre nakreslená, Karol tajil. Pozvali Tichého. Ledva Albert hodil okom na karotku, už pozrel na Máriu: »Celkom verne, milosťpani, celkom verne.« Guľka súdil, že nos nie je dobre, i čelo že je privysoké. Vodín poznali všetci.

Žúrik pribehcl tiež a chválil kresbu do siedmeho neba — nemohol sa dosť nadívať na ňu, vykrikoval pochvalné slová, škňúril sa, mykal plecom a upozorňoval na dokonalosti a krásy.

Stanislav sa upokojil, reči sudcov a kritikov uviedly krv jeho zase do obyčajného prúdu. Tichý úsmev hral mu okolo úst, hovoril málo, epigrammaticky, a v duchu porovnával Guľku so Žúrikom. Oba boli náruživí, každý v protivnom smere — lenže Žúrik bol tu na příhodnejšej, na svojskej pôde, Guľka musel lavírovať, čo mu ľahko išlo, lebo vyhral od Tichého 50 krajciarov v preferanci. Žúrik, cíťac sa v pevnom sedle, schválne privádzal reč na politiku, a poneváč počali prikrývať stôl, zostal u Vanovských na naliehanie domácej panej. Práve v ten čas padaly posledné ústavy slovenské, alebo boly smrteľne ohrožené. V Rudopolí prijali jobovské zprávy na jednej strane so zlou radosťou, na druhej s úprimným smútkom. Pravda, vyznať prichodí, veľká massa národa rudopoľského zostala chladnokrvná: ako i žialiť za niečím, čo alebo veľmi málo, alebo celkom nič neznala?

Žúrik hrozil svojou subtílnou päsťou. »To

je už opravdové zbojstvo, verejné, pouličné, zákernícke. Mali sa naši sobrať, keď zbojníci zatvárali gymnásia, a vyhodiť komisárov oblokom, ako Česi Martinica a Slavatu. Hanba!«

»Prosím ponížene«, ozval sa Guľka, berúc z misy raka, čo väčšieho, »čo štát robí, aby seba zachránil pred zradou, to nie je zbojstvo.« Guľka rozlomil klepeto a kládol do úst biele mäsko. Dôverne pozrel na Stanislava, v ktorom šípil silného spojenca. No Stanislav nemyslel veru ani na štát, ani na zbojstvo, ale hľadel do taniera, dumajúc o Márii a jej junovskej postave — už mal pohromade celý obraz, ktorý chcel stvoriť: namaľuje Griseldis, ako váha, čo urobiť: či dieťa ztratiť a či milovaného muža. Stanislav predstavil si heroinu, tieň bôľa leží na jej čele, no sila, veľkosť ženská zrkadlí sa v horkom úsmeve plných úst. Obrazotvornosť jeho bola v plnej práci. Projekt Griseldy už dávno rodil sa v ňom, no k umeleckému zaokrúhleniu myšlienky prišiel až dnes, keď našiel v Márii ideálny modell. Razom to na neho naskočilo, ako zjavenie!

»Štát, zachrániť seba!« mohutným, opovržlivým hlasom riekol Vanovský. »Či hádam sto žiačikov ide rúcať váš slovutný štát? Alebo ho podkopáva nejaký Letopis, nikým nečítaný? Vari kalendárom srútiť chcú uhorský trón? Piesňou rozbiť krajinu na kusy?«

Guľka zlomil druhé klepeto. »Semeno, se-

meno, tenš úr, ktoré sa tam rozsieva, môže čez noc narásť. A potom ešte kokettovanie za hranicu...«

Tichý počal byť netrpelivý. Jeho modré oči vďačne pozrely na mocnú postavu Karolovu.

»Ba i o rubľoch, o ruskej hymne sa hovorí«, doložil Guľka s potuteľným, zlým úsmevom.

»To je podlé osočovanie!« zavolal Žúrik tuhým hlasom, široko otvárajúc ústa, ako keď chlapec rozpráva kamarátom o nejakom svojom silnom kúsku. Pritom tuho pomykal ľavým plecom a, roztvoriac široko svoje šedé oči, nahol sa čez stôl proti Guľkovi. »Kto je v peci, myslí, že sú všetci! Poneváč istí ľudia živia sa nečestným grošom špionským«, Žúrik mykol plecom a okom šibol na Guľku a potom na Vanovského, ako by chcel riecť: ej, ale som mu zaťal, »teda myslia, že i my žijeme samými rubľami. Hej, rubľami! Vzali by ste, vzali!« Žúrik pozrel do zrkadla, visiaceho na stene za Guľkom, a sám sebe sa zapáčil; hrdinský hnev mu pristal. Páčila sa mu hnevom rozpálená tvár a hnevom lisnúce sa oči.

Guľka oprel sa tuho na stolicu, pustil vyjedené klepeto na tanier. Jeho vypúlené oči hľadely zlostne, úzunká, chudá tvár zbledla. Zo samého jedu zatajila sa mu reč. Stanislav pozrel na neho a hneď si spomenul, že ho už videl v hostinci. »To sú tie samé náruživé oči«, pomyslel si. Mlčanie Guľkovo posmelilo Žúrika;

čím ďalej hovoril, tým viac pribúdalo kriku, tým nesrozumiteľnejšie boly jeho sady. Mlčanie Guľkovo bolo olejom na Žúrikov hnev. Pravda, treba poznamenať, že Žúrik prišiel trochu rozveselený do Vanovských a tam preklopil už štvrtý pohár ťažkého vína. Stanislav sedel pri ňom a pozoroval, ako pije: vrchnú peru natiahol, spodnú urobil na koryto, prihol a mľasknul. To páčilo sa Stanislavovi, preto mu pilne nalieval.

»Áno, takí ľudia prídu, čert zná, zkadiaľ ich vietor dohnal, možno, s batôžkom prišli. V Rudopolí je teplo, ľudia sa smilovali, pritúlili bedárov. A teraz? Už im rohy narástly, už rozťahujú svoje štetiny, ako onen jež v krtovej diere. My sme tu Slováci«, hlas Žúrikov počínal byť škrekľavý, »komu sa nepáči, nech ide hoci na Hortobáď! Ja nedovolím nikomu povedať, že vraj kokettovanie za hranicu. Nekokettovali by ste vy so Svatnaym!« Žúrik udrel sa do prs. »To ja nedovolím nikomu na svete! Ja viem, čo som, a ja ukážem každému, zač toho loket!« Ján Vrahobor hodil sa na operadlo chrbtom, až sprašťalo. »Ja dvadsať rokov pracujem, nemám pokojnej chvíle, deriem sa — a tu sa niekto opováži ohovárať statočných ľudí! Ja to nedovolím!« tu skríkol Žúrik a buchol rukou na stôl, »ja si to vyprosím od kadejakých špionov!« Žúrik hrozil päsťou, Karol ho počal krotiť, no to iba rozohnilo milého Žúrika, vždy smelších

výrazov používal, konečne obrátil sa direktne ku Guľkovi a riekol mu, že ho vyťahá za uši.

Guľka sa konečne spamätal. Náružive pozrel na svojho protivníka a zasyčal zlostným hlasom:

»Pod stôl, pod stôl, pane hrdinský notár; pod stôl s Podnebíkom!«

Spoločnosť bola už nemilo dojatá Žúrikovým výbuchom. Mária cítila sa byť obrazená, Stano v nedorozumení pozeral na domáceho pána, ktorému ako by sa páčil surový výstup v jeho pohostinnom dome. No slová Guľkove maly elektrický účinok: všetci vedeli o Žúrikovom dobrodružstve pod stolom. Žúrikov prúd reči zastavil sa, ako by ho bol odsekol, a zdržaná salva smiechu vybúšila okolo stola. I sám Tichý nezdržal sa smiechu. Vanovský nestiesňal sa celkom nič, smial sa, až sklené dvere rinčaly. Žúrik urobil razom žiaľnu tvár, takú smutnú a pritom komickú, že ho i sám Karol ľutoval — no aká pomoc? Guľka, ktorého nenávidel, choval sa zdržanlive a mierne — proti nemu stránku chytiť za Jána Vrahobora bolo hostiteľovi ťažko. Žúrik napádal, Guľka sa bránil.

Rudopoľský všetkému dobre rozumel — a predsa mrzel sa, že zlostný Guľka víťazí. Už mal napohotove horké slovo — no pozrel na Tichého a zarazil sa. Výraz Albertovej tvári bol veľmi bôľny; ozajstná duševná muka svietila z jeho príjemných modrých očú. Tichý by sa bol radšej

videl pod zemou, než za chutným bielym stolom Vanovského. Hanbil sa z duše za nápad i obranu svätej veci... Ach, za obranu viacej, ako za nápad! Najkrajšia, najstatočnejšia vec hlúpou obranou klesá a melkne, stáva sa odpornou. Tichý, ktorý celý deň nejedol, počujúc prvú zprávu o zrušení prvého slovenského gymnásia, ktorý tajne v svojej »präceptorii« plakal ako decko, musel počúvať takéto profánne reči, takúto obranu, ktorá bola horšia, než nápad. Žlč v ňom vzkypela, keď pozrel na žltkavú tvár Guľkovu a videl jeho zlostný úsmev, jeho iskrivé, vypúlené, zloradosťou sršiace oči. »Zhoríte«, šepol mu Stanislav a chytil ho za ruku, »zhoríte, brat môj!« No výraz jeho tvári zachoval si živo a verne.

Žúrik zmizol zo spoločnosti; nik ho nespozoroval. Najprv totiž vstal a sadol si na stolec bližší k skleným dverám, vedúcim do salóna. Potom sa oprel na vereje, s tým samým komicko-žiaľnym výrazom na svojej subtílnej, mladistvo-starej tvári, a keď sa spoločnosť zahovorila — zvrtol sa a už ho nebolo na verande. No hoci i žialil a bol dosť hlboko deprimovaný porážkou, nemohol sa zdržať nepošklbať Hanku, ktorú stretol v korridore. Chytil ju za tuhé, strunisté rameno, no Hanka len pohla rukou a prsty Žúrikove kleply na prázdno. »Ej, pekná Hanka, čo sa tak durdíš?« Hanka ukázala mu figu. »Nech sa páči k červenej Dore na Zá-

vodie«, odvrkla a zasmiala sa, len tak zajačal korridor. Ján Vrahobor zmizol, ako gáfor. Zase stavil sa u ševca Kutálka, nie viac s novinou, ale s valným prúdom nadáviek na Anastasa Guľku. Všetko mu vykričal pred majstrom i tovarišmi, odpočívajúcimi predo dvermi po dennej práci. Matuľova vyhňa bola zatvorená, vbehol teda do jeho príbytku a bez okolkov a najmenšej predmluvy počal sypať nadávky na Anastasa Guľku. »Pod zlatým žaluďom« v extraizbe našiel vďačné pole. Sedelo tam viac verných »Orlov«. Žúrik zase bez predmluvy a okolkov zrovna udrel na Anastasa Guľku a nachádzal mu lieky, akých ešte nebolo. Hrozil, dvíhajúc subtílnu päsť, že Guľku dá nabiť piatimi »Orlami«. Na Guľkovi nezostalo dobrej nitky. Poneváč bolo už neskoro k farárom a učiteľom, horným i dolným, pobehal ešte niekoľko krčiem so svojou litaniou na Guľku. Anastasovi sa veru mohlo čkať! Konečne sobral z poslednej krčmy posledných tovarišov, zaplatil každému po borovičke a vyšiel s nimi na ulicu. Dlho obchádzal Guľkov byt, rozohňujúc svoj sprievod proti svojmu sokovi. Guľkov byt bol tichý a nemý, a Guľka neukázal sa. Tovarišia doprevadili Jána Vrahobora do jeho príbytku. »S Bohom, kamaráti«, riekol im blahosklonne.

Dážď prestal, nebo sa vyjagalo. Mesiac vyplával na oblohu a stál jasno na belasom nebi,

ktoré bolo čistunké, akoby vyumývané tuhým dažďom. Zo záhrady Vanovského páchlo mokrou hlinou. Prinesené dve lampy osvecovaly živý plot, v ktorom sa iskrily dažďové kvapky. Dobre bolo dýchať vlažný vozduch. Karol dymil z veľkého čibuka a vysvetľoval Stanovi celú historiu slovenských ústavov. Rudopoľský počúval, počúval... no myseľ jeho bola zaujatá inými myšlienkami... Premýšľal o tvári a posunkoch Žúrikových, o náruživých, jedovatých očiach Anastasa Guľku, o výraznom, pohnutom obličaji Tichého a najviac o svojej Griseldis...

»To je pre neho cudzí svet«, vzdychol si Tichý, vidiac roztržitosť priateľovu; »nepriateľom nám už nebude — no kdeže mu vziať oduševnenia a citu pre našu vec?« Tichému bolo ľúto, že jeho úprimné námahy nemaly želateľného úspechu.

Guľka sa ztratil hneď pri prvých slovách Karolových. Seriósneho protivníka si neželal a bol úplne spokojný so svojím dnešným víťazstvom. Rudopoľskému uklonil sa zvláštne prívetivo, ba kollegiálne mu potriasol ruku. Stano urobil hlúpu tvár: ako prichádza k takémuto neočakávanému priateľstvu?

Vanovský konečne zamĺkol. »Nuž, čo myslíte, pane, kde je pravda?«

»Pravda je v očiach tvojej ženy«, pomyslel si Stano; »tam som ju našiel, a už ju nepustím, nepustím!« Tichý vzpriamil sa a dychtive očakával, čo povie Stanislav.

»Nuž«, po chvíli odhodlal sa Rudopoľský k slovu, »v krajine, v ktorej milliony nevedia čítať, je čudné úsilie rúcať školy. Myslím ostatne, že vandalismom svojím neurobili vám zvláštnej škody. Načo sú vám vlastne gymnásia?«

Na takúto paradoxnú otázku Karol nebol pripravený.

»Zakladajte abc-školy«, pokračoval Stanislav a zapálil si papirosku. »Abecedy vám nesoberú, lebo sám ľud pobije kolami exekútorov. Ľud ztraty gymnásií necíti. Jemu do toho nič, ako vôbec do vás všetkých a vašich sporov s vládou a jej otrokmi. Vy rujete sa za jeho jazyk — toho on nepochopí, a hovorí ďalej svojím jazykom, zdedeným po otcoch. Nestará sa, či vyberajú dane dľa maďarského, kitajského alebo slovenského narúbenia. Či páňatká deklinujú mensa, mensae dľa toho alebo onoho tirocinia. Začnite od abc!«

Tichý sa rozsmútil. Jemu strašná bola myšlienka, že Slováci, učivší svet, mali by počínať od abc. Cítil sa uníženým, zničeným.

Vanovský vstal a oprel čibuk o stĺp. »Veď dobre, jedni sa majú učiť abc, iní však vyššie siahať. Bez vyššieho vzdelania nebude ani abc. Národ je složené, nie jednoduché teleso. Potrebuje i tehlu i diamant, i zemiak i ružu, i hnojovú jamu i museum. Národ v devätnástom století nepočína od abc. Národ má síce i analfabetov, ale má i filosofov, hvezdárov.«

»Národ?« so sarkasmom na jemno krojených ústach spýtal sa Stano a odhrnul vlasy za ucho.

Vanovský nerozumel otázke a pokračoval svojím priamym, pádnym spôsobom. Rudopoľský videl, s akou milou, oddanou pozornosťou Mária počúva reči manželove, ako visí na jeho ústach s túžobným, veriacim pohľadom. Jej ruka, nemalá, no krásne sformovaná a rozvitá, podlhovastá, ležala na obruse; pootvorené pery, rudé ohňom a životom, potriasly sa pri niektorých iskrenných výrazoch, ako ružový lístok. »Ach, táto krásna žena porozumela by i hlbším pravdám«, premýšľal Rudopoľský, »muselo by to byť krásnou úlohou učiteľskou! No jej muž, nacionalistický barbar, sýti mäkkú, široko založenú dušu svojimi politikasterstvami. Aká škoda!« Tichý ožil, celý večer zle sa cítil, časom mu bolo na zutekanie. Rozumné reči Karolove potešily ho. Vidíš, hladký sveták, máme i iných mužov, nie samých Žúrikov. Pravda, potešenie jeho bolo by valne kleslo, keby bol videl, že Vanovského dôvody práve tak málo podejstvujú na Stana, ako Žúrikove kotrmelce.

Rudopoľský odobral sa i s Albertom. Dlho chodili po uliciach, slabo osvetlených zapadajúcim mesiacom. Malé dažďové barinky lisly sa v jeho svetle na ceste.

»Skoro šesť dní hrabal som sa vo vašich knihách. Ďakujem vám, bez vašej láskavosti nebol by som k tomu prišiel.«

»Nuž a čo myslíte?«

»Žiaľ, svojej mienky zmeniť som nemohol. Verte mi, pane, o vašej čestnosti, čistote a žertvohojnej snahe som nepochyboval. To som videl v priamej, tvrdej tvári Vanovského, to som tušil v byte jeho dám, vo vašich očiach, slovách a posunkoch. Ba i Ján Vrahobor s celým svojím podstolovým hrdinstvom a útekom je mi zrejmým dokladom, že vaša vec nie je umelý kvietok z papieru, ani kúpená za ruble. No vec vaša je beznádejná, aspoň posiaľ.« Sňal klobúk; mesiac osvietil jeho klenuté, významné čelo.

Tichý bol rozľútostený. Hneď by bol zaplakal. Zastavujúc dych, počúval ďalej.

»Česť je pekná vec; nie je človekom, kto jej nemá. No v obyčajnom, každodennom živote žertva má byť iba výnimkou, iba riedkou oasou na púšti skutočného života. Široká púšť — to je podstatná čiastka ľudského bytu, utilitárna, prosaická, praktická púšť. Vidíte, u vás je každá knižtička žertvou, dvojnou žertvou, čítajúcich i píšuceho. Sotva je nevyhnutnou potrebou — a preto nenesie, nemôže niesť ovocia. Všetko na svete má svoje určenie: v tomto zariadení obdivujeme veľum Boží, večný a neskonalý. Človek, keď tvorí, je atomom božstva, a vtedy riadiť sa má dľa toho samého pravidla: ničoho neprodukovať bez určenia. Mnohé z vašich kníh nemajú vôbec rozumného určenia — sú žertvou spisovateľovou, i žertvou kupcov a čitateľov.«

9*

Tichý chcel ho pretrhnúť, no Rudopoľský sa nedal.

»S veľmi malými výnimkami doniesli ste mi celú spustu dilettantských pokusov. Ach, to je čisté zavádzanie. Vaši starí, trikrát kalení panslavisti ináč chytali sa diela. Viete, pane môj, to boly *talenty*. Myslíte, že by boli urobili dojem a postrašili Europu bez talentu? Nie. Veď slavianske massy jestvovaly i pred Mickiewiczom, Kollárom a Šafárikom, a nikto si ich nevšímal. Tu prišiel veľký poet Adam, veľký retor Ján a veľký učenec, váš slovenský Pavel z Tarsu — a nový svet počal sa tvoriť z mrtvých predtým atomov. Z tejto trojice dvaja patria k vášmu kmenu — veľká česť — no spolu i veľké zahanbenie. Im bolo medzi Slovákmi priúzko. Ostali iba rodom Slovákmi, povedal by som, iba telom. No ich duša hľadala širšie svety. Vaši špecialisti, ach, ako žiaľno klesli! Dilettanti brnkajú na epickú i lyrickú strunu, dilettanti omáľajú detinskú, naivnú prósu, dilettanti siahajú do filosofie a nakopia mystických nesmyslov, až človeku hlava brní. Mali ste si nepúšťať Šafárikov a Kollárov na široké more. Vy mora nemáte, ale máte Váh. Mali ostať pri Váhu.«

Tichý žasol nad Stanom. Nemyslel, že by cudzí sveták tak mnoho bol znal o slovanských veciach. Srdce mladého nadšenca zohrievalo sa. I riekol:

»Súhlasím v mnohom. No tak prázdno predsa

nezostalo u nás. Máme »Marínu«. Ráčili ste si jej povšimnúť?«

»Váš Sládkovič patrí medzi výnimky, ktoré som dopustil. No, vidíte, ani on nezaloží slovenskej poesie; myslím takej, ktorá má pre národy *osvobodzujúci význam*, ktorá robí z máss národy, zo živočíchov ľudí. Poesia veľkých perspektív, živých typov, všeľudského interessu zaujíma i prísne mysliacich ľudí, diplomatov, filosofov, historikov, psychologov. Ona je dušou národa, jeho svätým talismanom. Takej poesie niet u vás. Ale i pre všednú potrebu zle je postarano. Modlite sa každý deň: ‚Bože, daj nám talentov!‘ A, čo je hlavné, priložte k tejto modlitbe namiesto ameň: ‚a nech zostanú doma.‘ Jestli ľud váš má v sebe *silu organickú vzrastu* a vývinu, jestli má *dušu* — talenty to vycíťa, vynesú na povrch, a verte mi, tisíc škôl kassirovaných alebo okradnutých museumov nepomôže vašim závistlivým kompatriotom. Vy rozrastiete sa, ako — (tu zastal, ako by váhal prisilným výrazom obraziť súbesedníka) ohnica — nie, ako mohutná bučina veselo na šírinu a výšinu.«

Tichý počul iba dobré slová, dávajúce nádej, obodrujúce, skeptických nepočul. Celý obliaty a premožený citom, kŕčovite schvátil rameno svojho druha a z hrudi ozvaly sa mu akési radostné zvuky, ako keď voda bystriny žblnká o kameň. Oči mu zamokly slzami.

»Zhoríte«, sucho doložil Stanislav a zastal pred plným sklepom Židovým, vlastne krčmou. Z ulice vidno bolo mnoho halien s hazuchami a zpod nich trčiace ohorené ruky.

»Táto čeliadka«, ukázal do sklepa, »sotva má spomenutú *dušu* a *organickú silu vzrastu!* Misera contribuens plebs! In aeternum. Amen!«

Ruka Albertova klesla s ramena Rudopoľského. Zahľadel sa do židovského sklepa a sklonil hlavu.

»Pi, švagre«, bolo počuť chripľavý hlas a potom hrešenie surové a spolu hlúpo-cynické. Pri dverách stála ženička v bielom, na štvorec viazanom ručníku na hlave; rohy ručníka trčaly na šiji v pravo, v ľavo. Na chrbte v žltej, nevybielenej plachte niesla niečo. Bola mladá, no vychudlá, so zapadnutou hruďou. Zpod ručníka bolo vidno úzunké čipky čepca. Čipky, pretkané svetlými bodkami, vrhaly stíny na bledé, pekné čelo. »Michale«, bolo počuť jej hlas, slabý, prosebný, »poď, už je neskoro! Máme ďaleko!«

Oslovený držal v ruke fľašku s vysokým hrdlom. Bezfarebný, ako voda nápoj špliechal o sklené steny; šuminy povstávaly i hasly v širokom hrdle fľaškovom. »Ej, Dorka, Dorka«, lenivým jazykom bľabotal Michal, odhodiac žltú halenu na lavicu. Čierne cifry, »slížky« zvané, visely na hazuche. »Ešte nejdem. Poď bližšie, napi sa, Dorka.«

»Deti som samé zamkla, dobre vieš! Iste plačú. Poď, Miško, poď...«

Žena kládla mu halenu okolo pliec. Slížky sa triasly na hazuche, lebo i jej ruka sa triasla. Tvár Michalova sa razom pošpatila. Nakrivil vybledlé pery a pozrel tupo na ženu.

»Mlčíš, čudák!« Slovo »deti« ho zamrzelo.

»Poď, Michale, poď!« volala žena, chytiac oboma rukama rukáv haleny, pri spodku zaviazaný šnúrkou, aby tak slúžil ako kapsa na proviant, tabak a kresivo.

»Chej, chej«, zasmial sa ryšavý Žid. »Pozrite, dobrí ľudia, žena bije muža!« Niektorí sa zasmiali.

Tvár Michalova pošpatila sa ešte viac. Vytrhol rukáv zo ženiných rúk a udrel ju pästľou do slabých, vpadlých pŕs; potočila sa a padla na zem; ručník sošmykol sa jej s hlavy. Čierny vrkoč, prepletený bielou tkaničkou, padol na zablatenú dlážku.

»Poďme!« riekol rýchlo Albert, ťahajúc za rameno svojho priateľa.

»Poučné pre oblakových fantastov!« doložil Stano a pokročil. »Pozrite na nebo — aké je čisté, jasavé — a nedávno kryly ho hrozivé chmáry. Myslel bys', že niet sily odváľať ohromné chmúrne balvany. Zúfaš, vhĺbiš sa teda do čiernych chmár, oko blúdi od jednej k druhej. No čo najde, sú iba nekľudné potvory, čierne massy so šedastými krajkami. A nad nimi je predsa čisté,

jasné nebo i vtedy, keď ony najväčšie massy vodné lejú na naše biedne hlavy. Načo sa trmácať po neforemných mrakoch? Tam na výšinách je voždy jasno, tam planie hviezda krásy, formy, prelesti. Krása a forma sú hodny ľudskej túžby, ľudskej námahy. Ľud — je bezforemná chmára; Boh s ním! Môj život je krátky, chcem žiť, a nie hrdlačiť sa s ballastom! Chcem krásu, pôžitok, nasladenie! A keď už i námahu, teda námahu mozgu, duševné vzpnutie, muky tvorenia!«

Tichý uznával, že Anna mala pravdu, keď hovorila o samoľúbosti, o jemnom egoisme Stanovom. Veď v týchto slovách naozaj leží mnoho subtílneho, jemného egoismu.

»A či len pre seba žijeme?« podotknul nesmelo Tichý.

»Pre koho dýchajú vaše pľúca? Hádam pre mladú babku, ktorú ožratý odroň sotil do suchotinárskych pŕs? Pre koho varí váš žalúdok? Vari pre vašich národovcov? Ach, vy idealisti! Len kto vie pre seba žiť, žije životom rozumným, i pre druhých užitočným; len kto sám vie hľadať med v kvetných kalíškoch, zaslúži veľký dar, ktorý voláme životom.«

»A myslitelia, básnici, učenci, ktorí obetúvajú život svoj veciam všeobecným, všeužitočným, ideálnym? Či mučeníci a proroci žili pre seba?«

»Priateľ môj drahý, i oni! Jestli básnika

v prvom rade samého netešila, nepozdvihovala jeho báseň, jeho dráma, jeho román, jestli nepísal z vnútorného, poviem rovno, sebeckého impulsu — márna jeho práca. On »žertvuje« a — strašné slovo — nudí! Umelec sám v tvorivej duši precíti všetky slasti, ktoré dielo jeho potom vnukne divákom, a v prvom rade pre vlastné svoje nasladenie pracuje. I on žije sebe najprv, brat môj!«

Stanove reči celkom pomiatly Tichého Nebol ešte taký pevný, so všetkých strán obrnený proti silnej dialektike umného priateľa. V hlbine duše svojej cítil, že on má pravdu — no ani Stanovi nemohol prísť na lživé a nelogické slovo. Tu mu razom blysla myšlienka:

»A Kristus?« razom obrátil sa k Stanovi.

Stanova tvár prijala melancholický výraz. Hodil rukou a zastal. »Ďaleko, priateľ môj, ďaleko by nás to viedlo. Do onej transcendentálnej ríše sa nepúšťam. Ťažko o tom myslieť — hora sa valí na človeka! Jedno vás prosím: verte na iskrennosť slov mojich i vtedy, keď vás možno obrážajú, keď vám bôle zapríčiňujú. Vidíte, ja sa viem i pretvarovať; blúdením po svete zkazí sa človek; a viem byť i zlý, posmešný. No proti vám sa nikdy nepretvárim, nikdy nechcem byť zlostný. Vo vás vidím istý zjemnelý typ slovenského ľudu (no, na odroňa v krčme nemyslite, doložil s úsmevom), a to typ šlechetný, dobrý, a preto nie celkom verný, nie

celkom slovenský. Zostaňme priateľmi!« Stano stískal svojou malou, pružnou rukou učiteľovu ruku.

»Čo mu to razom skočilo do hlavy?« dlho dumal učiteľ, idúc domov. »Veriť, neveriť? A čo na tom! Škodiť mi neškodí jeho priateľstvo, a jestli neosoží, Boh s ním!« Tichý dlho ešte premýšľal o slovách Stanových, a najviac o podmienke, ktorá ho tak zarmútila, zastrašila, o podmienke: »*či ľud náš má v sebe silu organického vzrastu a vývinu, či má dušu...*« Albert skoro zúfal nad organickým vzrastom. Či môj úbohý ľud nerastie iba do širiny, do plochej širiny, ako mach alebo ohnica? A i takto rastúc, či nehynie v príboji cudzích vôď, poneváč nemá v sebe organickej alebo i len krystalisačnej sily? Veď sa ani len nemnožíme, hoci sme plodní — príboj odstrapká náš prírast. My sa plodíme pre druhé, organicky vyššie postavené telesá. My sme len temná massa žabäcích vajíček — akonáhle dostane žibrienka, z vajíčka vyvinutá, chvostík, už ním zatrepoce a odpláva preč — už nepozná svojho hniezda... Veď i pýchy naše slovenské, naši duchovní obrovia urobili tak. Nám zostalo povedomie, že sú z našej krvi. Ale ani toto povedomie nie je silné a všeobecné.

Albert sa rozsmútil a hlasno zastonal. Tu mu razom blysla svetlá a na prvý pohľad potešiteľná myšlienka. Hej, má ľud náš organickú silu, nie je zmotanou reťazou žabokriek — nie!

Či naše zemianstvo nevypučalo z nášho koreňa? Nie je ono ratolesťou nášho stromu? Ľud náš je peň, zdravý, mohutný. Akú hustú korunu ratolestí vyhnal on zo seba! Veď z nášho ľudu narobili králi zemänov donáciami a pergamentmi. Duchom, menami, vnútornosťami nosí aristokracia naša, drobná či veľká, večný odtisk slovenskej prírody! Veď ste vy naši, naši!

Albert sa usmial radostne. Ako by teraz vedel odpovedať na otázky Stanove, ako by ho porazil slovami: oj, veď si i ty, brachu, prútik veľkej slovenskej ratolesti! Že mu to neprišlo na um, hneval sa sám na seba, a je to také blízke, také prirodzené. Pravda, i opilec, katujúci ženu svoju, patrí k národu, a ja ho neodbíjam, ja ho prijímam, v duchu objímam a viniem k srdcu so slovami: nebi si dobrú ženu, nepi, nemárni, ži poriadne a statočne. No i ty, vysoko rozvinutý synku, patríš k nám, i tys' členom nášho národa, ratolesťou nášho stromu. Hľa, organická, húževnatá sila! Ako ženie, ako vyháňa do kvetov! Z kveta do ovocia! Nie ohnicou, nie kukučinou je môj národ!

Tichý sa uspokojil. Anna Belinská predstúpila pred dušu jeho v svojej prostote, nežnosti, v svojom hlbokom cite a duchovnej kráse. Či Anna nie je kvetom nášho ľudu, kvetom voňavým, nežným, nebeským? Tu sila, tu krása, o ktorej tak mnoho hovoríš, umný, svetský človeče! Tu výšina, voždy jasná, na nej planie

hviezda krásy a prelesti! Nevidíš? Nuž nie mne, ale tebe halia chmáry výzor! Nevidíš pre sebecké chmáry jasavej, vysokej slovenskej krásy!

Albert ľahol si spokojný, zaspal a spal tuho, ale krátko. Ráno prebudil sa s lastovicami, hniezďacimi nad oblokom präceptorie. Ráno bolo jasné, východ bronel. Tichý vyšiel na vŕštek nad kostolom, zavýskal, zaspieval si sám a sám, plesajúc nikdy nepocítenou radosťou v ústrety Božiemu slnku. Slnko vymanilo sa po krátkom boji s tmami, vyhuplo nad Šedé hory, ktoré ťahaly sa v polkruhu od východu na poludnie, a veselými bleskami osvietilo rovný, len miernymi priehlbinami a návršiami zvlnený kraj. Na pravo, kde Šedé hory končily sa, vlastne zabiehaly ďalej k poludniu, ukázalo sa čierne pásmo ohromného rovienkovského boru. Albert zavýsknul si do tretice, zamáchal klobúkom v sviežom rannom vozduchu. Ej, tam v tom bore býva môj život, moja slasť, moja najsmelšia túžba! Rozvoniavaj, roviensky bor, rozvoniavaj široko-ďaleko a chráň vo voňavom lone bielu holubicu!

V.

Rudopoľský chytil sa hneď do kresby. Salón, ležiaci pri spalni, premenil sa čo chvíľa na atelier. Stano vnútorne dávno pracoval na obraze Griseldy. Modellom bola mu otvorená, jasná tvár Vanovskej, no len modellom, poskytujúcim umel-

covi hlavnú, charakteristickú črtu — to ostatné tvorilo sa, rástlo celkom ináč — nikdy nevidel a nezkúsil toho, čo povstávalo neodvisle od modellu. Študia množily sa veľmi rýchle; Stano plesal nad svojou plodnosťou. Veľká dvorana kaštieľa bola veľmi príhodným úzadím pre jeho obraz. I starý gobelin s rytierom hodil sa mu. Avšak predbežne zapodieval sa jednotlivosťami. Kreslil tváre postáv, premýšľal nad svetlom, akým osvieti svoj obraz. Pre farby, štetce, plátno a iné veci písal bol už Hansovi Wernerovi do Viedne. Silno túžil stvoriť olejový obraz, ktorý by skutočne zodpovedal jeho umeleckému roztúženiu. »Teraz otvoril sa prameň tvorivý v hrudi mojej. Ach, keby tu bol Hans Werner«, dumal často, keď narazil na ťažkosť. Netrpelive očakával jeho list s rekvisitami. »Ponáhľajte sa, majster môj«, písal medziiným Wernerovi, »aby zastihly vaše veci tvorivý plameň pŕs mojich! Ako rád by som klesol na vašu hruď a počul slová vaše! Ako rád bych, aby ste ma utvrdili v tom, čo zavialo v duši mojej! Či to nie samoklam, vrtoch, bezvládna nálada vôle, ktorej chybí svätosť sily umeleckej? Teším sa na váš úsudok s bázňou a zamieraním.« Werner, posielajúc žiadané rekvisity maliarske, napísal kriedou na palettu: »Vivat, crescat, floreat! Vedel som, že nášmu bohemskému bláznovstvu neujdete! Koho sa raz chytí, je večným jeho plenníkom. Pozor! Umenie blaží, ale i zožiera. Pozor na modell! Len chladno!«

Ondrej čudoval sa novým poriadkom a veselo znášal pánove vrtochy. Vôbec Skala sa celkom znovuzrodil od čias pánovho príchodu. Našiel zas starú rovnováhu v sebe. K ľuďom bol prívetivý, ba i shovorčivý. Len s Marasom nemohol sa snášať. Kde sa stretli, tam povstala zvada, asi takáto:

»Ľaľa, lokaj, ako sa čepíri! Pätolizač!«

»Koho to myslíš, ty dvorský pes, ha?« Skalova horná pera sa triasla.

»Teba, ty ogombíkovaný mops, teba! Na bruchu plazíš sa pred pánom — oblizuješ taniere!«

»Ľa, aký pán! On myslí, že je Vanovského majetok jeho!«

»Nie, nie je môj, a ja slúžim poctive, som pánom v svojej službe, vieš, ty potrimiska. Ja dávam pánovi prácu, on mi dáva plácu, no mám svoju hlavu, svoju vôľu! Ty si sa však celý predal, ty ani malíčka nemáš svojho!«

Neraz mali sa i chytiť. A tak páni žili v najlepšej shode, a sluhovia sa hašterili.

Albert Tichý roztúžil sa, darmo usiloval sa skrotiť pal svojej túžby. Za pekného rána vybral sa na Rovienky. Veselo stúpal lúkami, ktorých tráva už po druhý raz podrastala, prechádzal čez dlhé lavice nad potokom, až konečne dosiahol bor. Zaplesal v jeho tieňoch. Nohy borily sa mu do drobného piesku, no on ľahko stúpal silou predtým nezkúsenou. Všetko

išlo ako po masle: tu razom ukáže sa myslivňa na zelenom, rozkošnom mieste. Jelenie parohy trčia na fronte domu, dva okrúhle oblôčky hľadia po oboch bokoch, ako dva čierne zraky. Dobre bolo ísť pieskom, hoci i nohy viazly, tu je už síce tvrdý chodník, ale nohy akosi neposlúchajú. Už mal zabočiť nazad do boru, keď počul potlesk detských rúk a zvonivý, prenikavý hlas Elsin: »Pán učiteľ, pán učiteľ, tetuška Anna, pán učiteľ prišli!« Lili stála za plotom, jej zlatovlasá hlávka svietila medzi kolíkmi. Albertovi bolo neskoro utekať. Nad plot zdvihol sa najprv slnečník, potom pod ním biela tvár Anny. Tieň slnečníka padol na jej vlasy.

Tichý pristúpil k plotu. Lili bežala do myslivne oznámiť deduškovi radostnú zvesť. Kráľ sedel v kôlni a vybíjal zo starých klobúkov plstené fujtáše. Na nátoň položil klobúk, priložil okrúhle, ostré razítko, podobné kružidlu na hostie, a udrel po rúčke kladivkom. Pekné pravidelné kolieska z klobúkovej plsti tisly sa vrchným otvorom razítka. Starý nadlesný neveril moderným zadovkám a svoju duplonku vážil si viac, než všetky nové pušky. »S hotovým patronom strieľať, ako so zaviazanými očami. Svojou rukou musím nasypať prach, i zaraziť, i odmerať tiaž brokov.« Jeho stará teoria potvrdzovala sa aspoň v tom, že starý Hieronym málokedy chybil. Lili vrazila do kôlne, ako škovránok do raži.

»Dobre, dobre, Liluška, bež k tetke«, riekol Kráľ a ďalej tĺkol.

Lili sa zadivila, že deduško na jej zvesť tak rýchlo neskočil so svojho kláta, ako Anna s dŕňovej pohovky v záhrade.

»Nemohol som sa premôcť, nemohol. Odpusťte, že vás mýlim vo vašej nádhernej samote, odpusťte. Možno, vy ušli ste práve predo mnou. No povedzte mi to jasne, a ja zostanem v odlúčení od vás.« Učiteľ opieral sa o plot a bál sa pozdvihnúť očú. Tvár jeho blčala dvojným ohňom. Tieň slnečníka padal už na čelo devino — temné, do modra ihrajúce vlasy osvetlené boly slnečným lúčom. Dlhý vrkoč, po dedinsky ľahko spletený, padal jej chrbtom a zakončený bol belasou stužtičkou. Blíženec jeho, práve taký pyšný, zablúdil k hrudi. I šaty devine boly voľné. Albert nesmelo pozrel na devu a prvý raz zjavila sa mu v úplnej kráse. On zamieral láskou, úctou, pokorou. »Len kľaknúť, len kľaknúť«, tanulo mu na mysli.

»Bližšie, bližšie, pane Tichý«, zvučal Anin krotký, trochu zvlnený hlas. Tichý ledva vedel najsť dvierka...

Kráľ uvítal ho srdečne — rád videl skromných ľudí — a zadržal ho na obed. Pred obedom — Anna bola v kuchyni — vodil ho okolo myslivne a neustále rozprával. Keď prišli k starej obrovskej borici, Kráľ ukázal krátkou čútorkou svojej pípy na vyhradené miesto. Plot bol už

vetchý, miestami ležaly vyvalené kolíky v zelenej tráve.

»Hľa, tu ma pochovajú, tu môj večný byt.«

»A koľko plotov ešte zhnije do toho času?« spýtal sa Tichý.

Starca navidomoči tešila milá a príjemná otázka. Hoci bol i starý a opustený, silno ľnul k životu, ako všetky mocné, pravidelne rozvinuté prírody.

»Nuž požiť by sa ono rado požilo! Najviac mi je ľúto, keď sa počína zima odberať a prvé sluky ťahajú. Ech, bez tohoto jara bys' nerád so sveta! Len jedno jaro ešte! pomyslíš si. A ono starého čerta: jaro sa minie, a túžiš zas prežiť aspoň leto ešte. Leto býva u nás prekrásne, vysokoučený pane. Ucho tak navyklo na bzukot komárov a džavot vtáctva — ťažko ho opúšťať. Potom príde zase hrmotná jaseň, príde panstvo do loveckého zámku, hurhaj, štekot psov — nemáš kedy mysleť na smrť!«

Tichý s úľubou hľadel na výraznú tvár starcovu. Zvlášte ľúbily sa mu jeho šedé, iskrivé, prenikavé oči. Nie div, že nechybí, keď si zvera vezme na mušku.

Volali na obed. Anna bola rozpálená. Na hlave mala ľahunký ručníček; sadla si k Lili a obsluhovala ju matersky. Jedlá nosila babka, stará posluha Kráľova. Starík sedel zavrch stolom, bral si prvý, jedol hodne, upíjal si chutne a bol v znamenitom rozmare. Bol to veselý,

chutný obed. Dobrý rozmar starého rozlial sa, ako slnečný blesk, po dome i po dušiach. Tichý bol v oduševnenej, sviatočnej nálade, Anna povedome tichá, spokojná. I Lili bola v dobrom duchu; svojho učiteľa zvelebovala až do zaľúbenosti, a tu jej teda prišiel. Ba i babka usmievala sa prívetive a šťastne, keď kládla podlhovastú misu pred starého pána.

»A teraz sa oprem na chvíľu«, riekol Kráľ po obede, utierajúc servietkou svoje tuhé, nadol visiace fúzy. »Opreť sa« znamenalo popoludňajší sen a »chvíľa« trvala obyčajne dve hodiny.

»A ja ukážem pánu učiteľovi svoj kostol«, volala Lili, tlieskajúc dlaňami.

Starý, ospalo žmurkajúc očima, vošiel do jágerskej izby; okenice boly už zatvorené.

Lili vzala Alberta za ruku. On ohliadol sa na Annu. Po tele devinom preletel ľahký mrázik. »Čo to bude?« podumala polo ustrašeno, polo radostne. Odišla; o chvíľu vrátila sa v svojich predpoludňajších šatách, so slnečníkom v ruke.

Išli všetci traja okolo horárne. Anna naklonila ucho k okenici. Zvnútra ozýval sa chrapot. Lili bežala popredku. Jej líčka červenely sa, ako jabĺčka. Pruh zlatých vlasov oslňoval jej čielko. Skackala pružno, ako by mala motýľove pestré krýdelká. Hore malým briežkom viedla ihličím vysypaná cestička. Bor bol tu okolo domu zachovaný, od nepamäti nerúbaný. Vysoko pnely mohutné borice, rudo-šedé starobou,

sukovaté. Na ľavo od cestičky bola priehlbina, zelená, svieža, lebo tam vyvierala hojná studnička. Odtok vody obrúbený bol bujným rastlinstvom. Nad studničkou, v tieni obrovských boríc, bolo Elsino obľúbené miestečko. Tam rástol vysoký, elastický mach. Veľký malebný balvan, svrchu machom porastlý, visel koso nad neveľkou terrassou. Balvan volala Lili kancľou. Vyliezla hore, zvýskla, až sa hora ozvala.

»A toto je oltár«, ukázala na menšiu skalu, na ktorej, vhĺbený do rozsadliny, stál malý drevený kríž. »Tu sú lavice«, ukázala na priváľané a machom obostlané skalky.

»Tu sa Lili často i sama baví«, povedala Anna, zhlboka dýchajúc; »je to blízko; keď zapiští, počujeme ju do myslivne.«

Lili dlho vysvetľovala Albertovi všetky svoje starosti a zábavy. On prisvedčoval, prisvedčoval. Anna sadla si na mach; jej úzunká botinka blysla zpod šiat pri sadaní. Albert stál, stál a nič nehovoril. Odtok studničky žblnkal medzi nezábudkami, potriasajúc ich belasými hlávkami. Lili bola hotová so svojím štebotom. Upravovala, okrašľovala oltár, kríž narovnala; deduškov mládenec jej ho ustrúhal — ona teraz venec vila, aby ozdobila jeho drevené ramená.

Albert sadol si k nohám Anny. Celkom všedný rozhovor mali mladí ľudia — o dome, o Karlovi, o Márii. Anna nezabudla spomenúť ani Marasa, ani Hanku, ba i na Dunču sa opý-

tala. Všedné veci spomínali, ale hlas oboch nebol všedný. Anna sama divila sa svojmu vlnistému, hlbokoprsnému hlasu, a divila sa, prečo sa pomaly rozčuľuje.

»Ovenčím kríž«, šeptala si Lili, kľačiac pri menšej skale, »kvetami obrúbim oltárne prikrývadlo... tak... hájnikov Miško bude zase pekne kázať... tak.« Na drevený krížik zavesila nezručne spletený venec z nezábudok a kamenných hrebíčkov. Potom dlho hľadela na svoju prácu. Sadla si, hlávku položila na ramienko. »A Pán Kristus bude ma rád.« Lili položila sa pohodlnejšie na mach. Jej zlatisté vlásky miešaly sa s tuho-zelenými machovými vláknami.

»Teda sme vlastne v kostole«, riekol Albert od rozčulenia trasúcim sa hlasom, vlastne viac šepotom.

»V kostole; Lili aspoň tak hovorí. I celé služby odbavuje s hájnikovým chlapcom. On si odeje zásteru, vydriape sa na balvan a káže, rozhadzujúc rukami.«

»I ja sa cítim, ako v chráme, ako pred oltárom!« zavolal citne Albert.

Lili sa ohliadla. Jej oči boly mdlé, ospalé.

»Slečna Anna — ja nemám toho daru — slovami jasno vyraziť, čo cítim — ja —«

»Utešený zárez«, pretrhla ho Anna, ukážuc zavretým slnečníkom na dolinku pod studničkou. Ona sa naozaj bála slov. Trnula na celom tele. »Hľa, tam v tej priehlbinke pod malým vodo-

pádom umývam sa zavčas rána. To je posilňujúca voda, osvieži tvár i oči. Možno, z nezábudok berie takú vládu.«

Albert raz vystupoval až k nebu, raz klesal do hlbiny. Oči Anine uprely sa na neho tak milostne, tak horúco! Sladká, bôľna spomienka na Malvínu schytila jeho celú dušu, rozpoltenú, roztrhnutú jej smrťou. Ach, polovica túžila po náhrade. Úzkostne pozrel na Lili... dieťa spalo, pravidelne dýchaly jeho prse, tvár zarudla červenosťou poľného maku. I Anna pozorovala, že Lili spí; nadišla ju úzkosť osamelosti, sladká, divná úzkosť, ktorú pocíti deva iba jediný raz v celom dlhom živote. Dlho mlčali mladí ľudia. Anna už chcela zobudiť dieťa. Tu padol na ňu prosebný pohľad Albertov: »Len chvílenku, len chvílenku«, hovorily jeho dobré, ideálne oči. »Veď len chvílenku«, chlácholila deva svedomie svoje. Hja, čo je chvíľa, čo večnosť?

Albert nahnul sa k deve, kľaknúc u jej boku na koleno; potom schytil ju do ramien silou náruživou, tak že ju sovrel cele do náručia. Jej hlava klesla o poznanie nazad. Srdce devy bilo rýchlo, mocne, on cítil jeho tlkot na svojich prsiach. Oči jej boly zažmúrené, líca bledé. Triasla sa. Ruky bezvládne svisly nadol. Albert celoval devine voňavé, plné pery, studené čelo, líce, vlasy; no zase dotkly sa ústa jeho jej úst — ruky devine razom zdvihly sa a kŕčovite objaly šiju mládencovu.

»Môj, môj?« pýtala sa Anna, otvoriac svoje výrazné, veľké oči.

Albert, akoby zľaknutý, nevládny uniesť toľko sladkosti, toľko šťastia, vymanil sa z objatia a klesol na svoje predošlé miesto; položil hlavu svoju k jej nôžkam. Cítil na líci chlad jej koženej črievičky, cítil na prsiach vlny rozbúrených čistých ňáder, cítil na ústach i ohne jej úst, i chlad jej mramorového čela.

Anna vstala, porovnala si vlásky, odhrnula vrkoče nazad. Zdalo sa jej, ako by nič nebolo u nej v poriadku, ani suknička, ani blúska, ani vlasy. Ako pipíška po daždi, tak si všetko naprávala; hruď jej pritom hlboko dýchala. Tichý položil tvár do dlaní a vzdychol zhlboka.

Lili spala tichúnko a bola pritom krásna, ako Rafaelovský ľavý anjel u nôh Sixtinskej Madonny. Albert vstal, vzal Aninu ruku a uslzeným okom pozrel na jej zbledlú tvár... tvár počala dostávať farbu... rozjatrenie tíšilo sa... jemu zdalo sa, že vôňa veje od nej, vôňa jarných fialôk a stolistých ruží.

»Ľutujete?« spýtal sa nežno, pocíťac niečo, upomínajúce na ľahké precítnutie svedomia.

»Neľutujem«, riekla Anna hlasno, pevne.

Lili otvorila očká a celá jej tváričká zakvitla šťastným úsmevom. Albert vzal dievča do náručia a vybozkával jej líčka, potom i Anna objala ju a slzami zmáčala jej zlaté vlásky.

»Plačeš?« spýtala sa Lili, roztvoriac rozo-

spaté očká. »Kto ti čo urobil?« Ustrašený bol výraz detskej tváričky.

»Nič, Lili! Vidíš, ja ťa tak rada, preto plačem.« Dievča ovinulo rúčky okolo devinho hrdla.

Traja šťastní ľudia, možno riecť, troje detí sbehlo dolu návrším k horárni. Pred dvermi v záhrade stál už Kráľ s pípkou v ústach a hľadel mračno na prichádzajúcich. Jeho oči boly ešte zamútené od tuhého spania, no predsa ostro pozrely na učiteľa a Annu.

»Kade sa túlate?« Hlas nadlesného zunel surovo.

»Lili ukazovala nám svoj kostol nad prameňom«, riekla Anna, cíťac pal v lícach.

»Kostol, kostol«, šomral starík. Jemu nemohlo ujsť rozjatrenie mladých ľudí. Lili vzal za briadku. »Ach, veď si ty, dieťa, spalo!«

»Chvílenku, deduško, tam pod oltárom.«

Kráľ posunul pípu s »wassersokom« do ľavého kútika. Jeho šedivé fúzy svisly nadol, v očiach zahorel zlovestný plameň. Albert chcel urobiť konec trápnej scéne otvoreným vyznaním. No Anna pozrela na neho prosebne, strachostivo. Ostré zrenice starcove vpily sa v tvár Aninu. Ona detinno, dôverne zniesla starcov pozor. Pozrel na Alberta: mal takú šťastnú, pelom mládeneckého rojčenia ovanutú tvár...

»Pah!« hodil rukou. »Starý medveď, drichmáč nie je súcim strážcom devy. Pod boricu s ním, pod boricu!«

Starec potlačil v sebe hnev a rozľútostil sa. Albert pristúpil k nemu. »Baťuška náš, holúbok sivý, srdečný! Áno, zhrešili sme! Ona je mojou nevestou pred Bohom i vami, starče, otče!«

»Bujná krv, rujná myseľ«, celý utrápený preriekol starec a vtiahol sa do záhradnej búdky z viniča, sadnúc si na drevenú lavicu. Mladí hriešnici šli skľúčene za ním.

»Odpustite, deduško«, prosila Anna a oprela sa složenými rukami na jeho plece, »nebolo to vyrátané... prišlo to na nás ako búrka, ako blesk z čista-jasna...«

»Nie som vám ani otcom, ani dedom! Nemala si mi to urobiť, Anna, nemala!... A koľký je váš hriech?« obrátil sa zase s celou silou hnevu k Albertovi; vo výraze jeho hlasu zunel tón strašného inkvisítora, mravokárcu a prísneho, zkúseného muža. Albert porozumel jeho slovám, položil ruku na srdce a z očú jeho svietil bôľ hlbokej urážky... Starec nezniesol nevinný, čistý pohľad a skoro by sa bol zahanbil. »No, veď tak, veď tak«, zašomral, nepokojne hladiac si fúzy a pokašľal nervósne.

Albert Tichý chytil starcovu ruku. »Siroty sme, deduško, pravdu máte; prevezmite starostlivosť našich nebohých rodičov. Čistí sme, otec náš, iskrenní a verní! Dávno už rozumely si srdcia naše — Boh sám spojil nás, srdcia zabúchaly, a čistý sväzok utvorili sme pod

čistým, velikým nebom Božím! Veď už v Rudopolí zavznely medzi mnou a Annou vrúcne slová — kto zato môže, že tam ľudia nemajú takého bystrého zraku, ako vy?«

Starcova tvár neztratila starostný, rozhorčený výraz. Často dotýkal sa rukou svojich fúzov.

»Rodičov nemáte, to je svätá pravda. No Anna má tútora, strýca, má matku-sestru Máriu — tade vedie pravá cesta, tade. Verte starému človeku. Skoro už ľahne ta pod boricu, on vám len pravdu hovorí. On je zkúsený a zná vrenie mladej krvi. Nedobre ste urobili. Hnevať sa nemám práva — nepatríte pod moju ruku. Hej! keby ste patrili!« Starcovo oko blyslo, bajúzy sa pohly.

Anna vypukla v usedavý plač. »Deduško sa hnevá«, riekla plačlivým hlasom, »všetko bude márne, Boh nás nepožehná, on potresce nás!« Deva naozaj klesla duchom. Veľkosť nečakaného blaženstva prepiala duševné struny — ony oslably. Srdce cítilo iba temný bôľ.

»No, no, no«, zamumlal dedko a kosom zagánil na Annu, »i za vrchom je svet! Negajduj, plač prvej, než zhrešíš! Počkajte. Poviem vám niečo. Napíšem Uriašovský list na zaťa a dcéru; počúvajte, pane Tichý, Uriašovský list, v ktorom vás obžalujem rovno a poctive. Vy, pane, oddáte sami list do rúk Vanovského. Tajností netrpím, v tajení je vždy diabol! Ak máte v sebe

toľko sily, priamosti a vernosti — s Bohom, ja som spokojný, zodpovednosť spadla s týchto starých pliec. Ak nemáte — tisíc — —«

Anna zakryla svojou ľaliovou rúčkou ústa Kráľove a pristavila tok jeho hrešenia. Pomedzi biele, útle pŕstočky draly sa jeho šedivé kostrbaté fúzy, ale slová boly utlumené.

»Oddám, oddám«, smelo, mužne preriekol Tichý a stisol starcovi ruku. Chcel ju k ústam priložiť, no Kráľ ju odtrhol. »Kňazom a babám bozkávajú ruky«, riekol, ale už tónom hodne temperovaným.

Anna pritlačila k starcovmu ramenu svoju sviežu panenskú hruď a bozkala ho na líce.

Kráľ odišiel do domu.

»Anna, miluješ ma?« zašeptal Albert, rýchlo zaujmúc Kráľovo miesto. Toto prvé tykanie naplnilo devu slastným úžasom. Prvé »ty« je ako úder elektrickej iskry. Oblaží, rovno somkne dve súrodné duše.

»Milujem večne, neskonale«, vážne, tvrdo riekla Anna; »tys' mojím otcom, bratom — všetkým, všetkým! A ty ma neopustíš?« Hlas jej bol neobyčajne prísny.

»Nikdy!« On obtočil rameno okolo jej drieka a pritisol svoje líce k jej planúcej tvári.

Lili vrazila neočakávane do búdky a zostala stáť zarazená u vchodu. Jej veľké modré oči zvedavo, splašeno ligotaly sa. »Čo to robí Tichý s Annou? Mám ju brániť?« pomyslelo si dieťa.

Starý Kráľ priniesol list. Stálo v ňom zreteľným, tlstým švabachom napísané: »Drahí naši! Dnes prišiel do mojej jazvečej diery mladý vetroplach z vášho sprepadeného Kocúrkova. Ja zadrichmem a medzitým vybúši na streche oheň. Učiteľ Albert Tichý udajne navštívil svoju malú žiačku, skutočne však... no, o Anne je reč. Zobudiac sa, našiel som malér hotový. Neviem, ako vy o tom myslíte. Na moje tvrdé výčitky predstavili sa mi ako snúbenci. Tak viete všetko. Robte poriadok a neposielajte viac ko mne zaľúbených. Mám dosť roboty s raubšicmi, kmínmi dreva a podobnou čvargou. Váš oddaný a milujúci otec Jeronym Kráľ. P. S. Marka, pošli mi po hájnikovi rumu od Schlesingera. S Bohom!«

Jeronym Kráľ vypísal si celý svoj hnev. Mrzeť ho mrzelo, no chladnokrvne nemohol hľadeť na pekné, zduchovnelé, šťastné tváre mladých ľudí. Neraz hneval sa na Annu pre jej zádumčivosť, s mladým vekom nesrovnávajúcu sa predčasnú seriósnosť. Ajhľa, dnes zmizly zádumčivé tiene s jej tvári. Tvár svieti tichým, detinským šťastím.

»Aká nebeská idylla!«, podumal Albert, keď si premyslel, čo sa stalo, a keď sa obzrel okolo vo viničnej búdke. Za stolom mocný, pekný starec, s pravej strany kvetúca deva, s ľavej on, rozčulený, vysmiaty. A v kútiku, s bábikou v ruke, Lili, nežná, ľahunká, ako Zlatovláska. Na jej tváričke, čistunkej, svieti podivný, ne-

opisateľný pel, ako by jej líčka boly z aksamitu, lenže ešte jemnejšie, ešte omnoho jemnejšie... Krásna idylla; nechybel jej ani pôžitok prvých, nenahraditeľných bozkov prvej ľúbosti nad prameňom, obloženým nezábudkami.

Albert sa poberal. Lili bola odbehla, nemohli ju najsť — konečne ohlásila sa sama. Sedela učupená pod krom na malom stolčeku. Keď sa Albert od nej odberal, skrútila hlávku na druhú stranu a vybuchla v plač.

»Nová rodinka sa hnevá; no nič to, dobre bude, veď sa mi udobríme«, riekol Albert.

Šiel. Na kraji lesa obzrel sa v nádeji, že uvidí Annu. No jej nebolo. Horáreň samotne, strojne stála medzi mohutnými stenami boru. Zakýval klobúkom nazdarboh a vhĺbil sa do hory. Nešiel cestou — to by ho bolo úžilo, omínalo. Pustil sa širinou, maninou, severným smerom. Zdalo sa mu, že noha jeho prvý raz ruší mier a svätyňu horskú, že pred ním nik nedupkal nohou po žltkastej pôde, nepozeral nik k velebnej klenbe horských velikánov. Iba ďateľ ťuká, akoby kladivom, o staré pne, žlna hvízda kdesi v húšťave... Voľno oddýchnuť zvlnenej hrudi. Zabudni, brat, všetky vírivé city. Rozplyň sa, ako para, tu v nesmiernej prírode... Len jeden veľký, čistý cit nech rozohreje, pozdvihne ťa až ta nad vysoké koruny, nad bor, nad najvyšší kopec Šedých hôr; v ňom zjasnila sa celá bytnosť tvoja!

Dal sa do behu. Ako mladý jeleň letel horou, preskakujúc priehlbiny a pieskové kopce. Tuším strojnásobila šťastná láska jeho sily, necítil unavenia, ani keď už zasvietilo sa pred ním čisté pole. Bolo obliate lúčami nížiaceho sa slnka. Na kraji boru ľahol si do hustej trávy. Hruď jeho dýchala spešno, silno. »Ako sa rozlúčim s tebou, bor môj šíro-šíry? Tys' videl, ako som celoval Annu, ako horely jej pery na ústach mojich, ako búrne vlnila sa jej panenská hruď na mojich prsiach; tys' jediným svedkom nadzemskej chvíle, ty a spiaci anjelik pod krížom. Lili usmiala sa, keď otvorila oči a pozrela na nás; tys', bor môj, zašumel hymnu večnej lásky! A teraz trímeš anjela môjho, moju snúbenicu, v svojich starých ramenách, na svojom voňavom lone! Chráň mi ju, šíro-šíry, voňavý bor!«

Ešte v ten samý večer nastala pre učiteľa ťažká chvíľa. Musel odovzdať osudný list — veď by sa do rána utrápil obavami a neistotou. Hupnúť treba razom do studenej vody, razom sa osmeliť. U Vanovského pod lipou bolo prázdno; ani v stolovej izbe nenašiel nikoho. V salóne slabo svietila nad stolom lampa — knôt bol stiahnutý. Blížil sa ku skleným dverám, vedúcim na verandu, a chcel ich otvoriť. Zastal. Na verande bolo temno; ztadiaľ ozývaly sa pridusené, no náružive rozvlnené slová:

»Život, život! Má ho, kto ho zachytí mocnou rukou, kto určite zavolá: *‚okamih, stoj! — tys'*

krásny!" Vynechať takéto chvíle, opozdiť sa — a život nie je hoden ani spomienky. Na púšť obracia sa ľuďom, ktorí nevedeli duchaprítomne použiť zachvátenia. Augenblick, verweile, du bist so schön!«

V hlase Stanovom (Albert poznal ho hneď pri prvých slovách) bolo toľko melodie, toľko precítenej, presvedčujúcej pravdy, že v Tichom zastal dych. Potom ozval sa príjemný alt Máriin, no slovám nerozumel.

Albert bol v rozpakoch. Čo robiť, či vtrhnúť na verandu a či vzdialiť sa? V tom počul kroky na korridore. Skoro razom otvorilo sa oboje dverí, i od verandy, i od chodby. Vanovský prišiel s puškou na ramene; jeho utešený stavák Norma vletel, pravda, prvý dnu a tĺkol chvostom o nohy stolové, a s verandy vošla Mária vo vkusnom, jasno-farebnom obleku. Karol veselo blížil sa k nej, nahol sa bokom, držiac pušku od seba, a bozkal ju na líce. Šiel sa složiť do svojej chyže. Mária podala učiteľovi ruku. Rudopoľský zastal vo verejach verandy. Otvorenými dverami vial chlad do chyže.

Karol vrátil sa bez pušky a kapsy, no ináč v streleckom rúchu. Rozprával veselé i mrzuté historky. Albert bol ako na ihlách — na šťastie Rudopoľský skoro odišiel. Tichému pozdalo sa, že je neobyčajne bledý, spolu i neobyčajne pútavý a zaujímavý. Ledva Stanislav vyšiel, Tichý vytiahol z bočného vačku list.

»Ach, od otca list!« zasmial sa Vanovský, sadnúc na foteľ a obráťac sa k žene. »To sa už nestalo dávno. Ako sa len odhodlal napísať list svojou ťažkou rukou?« Mária zastala si mužovi za chrbát a tak manželia razom čítali, vlastne šlabikovali starcove runy.

Vanovský sa zasmial, hodil hlavou nazad a udrel razom oboma rukama na kolená. Mária odstúpila krok nazad a jej tvárou preletel jemný mráčik.

Tichý zaradoval sa Karolovmu dobrosrdečnému smiechu; na tvár Márie pozeral s veľkou úzkosťou.

Čo bolo robiť? Albert potvrdil pravosť Uriašovského listu, bledol, triasol sa ako osikový list. Mária mala ťažké srdce na Annu. »Tak sa pretvarovať«, hútala sama v sebe, »tak nedať nič znať... mne, mojim bystrým očiam.« Bola by dala citom svojim voľný priechod slovami — no akýsi neurčitý ohľad ju hatil, akési nové, divné veto ozvalo sa z hlbín jej duše. »Sú veci, ku ktorým nemá práva ani najdobroprajnejšia teta. A konečne, či som sa usilovala stať sa Anne intímnou, materskou alebo sesterskou?« Mária premýšľala a prišla k tomu, že sa veru nestarala o duševný process v deve, že sa uspokojila dobrou shodou, priateľstvom pohodlným, povrchným. Nadto Tichý vyznal pravdomluvnosťou priamo detinnou, že ich sväzok stal sa povedomým pre nich samých iba

pred krátkym časom. Vanovský poklepal zaľúbenca po pleci. »Nuž s Pánom Bohom! A po tejto radosti prosím večeru.«

Priveľmi zaujatý svojím vlastným šťastím, Tichý nemal času pomýšľať na cudzie biedy. Ako pleva, ktorú víchor schytí, tak zmizla z jeho pamäti rozčulená reč Stanova na potemnelej verande. Nepremýšľal o tom, nič nechápal. Naradujúc sa do sýta, až do zamdlenia, ľahol si doma na diván a zapálil si cigarku. Potom vstal, zažal sviecu a počal chodiť po obšírnom, pustom byte svojom. Niekoľko kusov rodičovského starého náradia stálo tu i tam.

»Hľa, veď i ja mám kaštieľ, a tiež rodičovský. No ja očakávam od dnes ružovú princezku, ktorá premení moje potuchlé miestnosti na voňavý raj.« Chodil z izby do izby, z kúta do kúta, maľujúc si vo fantásii, kde čo bude stáť, až vtiahne k nemu jeho — sotva osmelil sa na to slovo pomysleť — jeho žena! »Možno, pri tomto obloku bude šiť, častejšie pozerajúc na záhradu — no už vtedy nie takú zapustenú, divokú — a ja prídem unavený zo školy... ona ma privíta svojím vlhkým, hlbokým okom.« Idúc okolo neveľkej alkovne, zastal... sladký mráz bežal mu po tele, srdce stislo sa, zatrepotalo. Zhasil sviečku a zažmúril oči... V präceptorii zase klesol na diván. Zas iné, celkom iné dumy zkrsly v jeho rozpálenej hlave: ako skoro stal sa žiakom a nasledovníkom subtílneho egoistu!

Veď len na seba myslí, na svoje šťastie, na očakávané a tušené sladkosti a pôžitky životné. A okolo neho ako rúca sa všetko, čo mu je sväté a drahé. Ústav za ústavom padá v obeť nepriateľom slovenskej myšlienky, po mestečkách hasnú ohníky, po dedinách krby a iskierky.

V samom Rudopolí, tu na poli jeho činnosti, chladne a chradne niekdy tak vrelo rozprúdený život. Spolky sa rozsypávajú, hynú alebo preobrazujú na protivnícke, jednotlivci uťahujú sa, malátnejú alebo priamo odpadúvajú.

Svatnay vyvinuje činnosť obrovskú, jazdí, terrorisuje, lichotí, ba i dobrodenia preukazuje meštianstvu a ľudu. A naši? Sám Vanovský brodí deň po deň poliami a horami, shŕňa mammonu, hrdluje... a najviac keď slovo preriekne, keď zahreší, alebo počne dišputu v kassíne. Pre samú prácu nestačí mysleť, cítiť. Hej, veru i práca môže byť hriechom! Prepiata, duchamorná, zožierajúca práca. Duch ľudský potrebuje i oddychu, prázdnej chvíle. Veď je ináč dobrovoľným otrokom. Všade bieda, malátnenie, hynutie. Protivníkom rastie smelosť — už poštár opovážil sa zadržať jeho časopisy. Pravdu má Stano, i v literatúre je úpadok. Alberta rozbolelo srdce, úzkosť ho nadišla.

»A ja plesám, ja kvitnem, ja zachádzam sa v blaženosti neobsiahlej, nekonečnej. Či je idea, pestovaná plameňmi duše mojej, iba šata, ktorú raz odejem s príveskom smútku a bôľu, a po-

tom hneď soblečiem a oddám sa veseliu? Akože to hovorí Mickiewicz o Walterovi (Albert rozpomínal sa od slova do slova):

Walter kochał swą żonę — lecz miał duszę szlachetną:
Szczęścia w domu nie znalazł, bo go nie było w ojczyznie.

No ja nie som šlechetník, ja nie som Walter! Akým právom smiem sa hnevať na Žúrika? Veď ja som sám karikatúra, ja som viac, ja som horší, lebo mi Boh udelil viac darov, viac síl!«

V duši učiteľovej povstal boj: ohrožené ideály, hryzavý bôľ nad nešťastím národným, na druhej strane šťastie, nádeje, perspektíva lásky a rodinného života!

V záhrade zašumelo niečo. Albert zdvihol ubolenú hlavu a pozrel do obloka. Čez burinu šumely kroky.

»Kto ide?«

»Človek, ktorému ušiel sen ďaleko za more. Vaše dvierka záhradné od ulice boly otvorené do korán. Nuž prišiel som. A vy ešte oblečení? Po tme? U vás tiež nie je všetko v poriadku, mladý obor. Zase plápoly, zase ohne?«

Stanislav oprel sa o oblok. Nebo jagalo sa azúrom a hviezdami. S neokrúchanej zvonice ozýval sa kuvik. Sedel na plechovej guli (kríža nebolo na zvonici), ako špalok, a nehýbal sa, len kuvikal.

Albert otvoril obe krýdla obločné. S katolíckej štíhlej veže ozvalo sa bitie hodín. Mužovia počúvali tiahle, príjemné ozony.

»Polnoc hovorí spiežovými ústy«, znel melodický hlas Stanislavov, »nad zatíchlym mestom tiahnu dumné zvuky a zamierajú v šírom poli. Aká teplá noc! Ani lístok nehne sa na vašom orgováne. Pre fantastu príhodná chvíľa, iba operený prosaik ju špatí svojím kuvikaním.«

Stanislav odišiel k plotu, zdvihol kamienok a hodil tuho. Kamienok buchol na škrydlicu zvonice a so šramotom kotúľal sa dolu strechou. Kuvik roztiahol krýdla a zmizol v tme.

»Vari ste pôverčiví?« usmial sa Albert, keď Stano vrátil sa k obloku.

»To práve nie. Ale pekne nenaučil sa spievať. Dávno ste neboli v mojom wigwame; vari len nechodíte po bojovnej stezke?«

Tichý sa zarazil. Veď len vari nešípi niečo? Iba piati ľudia môžu vedieť o jeho šťastí.

»Múdre, múdre«, pokračoval Stano sucho, »dobre, keď mi vyhýbate. Dôvery i tak nepožívam u vás. No, ako muž samostatný, povedzte, čo o mne myslíte?«

Tichému nepozdala sa Stanova otázka. »Samoľúbosť«, blyslo mu hlavou. »Možno, chce počuť oduševnelé chvály svojho učedlníka.« Albert neodpovedal.

»Vy ste si práve teraz pomysleli: ,Chlape, ty chceš zo mňa vytiahnuť elože!‘ Viem to. Tak ste si mysleli, netajte.«

Albert ani netajil, ani neprisvedčil.

»A mýlili ste sa, brat môj. No pomôžem

vám. Po prvé považujete ma za umného človeka. Potom za egoistu čistého zrna, za samoľúbeho podivína, ktorý, nenajdúc účtu vo veľkom svete, prišiel na dedinu blyšťať sa svojou múdrosťou. Či nie tak? Poďme ďalej. Vy hľadáte vo mne avitickú pýchu, nestálosť, vrtochy, baženie za pôžitkom. Na srdce moje neveríte... vidíte vo mne unaveného pensionovaného bonvivána, možno i lumpa, ako sa prosto hovorí. Ja rád hovorím prosto, toho mi možno neodopierate. V ostatnom som vám trochu hádkou, trochu zlostníkom, možno i Don Juanom...«

Rudopoľský zamĺkol a veselo pozrel na tvár Albertovu. Ako rád bol učiteľ, že kmit hviezdny nemohol jasne ukázať jeho črty, ani stopy krvi, ktorá tisla sa mu do líc. Chladnosť proti Rudopoľskému opäť počala ustupovať sympatii a obdivu. Ako mohlo ináč byť pri zápalistej prírode Albertovej, keď počul Stanove podivné, otvorené slová, keď počul tichý, melodický hlas, pozoroval prenikajúcu ostrotu jeho umu, poesiu jeho celého zjavu? Siahol po jeho ruke a temer celú ju vzal do svojej dlane. Bola teplá a jemná.

»Načo také reči medzi nami?« konečne preriekol citným hlasom. »Ja ďakujem Bohu, že som vás poznal, naučil sa mnohému, povzniesol sa a okrial. Ako by som sa len opovážil vás upodozrievať, posudzovať? Vy môžete smelo povedať s Faustom: ‚Čo mi ty môžeš poskytnúť, biedny čert?‘ Kde je tu nejaký základ egoismu

vzhľadom na mňa, skromného učiteľa? Inde by ste museli hľadať uspokojenie nejakých sebeckých chúťok... tak na príklad u Svatnaya, Karyho, Sladiča, Merinyho, Hrušovníckeho, Sommera a ako sa volá naša rodová alebo peňažná gentry. No vy len tak zďaleka hľadíte na mocných zeme tejto. Ba hovoria, že ste haličskému grófovi Vinickému ani visity nevrátili, hoci sa chvastá, že v jeho krvi primiešaná je kvapôčka suverénnej krvi — tuším jagellonskej.«

Albert sa rozhovoril a prišiel do ohňa.

»Zhoríte«, miernil ho Stano; »à propos, zajtra sa uvidíme na Vodíne?«

»Ach, bieda!« Albertov hlas stíšil sa. »Nerád idem, no sľúbil som Vanovskému a jeho žene. Hovorili, že by boli neradi sami v protivníckom tábore. A čo ja tam hľadám? Dať na seba pozerať čez plece, možno vystaviť sa urážke... V našich pomeroch je to veľmi možné. Na stoličných výboroch len tak hrmí proti nám, rozjatrenosť panuje veľká. Nepatrné slovo môže roznietiť požiar. A my sme takí slabí, nesmelí. O retorsii ani snívať.«

»No, no! Keď na vás niekto pozre čez plece, veď i vy máte dve plecia, pozrite raz čez jedno, raz čez druhé. O urážku sa nebojte.« Tvrdo, mužsky znel Stanov hlas. »Dobrú noc!« doložil, vpadnúc zas v jemný, melodický tón. »Kuvika som odplašil, spite!« Odišiel, zavrúc za sebou záhradné vrátka.

Stano tajil to síce dlho sám pred sebou, no konečne uznal, že Tichý pri všetkej svojej skromnosti má na neho istý vliv. Nie svojím umom, ale svojou osobnosťou. Jeho národné zásady, rojčenia a cítenia vedel síce porážať svojou dialektikou, filosofiou a hlbším umom, no za Albertove idey vyšlo do boja niečo celkom iného, než um a dialektika, vyšla celá jeho bytnosť, jeho idividualita, proti ktorým Stano nemal súcej zbrane. Čo ako »blaženými« zdaly sa mu snahy národné slovenské pred súdom rozumu, v politike, v teorii, takéto osobnosti, ako Albert, maly pod sebou osnovu, boly oprávnené, reelné a pravdivé. Z neho bezprostredne viala pravda. Jestli i kuľhala logika slovenského učenia, logika bezprostrednej, vypuklej, slovenskej osobnosti bola pravá, neomylná. Tichý jestvuje, je tu a len tak je možný, teda i vec jeho jestvuje a je možná, má na sebe pečať pravdy. V čom však záležala objektívna pravda slovenskej veci, nevedel. »Veď uvidíme«, riekol a počal chodiť po veľkej dvorane po tme. »Chytím sa do seriósneho zápasu s ním. Alebo on vytrezvie a bude učiť deti bez rojčenia, tichý a spokojný, alebo ja postavím sa na jeho pôdu.« Stano sám musel sa usmiať nad svojím poddávaním sa jednoduchému, nepatrnému, od miestnej society celkom zaznávanému mladému mužovi. V spalni, kde horela veľká lampa, nevdojak pozrel na svojho deda. Veľké oči podobizne

hľadely na neho s výčitkou. Stano odišiel na ľavo, no i tam ho našly dedove oči. »Kto má pravdu?« pýtal sa nahlas, »ty, repräsentant sveta starého, a či nové pokolenie?«

VI.

Nad krajom svitnul jasný, horúci deň. Za rána slnko obalilo sa do priezračnej hmly, tvorilo okolo seba dvor a vznášalo sa ponad pahorky pyšno, ako závojom pozastretá krásavica, povedomá svojej krásy a sily. Veď nech len odhrniem ľahký závoj: žasnúc skloníte k zemi zraky, oslepení víťaznými prúdmi môjho svetla! A naozaj, vyroniac sa vyššie, slnko zajagalo sa čistým bielym svetlom; závoj zostal na obzore; prišly vetry, lahodné, ledva citeľné, a roztrhaly ho na malinké biele kúštičky. I zdrapy roztrhaného závoja redly, plávaly v šír i v hlbinu neba, tratiac sa v čistom azúre.

Hradská cesta, vedúca z Hrušovníka do Rudopolia a odtiaľ čez Šedé hory do slovenských trnavských nížin, obživla vozmi všelijakého tvaru: od hrkľavej bričky až po vážny, na perách kolísajúci sa hyntov. Vidno bolo i modernú vtedy nestvoru na velikánskych dvoch kolách s nepatrným, nepohodlným sedliskom. Väčšina, pravda, držala sa solidity a praktiky.

Na ľahkom perovom vozíku s kozlom nepomerne vysokým pýšil sa na zadnom sedlisku

vyfintený sedliacky šuhaj, v kroji rudopoľského kraja, švihácky zjemnenom. Na kozle, v rukách opraty a bič, sedela štíhla dáma a pokrikovala na silné čierne kone zvučným hlasom. »Havran, avanti, avanti — Lucifer, leňoch, hore hlavu!« Vozík letel hrbľovatou hradskou, len tak vyskakovaly kolesá. Šuhaj na zadnom sedlisku klátil sa, ako opilý. Dáma uhybovala sa svojím štíhlym driekom, ako to požadovala práve rovnováha, a sedela iste, tak že sa človek nebál, že sletí. Polomužský klobúk s brnavým závojom strojne pokrýval jej prostý účes. V úzko stiahnutých temných šatách, až po hrdlo spiatych čiernymi gombičkami, robila dojem dámy-amazonky, dámy-jazdkyne na koni. Bola to Adela Rybáryčka; svieža, strunistá, rozhorlená jazdou, spojovala v sebe ženskú krásu a nežnosť s elasticitou a silou. Jej líca horely purpurom, veľké oči blyšťaly sa odvahou a ohňom.

Za sebou počula blížiaci sa rachot voza. Ohliadla sa, pružno, elegantne nachýliac svoj bezúhonne pravidelný, šibký driek. Videla vozovú nestvoru na velikánskych kolesách, ťahanú štvorkou sivých koní. Na kozle sedel gróf Vinický. Pochádzal z Haliče, mal tam nepríjemnosti so súdmi a vrchnosťami, preto ušiel ztadiaľ a túlal sa po horných slovenských krajoch. Značné príjmy jeho majorátskych domén išly z veľkej čiastky cestou sekvestra na zaokrytie dlžôb, no jemu zostalo dosť, aby hral kavaliera

medzi nebohatou znaťou slovenských krajov. Mohol ročne stroviť do 30.000 zlatých.

Grófove sivky zopäly sa a zabočily v ľavo. Adela Rybáryčka zbadala, že Vinický chce ju predbehnúť. Spružila sa, stala na nôžky, tak že sotva dotýkala sa sedliska, šibla do koní a jej povoz rozletel sa, ako z kuše vylúčená strela. Pevne stály jej malinké, pružné nôžky na doštici, temné čipky úzkych, priliehajúcich šiat triasly sa vetrom. Grófova štvorka ju už doháňala. »Jeté, jeté!« vrešťal gróf polo chriplým, polo pískľavým hlasom, pravou škrekľavou fistulou. Adelin voz musel bežať pri samom samučkom kraji mlynského potoka, aby nevrazil do prvej páry grófových koní. Gróf sedel na kozle a švihal neprestajne do koní. Koče sa temer porovnaly. Bol to rozčuľujúci pohľad. Ľahký vozík Rybáryčkin letel ako šíp na pokraji potoka, len na piaď zabehnúť v ľavo a povoz by sa bol srútil do potoka. Brnavý závoj vial a trepotal vetrom. Vinického sivky hádzaly sa, len tak švihalo v ich vnútornostiach. Spice na veľkých kolách splynuly v ľahké vzdušné disky. Jemu zas hrozilo nebezpečie, že zavadí každú chvíľu do skaly alebo stromu a roztrepe svoj vozík. Ani gróf, ani vdova nemysleli na nebezpečie v ohni nervy rozrušujúcich, bláznivých dostihov. Pekné orlie oči Adely Rybáryčky sálaly ohnivo, jej líca rudly potemným purpurom. Šuhaj v kroji sošmykol sa so sedliska na

dno voza, aby nevyletel, ako funt kúdele, a vzdychal: »Ale jedeme, ale jedeme!«

»Negalantný gróf!« kričali so zadných vozov, »dámu predbieha!« Mnohí podurili, aby videli, čo bude; napružene hľadeli na divoké preteky na takom nebezpečnom terréne. Zápoliace vozy pribehly k vŕšku; rozkatené kone, ako by išlo o ich česť, zopäly sa, zafŕkaly a skoro s neumenšenou rýchlosťou skákaly hore príkrym kopcom. Jedným tempom, v jednej sekunde dostaly sa na temeno návršia a zastaly.

»Moje uznanie, milostivá pani!« chripel Vinický.

Fŕkanie šestoro koní bolo počuť. Na ich masti ukázaly sa temné, mokré fľaky. Hádzaly hlavami a porechtávaly. Rybáryčke prešiel hnev, tešila sa zo svojho víťazstva.

»Lacno by vám nebolo prišlo predbehnutie«, riekla veselo, energicky švihnúc bičom; »akonáhle by ste ma boli predbiehali, bola by som vrazila do vášho tragáča a prilepila ho o skalu i s vašimi mlynskými kolesami.«

»Ja som mal chuť okúpať vás v potoku, milostivá!« riekol gróf, zapaľujúc si cigarettu.

Kavalkáda kočov blížila sa. Sišli dolu kopcom, Rybáryčka popredku, a zahli poľnou cestou k Oružnému. »Éljen!« volala celá spoločnosť smelej žene. Adela zdvihla sa na svojom vysokom kozlíku a salutovala po vojensky.

Z domov v Oružnom vybiehaly deti a babky.

Na preddomí chalupy sedel starec, iste nemocný, neholený; pokašliaval a tupo pozeral na rad povozov. Malé, biele prasiatka prebiehaly čez cestu a úzkostlive kvičaly. Za dedinou prestieral sa pašienok. Adela zvrtla s cesty a išla prosto proti Vodínu. Už dobre bolo rozoznať jednotlivé kamene a pukliny v šedom múre. Múr s rudopoľskej strany bol ohromnej výšky a stál na skale taktiež vysokej. Pod skalou rástly prastaré duby. Za múrom veža pnula sa prosto, hrdo do výše. Čez jej obloky hľadelo modré nebo. Vozy zatiahly až pod samý vysoký múr, k samému hradu. Všetko poskákalo so sedlísk. Bola pohromade pestrá, zaujímavá spoločnosť. Mladí šviháci, starí páni, bledolíce, ledva z krátkych sukničiek vyrastlé dievčatá, vážne panie i deti. Všetko prešlo čez rozrumenú bránu do hradu. V predhradí našli dosť rovné miesto, porastlé drobnuškou pažiťou. Vysoký múr vrhal naň tieň — s druhej strany rástly na rumoch bujné, vysoké kríky a dýchaly chladom. V úzadí bol úšust; hore ním dalo sa ľahko vojsť do vnútorných hradieb. Niektorí z mladších pánov so šviháckou smelosťou počali laziť po starých múroch.

»Hej, to je výšava!« volal Sladič, mladý švihák s elegantnými tornýrami, nachýliac sa s múra nad priepasť.

»Pre Boha, hlava sa mi točí, keď hľadím na vás!« zakričala pani apatekárka, staršia dáma

so šeďivými kučerinkami na oboch sluchoch, a odvrátila tvár. Kučerinky zazvonily jej okolo vráskovitých líc.

»Ani za tisícku by som ta nešiel«, riekol Moric Sommer, veľmi bohatý arendátor a špekulant. Jeho »pomery dovoľovaly mu« žiť po pansky. Prístup do society obľahčily mu žíra.

Spoločnosť rozpŕchla sa po čiastkach hradu, ľahšie prístupných. Našly sa rumy teremov, kde na stenách zachovaly sa stopy maľby; odlomky dubových trámov trčaly z múrov. Veľmi hladko kresané dlhé kamene, vysuté nad priepasť, tvorily niekdy postať balkona — balkon dávno sa srútil, ony samy zostaly. I zachovalejšie obloky boly obložené zôkol-vôkol podobnými kamennými trámami. Veža, štvorhranná a veľmi vysoká, stála temer v prostriedku obšírnych stavieb. Úzke kamenné schody, prilepené k múru, viedly asi do polovice — no posledné stupne už odvisly a mohly sa srútiť každú hodinu. Na niekdajšom nádvorí bola studňa, pravda, do poly zasypaná. Okrúhla jej diera vykladaná bola štvorcami. Zo škulín vyrastal bazový ker, oblapil kvádre ratolesťami, ako by sa chcel vydriapať hore.

Spoločnosť skoro rozmnožila sa novými rojmi. So všetkých strán prichádzali, ba i zpoza Šedých hôr. Tváre výletníkov boly veselé, rozihrané a spokojné. Každý cítil závan svobody na výšine. Kto by myslel na starosti a biedy

v takýto prekrásny čas, vo sviežom vozduchu, na voľnej výšave! I staré panie sa rozčulily a usmievaly; zdalo sa, ako by boly omladly. Mladí páni tiskali nosy cvikermi, zapaľovali si cigary a krútili sa okolo dám a diev. Tváre mladých ženských zapláły rumencom, i chudorľavá slečinka v škoricových šatách, trpiaca chlorosou, zapálila sa slabúško, ako by jej boli potreli líca prachom z pálenej tehly. Každého sviežeho hosťa, či známeho, či neznámeho, uvítali s pokrikom. Šuhajci navatrili vatru: drevo donášali kočišia a dievky. Veselo praskotal oheň, dym kundolil sa ponad staré múry. Svatnay prišiel i s manželkou, rodenou barónkou. Stúpal tichým, rozvažitým krokom; čez rameno mal prevesené prašné paletó, nad hlavou rozpiaty biely slnečník. Privítali ho búrlivým potleskom. Nezadlho zjavil sa i Vanovský so ženou, ktorá opierala sa na jeho rameno. Tichý šiel po jej boku, nesúc jej ručník. Privolali i im, no len nováci, ktorí neznali Karola. Rybáryčka bežala im v ústrety a objala Máriu, bozkajúc ju na líce.

»Kto je to?« spýtal sa tučný pán svojho súseda, sudcu Merinyho. Tučný pán bol zpoza Šedých hôr.

»Nejaký Vanovský«, opovržlive odpovedal Meriny a odhodil cigaru, hoci len zpolovice vykúrenú. »Pansláv«, doložil, frknúc perami.

»Ta-á-k?« riekol tučný pán.

»Čau, čau!« zvrešťal fistulou Vinický (vtedy

toto nesmyselné slovo bolo ešte v móde) a pristúpil k Vanovským. »Na kráľovskej pôde som ja domovým pánom. Priniesli ste karty?«

Vinický vrtel sa na opätku, ako drevený vlk, pritom vypúlil veľké nejasné oči. I v triezvom stave upomínal na podnapilého, čo malo i výhodu pre neho: keď bol skutočne hodne naťahaný, držali ho za triezveho. Mária trhla muža za rameno, aby poodišli. Tichý videl grófa po prvý raz a temer by sa bol naľakal. Už teraz tak pod forgom, čo to bude ďalej?

Tichý cítil nevoľu. Nesmelo hľadel na veselú spoločnosť. Svatnay prišiel vážne a s vyhľadanou eleganciou priložil Máriinu ruku k svojim ústam, málinko skloniac sa k nej, Karolovi potriasol ruku a Albertovi kývnul ľahko hlavou. »I to len preto«, hovoril výraz jeho pravidelnej tvári, »žes' prišiel s Vanovskými.« Tichý to vycítil a roztržite obzeral spoločnosť. Vanovskí usadili sa na pažiť k Svatnayčke. Pani »rodená« barónka, veľmi cintľavá, bleduškå dáma, chytila Máriu za ruku.

»Ach, aká groteskná idea«, šeptala, »do skál nás vyviedli, ako v Abruzzách. Es ist hoch romantisch.«

Skoro prišli cigáni. Barboráš a cymbalista ťažko teperili svoje nástroje hore vŕškom.

Stanislav Rudopoľský priskákal koňmo do Oružného. U rychtára, nízkeho, nahrbeného sedliaka, oddal koňa.

»Ako sa voláte?« spýtal sa ho.

»Klapanica, urodzený pane.«

»Teda naši predkovia sa poznali«, podumal Stanislav; »no nás by sotva prijali do rodiny. Krčíme sa, slabé pokolenie. Jestli to tak ďalej pôjde, naši pravnuci budú praví Liliputáni.«

Neznajúc cesty, Stano šiel strminou, našiel preborený múr a octnul sa nenazdajky v spoločnosti. S Vanovskými zvítal sa, ako sa vítame so známymi v spoločnosti zväčša cudzej, Svatnayovi podal ruku a hneď obrátil sa k Albertovi Tichému, potrasúc mu pravicu priateľsky, srdečne. Pani »rodená« barónka upriamila na neho svoje vodové očká, koso nachýliac hlavu s účesom »à la grèque« a vyzvedala sa, ako privykol v Rudopolí.

Rudopoľský ľahko pozdravil niekoľkých známych; cítil, že stojí pod kritikou dámskych očú, a nachmúril sa. Pani apatekárka rudopoľská nezdržala sa preriecť polohlasne k svojim dvom súsedkám: »Ako sa duje, pozrite len! Hádam na svoj palác?« Kučerinky zazvonily okolo jej líc. Vcelku dámska kritika neznela neprajne. I to mu odpustily kvety rudopoľskej doliny, že nosí vlasy »wie Künstler«, uznajúc, že mu to dobre pristane. Slečinka s chlorosou vzdychla: »Interessant.«

Pri ohni, obkolesená veselou mužskou spoločnosťou, stála Adela Rybáryčka, štíhla, ako mladá jedlica, veselá a strojná. Kúrila tenunkú

papirosku. Belasý dym vinul sa okolo sviežich líc. Hrdý, mocný vrkoč ovíjal jej hlavu. Stano s úľubou a neobyčajným záujmom obdivoval jej čistý profil, hybký driek, svobodné pohyby.

»Lasica«, pošeptal s jemným úsmevom; »nedivím sa rudopoľským parahúnom, že sa okolo nej roja, ako čmeláci okolo cisárskej hrušky.«

Málo znal o nej. Vedel, že je dcéra vdovy po hudobníkovi, ktorý spravoval chór hlavného chrámu kdesi za Šedými horami a odumrel ženu i dcéru v najkrajnejšej biede; že bieda a prosby matky prinútily mladuškú devicu vydať sa za starého, nezdravého, ale veľmi majetného Rybáryho, ktorý domotkal sa priamo od oltára do lôžka, no nie svadobného, lež smrteľného. Pravda, pol druha roka žil ešte, verne opatrovaný mladou ženou. Hovorilo sa, že temer nevychádzala z izby, raziacej medicínami, ako apatéka. Keď umrel, pochovala ho, verne smútila jeden rok — a počala žiť dľa vlastnej, hodne grotesknej vôle, rujno, veselo. Na kávové visity nechodila, neklebetila a preto skoro vypadla z milosti všetkých žien. Pomohla si tak, že shromažďovala okolo seba celý dvor mužských. Nebol div, že rozletely sa o nej chýry pestré a dobrodružné — no niečo určitého nepočul ani v kassíne, ani u Vanovských. To bolo všetko, čo vedel. Ba ešte niečo: že má pekné, drobné písmo a upotrebuje parfym »resedu«.

Gróf Vinický predstavil sa mu i so svojou fistulou, a nevrlosť ho opanovala. Zase nachmúril sa, tým viac, keď svojím jemným pozorovacím citom zbadal, že Svatnay hľadí na neho lišacími, skúmavými očami, akonáhle obrátil sa k Márii Vanovskej. Zazdalo sa mu, že ho zúmyselne prenasleduje pohľadom a diplomatickým, významným úsmevom. Zahryzol si do pery a pomyslel si: »Nože mi nechoď čez ovos, milý brachu, dnes ľahko odnesieš!« No vyhýbal mu predsa, na jeho otázky odpovedal nechutne, ako sa hovorí, čez zuby. To nič nemýlilo kaleného diplomata, ba práve stal sa tým zdvorilejším.

Mária obrátila sa k Stanovi svojou jasnou tvárou. »Ej, ako som chybila! Nepredstaviť vás Adele! Veď ste zpolovice jej hosťom.«

Rudopoľský, namrzený, rozladený, nemal vôle blížiť sa k Adele. »Ach, keď som v hlúpej situácii! Na jej karotku som neodpovedal, v Hrušovníku som nebol — neladno.«

»Aj, o také veci sa nestarajte, Adela nežiada ceremonií; navzájom, pravda, ani ona veľkých parád nerobí.«

Akoby na zavolanie, Adela odlúčila sa od svojich »dvoranínov«, ako hovorievala, a zamierila prosto k Vanovským. Karol poodišiel a bol vtrhnutý do hry: nejaký Kary, tuhý karbaník, gróf Vinický a iní improvisovali kartový stôl na nízkom múre.

Čím bližšie prichádzala Adela, tým väčšmi

bol Stano prekvapený. Tesne priliehajúce šaty, mierne, no vkusne garnované temnými čipkami, prezrádzaly bezúhonné formy a šatily ju vyhľadano vkusne a prosto-elegantne. Jej malé nôžky elasticky, isto stúpaly po neschodnej, skalistej pôde, akoby po najhladšom parkete. V jej kroku bola i prostota, i pružná sila, i ženská, útla strojnosť. Až teraz zbadala Rudopoľského, pozrela najprv bežne, potom pozornejšie na jeho postavu a tvár; posmešne, ľahostajne hľadely na vdovu jeho temné, prenikavé oči.

Adela odhodila papirosku a prisadla si k Márii na složené plaidy.

»Iste, váš nový súsed, s ktorým stojím v korrešpondencii, pravda, iba jednostrannej«, riekla k nej, usmejúc sa.

Rudopoľský uklonil sa a podumal: »To je veru bez ceremonií«, a začalo mu byť veselšie okolo srdca.

»Odpustenie, milostivá pani — viac ráz strojil som sa do Hrušovníka...«

»Ale ste sa báli«, pretrhla ho.

»Možno, že i bál«, dotvrdil Stano, nevediac nič príhodnejšieho.

»Teda mám strašný chýr. Strašidlo!«

»I Turandot bola strašná — a nebola strašidlom.«

»Pah, kompliment«, riekla vdova so slabým nádychom mrzutosti; »dajte mi radšej ohňa«, doložila, vložiac medzi karmínové, ostro krojené

pery tenunkú papirosku, a obrátila sa k Márii: »Čakala som Annu celé dva týždne. Čo ste ju neposlali? Ach, uspor si výhovorky, drahá Mária; viem, prečo. K divokej, dobrodružnej Rybáryčke, okrúženej večne mužskou spoločnosťou, dymom a veselosťou, kde by to!« Stano podniesol jej horiacu voskovú zápalku. Ona naklonila sa k jeho jemnej, bielej ruke, len že sa jej nedotkla lícom. Na ruke Stano pocítil závan tepla od Adelinej mierno rumennej tvári. Len keď sa rozčulila, čo ako málo, purpur zblčal na jej lícach. »A ja mám tak rada Anicu, ktorej veruže neškodilo by povyraziť sa. Načo večná zadumenosť u takej mladej a krásnej devy!«

»Bank!« zasipel gróf Vinický od improvisovaného kartového stola. Hudba zazunela. Cigáni utáborili sa v štvorhrannej miestnosti, ktorej jeden múr, obrátený k spoločnosti, bol vyvalený. Plno znela zo štvorhranu podivná cigáňska hudba, odrážala sa od rozvalín a jej vlny niesly sa v celej sile k veselej, hrajúcej sa, laškujúcej, žartujúcej spoločnosti. Tváre ešte viac obživly. Pani apatekárka klátila hlavou s boka na bok v takte hudby; kučerinky živo zvonily sem i tam. Sladič tu i tu zaspieval; mal veľmi hladký, príjemný tenor. Ba i Sommer počal si pohvizdovať, zaprúc palce do pazúch vesty. Za apatekárkou i iné panie kyvkaly hlavami v takte primášovho sláčika. Gróf Vinický vykríkol časom od karát. Slečinka v škoricových šatách povzdychla si a

malebne oprela červenkastú hlávku o lakeť, lakeť o rozvalinu, pevne presvedčená, že sa na ňu dívajú s úľubou. Pani apatekárka nalievala dámam z fliaš už doma prihotovenú kávu a krájala babu.

Tichý hľadel nemo pred seba a jednostajne videl iba Aninu tvár, zbledlú pod žiarom jeho prvých bozkov. Pery ho pálily, keď si na ne pomyslel. No keď sprítomnil si veľké oči svojej nevesty, opanovala ho túžba; už myslel, že nevydrží, že hodí sa dolu Vodínom a zastane až na Rovienkach.

Mária chystala obed: slnko stálo v poludní. »Spriahnime sa«, navrhla Adela, a jej slúžky počaly vláčiť koše s jedlom. »Mariška, i moju tabulu prevezmi«, doložila a shovárala sa ďalej so Stanislavom. Stanislav voľky-nevoľky prichádzal do dobrej vôle; najprv málomluvný, rozhovoril sa neskôr a hovoril, ako obyčajne, presne, živo, zábavne. Rozhovor šiel mu ľahko, lebo nestiesňal sa — s Adelou mohol hovoriť, ako s dávnejšie známou, sám nevedel, prečo; možno preto, že i ona vravela bez stiesnenia, nenútene, voľne. Badal, že naskrze nechce nasilu ukázať sa interessantnou a že je prostá a dôverná. Toto posledné mu lichotilo.

Počali obedovať všeobecne. Okolo Vanovských, »spriahnutých« s Adelou, bolo najživšie, lebo »dvoranínì« lietali okolo Rybáryčky, ako letné mušky. Chutilo všetkým náležite; taký

frugálny obed pod holým nebom a vo voňavom vozduchu horskom je pravý pôžitok. Páni upíjali si, štrngali, smiali sa. Svatnay prišiel k Vanovským, pohár držal v ruke a pripil Márii, hodiac niekoľko zdvorilých frás. Všetci si s ním štrngli. I Tichý, sediac pri Márii, pozdvihol pohár — no Svatnay ho preskočil a štrngol o Karlov.

Stano to pozoroval a prižmúril oči. Blažený, zaľúbený Tichý nepobadal schválnej nevšímavosti. Vypil svoj pohár, v duši pozdravujúc svoju nevestu. Jemu zdalo sa, že i tuš cigáňskej hudby zuní na jej slávu. Adela prikladala k perám kryštálový pohár a sotva ich omočila vo víne. »Divno«, podumal Stano, »mne niekto hovoril, že si mladá vdova chutne vie zapiť. Možno, pretvára sa.«

Kartári dlho nebavili sa s obedom a obsadli zase nízky múr. Vanovského silná priehra rozčuľovala a nepúšťala od karát, hoci cítil, ako nesvedčalo sa zanedbávať ženu. Dva razy, obzrúc sa, stretol sa s jej prosebným pohľadom. Videl v ňom krotkú výčitku. Poniektorí z ohnivejších mladých ľudí počali už pokreskávať pred prielomom, za ktorým hrali cigáni.

Adela bola rozmarná, skoro vospustná. Stanove bystré oči zbadaly, že jej rozpustilosť neprekračuje istej jemnej línie, za ktorou by už prestal ästetický dojem. Zbadal, že mnohých svobodných i ženatých mužov volá dôverne iba

krstným menom, mnohým tyká a temer k všetkým obracia sa s prostou dôverou, ktorá jemu tak lichotila. Ochladol, nachmúril sa a zrejme vyhýbal jej. Adela nespozorovala Stanovho oddialenia, prichýlila sa ta, kde bolo veselšie a kde ju radi mali, čo ho akoby rozladilo ešte viac. Všetky nelichotivé chýry o rozpustilej vdove prišly mu na um a on už neusiloval sa im v duchu neveriť, ako to robil pred polhodinou. Už i Adelin jasný smiech ho mrzel. Smiala sa neobyčajne hlasno, zvonno. Stano len pred chvíľou obdivoval jasný smiech Adely: »Ako divno! Táto dáma má striebro v hrdle.« Teraz znel mu nepríjemne, i veľký vrkoč okolo jej hlavy bol mu falošný, i nádych dievčenského rumenca na lícach zásluhou jemnej viedeňskej šminky. A jej chovanie sa! Hľa, čo si blasirovaný Sladič dovoľuje: bez oslovenia berie jej z úst horiacu cigarettu, aby svoju zapálil. »Ech, koketa!« zavŕšil svoje myšlienky. »Nejdem sa s ňou zapodievať. To sú ošúchané vnadidlá pre takého starého vrabca. Dávno sme čez ne prešli.« Stano zaviedol tichú besedu s Máriou a zase stretol sa s prenikavým pohľadom Svatnayovým. »Vidím ťa, lišiak, vidím«, a krv v ňom zovrela.

Adela nečakane pristúpila k Vanovskej. »Mariška, dovoľ, tvoj súsed prišiel na rumy vodínske a neobzrel si ich ešte. Smiem vás previesť?« obrátila sa k Stanovi. »Som tu ako doma.«

Stano prižmúril oči. Už-už chystal ostrú poznámku na Svatnaya. Preto mu nebolo nevhod, že to Adela prekazila. Vstal a bez slova šiel za ňou. »Veď mi ty neujdeš!« pohrozil Svatnayovi v duchu.

Fádne, nechutne kráčal po jej boku. Adela skácala so skalky na skalku, pozdvihujúc sukienku, behom drobným a pružným spúšťala sa dolu úšustmi a bez námahy, bez zadychčania vyšvihla sa každou strminou. Stanovi prišly na um strojné, ľahunké skoky rozihranej mladej srny. Nevdojak vtrhla i jeho do rýchlejšieho tempa. Rumy boly dosť zaujímavé. Prišli i k podzemnej, sklepenej diere. »To je hladomorňa«, vysvetľovala; »hovoria, že sú na dne ešte ľudské kosti a lebky. Tu, hľa, bola kaplnka. Hľa, gotické okno, ostatky gotickej ruže. Ešte poznať i maľbu.« Pri kaplnke rástla mladá lipka, boh zná, kde sa tu vzala; slabušký poludní vetrík šumel čez jej korunku, lístky krútily sa na dlhých stopkách. Adela odtrhla lipový veľký list, pritlačila k lícu a potom vzala stopku jeho medzi zúbky. Stano usiloval sa ani nepozreť na spoločnicu, no, náhodou vzhliadnuc, uznal sám v sebe, že svieža zeleň lipového listu dobre harmonisuje s jasným, akoby ľahúnko nadýchnutým rumencom jej líca.

»V starých listinách rudopoľských našiel som«, konečne ohlásil sa Stano, zahanbiac sa za svoje nezdvorilé mlčanie, »že akýsi môj pra-

ded menoval sa divným menom Sudov, zbíjal s tohoto hradu kupcov Moravčíkov. Nuž taký prospech mám z toho, že zachoval sa rodokmen a písomné podanie. Mám potešenie dokumentárne vedieť, že môj predok bol lúpežník. Ľudia bez rodokmena môžu si aspoň myslieť, že pochádzajú z poctivých rodičov.«

Stano cítil potrebu sarkasmu. Adela zase priľnula k nemu s prostou dôverou, s ktorou ho vítala v spoločnosti Vanovských. Stana to zamrzelo. »Mohla si vybrať Sladiča«, pomyslel si, zlostne naladený.

Prišli k hlavnému, najvyššiemu múru. Malá niša nachádzala sa v ňom, iste niekdy to bol kamín, lebo nad nišou viedla hrubým múrom štvorhranná diera, ešte posiaľ začadená. Pri niši bolo veľké okno, obrúbené shora a dvoch strán kamennými, hladko kresanými trámami. Spodná basis obloka bola nevysoká, niečo vyše kolien, a rozrumená. V kamennej obrube obloka, ako obraz v ráme, ukázal sa nevyrovnane prelestný, malebný výhľad. Letné slnko skúpalo celý kraj v pozlátistý jas. Rudopoľská dolina, posiata dedinkami, tu zelenala sa lúkami, tam žltla sa obilím alebo strniskom. Ťahala sa až po Šedé hory, ktorých kúžele zastreté boly vzdušnou, bájnou hmlou diaľky. Na polo sožatom rudopoľskom chotári stály nesčíselné rady mandlov, ako kolonny parádne vyrovnaného vojska. Rudopoľský potok raz obrastený olším a vrbinou

hadil sa ako zelený pás, raz zase blysol sa v slnku ako rozpálená láva. Stanislav vpil sa zrakom do farbohojnej krajiny. Jeho zkúsené, ligotavé oko spozorovalo každý odtienok, každú čo ako jemnú nuancu vzdušnej hry farieb. Oddajúc sa s celou horúcou dušou pôžitku a kúzlu, vanúcemu čez oblok, ani nezbadal, že Adela nehľadí na krajinu, ale, široko roztvoriac svoje ohnivé oči, uprene pozoruje jeho tvár. Spodná jej pera málinko svisla, odhaliac rad drobných periel.

Stano bol v tejto chvíli celý umelcom, umelcom v chvíli Bohom danej, zriedkavej a požehnanej, v ktorej zažihá sa svätá iskra umeleckého tvorenia. Snáď preto bol taký zduchovnelý, možno povedať krásny. Čo mohlo robiť sa v jeho duši, o čom zadumal sa tak razom?

»Hľa, veď to celkom iný človek, neobyčajný, zaujímavý«, blyslo Adelinou hlavou. »A pritom príkry, hrdý, nevšímavý. Slova z neho nevybiješ. Ani mihalnicou nehne, kráča mi po boku ako automat.«

Adela cítila razom zahanbenie, hnev a hryzavý bôľ urazenej samoľúbosti. Ba čo to vznikalo v jej duši, — čo tvorilo sa z chaosa rôznorodých pocitov? Adela pohla sa. Stanom trhlo, on potriasol hlavou, akoby vzbudený zo sna. Spamätal sa, že nie je sám, tvár jeho zachmúrila sa; žlčovite pozrel k Adele; jej zrak skĺzol sa ako blesk s jeho tvári. Zvlneným

hlasom, akoby nepozorujúc pausy, pokračovala vo vysvetľovaní:

»To je Vítov«, riekla, ukážuc pravým, po lakeť obnaženým ramenom k Šedým horám, kde v modrastej hmle čnela rozvalina hradná; »hovoria, že bol spojený s Vodínom podzemnou chodbou, tuším aby sa mohli schádzať dvaja zaľúbenci.«

Adela usilovala sa hovoriť všedným čičeronským tónom, no razom počala živšie: »A tu vaše milé Rudopolie. Hľa, ako černeje sa strecha rudopoľského kaštieľa. Hovoria, že v ňom býva pustovník, podivín s vrtochami a pýchou.«

Pristúpila tesno k obloku a hodila dolu lipový lístok. Nahla sa prudko, temer polovicou svojho štíhleho tela nad priepasť, aby videla, ako veľký lístok, vrtiac sa, letí nadol. Stano, vyrvaný zo svojich umeleckých dúm, stŕpol. Pod oblokom bola priepasť ohromná. Múr, sám sebou vysoký, stál na kolmej, skalnej, závratne vysokej stene. Stano mechanicky vztiahol ruku a chytil Adelu za rameno.

Adela zasmiala sa svojím hlasným, metallickým smiechom, len tak zvonilo v jej hrdielku a upomínalo na klokot sláviči.

»Predsa má striebro v prsiach«, pomyslel si Stano, »ako to cvendží; jej smiech nemôže byť falošný, ako jej vrkoč.«

»Ďakujem za bohatiersku úsluhu!« riekla s nádychom sarkasmu, osvobodiac ramienko

z ruky Stanovej. »Vari ste sa báli o môj život? Nevídali!« A nahla sa ešte raz, ešte tuhšie a nebezpečnejšie.

Stano zasmušil sa — odporno, nevýnosno bolo mu okolo srdca; pohrdlivo usmial sa: »Môžeš teraz čakať na ‚bohatiersku úsluhu‘«, a zostal stáť, skrižujúc ramená.

»Bol by to za let! Bože môj, aká strašná výška!« hovorila Adela, nahnutá nad priepasťou. »Aké malé sú vekové, košaté dubiská, celkom ako kríčky. Aj, aj, tam dolu pod skalou beží niečo, zajáčik, zajáčik!« Prehla sa tak, že len jednou nôžkou dotýkala sa zeme.

Stanovi bolo otupno, nevoľno. Stŕpal na celom svojom sensitívnom tele. Sám by sa, konečne, bol tak nahol hoci hneď, bez najmenšieho stŕpnutia, no na druhého hľadeť nemohol; priamo bridilo sa mu, keď videl, že žena zahráva si takto s citom muža. Z tej hlbokej duše nenávidel ju.

»Prosím vás, milostivá pani, načo také nevčasné žarty; nie som nováčik!« doložil pohrdlive s horkým úsmevom. Ona nemohla nepochopiť celú ostrosť a trpkosť slov »nie som nováčik«. Veď už i v hlase, akým boly slová povedané, zvučala satyra, ba opovržlivé zľahčenie. Jej srdce zachvelo sa ostrým bôľom. Nikdy necítila takého bodnutia do srdca. Práve ako by jej naozajstná, ostrá dýka vrezala sa do srdca. Či takáto rana neotrávi celú krv?

Adela vystrela rameno nadol a nahla sa ešte lepšie. »Zajáčik, hľa, hľa, pod samú skalu šuchol; aký maľunký, ako myška, ako myška«, a zase ozval sa strieborný smiech, prirodzený, bezstarostný.

Stano počal sa triasť. Nevedel, čím väčšmi, či hnevom, či ustrnutím. Prižmúril oči a pomyslel si:

»A predsa ma nedostaneš k tomu, abych dotkol sa ťa ešte raz; koketa!« Bol bledý.

»Už ho nevidno, ešte bližšie podišiel«, zavolala Adela rýchlo a v tom sadla na múr, preložila obe nôžky čezeň . . . Stano počul zašuchotenie šiat a v očiach zabelela sa mu ako blesk spodná suknička s bohatými čipkami. Celým telom bola za múrom; zaprúc nôžky do škáry vonkajšej steny, oboma rukama držala sa múru . . . Z predhradia ozýval sa divoký čardáš, husle zunely, cymbal zvučal a do hudby miešal sa spev a bujné výskanie. Rýchlym prešinutím čez múr odopäl sa Adele dlhý, nádherný vrkoč a knísal sa v ľahunkom vánku nad priepasťou.

Stanislavovi zatmilo sa pred očima. No ako by sám dämon vzdoru temnou peruťou vial nad jeho hlavou, nehol sa s miesta, len zaťal zuby.

»Zas ho vidím!« zvolala Adela, hľadiac napnute do hlbiny; no hlas jej už nemal kovového tónu, vibroval priduseno. Stano stál ako pri-

mrazený. Tu pustila sa ľavou rukou a držala sa múru iba pravou, vznášajúc sa nad priepasťou.

Dämon vzdoru odletel od Stanovej hlavy. Priskočil, schytil Adelu pod ramená, oprel sa kolenami o múr a, privinúc ju so zúfalou silou k prsiam, preniesol ju čez múr.

Bola bledá, veľmi bledá.

»To bol ťažký boj!« riekla, rýchlymi pohybmi rúk poprávajúc si šaty; »myslíte, že by ste tvrdosťou boli zvíťazili v ňom?«

Stano odstúpil na krok, zarazený.

»Ja bych bola zvíťazila!« zavolala, a striebro zas ozvalo sa v jej hlase; »pravda, až tam pri zajačkovi.« Adela oboma rukami pripevňovala si vrkoč vôkol hlavy.

Hľadiac na jej tvár, ktorej bledosť prechádzala do popolavej šedosti, na fanatický blesk očú — Stano sklonil hlavu a uveril. V jej tvári bolo jasno napísané, že bola odhodlaná zvíťaziť... tak hlboko ranil jej samoľúbosť Stanov chladný, opovržlivý tón. Ale prečo to všetko? márne tázal sa seba samého.

Adela sadla do niše kamínovej a oprela hlávku o skalie a skamenelú maltu. Otrusinky maltové sosypaly sa na jej gaštanové, liskavé vlasy.

»Nie, to nebola pretvárka«, ťažko dýchajúc premýšľal Stano, »ako ani jej vrkoč nie je falošný, ani červenosť líc nekúpila vo Viedni.«

Rukou prešiel si čelo — veľké krupaje studeného potu boly naň vystúpily.

Adela mala zatvorené oči, a vtedy svietila jej bledá tvár ako pentelejský mramor — no skoro ich otvorila. Hruď počala pravidelne dýchať, tvár dostávala farbu.

Stanislav úzkostlive hľadal vývod zo všetkého, čo udalo sa v posledné časy. Veď pri kreslení podobizne Vanovskej bol tiež rozčulený, lenže celkom ináč, ako teraz. Vtedy Mária mizla, mizla a do popredia tisla sa Griseldis. Hľadiac na Vanovskú, pocítil to samé, čo pri pohľade na kraj čez hradný oblok: no Adela nevzrušovala v ňom umeleckých poryvov, sám život hlásil sa k svojmu právu. Nesfalšovaná farba líc, mohutný vrkoč, svižná postava, duševná sila, príťažlivá hojnosť dobrodušnosti, nahorklá ostrota citov, rujnosť životná, miernená taktom a ästetickým čutím, všetko dohromady tvorilo nepochopiteľnú záhadu — a vzrušilo dušu mladého muža od základu.

Pera krásnej ženy bola taká svieža, pel nedotknutosti žiaril z nej. No farba líc a úst, snehová belosť perlových zúbkov nepobádala, nenútila k umeleckej tvorbe, ona volala: precítni z umeleckých snov — tu skutočná krása, ktorú treba požiť, nie znázorniť.

Do príchodu svojho v rodné kraje považoval sa za človeka úplne rozvinutého, ustáleného, ktorý znal všetky struny svojho srdca, svoju silu

i malomocnosť, prednosti i hriechy. Tvorivú umeleckú snahu zanechal s resignáciou, na osobné šťastie neveril; veď všetko okúsil, za čím baží pôžitok, a našiel iba sklamanie a unavenie. Ale teraz razom potrasená bola viera v zakončenosť jeho rozvitia: ajhľa, malomestská dáma vylúdila z neho prúd tvorivý, uvrhla ho zase do umeleckých pokusov, vzbudila v ňom nevedome samodôveru a vieru v umelecké povolanie; biedny učiteľ vštepoval mu zas vieru v možnosť žertvy, sebazaprenia, práce za blaho iných; on svojou osobnosťou viedol ho taktiež nevedome, ako krásna tvár Márie, vážiť si »národ«, ktorý mu bol dosiaľ cudzí; a tu, táto dämonická, silou a krásou fosforeskujúca žena dotkla sa, akoby útokom, novej srdcovej struny, o ktorej nevedel. Nová struna počala zvučať prepodivným, nikdy nepočutým akkordom, práve vtedy, keď zanevrel s pohŕdaním »ošúchaných vnadidiel« na Adelu. Lenže Adela siahla strunistou rúčkou naňho povedome. To hádzalo ľahký tieň na jeho nahorklú, skeptickú dušu. Ale struna zvučala, čo ako usiloval sa zahlušiť ju podozrením; čudný, nevídaný, silou kypiaci, fascinujúci zjav krásavice volal: poď, tu pôžitok, tu sladkosť, akej si nikdy nepocítil! Niečo celkom nového odkrylo sa razom pred jeho dušou, tak ako nový mu bol výhľad s hradného obloka. Jemu zdalo sa, že vyšiel z kúpeľa osviežujúceho, z ohňa očisťujúceho.

Navrátiac sa k spoločnosti, vyhýbali si. Strhol sa bol už dávno tanec, a dobrá vôľa rástla. Adela tančila s takou eleganciou, že ostatné dámy zdaly sa hopkať, ako v plstených kapcoch. »Antilopa medzi kozami«, dosť negalantne podumal Stano, hľadiac na jej čardáš. V jej tanci bol i oheň i rujnosť, — ale v hraniciach miery a ästetickej strojnosti.

»Nedávno visela medzi životom a smrťou, a už tancuje!« pomyslel si, a videl v tom novú črtu sily a záhadnosti. Závidel Sladičovi, ktorý ramenom objal jej vzletný, každému zvrtnutiu poddávajúci sa driek. Odišiel od kola a sadol k Vanovskej.

»Nezaľúbili ste sa?« opýtala sa ho Mária; »však je Adela milá, veselá pani; to nie je limonáda, ako ste sa vyslovili o našich dámach.«

Stano nestačil odpovedať. Pridružil sa k nim Svatnay. Tichý poodišiel.

»Nepríjemná, vodová tvár«, riekol k Stanovi fiškál; »a každý panslάv má čosi takého ošklivého v tvári.«

Stano sa začervenal.

»Vaša milosť, mne zas nepáči sa vaša — šnapsová tvárička, i s jej ošklivým úsmevom!«

Svatnay zbledol.

»A potom ešte jedno«, pokračoval Stano neúprosne, chladnokrvne: »o poriadnych ľuďoch, prosím, vyslovovať sa poriadne, aspoň predo mnou!«

»Prosím, šetrite ma, a tieto dámy!« Hlas Svatnayov triasol sa.

»Mne ani do umu nepríde vás šetriť, vaša milosť, a dámy obrazili ste vy, keď ste sa nešetrne vyslovili o mojom priateľovi, pamätajte si, o mojom priateľovi.«

»Pane, to je opovážlivosť, mne dávať naučenie!«

Pani »rodená« barónka s ustrašenou tvárou zopäla ruky proti manželovi a zastenala: »Pre Boha, Imre!«

»Statočnému človeku za chrbtom, v prítomnosti dám, robiť sprosté poznámky je dielom blbcov alebo oplanov, milostivý pane!« Tak, pomyslel si Stanislav, to som ti bol dlžen, lišiak; teraz rob, čo chceš.

Svatnay zamĺkol od jedu, strachu, hanby. Mária triasla sa na celom tele. Prvý raz videla seriósnych ľudí zoči-voči v osobnej tuhej svade.

Tichý sblížil sa zase, ničoho nešípiac.

»Zavolajte Karla«, prosila ho Vanovská.

Vanovskí pobrali sa. Stano čakal ešte chvíľu, aby nepadol do podozrenia, že uchádza. Stál, oprúc sa o múr. Osamotnel. Výstup nezostal tajným, o niekoľko minút vedela celá spoločnosť o ňom. Každý bál sa k Stanovi sblížiť. Veď je to strašná vec, Svatnayovi vynadať! Vynadať sile, ktorá stavia, shadzuje úradníkov, je postrachom pre celý kraj; osobe, požívajúcej vysokú protekciu!

Rudopoľskému vyhýbali, ako postihnutému morovou nákazou. Ľudia, ktorí predtým tisli sa k nemu a boli radi, keď s nimi slovo preriekol, boli prví, ktorí sa ho stránili; ľudia, ktorí sa neopovážili k nemu sblížiť zo samej úctivosti, vykladali si svoju skromnosť ako predtuchu o rebelantstve nového hosťa v kraji. Sommer riekol: »phü!« a z bázne pred trápnou scénou zmizol zo spoločnosti. Bol milovníkom mieru a svada nebezpečne dráždila jeho nervy. Dámy zďaleka pozeraly na Stana, ako na divú zver. Stano to cítil, ale nehýbal sa. V masse šumelo, ako v kotle.

S rozjarenou tvárou, krásna ako Diana, pribehla k nemu Adela Rybáryčka. Rýchlo hovorila:

»Svatnay chce vám urobiť škandál. Navádza ľudí brutálne vás napadnúť. Nemýľte sa, zvyky nášho kraja nie sú veľmi gavalierske.«

Skutočne, niektorí podnapilí, suroví panáci počali ho obchádzať s nedobrým výrazom na zrudlých tvárach. Prichádzali vždy bližšie. Rudopoľský nevšímal si ich, jeho myšlienky i smysly zaujaté boly Adelou. »Ako to príde, že ona stará sa o mňa?« a skutočne, videl v jej tvári starosť, ba i bázeň.

Stisol jej ruku a priložil k perám. Adela ju stiahla a spešným behom ponáhľala sa k svojmu vozu. Jej bola strašná myšlienka byť svedkyňou nejakého surového nápadu na Stanislava; viac ako upozorniť ho nebolo v jej moci.

Kruh hrozivých postáv úžil sa, sťahoval okolo Stana. Už počul jednotlivé hrozby. Spamätal sa a, stisnúc zuby, pokročil smerom, kde bol najhustejší dav. Bol odhodlaný pri najmenšom pokuse brutálnom prvého, kto mu pod ruku padne, zadusiť ako mačku. No, ako to vždy býva, pevný krok Rudopoľského, jeho istota a voľnosť zmiatly ľudí — ticho rozstúpili sa, uvoľňujúc mu priechod. Ticho kráčal z rumov — pri vchode Klapanica držal jeho koňa. Rudopoľský vyšvihol sa na koňa, iba jednou rukou pridržiac sa sedla. Dohonil bričku Vanovských a jechal po jej boku až do Rudopolia.

»Ech, tak by som ho bol opálil!« riekol Kasanický, mohutný, nahrbený pisár Svatnayov. Jeho surová tvár posiata bola pupencami.

»I ja«, prízvukoval jeho druh Bubenár, vyžitý, bledý človek, ktorý mal pijanské periody. Keď počal piť a veseliť sa, pil a veselil sa za osem dní jedným dúškom. Dnes počala sa nová perioda, nový týždeň veselosti.

»Bagáž, žobrota!« pišťal gróf Vinický, máchajúc revolverom, ktorý voždy nosil pri sebe; i keď obedoval, ležal mu pri tanieri. »Že vraj gavalieri! Pol stolice kúpim, keď prestane sekvester! Potom vás dám všetkých na zeleno zafarbiť! A tuhľa«, obrátil sa smerom k Svatnayovi, »to je váš škýzo, čo všetkých prebije? Ja som z kráľovskej krvi, ja som budúci poľ-

ský kráľ! Nie váš škýzo! Šampaňské sem!« zavolal na livreovaného sluhu, ktorý behom priniesol dva ohromné koše, z ktorých trčaly biele a zlatisté hlavy fliaš. Z košov kvapkalo od topiaceho sa ľadu. Druhý sluha lámal dróty a štople lietaly výstrelmi. Všetci, ktorým gróf vynadal, obkolesili koše a poháre zapenily sa v ich rukách. Vinický hádzal vypité i plné fľaše o starý múr. O chvíľu niesli sluhovia nové dva koše. Tak prekvapil gróf spoločnosť, pravda, už hodne stenčenú, lebo dámy a niektorí páni boli už na zpiatočnej ceste.

»Zahraj im ‚Hej, Slováci‘!« volal gróf Vinický na cigáňa. Cigáň s vervou, rozpálenou grošmi Vinického, hral až tak hučalo Vodínom. No ani to nemýlilo patriotov. »Zahraj im ‚Poza bučky‘, a škýzo nech tančí; veď je Šlovák, ako i vy všetci ste Šlovaken.«

Výskot a hurhaj zosilňoval sa za každým košom (zvláštny voz priviezol zásobu šampaňského), cigáni húdli, páni vrteli sa, objímali a pili na slávu grófa Vinického.

Adela Rybáryčka jechala rovno do Hrušovníka. Zastanúc pred svojím bielym domom (Rybáry dal jej ho vystaviť, keď bola ešte snúbenicou), skočila s vozíka a vbehla do spalne; nervósne poshadzovala so seba šaty a obliekla si drahocenný chalátik s kvetmi a arabeskami v japonskom vkuse. Spalňu zamkla za sebou. Tam pri obloku na stene visel obraz Boho-

rodičky, pred ním horela večná lampadka a pod ním bolo samatom obtiahnuté kľakátko.

»Čistá panna, nebeská kráľovna«, modlila sa nahlas a slzy tiekly jej prúdom po lícach, »nakloň blahoslavenú tvár svoju k biednej žene! Bôľ rozrýva biedne útroby moje, vylej balsam milosti svojej na rany duše, ó, bolestná, milostivá...« Slzy zadusily jej slová. Z hlbiny pŕs dralo sa usedavé postonávanie.

Dva razy pokúšala dnes Boha, hrala sa so životom a zdravím: nad mlynským žľabom v divokom, kapriciósnom zápolení s polo-bláznivým grófom Vinickým a nad priepasťou vodínskou v zúfalej borbe so Stanislavom Rudopoľským, s jeho opovržlivým, hrdým, hlboko urážajúcim chladom. Posledný boj bol hrozný, jeho následky prišly až teraz.

Úzkosť, ktorú premáhal oheň vzdoru, pal bolesti a hnevu, keď vznášala sa nad priepasťou, tá hrozná úzkosť smrti dostavila sa až teraz. Nebol to už telesný strach a trpnutie nad hlbinou, ale duševný bôľ, ľútosť a depressia, akých ešte nikdy v živote nepocítila; ani len vtedy, keď ju viedli polonásilne k oltáru s nemilovaným, nad hrobom stojacim starcom. A hryzúca, zahanbujúca rozpomienka šírila sa a vrývala hlboko do minulosti.

Ako strašná, divá a búrna noc, ako divý karneval, na ktorom bujnosť mieša sa s krvavým dobrodružstvom, ležal za ňou celý jej život

po smrti starého Rybáryho. Vznášanie sa nad vodínskou priepasťou bolo, tuším, najvyšším bodom, na ktorý sa mohla vyšvihnúť v riskovanom behu hore príkrinou života. Tak ďalej ešte krokom — i musela by alebo srázne padnúť do hlbiny, alebo vliecť sa nadol, upadujúc, tratiac sa... Jedno bolo isté: tak nemožno ďalej.

Zazvonila na Martu, svoju starú dadu, neskôr gazdinú, priviazanú k nej viac než služobným pomerom.

»Odsteľ, Marta, rýchlo odsteľ!« Adela spešno shádzala so seba šaty a s akousi divnou radosťou ľahla si do postele, ako by hodvabný paplon mohol ju skryť pred každým životným nešťastím a zahnať trpké rozpomienky.

»Chyť mi ruku«, riekla, ukladajúc trasúce sa prekrásne údy svoje do bielej postele. Perová matraca lahodne prehýbala sa pod jej strunistým telom.

»Máte horúcu ruku, milosťpani«, povedala Martuša a držala jej malú, žilnatú rúčku v svojich tvrdých dlaniach. Sedela pri posteli na nízkom stolčeku.

Slabé svetielko v modrej sklenej lampadke sliepňalo pred obrazom Panny Márie.

Adela nepokojne svíjala sa pod paplonom.

»A on ma iste drží za biedne, padlé stvorenie«, premýšľala v hroznom, trápnom nepokoji, ktorý prechádzal pomaly do fantastického polozabudnutia. »A veď som voždy vyvolávala

zlú mienku o sebe — a bolo mi pôžitkom, potrebou súd ľudí opovrhovať... Bola v tom náruživosť — náruživosť hrať sa s hlúposťou a nízkosťou ľudí, s ich podlou vilnosťou... A razom aký šíry kraj leží predo mnou, ako jasá, horí v ohnivých bleskoch slnečných... Ako strie sa sožaté pole s mandlami, akou tuhou, hrubou líniou černeje sa roviensky bor, ako dvíhajú sa nad ním výšiny Šedých hôr... A podo mnou? Priepasť, priepasť! Už slabne rameno, trnie ruka -- bolestne vrýva sa do nej malta a ostrie skalia... už meravie rameno, už púšťa sa a nik neprichádza, nik nechytá ma mocnými, pomocnými ramenami... Zajáčik, zajáčik!«

»Nesteň, nesteň, miláček, dušenka«, šeptala dada, keď počula hlboké, nerovné vzdychy a videla konvulsívne pohyby veliteľky. »Uvarím ti lipového... holúbok, Bože, veď si mi chorá!« Marta vžila sa razom do dávnych čias, keď ešte tykala Adele. No Adela ledva počula starenin starostlivý šepot v polosne a fantasovaní.

Mráz preletel Adeliným telom... jej zdalo sa, že ruka pustila sa skalia (Marta totiž odtiahla svoju tvrdú dlaň) a ona letí do priepasti... Za ňou šuští skalie i drobná malta, už blíži sa skalný, tvrdý spodok priepasti... už-už udá sa hrozný, smrteľný, celú bytnosť ohlušujúci náraz... Vykríkla zúfale a sadla si v posteli.

»Pre Boha, čo vám je? Zle vám prišlo?

Bežím po lipové!« celá nastrašená hovorila Marta.

Adela sa spamätala, prešla rukou čelo, vlhké studeným potom. Ľahla si, podoprúc si hlavu rukou. Silno a rýchlo dýchala.

»Nič, nič, Martuška moja. Za matkou som zatúžila. O nej sa mi zle prisnilo. Zajtra včasne ráno pošli kone pre ňu... Za Šedé hory... Za matkou... Nech zapriahnu do parádneho koča... Nezabudni... A teraz choď, nechaj ma samotnú. Choď spať. Nič mi je, Martuška. Len pošli za matkou... musí prísť. Možno i hnevá sa... No, choď! Už mi je dobre, Martuška.«

Marta s nedôverou pozrela na Adelu a, krúťac hlavou, odišla. Čo sa to len mohlo stať?

Adela vtlačila tvár do podušky; tiché, dobročinné slzy tiekly jej z očú.

»Tu je mier, pod touto posteľnou záclonou«, riekla už tichým, tvrdým hlasom. »Ty si čistá, postieľka moja, čistá ako sviežo napadaný sneh. Teba jedinej nedotkol sa ani tieň rujného opojenia. Bože, vďaka ti za milosť tvoju!«

VII.

Stanislav Rudopoľský dal sa s novou silou do práce, ako by chcel zahlušiť veľmi rozmanité a pritom veľmi silné dojmy z vodínskej grotesknej vychádzky. Veľká dvorana rudopoľského starého kaštieľa obohatila sa, spestrela:

Hans Werner neunavne posielal Stanovi okrasy, koberce, obrazy, nádoby, vásy, bysty, reliefy, brnenia, zbroje, čalúny od povaly po zem, exotické rastliny, masky a vôbec všetko, čo asi Stano mohol upotrebiť pri takom stredovekoromanticko-bájeslovnom obraze. Werner písal:

»Posielam Vám dnešnou poštou poslednú, najnepotrebnejšiu rekvisitu pre váš krobótsky atelier: svoje sádrové poprsie od samého Himburga. Jestli ho cestou nejaký Róža Šándor neskonfiškuje, ako skonfiškovali slovenskú akademiu, o ktorej tak žiaľno píšete, postavte si môj sádrový kontrfaj do kúta na zlomok korintického stĺpa. Zaslúži toho... nie moja stará kotrba, ale slávny Himburg... Na cifrblate krásy niet, ale koľko života, koľko umenia...

»Čudný ste vy človek! Iní ľudia našej hladnej cechy študujú po krajoch, po Alpách a stepách a potom pracujú v meste, v centre... v Mníchove, Düsseldorfe... Vy ste študovali v mojej vozdušnej diere, na piatom poschodí, a pracujete v pustom, hlúpom zákutí... Nuž želám vám mnoho šťastia a svätej trpelivosti... Ani sa len neukážete vo Viedni? Či vás tam privrela nejaká láska k buclatému decku uhorskej pusty? (Pre Hannoverána totiž počína sa »pusta« hneď za Marcheggom, kde sa konduktori menia.) V tom prípade pozor, aby poslovia Griseldinho manžela neprišli v gatiach s fokošmi... Ako vidíte z účtov, narobil som vám

dosť útrat pre atelier in der wilden Ungarei! A strieborné lyžice vám ešte nepotiahol nejaký oberunteršpan? A čo váš modell, o ktorom také hymny spievate v poslednom liste? Pozor, aby ste ohnivejšie nespievali, ako maľovali... Niekdy modell zožerie obraz i maliara. Pozor! Píšete o akejsi divokej vdove, ktorá má čudnú obyčaj — po obede miesto čiernej kávy — skákať s piateho poschodia... Ist das eine Zigeunerin? Ej, ej, milý synu — modell ani madonna, divoká vdova ani Brunhilda! Tuším nebude z Griseldy nič... Ostatne vás srdečne objímam, túžim za vami; kebych sa nebál štulrichterov, priletel bych vás pozreť... I madonnu i vdovu, ktorá lieta ako Melusina na Bloksbergu. Váš Hans! Eljen.«

Najčastejším hosťom bol v novosriadenom atelieri Ján Vrahobor Žúrik. Stano usmieval sa dobrosrdečne, keď mu skackal za chrbtom. Nedal sa mýliť, maľoval, vzďaľoval sa, blížil k obrazu a smelo črtal štetcom. Žúrik chmatkal na čalúny, temer týkal sa nosom obrazov, rachotil brnením, obdivoval vásy, šermoval rytierskym mečom, rozprával novinky mestské i okresné. Keď však návštevy trvaly od ôsmej do poludnia a od druhej do piatej — pravda, s častými pausami, lebo Žúrik odbiehal chvíľkami na pohár piva — Stanovi bolo nevoľno. Nemal celý deň tichej hodiny. Všetky jemné narážky neprospely; neprospelo ani to, že Stano

prestal pracovať, akonáhle prišiel Žúrik. Stano bol už nervósne rozčulený. Raz práve nedarilo sa mu — cítil unavenie a nelad, keď zase prikvitol milý Žúrik.

»V úrade nieto nijakej práce?« pýtal sa ho namrzený, viac na to, že nepodarila sa mu ruka Griseldy, než na neprosenú návštevu. Ruku už po tretí raz sotrel. S rukami majú maliari veľké starosti.

»Ďakujem za opýtanie! Ó, ja mám plné ruky práce. Vám je sladko žiť pri takejto krásnej zábave — ale ja som vždy zapriahnutý, ako vôl.«

»Teda vás v noci priahajú? Lebo vo dne, ako badám, máte dosť prázdnych hodín.«

Žúrik nechápal — alebo lepšie, nedopustil možnosti, že by zdvorilý Stano robil nemilé narážky.

»Inu — človek si musí i odpočinúť! Zodrať sa len nemôžem. Veď sa deriem celý život!«

Stano bol presvedčený, že Žúrik naschvál nechce rozumeť takým zrejmým narážkam, a povedal mu celkom prosto, aby šporil so svojimi návštevami, lebo že chce mať pokojnú chvíľu, nie »ku krásnej zábave«, ale k práci.

Žúrik urobil žiaľnu tvár, zapýril sa, až mu zvráskované hrdlo zarudlo, a pozrel zlostne na Stana. Zvrtol sa, pohladkal rukou gobelin — a už ho nebolo. Zmizol, ako para. Ako blesk korčuľoval sa schodmi.

Bežal rovno ku Kutálkovi, sadol na lavicu a bez obalu počal:

»Kto by si to bol pomyslel, aký horenos, darmojed a hrubian je Rudopoľský. Myslí si, že smie každému nagrobianiť! Čo tu vlastne chce taký odkundes! Zkade ruka, zkade noha! Že vraj maľuje. Horká jeho maľba. Babre, babre, hovorím vám. A ja si nedám fákať od takého človeka. I pánu Svatnayovi nahrubianil na Vodíne, všetci ho fumigujú. Však ja mu ukážem, nevyjde s kostolným riadom z Rudopolia! Rozkážem piatim Orlom, ukážu mu!«

Majster Kutálek zabil do podešvy drevený klinček a riekol: »Inu, inu.«

Žúrik šiel od Kutálka k Matuľovi, od Matuľu ku stolárovi Kadovi, od horného k dolnému farárovi, k apatekárovi, všade hromžiac na Stanislava. »Pod zlatým žaluďom« našiel Podnebíka i Guľku, a hneď smieril sa s nimi, aby mohol pred nimi vynadať Rudopoľskému. Guľka radostne usmieval sa — prisviedčal a doložil:

»Ztratený č.ovek! V kassíne nikto neobcuje s ním. Prichádzal častejšie — no už nechodí — cítil svoju neroveň.«

Stanovi podarila sa Griseldina ruka — a bolo mu hneď ľúto Žúrika. Tým prívetivejšie obrátil sa k Tichému, ktorý pozorne, s utajenou bázňou vkročil do dvorany.

»Prišiel som vás volať na ushovorenú vychádzku«, riekol Tichý, zvedavo hľadiac na maľbu.

Stano urobil niekoľko smelých čŕt štetcom, oddialil sa od plátna na tri kroky a pozeral polozažmúreným okom na podmaľovanie, a zdalo sa, bol veľmi nespokojný. Odhodil nevrlo palettu i štetce.

»Dobre, poďme, — no úprimne povediac — bojím sa nudy. Kocúrkovo naše je dosť fádne, a ešte vaše paflagonie! Ale môj obraz sa kazí, dobre bude pretrhnúť prácu.«

Tichý pokrčil ramenami. Priatelia sadli na vozík a o hodinu vjechali hrboľatou cestou do Borkoviec. Farár Malovík i jeho žena boli radi hosťom. Dve dcéry ich boly vydaté — syn stal sa lekárom ďaleko od rodiska. Fara predstavovala hniezdo, z ktorého boli vylietali mladí operenci. Stanovi bolo príjemno hľadeť na staríkov, na ich radostné, šťastné starie. »Philemon a Baucis«, podumal a usmial sa dobrosrdečne. »Inu, šťastné manželstvo, hľa, prístav pre loď životnú.«

Malovík potriasal prívetivo šedivou hlavou, rozprával živo o udalostiach revolučných, o svojich prírodovedeckých trudoch (mal bohaté sbierky botanické i mineralogické), a najživšie o svojom národe, o časoch Štúrovských, o znovuzrodení, o budúcnosti. Rudopoľskému bolo milo pobadať, že žena jeho mala pri rozhovore živú účasť, ešte i pomáhala mužovi, keď ho pamäť opúšťala. Stanovi bolo jasno, že má pred sebou dve hlavy, dve srdcia, dve duše, ktoré skutočne splynuly

v jeden nerozlučný celok. Veď i tváre, úsmevy, posunky manželov sú podobné; oni rozumia si bez slov, ako rozumie ruka hlave a hlava ruke. To, čo starec hovoril, jeho žena popredku znala, no predsa počúvala so záujmom. To je pravý svázok duší, pomyslel Stano; aký neodpustiteľný hriech trhať takéto svázky. Starík obcoval so ženou útle, láskave. Oba manželia hovorili otvorene, bez zdržanlivosti. »Podivno«, riekol sám k sebe Stano, »pred cudzím, prvý raz videným človekom otvárajú títo ľudia do korán srdcia. Oni držia ma za svojho, lebo prišiel som s Tichým. Taká otvorenosť, jednota v živote, mohla panovať medzi prvými vyznavačmi kresťanstva. I týchto fanatikov pojí spoločná páska.«

Z Borkoviec priatelia pobrali sa do Rubežného k dekanovi Krahuľcovi. V obšírnom farskom dome, prejdúc čez pustý korridor, dláždený pálenou tehlou, čez prednú izbu a dva malé kabinety, našli vo veľkej izbe vysokého muža, s krátko striženými šedivými vlasmi, v čiernej liskľavej reverende s červeným pásom. Bledá, mierno vráskavá tvár obliala sa úsmevom, keď vkročil Tichý a predstavil hosťa.

Stano cítil sa byť stiesneným. Po stenách visely obrazy svätých. Madonna s dieťaťom a svätým Jánom, držiacim v rukách kríž, veľký krucifix nad divánom. Polozastreté neveľké obloky dodávaly izbe pošmúrny ráz.

Keď prešli do jedálne, Stano poznal, že

dekan je príjemný, mierno veselý, pohostinný muž. Akoby na povel Ariela, pokryl sa stôl a prichádzaly misy, fľaše a kryštálové poháre. Všetko šlo akoby šuchom, a všetko bolo jasné, čisté, chutné. Servietky ako sviežo padlý sneh, víno čisté ako zlato, jedlá chutné. »Kto to všetko riadi?« pomyslel si Stano. Mier, tichosť, poriadok podejstvovaly príjemno naňho. Veľká bibliotéka bola dôkazom, že domový pán nežije samým chlebom. Ačpráve Krahulec vyslovoval sa mierno, iným štýlom, inými výrazmi, ako Malovík — Stano badal zase neobyčajnú otvorenosť vzhľadom na verejné veci, ba temer tie samé bôle a túžby počul z úst dekanových, ktoré vinuly sa z úst Malovíka. »Podivná shoda, a predsa ich delia náboženské protivy«, pomyslel si Stano, sadajúc na voz.

Slnko nachyľovalo sa k západu.

»Hľa, seriósne domy«, povedal Stano, zamotávajúc sa do pléda. Od Vodína tiahol čerstvý večerný vietor.

»To naše domy!« radostne zavolal Albert, šťastný, že jeho skeptický priateľ odnáša dobré dojmy s vychádzky.

»Staruškí manželia sedia v prostred sadu, ako dve zabudnuté jabĺčka na sčesanej jabloni. Jabĺk nebolo vidno pri bujnej zeleni listov — teraz na jaseň, keď listie opadalo — vidno ich a ich šťastie. Na stolcoch a divánoch poznať, že sa niekdy deti po nich plahočily. A tam zas

úctyhodný samotár! Stolce a diváne, ačpráve staré — temer nedotknuté potrebovaním — čistota, mier, pošmúrna vážnosť... Tam hľa rozumné využitie ľudského šťastia — tu odrieknutie sa k vôli niečomu vyššiemu. A tu i tam otvorenosť, sdielnosť... pekné domy!«

»A to domy naše!« opakoval Tichý, celý rozpálený citom.

Stano badal, že Tichý chce takýmto nepriamym spôsobom polemisovať, no nerozladilo ho to, ani nezavrátil Tichého britkou poznámkou. »Bože môj, kam to zabŕdam«, vzdychol si a zamlčal sa. Predstúpila mu pred myseľ svieža, silou a duchom kypiaca Adela, jasno videl v súmraku jej hybký driek, jej ohnivé oči... a tu zas jemná, majestátna figúra Márie Vanovskej, jej tvár akoby dotknutá tieňom, hlboký výraz očú. Pevne veril, že nachádza sa v predihre akejsi drámy. »Bože, aby to len nebola veselohra!«

Jemu zdalo sa, že, prenesený razom do nového sveta, ľahko by mohol hrať komickú rollu. To ho desilo. »Veď na Vodíne stala sa mi nepekná príhoda. Schválne urazil som prvého človeka krajovej society — márne čakal som odvety — on nič. V kassíne mi vyhýba, celá slávna spoločnosť stráni sa ma, ako morovej rany. Taká spoločnosť, ktorú by som nebol vyhľadával inde — ktorú by som ja bol käroval... A títo prenasledovaní, opovrhovaní, vylučovaní,

tiesnení, oklebetení — oni pred cudzincom otvárajú svoje domy, svoje srdcia.«

Ešte za svetla dorazili do Rudopolia. Stana tiahlo k Vanovským; volal i Tichého.

»Nesmiem«, odpovedal mu; »moja drahá nevesta naložila mi týždeň neprichádzať.«

Rudopoľský našiel Máriu samotnú na verande. Vanovský šiel za Šedé hory predávať pšenicu a žito, a kupovať kukuricu a bravov. Anna nevychodila celý deň zo svojej izby.

»Celkom o samote?« poznamenal Stano a sadal na stolec.

Mária vzdychla. Pred pol hodinou vyplakala sa do sýta. Prečo, sama neznala.

»Ah, sama. Muž je za Šedými horami, Anna je nezdravistá. No i keď pri mne sedí, málo mám z nej potechy. Naopak — ona rozširuje okolo seba akúsi dusiacu atmosfäru. Málo hovorí, iba významne pozerá. A vraj šťastná láska!«

»Práve svrchované šťastie je egoistické, pre postranných ľudí nepútavé. Ono žije samo sebou, má na sebe dosť, a iný svet netýka sa ho. Celkom prirodzene. Medzi zaľúbenými smutno je ochladeným — ako nasýtenému medzi hladnými, chutne jediacimi z plnej misy.«

»V prvé týždne Aninho zasnúbenia i ja som tak myslela. No od niekoľko dní pozdáva sa mi neprirodzeným jej smútok, jej celá bytnosť.«

Veranda zajasala lúčami zapadajúceho slnka.

V záhrade bolo cítiť blížiacu sa jaseň. Georginy a ľalie bujno kvitly, ale sviežosť ztratila sa. Teplé večery ešte trvaly.

»A váš obraz? Pokračujete?« razom spýtala sa Mária.

»Raz plesám, raz zúfam; v tichých okamihoch neviem, čo je oprávnené, či ples, či zúfanie.«

»Lapajte minútu nadšenia; život, život! Chytajte okamih! Hľa, zlý kňaz. Dobre káže, a nekoná dľa kázne.« Mária usmiala sa; jej bolo tak ľahko, tak široko okolo srdca, že mohla dolapiť Stana pri slabosti. »Aké môže byť zúfanie pri vašej zásade životnej? Ulapte okamih plesu a nedovoľte, aby zúfanie k vám pristúpilo!«

Stano cítil sa, ako medvediar, chytený do vlastného klepca.

Mária dodala vyvýšeným hlasom:

»Verweile doch! du bist so schön!«

»To platí, milosťpani — pre život, plynúci rovným, nenavrátiteľným behom. I tak tratí sa, hynie... načo ho otravovať... no iné je, keď chceme tvoriť niečo nehynúceho, večného; keď život chceme prikovať, umením znázorniť. Tam nastupuje muka tvorenia, muka, ktorú predpovedal rozhnevaný Hospodin Eve, vyhnatej z raja.«

Mária videla stopy bôľa na jeho tvári. Ľúto jej bolo, že dotkla sa chúlostivého miesta. Preto

nachýlila sa k nemu dôverne. Hruďným, precíteným hlasom riekla:

»No, radosť príde, radosť veliká, neobsiahla, keď dohotoví sa to, čo zajasalo sa nám v snách a túžbach.«

Okolo úst Máriiných zjavil sa onen jemný úsmev, ktorý tak neodolateľne pôsobil na Stana. »Bože môj«, pomyslel si, »mne je strašno! Klokočom vrie krv, temer čujem rýchly tlkot tepny.«

A pred ním ukázal sa obraz dohotovený, bájny; farby splývaly v celok, hra svetla a tieňov mámila, a z harmonie farieb a tieňov víťazne zajasala sa tvár Griseldy; krása, krása, pohnutie, tuhý boj medzi dvoma jednak svätými citmi, jednak prísnymi povinnosťami — tu ideál — tu kynie mu, tak blízko, len ho schvátiť. Mnoho trpkých okamihov prežil, paletta triasla sa v jeho ľavej ruke, sila ho zanechávala. Každý pohyb štetca hnusil sa mu, on cítil, že zanecháva ho oduševnenie, že myšlienka bledne. Muka bezvládnej vôle — rastúca pochybnosť, rastúca slabosť. V takých okamihoch upadúval duchom, pustyňou zdal sa mu celý život, nehoden dobrého slova. Videl len loď v búrnom mori, darmo vyhodil kotvu. A tu razom iskra, ktorá ho nadchla k poslednému pokusu, ktorá ho sústrednila, pozdvihla, zase znovu roznietila v ňom plameň! Cítil, že je zase silný, že fantásia jeho hrá opäť dúhovými farbami. Mária bola mu dobrým geniom, svetlým

cherubom, ktorý budil v ňom tvorivú silu a dôveru k sebe, vieru na úspech. Duša jeho prekypovala vďakou... on zaplesal pýchou a povedomím. Kotva našla pevnú pôdu.

Rudopoľský pocítil hlbokú vďačnosť k Márii, ktorá ho nevedome dvíhala z hlbín zúfania umeleckého. Roztúžený, ovanutý duchom tvorenia, sklonil sa k bielemu ramenu Márie, voľno ležiacemu na mramorovom stole, a zabudnutý, rozochvelý do základov duše, s ohňom, tuho pritisol k nemu svoje pery.

Mária striasla sa, chcela vyskočiť s diványa, no údy neposlúchaly. Na ramene cítila oheň bozku — ako by uhoľ bol padol naň — ostatné telo zamrelo. Slzy vyhrkly jej z očú. Zahanbenie, hnev, radosť — muka či slasť? Nevedela. Razom silno pohla ramenom a odklonila ním tvár Stanovu.

Stanovi podivným bludom smiešala sa skutočnosť s umeleckým blúznením. V prvom okamihu nič zvláštneho nevidel vo svojom postupku: Až keď cítil na líci kŕčovité dotknutie plného ramena, keď pozrel na bledú tvár, na prísne, tázavé oči Márie — striasol sa, ako človek, razom vyburcovaný zo sna, a zbledol.

Mária silno odklonila Stana, v nej vzbúril sa hnev urazenej ženy, manželky, ale pritom pocítila strašnú, nebezpečnú slasť; pocítila var v krvi, ktorá tisla sa jej do tvári, do sluchov; bola to triaška sladkosti i bôľa. Ale čo aký úprimný

bol hnev a bôľ, silná bola i slasť — a slasť tá bola hriechom.

»Čo som vykonal?« pýtal sa sám seba Stano, a trpký úsmev sadol mu na pery. »Hľa, komická rolla!« Obraz Griseldy tratil sa, bledol . . . v skutočnosti, blízko a jasno stála pred ním obrazená žena — žena iného . . . Na verande vládlo už večerné šero.

Sklenými dvermi rýchlym krokom pribehla Anna. Ustrašeno hľadela na Máriu . . . Rudopoľského, tak zdalo sa, ani nespozorovala.

»Tetuška, tetuška!« zavolala a kľakla jej k nohám, hlavu tlačila na jej lono; rozčesané vlasy padaly jej čez chrbát na dlážku verandy. Voľné, nedbalkové šaty splývaly štíhlym driekom. Stano, zničený, zahanbený, vstal a oprel sa o biely stĺp, nevediac, čo počať. Teraz ujsť — zdalo sa mu nemožným — fysicky nemožným. Nevládal pohnúť sa s miesta. Mária vzala do rúk hlavu devinu a hlasno zaplakala.

»A čo ty plačeš?« spýtala sa Anna; »vari šípiš, vari je to pravda, neodvratiteľná pravda? Tetuška moja — toniem, hyniem! Hľa, šero, temno! Bože môj, Bože môj!« Deva triasla sa na celom tele. Mária spamätala sa — a až teraz prišla na otázku, čo vlastne chce Anna? Či snáď zbadala niečo? Či zazrela kus scény s Rudopoľským? A predošlá chladnosť oproti Anne počala drať sa na povrch. Aké to divné výbuchy u mladej devy? Čo si ona myslí?

Mária zpäla sa celou silou, pýcha a povedomie nevinnosti obrnily ju odporom.

»Čo sa jašíš?« riekla studeným tónom, ktorý voždy tak bôľne rezával sa do srdca Aninho. »Vari si špehovala svoju tetku?« Nevdojak schovala pocelované rameno pod hodvábny ručník.

»Ty ma odoženieš, tetuška, ty ma odoženieš! Ty si ma nikdy nemilovala; no ja nenárokujem lásky. Len jedno ťa prosím, povedz Albertovi — že ho nemilujem, že som ho klamala, že som lhala! Riekni mu, tetuška, že ho nenávidím . . .« Hlasný plač, zhlboka z pŕs vychádzajúci, zadusil v jej hrdle slová.

Mária zľakla sa. Obanovala svoje tvrdé reči. Tedy ona nad vlastným bôľom zúri!

»Čo ti je, dieťa?« zavolala zdeseno Mária, zabudnúc na chvíľu svoj vlastný bôľ, ktorý počal sa rodiť v jej útrobách. »Čo sa stalo? Pre Boha večného, dieťa — čo ti je?«

Stano vzpružil sa. I jeho osobná bolesť ustúpila razom pred cudzím, takou silou zúfalou vystupujúcim bôľom, k tomu záhadným, úzkosť budiacim v človeku. Známa bieda netlačí tak, ako bieda, ktorej tiaže a rozmeru nepoznáme. Preto asnáď trnie človek pred neznámym bôľom agonickým, preto považuje smrť za najväčšiu bolesť.

»Nepýtaj sa, tetuška, prečo! Dosť mne vedieť! Povedz Albertovi, že medzi nami je všetko

skončené — my sme si cudzí, ďalekí — takí ďalekí, ako nikdy! Povedz mu, tetuška, že ho nenávidím, že ho preklínam! Áno, to mu povedz!« a znovu ozvaly sa plačlivé zvuky v ňádrach deviných.

»Ale nelhala som, keď podala som mu ruku, nie — nech ma nepovažuje za podlé stvorenie. Alebo — všetko jedno — áno, lhala som . . .« stonanie tíchlo — zamĺkla. Vzchopila sa. Stano pohol sa pri stĺpe. Uchádzal, nechcejúc byť svedkom ešte intímnejších slov. Náruživý plač devin budil predtuchu o niečom veľkom, podivnom, čo nepatrí pred cudzie oči.

»Kto to?« zavolala Anna zúfalým, zdeseným tónom, až tak dušu prenikalo. »Vari on, vari Albert?« Anna vstala a spešno pristúpila temer až k samému Stanovi.

Pokryla tvár rukama, poznajúc Rudopoľského. »Odpustite«, riekla, a zanevrela na Máriu, ktorá ju neupozornila, že nie je sama. Proti Stanovi zahorela prudkou zášťou . . .

»Vy ste videli moju rozorvanosť, a zostali ste počúvať! Moja tajnosť je vám známa . . . vy ju podržíte u seba; prosí vás o to biedna, biedna deva.«

Stano sa triasol rozochvením všetkých citov svojich. Zas oblietal hlavu jeho vzdorovitý dämon.

»Ako som len prišiel do týchto ženských zmätkov?« pomyslel si a odobral sa. Mária nezdržiavala ho, hoci bola by rada prísť na čisto

s ním — boh zná, čo si myslí; avšak on unikol, bledý, so zlým úsmevom na tvári. Ako často bojoval proti dämonickému, tvrdému úsmevu — proti vzdorovitosti v nepravý čas. Práve v dôležitých chvíľach života, keď najviac horel v ňom cit, zatvrdlo mu razom srdce, protivilo sa výlevu a úprimnosti. Nachmúrený, rozorvaný šiel dvorom. Maras pozrel naňho zlostne. Na každého pozeral zlostne a hostí držal za príživníkov.

»Aká si divná, Anna! Čo to za výbuchy bez ladu a skladu? Čo to za náruživé metanie sa u takého mladého dievčaťa? Rudopoľský je šlechetný muž — no pomysli, keby tu bol býval náhodou Svatnay alebo Guľka! Celé mesto rozhovorí sa razom o tvojom pochabom skutku. Pomysli, keby tu bol býval Žúrik! On by nebol mlčal pri najlepšej vôli ... po krčmách, dielňach, farách by ťa rozniesol. Anna, Anna!« Vanovská ešte dlho kárala úbohú Annu a vhovorila sa do prísneho, tútorského tónu. Ona cítila svoju vlastnú vinu a sladko jej bolo zväčšovať vinu bližného, aby svoju umenšila.

»Nehovorila som pochabých rečí«, pretrhla ju konečne Anna, »hovorila som pravdu, strašnú pravdu.« Anna, oviata chladom tetkiným, v hĺbke duše svojej ľutovala, že zdôverila sa jej — no trpko jej bolo, že ju Mária považovala za komediantku. Sadla na diván u mramorového stola a vzdorovite mlčala.

Mária pocítila chlad okolo srdca. Bola pre-

svedčená, že v Anne zase ožila »sirota nevoľná, ale sebevoľná«. Bez jej vedomia, použijúc dobroty a bezstarostnosti starého Kráľa, zasnúbila sa s Tichým — bez jej rady, vrtochom, chce roztrhnúť ľahkomyseľne zakľúčený sväzok. Je nesdielna, samouverená, neprístupná — je nevďačná.

Mária vstala a počala chodiť po verande.

»To je nesvedomitosť«, prehovorila po dlhšom, zlobnom mlčaní, »to je ľahké zahrávanie si so svätými citmi — s ľuďmi, s osudom. Tak chovať sa môže iba človek vinný. Aký je tvoj priestupok? Čo za príčina zúfať? Hej, hej — ku takým otázkam nemá práva tetka! Tys' emancipovaná, samostatná!« Mária tuho chodila po verande a živo posunkovala. Jej tón stal sa neobyčajne hlasným, nepríjemne vysokým.

Anna rozžalostila sa, ale tvrdé slová tetkine dusily v nej otvorenú sdielnosť. Ako zmeravená sedela na diváne a hľadela prosto pred seba. Vedela, že jedno slovo mohlo utíšiť, odzbrojiť Máriu — no to slovo nemohlo vyroniť sa z hrudi... nemohlo. V Márii zovrela krv, keď Anna neodpovedala ani na výčitky, ani na otázky. Videla v jej zanovitom mlčaní nielen vzdorovanie, ale i povedomie utajovaného hriechu.

»Čos' vykonala?« razom zavolala, a krásne veľké jej oči zablýskaly sa nepekným, divým ohňom.

Anna zostala tichá, nemá, nedvižná.

»Čos vykonala?« ešte raz opýtala sa Mária náružive.

Tak ľahko prídu do duše ľudskej zlé myšlienky, keď utratila pevnú pôdu, keď zrkadlo svedomia, nadýchnuté ľahkou parou rodiaceho sa hriechu, temno a nejasno ukazuje nám iných ľudí, iné city.

Mária stŕpla razom na celom tele: kvapôčka neznámeho jedu primiesila sa do jej krvi. Tým jedom bolo podozrenie . . .

»Vari som hada chovala vo vlastnom dome? Bože môj — mne otvárajú sa oči —« no nesmela domysleť čiernu myšlienku, ktorá v nej zkrsla. Veď je to hrozné, nemožné! No vzdorovitá tvár Anina, jej náhle poryvy pred chvíľou, jej zúfanie a teraz to mlčanie — všetko tislo do popredia zlú, strašnú dumu.

»Áno, Karol bol vždy proti nej mäkký, úslužný . . . on ochladol proti mne nápadne a ja biedna sama vyhovárala som ho, sama zatvárala som oči! Jeho len práca zaujímala — on pre karty neozrel sa na mňa na Vodíne; vystáva z domu, často cestuje . . . Nešťastná žena . . . A za mojím chrbtom snáď Anna, zelené dievčisko . . . Veď prečo by razom odpudzovala Tichého?«

Mária v srdci, v najhlbšom srdci, cítila akúsi podivnú radosť, že smela sa nazvať nešťastnou ženou a iných upodozrievať. Mihom

blysla jej dušou celá mladosť — všetko zlé a smutné, čo prežila s Vanovským, dostalo váhu, dobré a šťastné hodiny bledly. Nad všetkými citmi víťazil jeden temný, nepovedomý bôľ — bôľ zapríčinený jedom podozrenia. Cele iným okom počala hľadeť na scénu s Rudopoľským; hnev a bôľ sa miernil, zlosť ako elektrina rozlievala sa jej prsami, údami, vnútornosťami. Veď previnenia nebolo s jej strany ... Bolo unesenie ... Bola chvíľa zabudnutia.

Anna mlčky vstala a odišla. Hanka, šuchajúc o dlážku bosýma nohama, priniesla lampu na verandu. »Polož na stôl do izby«, velela Mária a dlho ešte chodila po verande. Bezlunná noc zastala nad krajom. Tuho-modré nebo, plné hviezd, klenulo sa a zapadalo za Šedé hory. Mliečna cesta zvláštne jasno odrážala sa od hlbokého úzadia. Márii bolo dusno na verande, hoci panoval večerný chlad. Sišla s verandy do záhradky a potom do parku. Dunčo pohol sa, zakňučal a, dobre poznajúc krok panin, pribehol k nej ... Tuhá rosa ležala na tráve, Mária cítila vlhkosť v ľahkých črieviciach, no to ju nemýlilo — prešla dva razy celým parkom.

»Čo je so mnou?« pýtala sa, pritiahnuc na šiju hodvábny ručník, »či sa pre ňu rozčuľujem, len pre ňu samú? Nie, nie. Mne je strašno, clivo. Ach, keby tu bol Karol!« S opravdovým citom nemohla myslieť na muža, a to ju desilo, mučilo.

»Asnáď som sa previnila? Nie, som čistá, pevná, povedomá.« Mária zopäla sa a pevným, hrdým krokom prechádzala temné aleje. Čez husté ešte koruny líp kmitla časom hviezda. »Koľko žien chovalo by sa menej presne, menej blahorodne! Ja som ničím nevyvolala smelý čin Rudopoľského — a bola by som ho rázne pokarhala, keby nie Anna —« Sladko jej bolo, že mala na koho uvaliť čiastku svojej ťažoby. Anna bola veľmi vhodným baránkom. Mária uspokojila sa, prešla ešte niekoľko ráz vysypaným chodníkom a už valne utíšená prišla do svojej spalne

Keď už ľahla do postele, zbudila sa v nej pochybnosť... Nočné svetielko osvecovalo neodkrytú posteľ mužovu. Mier zavládol izbou a ten zovnútorný mier ukázal jej, že v jej srdci vnútorného pokoja niet. Oduševnená, krásna tvár Stanova predstala jej pred oči... ona ich zažmúrila a usilovala sa zabudnúť celý dnešný deň. V polosne, na podivnej hranici medzi povedomím a snovým ztratením sa, pocítila ľahunkú teplotu na ramene; teplota šírila sa, vystupovala k hrudi a plnila ju sladkým rozčulením.

Anna prežila bezsennú, trápnu noc. Prešla čez chvíle muky, čez plamene bôľa, ktoré zvyšujú hodnotu vnútorného človeka, ale ktoré na večnosť zaháňajú z duše pekný sen o životnom šťastí...

Stará Betka našla ju zavčas rána na diváne

s otvorenými očami. Bledá tvár devy naľakala Betku.

»Choďte len von, starká!« zavolala na ňu hnevno, keď videla, ako sa diví nedotknutej posteli. »Ničoho nepotrebujem.«

Beta zívla, vychádzajúc z dvier, pokrivkala po chodbe a pokrútila hlavou. Celý dom precítnul, dverami búchali, bolo počuť surové hlasy paholkov. Anna rýchlo vstala, umyla sa, preobliekla sa a vyšla. Krásne ráno len tak jagalo sa, celá záhrada skvela sa rosou, obliatou lúčami slnečnými.

»A to všetko stemnie, stemnie na večnosť«, riekla Anna, klesnúc na lavicu pod velkou lipou. Oboma rukami zakryla si tvár.

»A on je taký útly, šťastný! On hľadí na život veselo, v istom predcite úzkeho, no neskaleného životného blaha. Čistým, vysokým ideálom oddal sa, im slúži, ony sú mu centrom všetkých citov. Ja mám svojou olovenou ťarchou strašného nešťastia poviazať jeho krýdla? Nie, Anna, toho neurobíš nikdy! Ale ako žiť bez neho? Mne zdalo sa už ľahkým odrieknuť sa, ale keď vyslovila som myšlienku pred tetkou, nevediac o prítomnosti Rudopoľského, zase napadla ma slabosť, zase objaly ma túžby... Strašno!«

Anna prestala ďalej nadpriadať niť myšlienok, jej srdce zabúchalo mocne, ono pretrhlo niť rozmýšľania svojím tlkotom. S lipy tu i tu padol list.

Albert Tichý uzavrel vyplniť podivné želanie svojej nevesty: nejsť do domu za istý čas. Čím prísnejšie bolo jeho predsavzatie a tak silnejšia istota, že jej nevidí, tým väčšmi rástla jeho túžba. »Do domu nepôjdem«, podumal ráno, »park pozreť nikto mi nebráni.« On bol práve dlho v noci besedoval s Rudopoľským, ktorého našiel veľmi rozladeného, nesdielneho, len o sebe hovoriaceho, o svojej ničote, bezúčelnosti, o kliatbe, ležiacej na ňom a jeho stave.

»Áno, vy musíte znovu z koreňa vyhnať«, riekol rozdráždený, celý bledý. »My zemäni sme suchou ratolesťou vášho národa. Vďaka vám, že ste ma priviedli k tomuto poznaniu. Čo to za holota, za mizeria! Nadal som vám do beztalentósnych, naivných. Hriech! Blahoslavená je vaša naivnosť! Veď tam u tých nieto ani ľudí, stvorených na obraz Boží! Ani len artikulovanými hláskami nehovoria, a akým to jazykom trkocú svoje plané, prázdne expektorácie! Ako to vychovávajú svoje deti? Oni tlačia im do nevinných úst studené, cudzie slová, ktorých každá hláska protiví sa rudopoľskému vozduchu, šumu rudopoľských líp; nie div, že nešťastné stvorenia vyrastú bez opravdovo ľudských pochopov, bez prítulnosti k otčine; nie div, že potom celý život kodkodákajú rečou, ktorá stojí pod jednoslabičným hovorom Kafrov. Boh takého jazyka, aký počúvam v tomto kraji,

nestvoril, muse grammaticae nikdy ani len nesnívalo sa o sprepadenom kodkodákaní — oni na posmech Duchu svätému zhanobili jazyky, s ktorými sa zjavil nad hlavami apoštolov. A ich historické bájky, večné omáľanie frás, večné dušenie sa na patriotismus! Špatno!«

Stano, vysilený výbuchom akejsi čudnej náruživosti, sadol si na diván a zlostne pozeral na svojho deda. Tichý bol rád, že Stano tak prísne súdi, lebo o jeho iskrennom cite nemohol pochybovať; no mlčal, bojac sa zapríčiniť protimluvu.

»A čo je strašné«, pokračoval Stano, »nikto z nás nevie sa vymaniť z tohoto bosoráckeho krážu. Tu prídem do svojej domoviny, vo mne zahorí plameň pravdy...« Stano obrátil sa so zlostným výrazom na tvári k Albertovi. »Áno, pravdy, vašej pravdy, pane Tichý; ja už nehanbím sa to vyriecť. A čo sa stane? Sháňam sa po germánskych Griseldách, a predsa beriem nadšenie zo slovenskej tvári! Aký nesmysel, aká kliatba! Ako môžem sa vyšinúť k dokonalosti umeleckej, keď pri svojom slovenskom složení umu i srdca brodím sa v cudzote, beriem pod štetec cudzie tematá, priučené, povrchne prilipnuté na moju slaviansku dušu. A týmto cudzím tematám dávam formy, videné tu v Rudopolí, v čistom dome Vanovského. Mne unikla Griseldis na veky! Zostala iba iskra, zapálená modellom. No i iskra potuchne, zhasne pod popolom. Kliatba ju porosí, kliatba, ležiaca

na nás! Kliatba leží i na mojom podmaľovanom obraze. Zdúpnel som, zvrátil som sa! Nikam napred! Hľa, polovicu som zase zamazal.«

Stano podumal o rozhovore s Máriou, o svojom rozjarení, o jej zblednutí, o slzách, a rozžialil sa. Ako mohol pozabudnúť, že umelec, ktorý sa z neho vylušťoval, je spolu i muž, svobodný, možno príťažlivý; že Mária pri všetkej svojej vysokej kráse, pri bájnom vlive, aký mala na jeho umelecké snahy, je žena, podliehajúca vlivom v inom smysle? Jestli by sa u nej zvíril nepokoj — aký zločin, aká ohavnosť! Možno, i ona dnes vznášala sa nad priepasťou, strašnejšou, než bola oná na Vodíne — on však neschvátil ju pomocnou rukou, ba naopak, v sebeckom rozhorlení ideálneho rozčulenia sotil ju ta dolu!

Pevne si umienil objasniť vec. Nuž a jestli je už neskoro a jeho objasnenie bude už dnes urážkou? Povedať všetko Tichému? A či Karlovi?

Už chcel sveriť svoj bôľ dobrému Albertovi, no prišla mu na um Anna, jej nepochopiteľné slová, jej plač... Kto zná, čo očakáva tohoto mladíka — možno, sám bude mať čo niesť na svojom bremene. Stano prvý raz v živote nevidel východu. Utiecť? Ztratiť sa tak čudotvorne, nenadále, ako bol priletel? Nedokončiť ani obraza, ničoho nevykonať, nevniknúť do týchto podivných pomerov? Všetky prípravy na zimovanie v Rudopolí boly hotové.

Nie, nemožno odtrhnúť sa od tohoto kraja. Nemožno. Niečo ho drží vo väzbe, krýdla sú sviazané. Dnu vošiel, ako Faustov púdl, ale von nemôže. Vošiel, ako Mefisto, to mu bolo voľné, ale von — to už nezávisí od jeho vôle.

»Veď na takých ľudí čakáme«, pretrhol Tichý dlhé mlčanie, »na takých otvorených, smelých, umných, ako ste vy. Vám pristane zahnať kliatbu, novú šťavu priviesť do suchej ratolesti!«

»Z koreňa musí vyhnať strom váš, hovorím! Čo mám robiť? Ani len biť sa nemôžem s vaším najväčším vrahom. A ako mám privádzať ja šťavu, ja suchý prútik? Tam, vidíte, vaši Malovíci, Krahuľcovia, vaši Matuľovci — tam sú korene. Nie, pane, z nás nebudete mať nijakej potechy. Už krv naša páchne nákazou. Niet na nás farby. My sme ľudia bezfarební, bez charaktera, bez svojských známok. Sommer vám skôr pomôže. Sommerovci skôr prilnú k vám, keď budete mať hodne mammony. Sommerovci vás budú obletovať, ako čmeláci, keď bude z vás voňať med rebachu. Nás vyhubí vaša idea. Áno, vyhubí, lebo organismus zdravý požiera chorobné, natresnuté, bezforemné existencie.«

Tichý chcel doviesť dôvody za regeneráciu slovenského zemianstva, no Stano netrpel dnes protivenstva.

»Tešte sa, že nás čert berie«, riekol trpko, »že takéto, hľa, hniezda pustnú. Čím skôr, tým lepšie. Aké rozpomienky viažu syna týchto dolín

k môjmu kaštieľu? Či on môže pozdvihnúť sa srdcom, keď počuje, že tu sídlil tyrann, ozembuch, hýrivec, ktorý ani len mena svojho ľudu nezachoval? Áno, Poliak môže odpustiť svojim feudálnym tyrannom, lebo oni drali chłopa, ale jeho duchovný byt netajili, neumŕtvovali. Oni boli Poliaci, čo i robili prechmaty — bolo to vinou ich veku a iných postranných vlivov — avšak zanechali tomu chłopstvu drahú záveť národnosti, tak že dnes syn chłopa môže ako Poliak vyšinúť sa vyššie, než boli jeho Potockovci, môže ako Poliak sedeť v ríšskej snemovni pri boku potomka slávnych Czartoryjských. Sláva Ivanom Hrozným, hoci pustili žilu národu a rujná krv liala sa z rán! Čo tam po kvapke krvi! No my sme ničoho nezachovali, nijakej záveti nezanechali, ba naopak, zanechali sme kliatbu a príkaz, aby cudzopasníkmi boly detné deti naše. Drať drali sme poddaných tak, ako Potockovci a kadejakí Šujskovci. My nadto vyliali sme celé more krvi, celú krv národa obrátili sme na hnilú barinu — my takto zahubili sme krv celých pokolení!«

Stano, akoby vyčerpaný zo síl, ľahol si celým telom na diván a obrátil sa k stene. Tichý sklonil sa nad neho a so slzami v očiach zastal si nad ním. On by ho bol vyobjímal, bol by krv vylial za svojho priateľa. Ale keď Stano obrátil sa k nemu, temer zľakol sa jeho tvári. Hlboký bôľ zračil sa v jeho významných očiach, malá

ruka jeho potriasala sa nervno. Albert pomyslel si: »Teba trápi ešte i osobný bôľ, nielen všeobecná neresť.«

»Ale už choďte, pane Tichý, moja žlč mohla by sa obrátiť proti vám, nevinnému, proti Márii Vanovskej, proti jej medveďovi! Ostavte ma o samote. Mne len samota vylieči splén.«

Albert zanechal priateľa, cíťac v duši popri úžase i triumf, radosť neobsiahlu. Uznával pravdu jeho slov, no ešte pevnejšie veril, že beznádejnosť Stanova nie je oprávnená. Keď takí ľudia, ako Rudopoľský, tak rýchlo priľnú k našej pravde, nemožno, že by ona nepritiahla i iných.

Radosť nad Stanom a túžba po Anne zobudily ho veľmi včas. Brodil poľom, odetým v šedastý, predjasenný šat. Chtiac-nechtiac blížil sa k parku Vanovských. Pravda, bránku od poľa neopovážil sa otvoriť. Ľuboval sa pohľadom na utešenú, tmavo-zelenú húšť. Ranné slnko pozlátilo kde-tu nažltlý list v korunách stromov.

»Ach, aspoň niekoľko krokov«, pomyslel si a trasúcou sa rukou dotknul sa bránky. Keď sa mu ľahko poddala — zľakol sa. Veď on myslel, že je na zámok zapretá. Bránka stála otvorená do korán — nuž niekoľko krokov parkom nemôže byť hriechom. Cestička ťahá ho ďalej — aspoň jeden pohľad na dom, na jeho verandu a bielu stenu! Pokročil — pred ním, na lavičke,

opretá chrbtom o peň ohromnej lipy, sedí Anna, zakrývajúc oboma rukami svoju tvár.

Vzhliadla a zopäla sa. Albert sa zľakol, taká bola bledá, priesvitná, zmorená jej tvár. Zabudol na jej príkaz a na sľub svoj a rýchlo prikročil k nej. Oči devine neisto, ustrašeno hľadely na neho, ako hľadíme na poloznámeho človeka, nevediac si spomenúť, kto vlastne stojí pred nami.

»Anna, moja Anna!« zavolal Tichý trasným, rozčuleným hlasom. V jeho trasnom hlase zvučala plno celá veľká, nekonečná jeho láska a oddanosť. Anna nehla sa.

»Tak držíte svoje slovo?« preriekla sucho. Jej pery potriasaly sa, ako u decka, hotujúceho sa zaplakať.

»Nevedel som, že ťa tu najdem. Tak za rána, veď je už chladno!«

Anna hľadela pred seba na zem. Slabý rumenec zafarbil jej líca. Jemu pozdalo sa, že líca schudly od pár dní, čo jej nevidel. Razom vzchopila sa a pošla k domu.

»Anna! Načo taká prísnosť? Odpusť! Len láska ma sem zahnala, láska k tebe!«

Anna zastala, neobráťac sa k nemu.

»Zabudnite na to, čo sa stalo medzi nami! Ja som sa previnila proti vám, neodpustiteľne previnila!«

»Pre Boha, čo to za hlas, Anička, čo to za reči? Načo také muky?«

»Len o jedno vás prosím — neprenasledujte ma. Ste svobodní.« Anna pošla bystro napred.

»Čo to má znamenať?« hlasne preriekol Tichý. »Či je to pekne, žartovať s oddaným, milujúcim srdcom? I vrtochy majú svoju hranicu, hoci od teba mi je všetko drahé!«

»Nuž teda nech vám je drahý i môj duševný mier — nebúrte ho svojou dotieravosťou!«

Alberta zabolelo srdce: teda ona smyslela si nadužívať jeho mäkkosť, jeho bezpodmienečnú oddanosť. Ona, Anna! Aká desná, neprirodzená myšlienka! Možno, že cudzie jazyky vyvolaly nejaké podozrenie. Asnáď klebeta otrávila srdce iskrennej, dôvernej, jemu oddanej devy?

»Kto nasial medzi nás semena nedorozumenia?« spýtal sa prísnym, temer hrozivým tónom.

»Nikto — naša vec je skončená — pošlite listy — vaše dary sú už na ceste — nepýtajte sa, nemučte ma!«

»Ach, teda tak ďaleko idete?« zavolal Tichý, zblednúc od bôľa a vnútorného pohnutia. »Kto sľúbil mi večnú lásku, kto prehovoril to ozaj strašné »nikdy«? Rozmyslite si, slečna, čo vlastne stvárate! Čo som zavinil? Ešte je čas — rieknite otvorene! Kde moja vina?«

Anna šla tichým krokom po chodníku, Albert šiel za ňou, ako priputnaný k jej postave neviditeľnými páskami.

»Ja vás nenávidím!« temer krikom riekla Anna a prispiešila.

»Má to byť zkúška? Ja ju prenesiem trpelivo! Som pokorný, oddaný, poslušný. Ľutujem, že som prišiel; daj mi nový srok, novú zkúšku ulož!«

»S Bohom!« odvetila ona, neobzrúc sa.

»Len raz sa obzrite, len raz!« úpenlivo prosil Albert.

Anna zastala, akoby v rozpakoch, či má sa obzreť, či nie. »To nevydržím«, zašeptala a neobzrela sa.

»Len jeden pohľad!« prosil Tichý, »na znak, že je to len zkúška.«

»Nie!« plačlivým hlasom preriekla a zmizla za stromami.

Albertovi zdalo sa, že za pňami parkových starých stromov zmizol celý jeho život a on razom stal sa trupom, mrtvolou... Šiel nazad, pozrel na lavičku, na ktorej len pred chvíľkou sedela, pozrel na starý, rozpráskaný peň, na ktorý opierala sa jej krásna postava. Niet jej, niet! Unikla — len jej črievice slabý sled zanechaly vo vlhkom piesku...

»Tuším čert vtiahol do domu«, zamrmlal Maras hrubým hlasom, ťažkým krokom uberajúc sa parkom. Albert ho nezbadal, nevidel ho, hľadiac na jeho mohutnú postavu.

»Dobré ráno, pán učiteľ«, pozdravil, dotknúc sa klobúka. »Veď som to nikdy neslýchal«,

obrátil sa k Tichému. »Všetko je u nás ako vyjavené. Milosťpani nocou blúdi po záhrade, slečna zavčas rána! S dievkami samá neroveň! Vy ste múdry, statočný pán, povedzte mi, čo to má znamenať? Na moju hriešnu dušu, mám pána rád, ako seba! Prečo nechodí sem starý pán nadlesný? Som starý človek — mnoho som zkúsil. Mne zdá sa, že trúd horí v rošte! Treba ho zavčasu zadusiť. A keď už raz plameň vyblíkne — márne hasiť. Prekliate hniezdo!« Maras hovoril tieto slová potrhano, s prestávkami; pri posledných slovách obrátil sa ku kaštieľu.

Tichý pozeral na vráskavú, otvorenú tvár Marasovu, a precítnul zo svojho omráčenia. Zachcelo sa mu hodiť sa na prse prostého muža. Veď i tohoto človeka omína nepovedomý bôľ. I on čosi čuje a trpí. Každý, kto trpí, je mu bratom. Neznesiteľný je mu veselý čvirik vtáctva, zaznievajúci z korún, neznesiteľná mu je skvelá, slávna, triumfálna krása jasného rána. A hľa, za Marasom beží Lili, svieža, vyumývaná. Ako aureola svieťa okolo čistunkého čielka jej zlaté vlásky, keď na ne napadne lúč slnečný. Jej tvárička celá zjasnila sa, keď zbadala učiteľa. Veľké oči zajasaly radosťou, dievča túli hlávku k jeho svislej, studenej ruke.

»Dnes ešte neprídem, Lili moja«, riekol Tichý; no pohladiť jej hlávku nevládal. Maras pokrútil šedivou hlavou a, ťažko vzdychnúc, ube-

ral sa do poľa. Prechádzajúc popri zadnej bráne kaštieľa, narazil na Ondreja Skalu, ktorý bol priniesol paholkovi pánove rozkazy. Marasovi zahukotalo niečo v prsiach, tupý, medvedí mrmlot.

»Eh, starý bosorák! Už za rána ho stretneš!«

»Mlč, dvorný pes!« odvrkol mu Skala.

Maras priskočil k Ondrejovi, schvátil ho za obe uši a počal mu triasť hlavu, len sa tak opálala.

»Sadni!« zareval Maras a silou obrovskou tlačil ho k zemi. Skala od bolesti a ťarchy Marasových rúk klesol na kolená. Maras pustil mu hlavu a odpľul.

»Eh, starí chlapci!« zavolal z kôlne paholok a prestal rezať sečku; »šediví sú oba a bijú sa; aby som vás oboch neopálil!«

Maras tichým krokom šiel ďalej, sprevádzaný bezsilnými nadávkami Ondrejovými.

Tichý horko-ťažko odoslal Lili — jej bolo do plaču. Tak žiaľno pozrela na neho, takú umnú tváričku mala, ako by bola chápala kus bôľa svojho učiteľa. Albert obzrel sa ešte raz k domu, ešte raz pozrel na lipu, u ktorej vekového pňa počul prvé sympatické slovo z úst málomluvnej, zatvorenej do seba Anny. Vtedy hovorila o Malvíne! Rúhala sa, prišlo mu na um.

Sú obraty v duši ľudskej, o ktorých nesníva sa tým, ktorých Boh zachránil od hlbokých duševných bôľov. Divný súlad alebo nelad

okolností robí z jemných Patroklov hrdinov, a Heraklesa pripne k praslici. Milujúcu dušu otrávi a naplní jedom a zášťou.

Spomienka, ako útlo, s akou nebeskou čistotou spomenula Anna mŕtvu jeho sestru, zobudila v srdci Albertovom niečo, podobajúce sa zášti. On, mäkký, oddaný, milujúci idyllickou láskou devu, ktorú si vážil ako kvet ženskosti, zpäl sa celou silou duše, aby vytrhol zo srdca všetko, čo bolo krásne, milé, vznešené v jej osobe, v jej mäkkej, záhadnej duši a krásnom, štíhlom tele. Klesal síce pod touto námahou — no zdalo sa mu, že podarí sa bolestná operácia. Vychádzajúc z bránky parku, slzy mu kanuly po lícach, pery stiahly sa... zanevrel na Annu.

»Budem mužom, ‚aequam memento rebus in arduis servare mentem!'«, podumal a šiel do poľa. Pri výhone stretol sa so Žúrikom a chcel mu vyhnúť. No Žúrik nedal mu ujsť. Na pleci mal pušku, bol celý zablatený, zafŕkaný, hoci nepršalo od týždňa a bolo sucho, len tak kundolil sa prach na ceste.

»Boli sme na postriežke celú noc«, veselo zvestoval Žúrik, hoci sa ho nikto nepýtal; pyšno pozeral na svoje boty, koketujúc tým, že boly celé zafŕkané už polozaschlým blatom. On ich tak vystavoval, že Tichý nevdojak musel hľadeť na zamazanú obuv, na zapáckané po pás šaty. »Som strašne zmorený! Diviaky ryjú Oružanom zemiaky. Sobrali sme sa teda na čakanú.

Sedím, čakám. Bolo už nad ránom. I počujem: šuch, šuch, šuch. Schytím pušku... pred očima sa mi marí...«

»Zastrelili ste?« pretrhol ho Albert; rozprávanie Žúrikovo bolo mu neznesiteľné. Otázka Albertova nebola Žúrikovi milá, on ju obišiel a razom preskočil na iné téma.

»Ale pán Vanovský by si mal dať lepší pozor na seba«, riekol, pomykajúc plecom; rúra pušky zablýskala sa v slnku a na remienkoch pouväzované čačky a nástroje zazvonily. Albert nevrlo pozrel na osviežený tvár Žúrikovu. »Príde do chýru, ani sa nenazdá. Svatnay verejne rozprával v kassíne chúlostivé veci. Čo sa má len toľko vláčiť?«

»Kto?« spýtal sa Albert. Meno rodiny, jemu takej blízkej a milej, zostrilo jeho pozornosť.

»Nuž ktože iný, než pobehaj, odkundes, komediant Rudopoľský! Mne je ľúto Márie, veď sme rodina; ja nerád také veci hovorím. No čo raz vie Svatnay — to ako by po meste bubnovali.«

»Čo vie Svatnay?« temer s krikom spýtal sa Albert. Jemu bolo otupno viesť rozhovor, no narážky Žúrikove boly také neskladné, neladné, že vytrhly ho z letargie, zapríčinenej nesmiernym bôľom.

»Inu, čo vie; ja neviem, čo vie! Dosť na tom, Mária môže prísť do zlého chýru. I Guľka mi čosi hovoril. Nehodno zapodievať sa s ta-

kými panákmi. Dnes sú tu, zajtra inde. Veď on každému len hrubiani. To každý neznesie. Ja si najmem piatich ‚Orlov'...«

»Keby ste len vy neroznášali daromnice!« Hlas Albertov bol náruživý. Hnev vzbúril sa v jeho hrudi — sám nevedel, prečo. »Čo sú to za reči? Vy ste niečo počuli od Svatnaya?«

»Kto roznáša?« zavolal Žúrik smelo. Tichý bol naozaj tichý človek, ako si Žúrik myslel, prislabý pre nejaký odpor. Nikdy s ním nemal najmenšej svady, lebo Albert vždy ustúpil, zasmejúc sa svojím krotkým, dobrým úsmevom. »To si vyprosím, pane učiteľ, že vraj roznášať! Kto roznáša?«

No Žúrik sa dnes pomýlil. Albert neustúpil, neusmial sa, ale, nachmúriac obočie, zatnúc zuby, riekol, pristúpiac celkom pred neho:

»Vy roznášate sprosté, uličnícke chýry po meste, pane notár, a hovorím vám raz navždy, netýkajte sa ľudí čestných! Ja si ‚Orlov' nenajmem, ale sám...«

Žúrik ustúpil na krok — čačky na poľovníckej kapse zazvonily.

Albert sa obrátil, a už zabudol, že jestvuje na svete Ján Vrahobor Žúrik. Šiel prosto výhonom. Žúrik nakrivil žiaľno tvár, pomykal silno plecom a zašomral, kypiac jedom: »somár!« To bol jeho posledný dôvod.

Tichý odrazil sa chodníkom k Borkovciam. Mal nádej, že spokojný závan mieru, vejúceho

z farského domu, uspokojí i jeho rozháranú dušu. Malovík bol v najšťastnejšom rozmare; prišly mu totiž ľúbezné zprávy: jeho syna vyvolili za mestského lekára, a tak synova budúcnosť bola záverečne poistená — mladšia dcéra porodila štvrtého syna; starec tešil sa vnúčaťu (číslom deviatemu) tak, ako tešil sa prvému vnukovi. Tichý našiel manželov nad Tranosciusom; obe šedivé hlavy, jedna pri druhej, nahýbaly sa nad knihou a trasľavý spev vinul sa z ich pŕs. Práve ďakovali za novú radosť, poslanú im od Hospodina na sklonku pozemnej púti. Držali sa za ruky, a na žlté, v rohoch ušpinené listy kancionála padaly slzy matrony. Obraz žitia staruškých manželov priveľmi kontrastoval s náladou Tichého. Hľa, staroba zachvieva sa radosťou, a jeho mladá sila láme sa a hynie v neresti a zúfalstve. No predsa zostal za dva dni. Zdôveriť sa nemohol Malovíkovcom: priveľký bol rozdiel medzi ich šťastím a jeho rozháranosťou. Tak, ako vnútorný cit zabraňuje nám postaviť si klobúk na hlavu v chráme, hoci celkom prázdnom, v ktorom okrem nás nieto živej duše, i on bál sa so svetským, náruživým bôľom svojím vhupnúť do tichej svätyne duševného mieru a šťastia.

Až na tretí deň vrátil sa domov, a vidiac svoju präceptoriu, premohol ho desný nátlak nešťastia. Hlasno zastonal, kľaknúc k svojej posteli. Malá, príjemná chyžka, svedkyňa toľkých

sladkých dúm, toľkých nádejí a slastných očakávaní, rozpálila pekelným bôľom jeho hlavu, jeho úbohé, rozorvané srdce. Sila duševného bôľa ťahala ho do ostatných izieb, čez ktoré prechádzajúc nastaval si toľko krásnych, veterných zámkov! Vedel, že pohľad na izby, ambity a sieňky ešte väčšmi rozpáli bôle. Tak stŕha si ranený vojak blahonosný obväzok s rany v tuhom návale múk; tak nemôžeme sa odtrhnúť od milej mŕtvoly, ačkoľvek vieme, že každý pohľad na milé, strnulé črty zvýši naše bôle... Trasúc sa, temer pozbavený rozumu, chodil po prázdnych izbách; prichýlil sa k obloku, hľadiacemu do záhrady. Pusto, desno všade. Neveľká alkovňa temnela sa nepríjemne. Kam podieť sa s týmto telom, s týmto dýchaním, s týmto citom žitia?

»Ako môžem len dýchať, žiť po takomto údere?« premýšľal a nevedel si najsť miesta. Keď si ľahol na diván, musel sa neustále obracať s boka na bok; keď stál, nútilo ho čosi chodiť; keď chodil, zdalo sa mu, že musí padnúť.

Bol to pre Alberta strašný čas. Rudopoľského nebolo doma; ako Ondrej Skala zvestoval Albertovi, Stano odišiel do Hrušovníka. Pre Boha, kde sa uchýliť, kde sa uchýliť? V dome Malovíkovom rozohnil sa ešte väčšmi pal jeho tlumeného bôľa, doma ostať nemohol pre nepokoj krvi a nervov.

V strašnej muke pomyslel si na Jeronyma

Kráľa. Hoci bál sa pohľadu na roviensky bor, na horáreň, kde zavŕšilo sa jeho šťastie, v duševnej úzkosti uchýlil sa ta.

Starý Kráľ sedel na prahu a jedol čierny chlieb s tvarohom, posypaným rascou. Albertovi zdalo sa, že Kráľ zrejme zoslabnul. Jeho veľké, bystré oči akosi chorobne hľadely pod tuhým šedivým obočím.

»Tak, tak«, riekol, vypočujúc mladého muža, a hodil po kuse chleba dvom psom-honákom, ktorí stáli pred ním a krútili v jednom takte chvostmi. Psi pozorovali svojimi temnými okáľmi každý pohyb starcovej ruky a dvíhali hlavy, keď ruka podňala sa k ústam; keď im dlhšie nedával, pokňučali netrpelive a rýchlejšie krútili chvostmi.

»Boh mi je svedok, ja tomu nerozumiem. Dnes rastú divní mužovia a mládenci — samý sečnák! Zabŕdne do hory, vysoko nesie mäkké, ešte kožou obtiahnuté rožky — a o chvíľu nikam z dúbravy. Hora nie je celý svet. Za mojich čias to bolo ináč. Pravda, nechodili sme s devami po vzdychačkách, my sme sa diev báli, a v tej bázni bol i rešpekt pred nimi, také zbožňovanie na dve strelenia. Prišiel čas, v ktorom človeka tuho ťahalo zapoľovať si na biele pokolenie. Inu, to inak nejde. Boli sme z krvi i mäsa, a i srdce sme mali. Šuhaj dlhšie váhal, potom osmelil sa a, tužibuď, bol manželom. Čo na tom takého smutného? Mne bola aspoň

ženba veľmi veselým dielom. Chceš ma — poď, povieme mamke. Mamka ma niekoľko ráz odohnala metlou, prišiel som zas. No teraz...!«

Starec mrzuto pokašľal; vidno, jemu ťažko bolo hovoriť o takom chúlostivom predmete. Otrasúc so šiat tvarohové otrusinky, nabíjal fajku. Psi posbierali otrusinky do jednej.

»Teraz počúvam samé dešperácie. Ba že sa v mestách i strieľajú pre ženské! Bože môj, ako len stihnú ľudia toľko myslieť na svoje nahútané bôle!«

Divno, ale Albert cítil slabý závan potechy v drsných slovách starcových. Starík hovoril všeobecne, nepúšťal sa do Albertovho diela, no zdravý um, jarý cit pôsobil osviežujúco na rozbolenú dušu mladíkovu.

Starec pokračoval: »Veď je to u vás choroba! Filosofovať o takom prostom kšefte — načo to? Láska, láska! Vezmi si ženu, a ploďte sa a množte sa, všetko dľa zákona Božieho... Marš, Dunaj!... Teraz už myslia na lásku šuhajci v piatej triede a, ako počúvam, ženia sa, nedokončiac školy... Ideš ležať, Dolesa!... Som už starý, nerozumiem tomu, Vybral som si svoj revír a v tom som bol šťastný a spokojný.« Psi obšmietali sa okolo svojho pána, ktorý zabrkal na nich prísne. Dolesa i Dunaj zmizli za rohom.

»Pravda, stať sa môže, že človek chybí zver«, pokračoval Kráľ a preložil pípku do ľa-

vého kútka úst. »Nechceš, nuž s Pánom Bohom! Jesto ešte revír, v ktorom rastie taká divina! Dva razy meraj, raz rež! Ale čo sis' raz chytil, to si potom drž!« Hlas starcov stal sa surovoprísnym.

»Vám je ľahko«, obrátil sa k Albertovi, »udreli ste na falošný šľak — môžte sa vrátiť. Načo teda plač? Načo smokliť sa? Dali vám kvinde, choďte inde, jestli už nemôžete byť bez toho ženského floku.«

Albert sedel vo voze na zpiatočnej ceste, ako zabitý. Nikde niet pre neho útechy. Malovíkovci ho zahnali svojím šťastím a spokojnosťou, Kráľ svojou triezvosťou. Oba boli praví — to cítil, no nechcel uveriť. Vezúc sa čez bor, ktorý bol svedkom jeho mladistvého plesania, zanevrel na Kráľa.

»Hej, vytuchnutá duša, stárím zoslabené srdce! Ľahko je tebe tak dumať! Kto odváži moje muky? Nik! Len jedno viem: ja ju nenávidím! Bol som slepý, hluchý, hlúpy! Oddal som sa blaženým dumám bez rozmyslenia. Bože môj nebeský! Veď ona prvá prehovorila ko mne pod lipou: ‚Otvorte oči, veď vás ja rada, ako Malvínka; Boh chce, aby sme boli blízkymi.' Áno, tak hovorila.« Albert zachoval si každé jej slovo, prehovorené v onej tajomno-slastnej chvíli. »Ona prvá siahla na mier duše mojej — a teraz, po krátkom ochmelení, prvá odsotila ma, ako ma i prvá bola pritiahla. Ako vypočítave, ako biedne!

Už podivínske zákazy nechodiť k nej, už jej tupá zádumčivosť v posledné časy mohly ma poučiť o ľahkomyseľnej hre! Nikdy, riekla, nikdy! Aká krátka je večnosť pre veternú ženu!«

V srdci Albertovom rástol vzdor. Studom zahorela jeho tvár.

»Hej, nenávidím ju!« zavolal hlasno, ako volal pred krátkym časom v tom istom bore: »Áno, milujem ju!«

Vozár obzrel sa zadivene, pokrútil hlavou a pošibal bičom chudé svoje koníky.

VIII.

Žúrik nehovoril celkom do vetra: Svatnay sipel zlobou a nenávisťou proti Stanovi, a prvý raz stalo sa mu, že nemohol sa rýchlo pomstiť: proti Rudopoľskému bezsilná bola denunciácia, k inkvisícii nebolo príčiny, s úradu shodiť ho nemohol, a že ho vykričal za panslávа, za zradcu, to nemalo želateľného effektu. V Stanovom pomere k Vanovským mienil najsť boľavý bod nenávideného prišelca, ktorý mu tak mocne pomútil vodu v čistom ináč okrese. Rudopoľský bol rodom a, ako sa zdalo, i majetkom znatnejší, vzdelaním a britkou ostrotou umu duchaplnejší a vystupovaním svobodnejší, než on. Anatéma, ktoré nad ním viselo, spoločenský boykot, ktorým ho obložili, veľmi málo mu poškodil, ba u mnohých ho urobil interessantným,

tak že mal tajných privržencov, aspoň tak pozdalo sa Svatnayovi. U slabej opposície videl radosť nad svojou porážkou na Vodíne, keď i nie premeny smýšľania. Ako pravý diplomat novej školy, vyšiel si na protivníka tak, aby mal výhľad na úspech; že pritom mohla trpeť česť posiaľ netknutej, čistej rodiny, to ho nemýlilo. »Zničiť protivníka!« bolo jeho heslom.

Kto je v peci, myslí, že sú všetci. Pani »rodená« barónka odpratala už tretiu guvernantku a vzala štvrtú, hrbatú a rapavú, a nie bez základnej príčiny. Ale Kasanického, mužovho pisára, jeho pravú ruku, nemohla odpratať — a pisár mal koketnú, ba až infámne záletnú ženu... Kasanický bol pritupý morálne, pricynický a nadto chlebom odvislý od pána Svatnaya, aby bol videl zblízka, čo celý svet videl zďaleka, že totiž jeho principálovi je nad mieru príjemno tráviť večery u Aranky Kasanickej či v dome, či v blízkom kúpeli, kde Svatnay mal čez sezonu útulný byt, kým parohatý manžel ferbluje a pritom pravidelne zarába.

Svatnay postaral sa poklebetiť na Máriu pred ženami... no, znajúc Žúrika, poklepal mu dôverne na rameno, oddal mu ako príspevok na spolok desiatku — a pošepol mu o divnom chýre, ktorý sa vraj rozširuje. Pravda, rozširoval ho iba sám, a vedel, že Žúrik bude dobrým kolportérom. Žúrik bol blažený, tým blaženejší, keď ho Koloman hodne pochválil, nazval dušou

Rudopolia, doložiac s opravdovým poľutovaním, že takého muža niet v ich stránke a že panslávi si ho nevedia vážiť.

»Vy len robíte zadarmo a druhí sa kŕmia a groše sbierajú. Že vraj na národné ciele!«

Žúrik, elektrisovaný chválou, chcel počať svoj obyčajný circulus... avšak s Kutálkom sa bol pohneval, a svedomie nedovoľovalo mu hovoriť v krčme o takej delikátnej veci, týkajúcej sa Vanovských. No jazyk ho svrbel, a nadto bodala ho zášť proti Stanovi i Tichému. Zašiel teda ku tkáčovi Michalovi Vŕbovi, pred ktorým bolo možno hovoriť. Našiel ho za krosnami.

»Vítajte! Sadnite si!« riekol tkáč; jeho mocné nohy neprestávaly pravidelne stúpať na podnože, vydraté častou potrebou. Člnok, posunovaný jeho zručnými prstami, behal ako ryba pod vláknami; niteľnice veselo prebiehaly a stretaly sa, keď brdo tupým buchom priľnulo k plátnu.

Žúrik si nesadol, pobehal pružno hore-dolu, pohladkával osnovu, každým myknutím bidla odmotávajúcu sa s návoja.

»Náš rechtor Tichý je divný človek«, počal, »odkedy zjavil sa tu nešťastný tulák Rudopoľský; náramne spyšnel, behá za ním, neváži si ľudí, ktorí majú zásluhy. Keby radšej školy nezanedbával.«

»Ja som spokojný«, riekol Vŕba; »môj Janko vie viac, než ja, starý pes.« A zase ozval sa

buch brda, až sa krosná striasly a darmovis ľahúnko sa poknísal.

»O Rudopoľskom ešte iné sa hovorí«, pokračoval Ján Vrahobor, a rozhovoril sa o jeho »podozrivých« návštevách u Vanovských.

Vŕbove nohy prestaly tlačiť podnože — člnok položil na plátno; jeho ruky spočinuly na rozpinkách.

»Nuž?«

Žúrik počal svoju lekciu. Dobrý Michal krútil hlavou a zamyslel sa. Dvere buchly, obzrel sa — Žúrika už nebolo. Keď sa raz Ján Vrahobor rozsotil s chýrmi, nemohol mať dosť na tkáčovi.

Vanovský vrátil sa zpoza Šedých hôr, dosť rozmrzený: predaj bol lacný a kúpa drahá. Hmotná ztrata týkala sa ho voždy bôľne. Auri sacra fames pálila jeho dušu. On ospravedlňoval sa sám pred sebou, že jeho »zlatý hlad« má vysoké ciele, ku ktorým sa poženie, až bude mať dosť mammony. Veď on ukáže, ako vie pracovať za svoj národ, až upevní svoje hmotné základy, až príde to ‚dosť'. »Najsamprv treba mať silnú postať«, pomyslel si. Vďaka šťastným obchodom, sporivosti, racionálnemu hospodáreniu, strojnásobnil svoj majetok pomerne v krátkom čase, tak že sám Sommer (ktorý vedel o každom človeku, čo má a čoho nemá) tvrdil, že Vanovský je najbohatší gazda v piatich okresoch. No, oné ‚dosť' nechodilo, ba čím viac pribývalo hmoty,

tým viac unikalo v hmlistú diaľ. Vanovský badal, že už obyčajné národné obete a požertvovania, ktoré mu predtým robily radosť, nemilo ho prekvapujú. Vysoké ciele bledly, ako dúha, keď prestáva dážď, ktorý ju tvorí.

Mária privítala muža svojho s ťažkým srdcom. Čože to znamená: akási priehrada stála medzi ňou a mužom. Nedelí ju od neho — vina? Nevedela, koho má viac viniť, či seba a či jeho; neuznávala sa za vinnú, ale šípila nad hlavou akoby ťažký oblak, z ktorého mohlo blysnúť... O jeho vine nebola presvedčená, no ani spokojná s ním nemohla byť. Po týždennom rozlúčení prišiel k nej, ako by sa bol vrátil so záhumnia, a ledva že ju bozkal na čelo, už bol von pri vozoch, tiahnucich do dvora. Ani zvesť o Aninej nemoci, o jej rozpadnutí sa s Tichým, nepodejstvovala na neho zvláštne silno.

»Ach, pletky«, riekol a hodil rukou. »Čo sa dráždi, to sa ráči.«

Vozy vtiahly.

»Je to za kyčák!« zavolal Vanovský, udrúc dlaňou na kučeravý chrbát polovykŕmeného, ako sa hovorí, rozpeľhaného brava, ktorého krátke nohy Maras osvobodzoval z pút. Brav, cestou zoslabený, sputnaním zmeravený, ťažko sberal sa na nohy — hneď kľakol na predné kolená a zakrochkal.

Vanovský sám chytil sa do roboty a skladal kukuričné mechy s voza. Mária hľadela z am-

bitu na jeho mohutnú postavu, na jeho silné ramená, vládnuce mechami, ako by v nich bola hrachovina a nie ťažké zrno.

»Chcela som s tebou prehovoriť vážne slovo«, neistým hlasom počala Mária, keď Karol prišiel do izby, zapotený, rozjarený blahodarným veselím, ktoré nasleduje za silnou telesnou námahou.

»O Anne«, riekla so zvláštnym prízvukom a pozrela na muža skúmavo. »Ona sa mi neľúbi — celá táto historia zaľúbenia, zasnúbenia a potom chvatného rozľúbenia je mi záhadná, je neprirodzená.«

Karol, nepríjemne dotknutý rozčulenosťou ženinou, pozrel na ňu s výrazom otázky.

»A tomu si ty príčina«, doložila, ledva zdržiac slzy. Karol shrbil sa, ako by naozaj bral na svoje široké plecia veľkú ťarchu viny. Peňažná ztrata, ktorú utrpel za Šedými horami, tiesnila ho.

»Maznal si ju viac, než znesie také dievča; nikdy nepočula od teba slova výstrahy, napomenutia...« Mária sa rozjarila. Mlčanie mužovo, práve ako nesdielnosť Anina, vzbudilo v nej strastné rozčulenie.

»Akú príčinu môže mať k takémuto čudnému rozhodnutiu?« Máriin hlas sa zosilňoval. »Ako divá priletí razom ko mne« (ona zamlčala, že v prítomnosti Stanovej, a zapýrila sa nad tým), »hodí sa na kolená, vlasy rozpustené — celá Ofelia — a ,ja ho nechcem, ja ho nenávidím,

ja som nešťastná' a podobné výkriky románové len sa tak lunia z jej úst. Vychoval si si ju — vychoval!«

»Ale, Mariška! Ty sa rozčuľuješ — treba sa jej spýtať a vec vyrovnať!«

»Hej, spýtať — veď som sa pýtala! Sedela som u nej hodiny a doliehala na ňu. Ona hľadí do povaly, vzdychá a mlčí. Snáď čakala na teba!«

Vanovský nevinne poznamenal, akoby rád, že našiel východ z nemilého rozhovoru: »Možno — hneď idem k nej!«

»Karol!« zavolala Mária a jej líca oblialy sa purpurom. Karol ešte nikdy nepočul takého výkriku z pŕs ženy svojej, ani nevidel ju v takom rozjarenom, patetickom stave. Jeho letargická unylosť počala topiť sa v lúčach ženinej náruživosti, zabudol na ztratu, na obchodné nepríjemnosti. Pozrel na ženu, a čo mu dávno neprišlo na um — upozornil sa na jej bohatú, hrdú krásu, na vábnu prelesť jej tvári, na bujnú, stepilú, junonskú postavu V jeho temer zaľúbenom pohľade zjavila sa krotká dobrota, ktorá rozdráždila Máriu. Každý nerv v jej krásnom tele striasol sa.

»Čo je s tebou?« pýtal sa Karol a siahal za jej rukou. »Čo to u teba prekypelo?« Ona odtiahla ruku.

Karol usmial sa — no vidiac, že žartom ničoho nevykoná, že rozčulenosť ženina rastie; vidiac, ako horí jej tvár, ako striasa sa spodná

pera, bolo mu jej ľúto. Citno prehovoril k nej, položil rameno na jej hrdú šiju. Mária striasla sa celým telom.

»Nuž ale či dobyjem sa na čistý vozduch?« zavolal hnevno; »či vieš, že nenávidím scény?!« Ona odvrátila sa. Karol sobral sa, schytil klobúk a vyšiel.

»Karol!« počul ženin hlas v pitvore, no nevrátil sa. Bolo mu otupno. Vyšiel do poľa, ani tam ho nič netešilo, zašiel do kassína. Zdalo sa mu, ako by niektorí páni hľadeli naňho útrpne. Bubenár mal svoju osemdňovú pijácku periodu; sedel v billardnej izbe a blbo hľadel pred seba. Zhliadnuc Karla, počal mrmlať: »Eh — počkaj, vtáčku! Uvil sis' hniezdo, uvil... či len pre seba — haha! Parapadúr — parapadúr!« Z bočnej izby bolo počuť škrekotanie Vinického, sprevádzané surovým hahotom. »Veru tak«, ozýval sa jeho fistulový hlas, »krásne dni hrušovníckeho aranžuezu sa minuly — naša Semiramis nikoho neprijíma, sedí doma so starou babou!« Karol vhĺbil sa do čítania novín. Odchádzajúc, začul Bubenárovo »parapadúr, parapadúr«.

Mária hneď po mužovom odchode strmým krokom vletela k Anne. Anna ležala na diváne, pokrytá farbistým pokrývadlom.

»Už ti prišiel!« riekla a počala chodiť po neveľkej izbuške, »už je tu! Môžeš vyzdravieť, môžeš ďalej pokračovať vo svojich zaľúbených intrigách!«

Anna, nepohnúc hlavou, obrátila k tetke oči Ony mnoho ztratily na lesku a hĺbke.

»Čo tak hlúpo hľadíš na mňa? Tichá voda! Nedarmo hovoria o nej, že brehy podmýva! Vanovský vrátil sa; prestaň s dešperáciou! Vyskoč, našuchor svoje vlasy... had, had!«

Anna oprela sa na pravý lakeť.

»Tetuška — pre Boha, čo vám je? Aké strašné slová plynú z úst vašich?«

»Viem, dobre viem, prečos' odohnala Tichého! On bol iba prostriedkom rafinovaného koketstva. Cieľ je dosiahnutý — prostriedok odhodíme! Ja hlúpa, slepá!« Ona zakryla si tvár rukama.

V Anne nezdravisto triaslo sa srdce, cítila čisto fysický bôľ na ľavom boku.

»Slepá som ja!« vykríkla Anna prenikavým, silným a spolu plačlivým, slzami duseným hlasom, i klesla nazad na diván.

Anna už od roka cítila, že jej slabnú oči. Kruh, ktorý razom možno obzreť, počal sa jej úžiť; pod večer, keď iní ešte dobre videli, ona už ťažko rozoznávala predmety. Ešte ako decko trpela na takzvanú vlčiu tmu, a preto nepridávala tomu zvláštneho významu. Od slastných okamihov nad prameňom, u machom obrasteného Elinho oltára, vzrastal jej neduh, tak že trápená predtuchou, zašla k lekárovi, staršiemu, veľmi poctenému mužovi, ktorý častejšie zachádzal do Vanovských a slul podivínom. Lekár potriasal hlavou, bral sklá, kládol otázky, pri ktorých

rumeň studu zafarbil devine líca. »Načo to všetko?« podumala; ale dobrá, myslením zduchovnelá tvár lekárova budila v nej dôveru. Pri treťom raze riekol lekár, že musí hovoriť s Vanovským.

Anna pocítila razom bôľ a zaplakala. »Pravdu chcem počuť...« riekla lekárovi s rozhodnou vôľou, »a zakazujem vám zneužívať tajnosť.« Lekár pozrel koso na devu. Vstala, a prv než nazdal sa, počala celovať jeho ruku, prosiac ho o celú, čo ako hroznú pravdu... Starému lekárovi, ktorý slul hrubým a neciteľným, zatmilo sa pred očima... Vyjavil jej, že jej neduh je veľmi ťažko liečiteľný a môže viesť k celkovitému oslepnutiu. »Ostatne, jestli mne nevoľno, pohovorte vy sami so strýcom — asnáď...«

Anna pocítila v hlbokej duši, že to »asnáď« je púhy výraz bez smyslu a váhy, že lekár neverí na možnosť jej vyzdravenia. Anna bojovala strašný boj so sebou. Čo bolo hynutie, očakávanie hrozného, temného stavu proti tomuto boju, s akým odhodlala sa zavrhnúť šťastie, lásku, najvyššie blaženstvo, ktoré spojené bolo s menom Albertovým!

Ona zvíťazila v tomto boji, vhĺbila sa do tieňov odriekania. Čo má hovoriť, čo má nariekať a znepokojovať strýca, ktorého milovala, ktorému bola zaviazaná detinskou vďačnosťou? Dosť zavčasu príde istota... A tu, v upokojenú, keď nie zacelenú, aspoň násilne ohlušenú hruď siahla Mária tvrdou rukou špatného po-

dozrenia. Odrieknutie sa po veľkom vnútornom boji prináša istú útechu, pravda nezávidnú, no predsa útechu: človek cíti sa čistým, cenným... Mária svojím podozrením brala deve i poslednú, smutnú útechu odriekania a veľkodušnej resignácie. Anna umienila si i túto ranu preniesť bez reptania — no nevydržala; čo jej bolo do toho, či celý svet vie o jej tajnosti? Rozpovedala tetke všetko a odvrátila od nej tvár.

Mária vyšla z chyžky zahanbená, zničená, v úplnom smysle slova nešťastná. Stretnúc Karla, hodila sa mu na prse a dlho vzdychala, nervósne tisnúc sa na jeho hruď.

Vanovský temer zaplakal, počujúc, čo je s Annou. Vošiel k nej, kľakol k divánu a dlho držal v svojej ruke jej bledú, vlhkastú ruku. Zašiel k lekárovi. Zkúsený muž, v nehodách žitia a pod tlakom jeho nesrovnalostí dávno ztratil vieru v svoju vedu.

»Zle je s ňou, pane môj...« riekol akoby s dusenou zlosťou. »Čo mám deklamovať? Chcete sa potešiť diagnosou? Veď my všetci, keď nevieme z konopí, siahneme po grécko-latinských slovách, ako by v nich bola pomoc. Šudení šudíme! Hroby bielime! Klameme! No, jestli najdete v tom obľahčenia — dobre. Devica trpí na atrophiu retinae, pekne-rúče po slovensky (on vlastne riekol: »deutsch gesagt«) rečeno, spôsobnosť videnia mizne — a zmizne.«

Vanovský úzkostne pozrel na tvár doktorovu.

»Aká pomoc? Aké liečenie? Povedzte, vyjavte...«

»Ach, pane môj! Často stojíme nad lôžkom, sadáme k stolu a s vážnou tvárou píšeme hakybaky na úzky papierček. V hlave plno technických termínov, v duši vôľa pomáhať — no nemocný hynie pred našimi očami. Najradšej bys' zavolal: Dajte pokoj mne i tejto obeti! To nemožno, i nemocný i príbuzní upierajú na teba prosebné zraky, dôverujú ti, na každé slovo pozorujú. Čerte, chceš či nechceš, musíš lhať! Pane môj, to je tragika nášho povolania.«

Vanovskému boly nepríjemné slová doktorove — on chcel počuť potešiteľné reči.

»Chcete, aby som i vás klamal? Dobre. Vezmite devu, vlečte do Viedne k Arltovi, vyhoďte pár tisíc zlatých — v tom je iste veľká útecha. Arlt vám povie: retinitis pigmentosa — vy navrátite sa s povedomím, že ste všetko možné vykonali — no darmo, deva oslepne, oslepne.«

Karol našiel ženu v malej izbe Aninej. Mária potrasená bola v základoch svojho bytu a cítenia. Každá tvrdá poznámka, každá nevľúdna myšlienka, ktorou obrazila Annu, padla jej na dušu a tiesnila jej svedomie. Anna zjavila sa pred ňou ako čistá, vysoká bytnosť, a ona ju upodozrievala! Ona, ktorá každým tlkotom srdca hreší, ani sama nevediac, ako hlboko je už v čudnom, sladkom hriechu.

»Zostanem u Anny na noc...« povedala Karlovi, »veď je taká smutná — taká nešťastná!«

Karol vyšiel, aby Anna nezbadala jeho zúfanie. No Anna hneď riekla Márii:

»On bol u doktora! Aký je smutný, ako sa trápi o mňa! Vidíš, tetuška, toho som sa bála najviac. Mne ľahšie bolo znášať údel svoj, keď som bola s ním sama.«

»Odpusť mi, Anička — ja som ti krivdila!«

Anna pozrela na tetku svojimi, ešte vždy prekrásnymi očami. Nemoc blížila sa tajne.

»Tys' anjel; ja pýšila som sa pred tebou, nedostupná, hrdá na svoju vysokú dôstojnosť. Ako zmenily sa okolnosti! Boh je milostivý, on nám pomôže, obom... i ja som chorá, i ja!«

Mária neodchádza od Anny. Hanka ustlala jej na diváne.

Ako nešťastie sbližuje! Ako bôľ sjednocuje! Všetky hate, nastavané medzi Máriou a Annou, rozbil nenadály príboj citov bôľnych. V šťastí a mieri boly si cudzie, v biede sa sblížily.

»Tetuška, spíš?« zašeptala Anna asi o polnoci, počujúc jej pravidelné dýchanie. Na ňu nadišla úzkosť, ako na decko pred tmou.

Mária neodpovedala, vstala a ľahla si k Anne. Anna objala ju trasúcimi sa ramenami. »Bože môj, aká si dobrá! Už mi je ľahko. Tys' u mňa. Tetuška, neveríš, veľmi strašne mi bolo. Mne zdalo sa, že ležím v rakvi, temnej, zabednenej!

Číra, hustá tma okolo, a chlad, strašný chlad!« Anna vinula sa k horúcemu telu Márie.

Mária bozkávala ju na tvár — cítila na prsiach jej rameno.

»Albert už vyzdravel«, pokračovala Anna. »Môj liek bol horký; no či mohla som ináč? S mojimi listmi a podarkami poslal i karotku, na ktorej stojí, že ma nenávidí, že som nehodna oddanosti, lásky a vrelých citov, ktoré rozlunily jeho celú bytnosť. Ja som sa potešila nad Albertovou tvrdou rečou. On je svobodný... on premôže bôľ — a zas zaskveje sa mu svet. Tetuška, veď on je veľký duch. Mne jedinej čítal svoje práce, takých nebolo ešte u nás. Plamene vyšľahujú z jeho básní — vysoké dumy rodia sa pod jeho perom. A teraz je svobodný, ja som sňala s jeho duše dusivé závažie. Ale tu bolí«, doložila, pritisnúc Máriinu ruku k hrudi.

»Ja ho milujem, tetuška; keď príde večná temnota, každý dych hrudi mojej bude modlitbou za jeho mier a spokojnosť. Nič ma neodtiahne od myšlienky na neho, nijaký zjav nepostaví sa medzi neho a moju dumu o ňom.«

Mária ramenom pocítila, ako silno vlnia sa svieže prse devine. Jej dych bol horúci, na svojom obnaženom hrdle badala jeho závan. Aká malá, biedna bola pred Annou! Jej zdalo sa, že nie je hodna týkať sa ramenom týchto čistých pŕs. »Ty musíš očistiť svoju dušu«, prišlo jej na um, »potom, možno, najdeš sily podopriet

klesajúcu devu.« Mária razom pocítila ťarchu svojej viny — jej myšlienky, jej túžby neboly ďaleko také jasné, také nevinné...

»Anna moja«, počala šepotom, »i ja som chorá, i ja som biedna«, a prúd slz vyronil sa jej z očú. Anna ju bozkala na vlhké líce.

»Ja som ti blížila, a nie som hodna týkať sa tvojho čistého tela... Krv moja ešte rúti sa nevinne žilami mojimi, ale na duši je fľak... Ja hreším každým dýchnutím proti dobrému mužovi, proti svojmu nevinnému decku, proti tebe, proti otcovi — proti všetkým...«

Reč Márie prešla do šepotu. Dlho šeptala Mária, obviňujúc nemilosrdne samú seba; čím ďalej šeptala, tým nepokojnejšie dvíhala sa a klesala jej hruď, tým silnejšie pritískala k sebe Annu. Razom Anna položila ruku na jej ústa.

»Nehovor, tetuška — pre Boha, ani slova ďalej! Povedz, že sa ti to snívalo, ako strašný vampírovský sen!... Nehovor, prosím ťa, nehovor!«

Mária odtiahla od úst devinu rozpálenú ruku a, priľnúc k jej uchu, zašeptala:

»Kadiaľ chodím, všade jeho obraz je za mnou, predo mnou, je v obrazotvornosti... Dusí ma, odsacuje a razom priťahuje; časom zúfam, už-už myslím na samovraždu... Anjel, Anna, moja spása! Tys' ma vytrhla. Príklad tvoj mi je svätý...«

Anna tíško počúvala; v jej útrobách zažalo

sa čudné vnútorné svetlo akejsi nezemskej radosti. Zdvihla sa a bozkala Máriu na ústa.

»A teraz vieš všetko. Mne je ľahko. Vieš, žes' mojím anjelom, ochrancom... Anička, pre Boha, neodvracaj sa odo mňa, neodsudzuj ma! Môj život bol by ztratený bez teba: mne haslo a, môž' byť, ešte i hasne svetlo, drahocennejšie od svetla očú. Anna moja, ty ma musíš držať, ty ma musíš podoprieť, ty šťastná a veľká vo svojej čistote, vo svojom obrovskom odriekaní! Ináč ja, rozháraná, vidím jasne pred sebou priepasť a neodolateľne ženiem sa k nej... Zdá sa, všetko som ztratila, duša moja hynie, niet východu...«

Anna celú noc nepocítila svojho vlastného nešťastia a bôľa. Ako by ich bola zahlušila cudzia nerесť, tetkina zúfalá spoveď, povstávanie nového, hrozného hriechu.

Keď počula z úst doktorových beznádejnú istotu, keď odsotila milujúcou rukou od seba Alberta, myslela, že kalich jej utrpenia preplnil sa blenom po samý samučičký kraj a ani jedna kvapka blenu nezmestí sa do neho. A ajhľa: nový, otupný bôľ leje sa i do plného kalicha mohutnou vlnou; sú teda biedy a neresti, ktoré ešte vždy majú dosť miesta v srdcovej nádobe. Sú srdcia, spôsobné prijať bolesti neobsiahle, šíro-šíre.

»To je samoklam, tetuška«, zúfale, hlasno zavolala Anna, »to je mámenie diabla, prelud temných síl — to je nemožnosť!«

Mária stŕpla. »Čo som to urobila?« blyslo jej hlavou. »Už mám nad sebou sudcu, už som pod cudzou nadvládou.« Vzdor zase zkrsol v jej útrobách. Vzdor bol naozaj mámením zlej, temnej sily, zatienil jasnosť brieždenia, úprimnou spoveďou vyvolaného.

»Tetuška, anjel... vy ste moja mať, moja sestra! Nikdy vás nik tak nectil, ako vás ja ctím! Len jedno treba: tajnosť je hriech, vyhoďme ju z pŕs svojich. Načo tajiť pred ním, pred veľkomyseľným, čistým Karlom? On schytí ťa v mocné rameno svoje a zachráni svoje holubiatko.« Anna sa rozplakala.

»Neplač, Anna — to škodí tvojim očiam«, riekla Mária a odtiahla rameno od pŕs deviných. Starala sa netýkať sa telom svojím devinho tela. Tichosť zavládla izbou. Anna počala zhlboka dýchať. Zaspala.

Mária pozorne vstala a prešla na svoj diván. Chladný paplon milo osviežil jej rozpálené údy. Z Aninej postele ozýval sa ľahký ston, častejšie zapráskala posteľ; deva spala nepokojne. Mária neľutovala, že prehovorila s Annou. Nad ránom tešila sa nad svojou spoveďou, ako dlžník teší sa nad zaplateným dlhom, ktorý tiesnil jeho svedomie. Dlh je zaplatený — možno robiť nové dlhy.

Za domom Rybáryčkiným v Hrušovníku dvíhal sa strmý, kužeľovitý kopec, pokrytý drobnou trávou, ovcami spasenou. Uzke parallelné pásma,

ovčie chodníčky, vinuly sa okolo jeho bedier; až pri samom končitom vrcholci černela sa borinka — niekoľko sto najviac zakrpatelých stromov, akoby náhodou zablúdivších do tohto málo lesnatého kraja. Kýčer — tak volal sa kopec — bol ohnivom v reťazi pahorkov, tiahnucich sa s tejto strany hrušovníckej doliny, lenže ohnivom odtrhnutým, osamotnelým. Hneď za prídomnými záhradami vystupoval strmo, rovno, ako pyramida, obložená dŕním.

Stanislav Rudopoľský v duševnej úzkosti svojej spomenul si na Adelu, na jej silnú vôľu, odhodlanosť, na jej príbuznosť k Vanovským. Tieto vlastnosti staly sa mu cennými. Vedel, že Adela miluje Máriu — veď vyslovila sa o nej, ako o svätej.

Posledná návšteva u Vanovských ťažkým bremenom ležala na jeho duši, a čo bolo najhoršie, sám nebol na čistom, ako Mária považuje vec. Vedel, že prekročil hranice, ktoré vymeriava obyčajný spoločenský takt, — nuž ale či jeho pomer k Márii je niečo obyčajného?

Nie, to nebol ľahký, nedovolený flirt a ešte menej náruživosť ľúbostná. Jemu aspoň to bolo zákonné unesenie umeleckou krásotou, ktorú v ňom vzbudila krásna, čistá, neobyčajne sugestívna žena.

Jemu bolo jasné, že to samé mohlo sa stať i v prítomnosti Karlovej; on čestne potriasol mu ruku, svobodne pozrel do jeho tvári. Svedomie

jeho bolo čisté, bez najmenšej škvrny, keď mu Karol v atelieri sveril Anino nešťastie, keď obdivoval Griseldis a poznával niektoré črty z tvári Máriinej. Ale čo ona? Či ona v svojom užšom kruhu ponímania, v svojom dedinsko-malomestskom ovzduší nie tak pochopila jeho, či hádam nevzrušil v nej city nebezpečné a nezmútil jej duševný mier?

Táto otázka tiesnila ho, hnala ho do Hrušovníka, ktorému sa ináč vyhýbal v bázni pred Adelou. Ona mu bola priblízka svojím ohnivým bytom, svojou neobyčajnou, prostou rozhodnosťou. Ťažké myšlienky vírily hlavou Stanovou cestou do Hrušovníka.

Vodín už zmizol za bučinou, dolina sa rozšírila. Skoro zjavil sa Kýčer, vyčnievajúci nad temno-zelenými sadmi. Kraj stal sa jednotvárnym, skoro šutým.

V dome Rybáryčkinom Stano našiel starenku v bielom, čipkovanom čepci. Udal svoje meno a zbadal, že starena sa zaradovala.

»Adelka vyšla na prechádzku«, zvestovala starenka. »Pošlem pre ňu.« Oči staruškine usmievaly sa príjemne.

»Ach, neráčte sa unúvať -- počkám — načo ju nepokojiť...«

»Do obeda obyčajne chodieva na Kýčer.« Starenka stala sa prívetivou. »Je to tak blízko a je istá, že nikoho nestretne. Ja som jej matka«, doložila a uklonila sa. »Ona mi hovorila o vás;

mnoho pekného a dobrého.« Starenka zase sa uklonila.

»To je kopec nad záhradou? Dovoľte — pôjdem jej v ústrety.«

Matka previedla ho sadom a pustila dvierkami. Stano vystupoval príkrym kopcom a s tichou bázňou hľadal očima Adelinu postavu. No kopec bol osamelý, pustý. Materina dúška silno rozvoniavala. Chôdza a rozčulenosť rozvlnily jeho prse. Obrátil sa a pozrel na kraj. Pod vŕškom dlhým radom tiahla sa obec, z každého komína valil sa kolmý stĺp dymu. Bol krásny jasenný deň; slnko hrialo, ako v lete. Vozduch bol taký čistý, že Stano mohol rozoznávať jednotlivé halúzky riedkej dubiny, rastúcej na vŕškoch na druhej strane doliny. Zľava tiahly sa zorané role, nad nimi trčal končiar vysokej veže blízkeho mestečka.

Za niekoľko minút Stano bol už pri borinke. Stála tichúčko, ako zo skaly tesaná.

Krajom borinky vystupoval rovno ku končiaru. Už mal len niekoľko krokov. Zpoza končiara, s druhej strany, ukázal sa šedý slnečník. Stano pokročil — na samom vrcholci zjavila sa štíhla postava Adely. Jarké slnko osvietilo jej šedé šaty a rumennú tvár. Za ňou rozprestierala sa modrá hlbina bezoblačného, veselo vyjaganého neba.

Jej oči zasvietily, no len na moment; tichá istota, chlad a prísnosť javila sa v nich. Stano po-

zrel na ňu, a hnev bol prvým jeho pocitom. Všetky tlumené a pridúšané dojmy ožily. »Aký blbec, aký blbec«, podumal; »tri hodiny vzdialený od tejto krásy — mne nebom určenej — a ja motám sa po sráznych stezkách.« Jemu razom bolo jasné, že ju miluje. Čím viac premýšľal o vodínskom výjave, čím dokonalejšie uvažoval všetky okolnosti, tým vypuklejšie predstavovala sa mu Adela, priama, náruživá, no vo všetkom pravdivá žena. I jej otvorené, bezceremonielné chovanie sa vedel si vysvetliť. Či musia byť všetky ženy na jeden lad, na jednu podobu? A teraz, keď ju uzrel v lúčoch jasného slnka, bez okrás, s voľno vlajúcimi, hustými vlasmi, všetky pochybnosti zmizly a zostala iba jedna istota, že ju miloval od prvého okamihu, že počiatok jeho lásky je súčasný s prvým pohľadom na jej svižnú, elegantnú postavu na Vodíne. Presvedčenie o tom zjavilo sa s takou silou a takou určitosťou, že by bol najradšej schytil Adelu do ramien a letkom sniesol s vrchu. Nevládal prehovoriť slova, zatajil dych rozvlnených pŕs a mlčal.

»Zase našli sme sa na výšine«, s jemným úsmevom riekla Adela, cloniac tvár slnečníkom.

»Krásny výhľad«, riekol Stano a zahanbil sa nad triviálnou frásou. Vystúpil až k nej na samý vrchol a rozhľadel sa po kraji. Jeho ako by hrial pal s toho boku, kde ona stála.

»Veľa krásy nieto na ňom. Ja temer denne

vychádzam na vŕšok, mnoho ráz i v daždi. Tu panuje taká tišina, taká samota a predsa i voľnosť. A aký je tu svieži vozduch! Za desať minút som hore a istá, že nestretnem nemilej tvári.«

»Dnes však stala sa výnimka. Vy stretli ste votrelca.«

Adela neodvetila.

»Čo robí Mária? Teší sa iste nad Annou — ona je taká nesebecká, mäkká a dobrá.« Oči Adeline skúmave uprely sa na oživenú tvár Stanovu. Rovno vpily sa do jeho očú.

Bolo mu nevoľno okolo srdca. Sťahovalo sa bôľom a strachom i nádejou. Blížil sa neúprosne osudný obrat životný... Dlho účinkoval len zďaleka hrušovnícky magnét. No až teraz rozletel sa za ním. Nemohol hovoriť o cudzích záujmoch — jeho vlastný plnil celú jeho dušu. Oba ticho sostupovali s vrcholca. Stano nevdojak zabočil čez borinu. Jej ratolesti skryly ich pred svetom, len modré, hlboké nebo pnulo sa nad boricami. Rudopoľský zastal. Pozrel na Adelu, na jej strojnú, svižnú figúru, na jej nežnú tvár; pomyslel si: »Ďalej nemožno.« Veľký, jasný cit ovládal ním. Nie viac umenie, nie oduševňujúca vláda modellu, ale pulsovanie zdravého, silného života, roztúženie za vysokým, sladkým pôžitkom, za vtopením sa dušou do tejto svobodnej, ohňami blčiacej duše rozochvelo ho a pozbavilo chladného uvažovania. On nebol človek, ktorý by vedel

skrývať svoje plamenné túžby. Jemu bolo razom jasné, že túto borinu nezanechá bez toho, že by nesovrel do ramien vlnistú hruď Adely.

Adela zastala a ticho hľadela na neho.

»Ani kroka ďalej!« zavolal Stano. »Ja vás milujem, Adela; na tejto osamelej výšine hovorím vám bez okolkov, že vás milujem! Niet iného, východu! Vy ste moja, na veky moja. Prisahám!«

»Nie som nováčik!« odvetila Adela, zahoriac purpurom po celej tvári, sluchoch a hrdle. Slabý strieborný smiech zazvonil.

»Ešte raz opätujem, krásna, dämonická žena, ja vás milujem! Už raz boli ste mi blízko — už raz pocítil som pal vášho dotknutia.«

»Preto, že som sama v pustej hôrke, bezvládna, slabá žena, preto dovoľujete si takýto nápad? Potomok Sudova, čo zbíjal s Vodína Moravčíkov! Rytier — umelec — kárateľ Svatnayových prechmatov!«

Stanislav zachvel sa. V tajnom srdci predcítil, že jeho vyznanie nebude oslyšané. Jemu hovoril to jej starostlivý pohľad, keď zvírila sa proti nemu búra na Vodíne. A teraz — aký to hlas, aký pohľad, aký víťazný, vražedlný smiech!

»Voľná cesta — nehnem sa s tohoto miesta — voľná cesta — nenapadnem vás — no i vozduch je svobodný, svobodný je cit v mojich prsiach. Vaša vec, čo mi odvetíte. Nik vás nenúti. Ale vedzte, dämon, že vás milujem nad všetko na tomto svete!«

»Časy minuly sa, kde som sa usmiala nad takýmito rečami. Vidíte, vaše opovrhovanie, ktoré pocítila som s takým hrozným bôľom na Vodíne, striaslo moju dušu a zapríčinilo, že som pretrhla veselý život, ktorý tak príjemne ohlušoval strasti pochybenej mladosti mojej. Aká slasť, že vám môžem povedať, aký tvrdý, hnusný, nespravedlivý je úsudok ľudí! Vy staviate na ich úsudok — a chcete smelým začiahnutím ruky dosiahnuť ovocia, ktoré váš vrtoch považuje za želateľné. Hej! rozpustilá vdova, jazdí, kúri, hrá karty! To je vietor, to je lacná prísa pre naše panské chúťky. Len smelo, len attaky treba. Vyletíme za ňou do jej samoty, tam uprostred borku povieme smelé slovo — a ona radostne padne nám do náručia!« Adela sa rozohnila, jej hruď dmula sa rýchlo. »Možno, že vás oprávňujú ľahké triumfy! Možno, že podarilo sa vám vlákať do bahna čistú, zápalistú dušu... No, to je nie zásluha vašej sily — ale slabosť biednej ženy. Vy ste nepoznali ešte silnej ženskej duše! Nie som nováčik!«

»Chcem vaše odpustenie, chcem...«

»Odpustila som vám v okamihu, v ktorom ste sa prehrešili. A teraz je medzi nami jasno. Čistá je táto hruď — potomok Sudova, čistá a hrdá! Jedna hlava spočinula na nej, pery moje dotkly sa iba čela môjho mrúceho, veľkodušného muža. Veríte alebo nie — nezáleží mi už na tom. Nehovorila by som vám to, keby som len

zďaleka myslela na vás a vašu sebeckú lásku. Hovorím preto, aby ste nemysleli, že som z takého mäkkého dreva, ako úbohá obeť...« Adela pokročila svojím pružným krokom. Ratolesti borice zašumely o jej šaty.

»Adela! Pre Boha, nad priepasťou vznášam sa! Ja som vás zachytil nad vodínskou bezdnou — ste hrdá, vráťte mi to, vráťte!«

Stanov hlas zunel melodicky, pravdivo, a divé rozčulenie svietilo z jeho zbledlej tvári.

Adela ohliadla sa. Cítila nesmiernu sladkosť svojho víťazstva.

»Stojte! Hlava mi horí, krásna žena! Nežeňte ma do krajnosti! Zločin sa rodí v duši mojej — ja vás nepustím odtiaľto! Smilujte sa nado mnou i nad sebou! Vy nemôžete, nesmiete odo mňa! Ja vás schvátim násilne do svojich ramien!«

Adela zasmiala sa svojím strieborným silným smiechom a pokročila pred neho, tesno pristúpiac k nemu.

»Ja nesmiem? Mne zakáže niekto voľný pohyb? Mne niekto hrozí?«

Z Adely zaviala sila a vysoká ženská dôstojnosť. Nikdy nejavila sa mu takou krásnou, no ani takou oddialenou, unikajúcou, nedostižnou. Stano videl, ako otvára sa medzi ňou a ním priepasť. Iste, mnoho podobného je v charaktere oboch — dva jednakým magnetismom nabité póly, ktoré sa odstrkujú a predsa v oboch

je ohromná priťahujúca sila. V ňom je azda istá dávka ženskej sensibility — v nej atóm mužnosti.

»Vidno, vy ste ešte vždy na chybnej stezke. Ešte zostalo kus vodínskej klebety v duši vašej. Ja som sa nikdy nepýtala, čo o mne myslí lichá mužská háveď, ktorá sa okolo mňa tmolila. Ale vaše podozrenie, váš pohrdlivý úsmev ranil mi dušu, lebo som jasne videla, že vy so mnou jednako opovrhujete onú čeliadku bez srdca a rozumu a mňa zahrňujete jedným máchnutím ruky do jej prekliateho kruhu. Teraz vedzte, že som vždy bola nad nimi, som i nad vami; ja stojím tu čistá — a na vašej blahorodnej duši vidím škvrnu. Hľa, akí ste slabí, keď vo vás zahorí egoismus! A teraz ešte jedno slovo...«

Naozaj, Stanislav ešte nikdy necítil sa takým slabým, takým biednym. Chladno vedel hľadeť do osudného otvora pištole, priamo namierenej na jeho čelo; v divej búrke na Adrii, keď všetko potratilo hlavy, ležal pokojne v kajute, očakávajúc katastrofu. No teraz zmalátnel pred mladou krásavicou. Jediný silnejší cit bola zloba, rastúca pod palom zahanbenia a bôľa. No i zlosť jeho stala sa bezsilnou.

»Vy ste denný hosť u Vanovského«, pokračovala Adela. »Vanovský je trochu neokrúchaný dobrák, Mária je málo rozvitá, ale čistá, čestná žena. Vy znebezpečujete mier ich čistého domu. Idú chýry. Viete, ako málo vážim si celý náš hlúpy,

nízky, klebetný svet. Lenže čo ja unesiem, svobodná, neodvislá, toho neunesie mäkká, bezbranná Mária. Už som chcela ísť do Rudopolia. Vy ste prišli. Verím ešte na vašu česť, tak ako na váš egoismus. Povedzte mi, či sa nemýlim so svojou vierou?«

Stanovi až teraz narástol jeho prechmat na verande na opravdové previnenie. Z Adely tak vialo čistotou, prísnym mravom a svrchovanou dôstojnosťou.

Sám v sebe šlechetne složený, nebol si povedomý hrubých, vilných priestupkov, vrhajúcich tieň na charakter, aspoň na charakter, ako javí sa v bežných pochopoch. Pravda, v obcovaní so ženským pohlavím nebral vec veľmi presne a nemal k tomu zvláštnej príčiny v pohnutom svojom živote. Tu naraz stojí pred ním sudca, vysoko vyzdvihnutý držiac panír ženskosti a čistoty, o akej sa mu ani len nesnívalo. Jeho zaujímaly, povznášaly krásy formy, hĺbka zraku, sviežosť líc, jeho neraz pritiahla vôňa jasnej ženskej osobnosti, těšil pel nevinnej tvári — no dnes prvý raz koril sa pred ženskou dušou, pred ženskou tvrdou, krystálovou jasnotou.

»Vy mlčíte«, pokračovala Adela a líca jej obledly; ako by bola oslabla, spustila ruky rovno nadol.

Malinký králik, oriešok, ako volali vtáčka v Hrušovníku, zapískal a ulepil sa na vysoký picháč, skloniac ho až k zemi.

»Vy si myslíte: táto ‚koketa' žiarli! Oj, znám vašu mužskú sebeckú logiku! Nie, pane môj! Čo sa nás tyka, my dvaja sme na čistom druh s druhom. Mne je Mária drahá, ja ju milujem, ako sestru. Tu stojím pred vami, a poznali ste, že nedotkne sa ma ani prosba, ani hrozba. Som tvrdá a hrdá, nerada sa korím a prosím. No, jestli vás to teší, kľaknem pred vami a s pozdvihnutým ramenom prosím vás — nehubte tichý, krásny život, netrávte ženu, matku, prekrásnu dušu!«

Adela pozdvihla složené ruky a slzy jej vyhrkly z očú.

Stanislav Rudopoľský zajasal čistým, radostným rozhorlením. Nemyslel už na seba, a sily jeho vzrástly.

»Teda ma vypočujete? Jestli je to vaša vôľa, budú to posledné moje slová, ktoré hovorím k vám, a nech ma kliatba stíha, jestli vám nepoviem číru, svätú pravdu.«

Stanislav jasno, pravdive rozpovedal všetky svoje myšlienky, pocity, bôle a radosti, ktoré vzťahovaly sa na jeho pomer k domu Vanovských. Opísal jej svoje umelecké znovuzrodenie, svoje trápne pochybnosti i časom blysnúce sa ružové nádeje. Keď prišiel na výstup na verande, hlas jeho znel priamo pravdive; vzletne vylíčil celý process svojho uchvátenia, každé potrasenie svojho srdca, každý odtienok svojej fantásie. Adela ho počúvala, a jej prišlo živo

do umu, ako zabudol sa na Vodíne, hľadiac na rudopoľskú dolinu oblokom hradným.

Slnko stálo na poludní a lialo svoje jasavé vlny svetla na zem. Stanislav zamĺkol. Tišina zavládla vôkol, podivná tišina dňová, v ktorej je človeku veselo, ako by kus slnečného svetla lialo sa do duše a osvetľovalo všetky jej záhyby. V takomto svetle ťažko je pretvarovať sa, hriešno, nesmierne hriešno je lhať. Oko Božie hľadí na človeka bezprostredne. Adela videla na Vodíne, ako Stano vedel sa zabudnúť, ako vhĺbil sa do krás panorámy, ako zduchovnela jeho tvár a žiarily jeho oči. Veľmi dobre pochopila, videla očami duše celú tak vrele a verne opisovanú scénu na verande. Horkosť pomaly tratila sa z jej duše. Vzdychla zhlboka. Jej veľké oči utkvely tázave na tvári Stanovej. Už bol dokončil, viac nemal čo hovoriť; čakal na súd; vyznaním shodil s duše veľký kus bremena. No tu zase ozvalo sa jeho srdce. Každá sekunda, prežitá v blízkosti Adelinej, rozplameňovala v ňom lásku. Adela unikala do výšky a diaľky, a túžba jeho rástla každou minútou.

»Neodháňajte ma, dajte mi srok! Ujdem, ujdem z Rudopolia! Tu vyschly korene moje, a kde sa obrátim, všade narážam na zmätky a nehody! Ja cítim, že som cudzinec, ktorý donáša všade len zmätok a nešťastie. Odídem, dokončím púť svoju na cestách, neznaný, nemilovaný, lebo ma vytrhli z otcovskej pôdy.

No dovoľte, aby som odišiel s obrazom vašej ničím neskalenej krásy, neskalenej ani prílišnou tvrdosťou. Váš obraz pôjde so mnou, toho mi nezabránite!«

»Prečo nepriľnete láskou k starej pôde? Verte, tu je dobre, tu je sladko. Kto môže zato, že vaše náruživosti tak špatia náš kraj? Náruživosti pošlite na cesty, sami ostaňte.«

»Bože môj«, podumal Stano, »veď ona zmenila tón; nie príkro, krotšie znie jej hlas«, a slabušká nádej zasvietila mu. Bol by rád pustiť sa behom nadol, aby ušiel s kúskom broniacej nádeje.

Adela verila slovám Stanovým a uspokojila sa. Sama prichádzala si hriešnou. Veď hodná čiastka jej tvrdosti, prísnoty, jej ostrých rečí padala na váhu otupných chýrov, ktoré dostaly sa k nej z prvej ruky. Svatnay totiž bol poslal svoju »rodenú« barónku priamo do Hrušovníka, aby omaľovala Stana a Máriu. A teraz, keď Stano vylial celú biedu svojho srdca poslušne, úprimne, jej bolo nevoľno; cítila, že na jej strane bola ľahkovernosť a mýlka.

Pravda, Stano nemal tak ďaleko popustiť úzdy svojmu záchvatu. No i v tom je istá prelesť, oheň duševný, iskrennosť, akej nevidela počas svojho tunajšieho pobytu. A potom, veď umelcovi možno viac odpustiť, než suchým ľuďom, bez svätosti tvorivého nadšenia. Otázka je len v tom, či Mária bez zmätenia svojich pokojných

citov preniesla neobyčajný závan mocného, farbistého, príťažlivého ducha?

Adela prijala na zpiatočnej ceste Stanovo rameno, no opierala sa naň ľahúnko. Obed bol dlhý, ale neveselý. Starenka mala prvé slovo a mnoho hovorila o svojom nebohom mužovi, o jeho hudobnej sláve, jeho velikých úspechoch. Po obede Adela hrala na piane niektoré otcove skladby; pod jej pružnými prstami uhýbaly sa klávesy, struny zvonily energiou, aká sídlila v jej duši. Zdalo sa, že sám mŕtvy nástroj poddáva sa jej duševnému rozpoloženiu a riadi sa jej vnútorným povelom. Stano počul i búrku, i silu, i oheň, i lahodu znieť z klavíra. No čo mu najviac potriasalo dušu, počul i z jej hry to »nie«, ktoré ho tak ohromilo na vozdušnom Kýčeri. Starenka nemohla bez plaču počuť melodie mužove. Utiahla sa do bočnej izby, modlila sa a plakala.

Mrkalo, keď Adela počala znovu hrať; v izbe panovalo predvečerné šero. Stana ešte nikdy tak nezaujímala hudba, pre ktorú mu vôbec chybel opravdový smysel. No klávesy, riadené Adelinými prstami, staly sa i pre neho výrečnými. Adela počala hrať národné piesne. Melodie boly také jednoduché, blízke srdcu, pochopiteľné uchu — razom porozumel ich významu. To bolo niečo iného, než trillery v opere. Tu nebolo nič neprirodzeného.

»To sú naše piesne«, riekla Adela a jej ruky klesly do lona. »Ako sa vám ľúbia?«

Stano, rozčulený, povznesený, nevedel najsť slova. Jemu zdalo sa hriechom po týchto čistých zvukoch prerieсť profánnym hlasom niekoľko suchých slov.

»Hudba je samý bezprostredný cit«, riekol po chvíli; »ako možno slovami vyraziť jej dojmy? A vy tak prekrásne hráte! Nedarmo ste dcérou veľkého umeleca-hudobníka!« Nechtiac, akoby vo sne, vzal jej ruku s lona a vďačne stisol. Vstal a odvrátil sa.

Adela vpadla do klávesov a mohutné akkordy, pomiešané s divými dissonanciami, zazunely z nástroja.

»A na Annu nepýtate sa«, prehovoril, sadnúc k nej na nízky taburet; »sotva viete, čo sa stalo s prelestnou devuškou.« Stano vyrozprával, čo vedel o jej neduhu, o jej sebazaprení.

»A to mi až teraz hovoríte!« V Adele povstala zase zlá myšlienka: ajhľa, i tu egoismus! »Podivno, a čo je s Albertom?«

»Boh vie! Ja sa bojím o jeho krásnu, rojčivú dušu. Teraz sme na jednom horkom chlebe!« doložil s ľahkým nádychom sarkasmu.

»Ona ho odsotila, vediac, že niet pomoci pre jej oči. Vidíte, pane Rudopoľský. To len žena môže; toľko sebazaprenia nenajdete u mužov. Úbohá Anna!«

Adela sklonila svoju strojnú hlavu. Stano vstal a odberal sa. Marta práve vnášala svetlo a, žmurkajúc očima, pozrela na Rudopoľského.

Znala tajnosti svojej veliteľky — neraz počúvala jej šepoty zo sna, jej výkriky.

Rudopoľský cítil, že svojím vyznaním sblížil sa k Adele. Odchádzajúc, osmelil sa a pritisol jej malú, teplú rúčku k svojej hrudi. Ona ju odtiahla hladko, bez namáhania. Aká sila bola v jej malej, muskulósnej rúčke! Ako pstrúžik, tak sa vyšmykla z jeho dlane a zanechala iba pocit oblažujúcej teploty.

Vo dverách Stano zastal a pozrel na ňu, predstaviac si jej krásnu postavu, visiacu nad vodínskou priepasťou. Adela kynula mu, aby sa už vzdialil. Stano vyšiel a sadol na vozík. Tma panovala na ulici.

Adela stála pri otvorenom obloku a počúvala, ako tíchne rachot vozíka. Potom sklonila hlavu na obločnú dosku a zaplakala polohlasným plačom. Marta prišla na palcoch.

»Milosťpani, načo plakať? Prišli!«

Adela neodpovedala.

»Mnohí chodievali a vystali; prišiel jeden, a to je ten pravý! Neúročno — ale je krásny!«

»Marťuša, čušať! Ako sa opovážiš? Prišli a odišli — to je celé!«

Adela v druhej izbe našla matku, ktorá, ruženec v rukách, šeptala modlitbu.

»Mamička, mne je úzko okolo srdca! Ako som rada, že vás mám!«

»Boh pomôže, Adeluška! Mysli na svojho otca...«

IX.

»Odberám sa od vás na dlhší čas«, stálo v liste Tichého, Stanovi zanechanom. »V šťastných chvíľach mnou zabudnutá tetka prišla mi na um, keď ma zavalilo veliké nešťastie a pritlačilo až k zemi. Človek v biede rozpomína sa na priateľov práve tak, ako ich len v biede poznáva. Pomyslite si: starý Malovík poslal mi svojho učiteľa, ako zástupcu, a on sám prevzal na seba školské ťarchy v Borkovciach! Ani nešípite, aké je to dobrodenie pre mňa. Verte, v Rudopolí rútilo sa na mňa nebo a prepádala sa mi pod nohami zem. Ako vám závidím vašu tichú, kritickú myseľ! Anna, ktorú miloval som nad život, nado všetko — žiaľbohu, i nad národ svoj — v čudnom zablúdení citov raz pritiahla ma a potom odvrhla a obrazila v hĺbke duše mojej. Jestli bolo šťastie moje vysoké — a vám som sa zdôveril — teda, verte, môj bôľ je hlboký, zúfanlivý. K listu pripojujem balíček svojich rukopisov. Okrem Anny nik nenahliadol do nich — ani len vy, môj drahý učiteľ. Teraz už život má pre mňa len natoľko ceny, nakoľko je spojený s prácou. Prosím vás, prebehnite moje chatrné práce. Ak som schopný k podobným trudom, oddám sa im cele — vy súďte. Ak nie, najdem si iné cesty — len aby som sa stal užitočným, nie sebe, veru nie sebe, priateľ môj. Priveľa myslel som na seba, pozabudol na

našu velikú, svätú vec... ach, ťažko potrestal ma Boh za to! Ubolený nerv môjho národa ťahá sa priamo čez moju biednu dušu — on bol na chvíľu omámený morfiumom lásky, tymianom životnej slasti, šťastia, egoismu. S ťažkou hlavou povstal som z omámenia, nerv ožíva... Celá ostrota vašej kritiky reže mi dušu — hej, vy máte pravdu, my zle stojíme, naša vec klesá. Bože môj, na akých slabých ramenách spočíva! U nás je tak mnoho hriechov, že keď na ne pomyslím, slabou zdá sa mi i vaša tvrdá skepsis. Dosť o sebe. Neudávam miesta svojho pustovníctva — ďaleko je to, z oblokov vidno vysokú Maguru. Na cestu vzal som si iba jednu knižku: rozorvané básne Lermontova. Ony mi lahodia. Cítim, ako jeho ‚väzeň', lenže ináč, a darmo volám: otvorite mnê temnicu, dajte mnê sijanie dňa! Moje väzenie je horšie: ono nemá dvier — samý múr, bez vysokého okna, bez východu! U Vanovských bozkajte mojím menom jasné čielko mojej Lili...«

Rudopoľský celé dni sedel nad Albertovým rukopisom; bol rád, že mal čím odháňať trudné myšlienky. Vanovský odišiel s Annou do Viedne za lekárskou radou a pomocou — Stanovi zdalo sa nemožným navštíviť jeho dom. Bál sa zostať s Máriou o samote. Maľoval a čítal s neobyčajným záujmom, ba s rozochvením citov... Vhĺbil sa do Albertových prác, a čím ďalej vnikal, tým väčšmi mizla pred ním skutočnosť, unikalo

Rudopolie, i Mária... Nové svety, svety pôvodnej, jeho najhlbšiemu srdcu blízkej poesie okrúžily ho. Bol schytený beznáročnou músou Albertovou. I strieborný smiech Adely, jej hra na klavíre, i úsmev na perách s tieňom na obočí krásnej Márie, i suchá priamosť Karlova, i ničota maďaronskej society — všetko, akoby čez sklá ďalekohľadu, sblížilo sa jeho očiam. Jasno videl, prečo opitý mamľas udrel do pŕs svoju chorú ženu, a neodsudzoval hrubého násilníka — nie, on cítil k nemu nevysvetliteľnú náklonnosť, s jeho hriechmi, pijanstvom, zaostatím útrpnosť — on si ho zamiloval. Nahliadol, že Ján Matuľa je samorostlým mužom, dobrými ľuďmi poučeným, a nie chvastúnom; že Podnebík je ľahký kork, šumina, bez akých neobíde sa ľudská spoločnosť; že i v Žúrikovi, pri všetkom jeho haraburďáctve, je lúč svetla z onoho svetelného večného zdroja, ktorý leje sa na eklesiu slovenských buditeľov a národovcov; že Anastasius Guľka de Felsö-és Alsó-Husták je sprostým nástrojom šibeničiarov a jemných hrdlorezov. Články, novelly, básne, študia Tichého zvučaly symfonicky, a hlavný tón bola pravda. Čo ho najviac prekvapilo, temer závisťou naplnilo jeho hruď: bol talent, ktorý sa pred ním rozvil. Sklonil čelo pred spisovateľom.

»Tichý je umelec — nie ja«, vzdychol, dočítajúc večerom poslednú stranicu, »rodiaci sa básnik, možno, veľký básnik v budúcnosti.

Dopraj mu, Bože, vývinu! A takéto svetlo zaháša kŕdeľ blbcov! Takýto človek hynie v malicherných záujmoch dňa a zamilovaných pletkách. Nad takéhoto človeka vynáša sa Svatnay! Jeho opovrhuje duchovný žobrák Meriny, lacný švihák Sladič a alkoholista Bubenár! A ja mám s nimi držať, ja, ktorého bozkal na čelo anjel, či dobrý alebo zlý — no nebozkala sancta simplicitas! Bedári, holota!« Stanove oči padly na podobizeň Gáborovu.

»Len pozeraj na mňa svojimi čiernymi očami — nepremeníš môj súd, dedko môj! Tys' len napomáhal zlodejov, tys' mučil telo, no tvoji následníci a vnukovia tvojich kamarátov lúpia sami a zkazení vrhajú nákazu do duše dobrého ľudu. Tys' nevinný, dedko môj, keď porovnám činy tvoje s činmi a nečinmi dnešných zlodejov. Tys' držal aspoň na osobnú dôstojnosť, a smelo postavils' prse svoje, keď to žiadala česť. No táto čeliadka nezná ceny života, a predsa tríma sa ho, ako by svety visely na živorení takých biednych červíkov.«

Stanovi razom otvorilo sa pred očima nové pole pre prácu, pre túžbu a rozruch životný. »Čo by sa stalo, keby som im otvorene ‚hodil rukavicu' (Stano myslel po nemecky) a s celou silou zastal si na pôdu Vanovského, Malovíka, Krahuľca a...« on máchnul rukou, »hoci Matuľu a Žúrika?«

Zadumal sa. Veď i Adela hrala mu prosté

sedliacke piesne, a melodie ich tak zachvátily jeho dušu.

»Bože! s takou silnou ženou pri boku — všetko bolo by ľahko! Čo odpudilo ma od žien? Ich slabosť, nesamostatnosť. Čo mňa zapovrhuje: ženská sila a samostatnosť.«

Stanovi bolo úzko v spalni. Prešiel do dvorany. Vo veľkom kamíne horely hlavne, ich plamienky vyblkovaly, osvetľujúc atelier červenkastým svitom. Mrazivý vietor vial od Salatína — istý zvestoň sychravej jasene. Oblokmi, pomedzi nádherné čalúny (staré spočívaly na povale), hľadela hustá, nepríjemná tma, beznádejná šutá tma podzimná, ktorá neuspela ešte zjemnieť bledým, fosforeskujúcim svitom nového snehu.

Stano chodil spešným krokom po širokom koberci; časom priložil na oheň biele bukové polience. Jeho Griseldis, na maliarskom lešení, hrdá a bôľna pozerala na svojho tvorcu. V rohu, s kútnej doštice, belelo sa sádrové poprsie Wernera. Sarkastický úsmev mal na ústach... no čelo a oči vyrážaly dobrotu a mäkkosť. Starý gobelin, obložený šišakmi, panciermi, zbrojou, zdal sa čudovať, ako prichádza so svojím ošumelým rytierom do smesice živých farieb medzi indické koberce, majoliky, atlasové opony a obrusy. Prastarý kmeť — medzi rujnou mládežou.

Vietor zosilňoval sa každou minútou. Hví-

zdal o rohy kaštieľa, duňal v komínoch, v početných prázdnych korridoroch a neobývaných izbách. Pred dušou Stanovou zjavila sa Adela so svojou »silnou krásou«, svojou sviežosťou — a srdce v ňom zanylo.

Albertova novella rozjarila ho zimnične. I tam dejstvoval mladý muž, náhlosťou svojich činov pripravený o lásku vysokej devy. Stano sám zanevrel na seba. Tak, ako on postúpil, vydobývajú sa iné ženy — nie Adely, nie. Čo robiť? Zaľúbenca hrať — nemožnosť, smiech. Hnevať sa? Niet príčiny. Pomstiť sa? Za čo? A na žene pomstiť sa? Aká hlúpa myšlienka! A predsa akýsi jed vrel v ňom proti nej. Zase zkrsly letiace mráčky podozrenia.

»Veď je to divno«, premýšľal, »len nedávno žila huj-buj, večne obkolesená maďaronskou cháskou, ba hrala pri ich ochotníckom predstavení, tančila do úpadku, kolky hrala, papirosky kúrila — a teraz povolá k sebe matku, utiahne sa a mne hrá na piane slovenské piesne, menujúc ich ‚našimi'! Na Kýčeri tvrdá, mravokárna, satyrická, patetická — pri odobierke mäkká, zvlnená... Ako vysvetliť si srázne nedôslednosti? Len v jednom si je dôsledná: v svojej ‚silnej kráse'; čo ako mení farby — Stano pomyslel na opál — voždy jagá sa svežim, jasným menistým svetlom.«

Náruživá túžba rozpálila jeho útroby — chodil rýchlym krokom širokou dvoranou. Triasol

sa bôľom, zahanbením i slasťou. Slastno bolo mu čo len pomysleť na jej vlažné oči, na divné očarovanie jej blízkosti, na slabušký zápach resedy, na blaživé teplo jej malej, silnej rúčky.

Dvere korridora zaškripely — bolo počuť hmatkanie ruky, hľadajúcej kľučku. Stano otvoril dvere — vo verejach ukázala sa mohutná postava Karlova. Nechodiac nikam, Stano ani nevedel, že sa Vanovský navrátil z Viedne.

Stano sa zaradoval. »Vítajte, vítajte!« zavolal svojím melodickým, potešenie vyrážajúcim hlasom a bral s Karlových pliec plášť.

Karol pohladil svoju hustú, šedinami preskočenú bradu a rozložil sa na diván. Ondrej pozapaľoval sviece, priložil do kamína a ztratil sa.

»Teda už doma! Ako sa vám vodilo?«

»Pah! ani sa nepýtajte! Počuli sme ‚slová, slová, slová‘ a v nich nebolo smyslu. Neborká, zhynie! Len si pomyslite: mladá deva, rozvitá, citom horiaca a — slepá! So dňa na deň tratí sa jej zrak. A s akou svätou trpelivosťou nesie svoj údel! Zdá sa, k slepote pripojil sa ešte akýsi neduh. Mnoho pretrpela, nebol by div. Srdce nevydržalo tuším. Tichý zmizol kamsi — nik nevie, kam. I o toho sa bojím. Ona nepýta sa na neho. Mária ho raz spomenula, Anna zbledla a potom spala nepokojne. Nespomíname ho pred ňou. Čo robiť? Tichý je šlechetný, k žertve hotový — no ale kde by sme vzali svedomie dovoliť spojenie mladého muža so

slepou a chorou? Ona sama toho nedovolí. Odhodila sa od neho, a krvácala i vykrváca. Hľa, aké ženy rastú u nás!«

Oba zamlčali sa. Karol s úľubou pozeral na bohaté okrasy veľkej dvorany.

»Ako príjemne je tu u vás! Pestro, farbisto. Máte pokoj, nik vás nevyháňa do blatnatého politického rynku.«

»Horký môj pokoj«, podumal Stano.

»Pomyslite si, čo zas vydumali. Svatnayov ujec a protektor, akýsi Pelmány, je od rokov naším zástupcom na sneme. Mal akúsi pletku, složil mandát, tak naoko, v istej viere, že ho znovu vyvolia. Sám Svatnay ani chvíľku o tom nepochybuje. Voľba sa blíži — všetko spí. Tu smyslia si naši mňa kandidovať! Pomyslite si, aká je to nepríjemná vec. Kandidovať u nás do snemu je toľko, ako vystaviť sa za terč každej hnusobe, každému blatu.«

Stano vyskočil z foteľa. Zaľúbila sa mu myšlienka takto podkosiť nohy starému lišiakovi.

»Pravda, je to ešte tajnosť. Tamtí ničoho nešípia. Len tak je možný úspech. Oni istí a bezpeční prídu na voľbište — v tom dokvitnú naše záložné legiony. Však, plán nie je zlý?«

Ondrej, ospalo žmurkajúc očima, priniesol na tácni vínové fľaše. Pohár o pohár zvonil pri každom jeho kroku.

»Mali by ste videť našich Rudopoľcov. Aký silný, vnútorný oheň razom zaplápolal v nich.

Vidíte, náš ľud nie je náhly, teatrálny, bramarbastický. Ale má v sebe silu, o ktorej nešípia. Raz ona vyláme sa zpod kôry, verte. Naši statní tkáči sú už v akcii — Michal Vŕba je na ich čele. Držia spolu, ako ohnivá reťaze. Matuľa chodí neunavne po dedinách. Ukážte len ľudu možnosť úspechu, a on odhodí svoju letargiu. Keby sme len my boli lepší! No my nevieme udreť na pravý, živý nerv ľudu. Jeden fantasuje, druhý čuší na všetko, tretí hovorí a hovorí. Ja sám nevynímam sa. Dnes potrebujem massu, dnes k nej idem, ako do komory pre hotový chlieb, a nepomyslím, že chlieb nenarástol v pecňoch na roli. Zlí sme, zlí. Keby ste znali všetky naše slabosti — no dnes cítim sa šťastným, ako po prestátej nemoci, ako vojak, prekonavší srážku. Preto preč horké myšlienky!«

Stano prechádzal sa po koberci. Zastal pred Karlom.

»Áno, my sme naničhodní!«

Karol usmial sa. Prvý raz počul od Stana takéto slová. »Teda Stano s nami cíti! Nebolo pochybnosti, Rudopoľský je náš.« Karol pozdvihol pohár a štrngol o Stanov, hľadiac mu do očú. Oba si porozumeli. V Stanovi len tak ihraly žilky.

»A vy mi veríte?« spýtal sa Stano. Tvár jeho blčala čistým, pravdivým oduševnením.

Karol vstal, schytil ruku Rudopoľského a hľadel mu blízko do očú.

»Verím viac, než si vy myslíte.«

Hlas Karlov bol pohnutý, rozjarený. Suchosť zmizla, vôbec bolo pozorovať nebývalú živosť v jeho tvári, rozjarenú pohyblivosť v posunkoch. Hovoril, ako človek, ktorého potkalo pred chvíľou veliké šťastie, a prišiel potom medzi ľudí, ktorým ho nesmie vyjaviť. Ľudia hľadia na jeho oživené črty, počúvajú jeho dobré, krotké slová — a čudujú sa. Karol nemohol sa dlho pretvarovať. Mocne tisol ruku Stanovu a povýšeným hlasom zavolal:

»Verím i na teba, na tvoj vysoký um, na tvoju bezúhonnú česť; Mária mi všetko povedala, všetko, Stanislave. Ja som šťastný, znovuzrodený; ťažké chvíle som prežil, ty si mi bol príšerou, ktorá dusila hruď moju. No, vďaka Bohu, ja som ti porozumel« — Karol ukázal na obraz — »a, chvalabohu, znám i Máriu! Znám ju hlbšie, než dosiaľ. Vieš, nebezpeční ste vy, rytieri ducha, pre ženské srdce i nervy. S vami chodí rozjarenie, chodia poryvy, sladké muky duše, potrasenia. Ale život ľudský bez chvíľ potrasenia zmelkne. Ja som už-už padal do letargie, do srdcového chladu. Pristúpil ko mne had a chcel ma uštipnúť do srdca. Bol to Svatnay. A čo urobil? On preboril netrebnú kôru, ktorá tvorila sa okolo môjho srdca.«

Karol sadol si na diván a podniesol pohár k svojim ústam. Stanislav otvoril široko svoje veľké oči a bledý rozochvením hľadel na Va-

novského. Ťažké bremeno, iste najťažšie celého žitia, odpadlo mu s duše. Vanovský mu ho sňal. Iste prichádza od svojej ženy po dobrom vyrovnaní, po shode. Mária vyzdravela, pochopila všetko. Teraz už všetka pozostalá bieda, celý bôľ, ktorý ešte leží na ňom, týka sa jeho samého, pred nikým nie je zodpovedný, nikoho neťahá za sebou do temnoty. Svoj bôľ ľahšie už niesť. Mária ležala mu na svedomí, tým strašnejšie, čím viac chýrov lietalo, čím viac klebiet roznášalo sa. Koho tu chytať, koho brať na zodpovednosť? Čím viac hluku, tým horšie. A dnes sám Karol, jediný človek, ktorého sa mohla týkať bližšie jeho ideálna, na umeleckých osnovách založená družba k Márii, prichádza k nemu, v úplnom poznaní, v úplnom odobrení pomeru, do ktorého vtiahla ho jeho obrazotvornosť, jeho umelecká snaha...

»Treba medzi nami bližšieho vysvetľovania?« spýtal sa Vanovský.

Rudopoľský schvátil jeho ruku a potriasol ju, ako robieva muž, ktorého priateľ vysvobodil zo smrteľného nebezpečenstva.

»A teraz daj vína, viac vína«, usmial sa Karol, len tak žiariac veselím a silou, rád, že citná scéna skončila sa bez mnohých slov.

Rudopoľský otvoril pred Karlom svoju dušu; nezatajil úzkosť, ktorú preniesol, strach, že hádam predsa podkopal duševný mier Márie.

»Ty nemôžeš vedieť, aký posvätný, čistý

je cit môj vzhľadom na krásu tvojej ženy, aká ďaleká mi je každá sebecká, neúctivá myšlienka. Darmo, vyznať musím, ja som entusiast krásy, ja kloním sa pred nádherou, silou formy, kdekoľvek ju najdem. Ach, táto idolatria narobila mnoho zlého: ale taká vysoká, vznešená duša, aká býva v krásavici tvojej, nemôže znížiť sa. Ver mi, to ma tešilo, pozdvihovalo, keď som klesal strachom pred možným zablúdením. Tu, brat môj, tu vyrazil som, alebo chcel som vyraziť všetky poryvy, všetko svoje útle zbožňovanie krásy.« Stano ukázal na obraz.

»Tys' zatarasil priepasť, ktorá sa tvorila medzi mnou a ženou mojou«, riekcl Vanovský. »Opravdové umenie nekazí, nehreší, ale pozdvihuje, očisťuje. Len marodéri umeleckej armády zabíjajú nevinných a ranených na duši. Pseudo-umelecká guerilla kazí, sama nakazená morálnou chorobou. Tys' zdravý, čestný vojak; neboj sa, budeš generálom.«

Pozrel na obraz, slabo osvetlený kamínom a sviecami. Hrdá postava Griseldy ako by vystupovala z obraza. Karol poznával črty Máriine, hoci vcelku tvár Griseldy málo podobala sa Máriinej.

»A teraz počuj moje biedy«, s ťažkým srdcom obrátil sa Stano k svojmu priateľovi. Pýril sa, keď hovoril o Adele. No uznal za dobré odmeniť dôveru dôverou.

Karol sa usmieval; jemu bolo tak voľno

okolo srdca; posledný, ľahunký mráčik rozplynul sa: veď Stano len tak zamiera hlbokou, živou, túžobnou láskou k Adele. Priatelia dlho hovorili; obom zdalo sa, ako by sa im boly vrátily časy študentské. Takáto družba zdala sa im možnou len v rojčivých rokoch mladosti. Tým lepšie. Nestarnú. Až okolo jedenástej lúčili sa. Stano odprevadil Vanovského až pred jeho dom.

»Škoda, že už žena spí«, riekol Karol. »Musela by nám dať čaju. Mne tak ťaží sa rozlúčiť sa s tebou. Do videnia!«

Maras zakašľal v svojej kutici a šiel otvárať bránu.

Stano stretol na zpiatočnej ceste Žúrika, ktorý mu chcel vyhnúť. Dnes Stano nemohol videť nahnevaného človeka.

»Pane notár!« zavolal na neho, zakrútiac sa do kepeňa. »Vy sa hneváte na mňa? Ej, prosím vás, odpusťte mi! Nechcel som vás obraziť.«

Žúrik zastal a potom blížil sa k Stanovi. »Škoda hnevať sa! Vy ste taký vlivný človek, dobrý kamarát! Poďme sa zohriať pohárom vína; dnes je veterno; utopme nedorozumenie!«

Stano so Žúrikom zašli »Pod zlatý žaluď«. Hostinský práve zahášal lampy. V zadnej chyži páchlo tabakovým dymom.

»Šampaňského!« zavolal Stano.

Tučný hostinský razom ztratil svoju ospalosť, neobratnosť, zvrtol sa spešno na širokom

opätku a onedlho priniesol fľašu chatrného uhorského falsifikátu. Fľaša mala pozlátené hrdlo a pyšnú francúzsku etiketu, ale víno chutilo, ako voda so špiritusom a kandisom — no nič zato, cena bola tá istá, ako za »Veuve Cliqot«, a to je hlavná vec. Žúrik sa rozhovoril, ale tak, že bolo badať utajovanie istej veci. Mal na duši tajnosť, ktorá ho pálila, ako uhoľ na dlani. Tajnosť v ňom vrela a tisla sa na povrch. Stano ho pokúšal; vedel, čo ho asi tlačí. Prišiel na voľbu, na Pelmányho; hovoril, že je Pelmány lump, kartár, ozembuch, podplatník, závratník.

Žúrik usmieval sa tajnostne a robil pritom detinskú tvár. Tajnosť mu už vysadla na tvár, na nos. Tajnosť ho trápila, ako smäd pri plnom pohári.

»Ešte fľašu!« zavolal Stano. »Veru bolo by dobre urobiť niečo proti tomu darmošľapovi. Keby ste vy chceli niečo podujať. Vám by tak pristalo postaviť sa na čelo verejného ruchu. Vy máte za sebou ľud.«

Žúrik nevydržal.

»Nuž veď robím«, riekol, prevrátiac kalištek, a celý tajný plán o vystúpení Vanovského vyrozprával Stanovi šepotom.

»Veru máte tajnosť«, mrmlal Stano, lúčiac sa so šťastným Žúrikom; »stavil by som sa, že Svatnay už zná všetky vaše spády.«

Žúrik pomykal plecom a v priateľskom rozpoložení proti výtečnému Rudopoľskému letel

ulicou, ako by ho vietor niesol. Stano bol rozjarený, na sen nepomýšľal. Studený vietor chladil jeho čelo.

V spalni zbadal, že dnes mnoho pil. Celý zunovaný hodil sa do postele. Nad ním visiaca kvastľa zväčšovala sa, rástla, ako temný balvan valila sa na neho. On rozbil balvan päsťou... ajhľa — blesk a jagot! V prostred balvana zaskvel sa zázračný brilliant, menil farby a krútil sa okolo kolmej osi. To nie je už brilliant — to je silhouetta tvári — tvári Adelinej. Vzchopil sa z postele. Balvan i diamant, i tvár zmizly — nad ním visí kvastľa.

»Ako prelomiť odpor, ako zvíťaziť?« myslel, nepokojne hádžuc sa na lôžku. Adela, Tichý, národ — a nad nimi v pološere mohutná figúra Karlova. K akému divnému obratu, v aké podivné, nikdy netušené pomery zahodil ho osud! Na kopaniciach, medzi Slovákmi, také poryvy, také rozorvanosti, náruživosti, kontrasty, borby, také vysoké vlny hádže život... Zaspal.

Mária nespala, keď prišiel Karol. Sedela pri knihe, málo čítajúc, viac dumajúc. Celá jej tvár vyjasnila sa, keď vstúpil. Izbuška bola rozohriata, postele belely sa, ako čerstvo padlý sneh, pokrývka na lampe pridusila svetlo a pohrúžila spalňu do poetického jasno-temna, ako na Rembrandtovom obraze. Zo súsednej, iba ťažkými čalúnmi oddelenej chyže bolo počuť pravidelné dýchanie Lili.

»Milá Mária«, riekol, sadol k nej a vzal ju za ruku, »odpustíš svojmu medveďovi? Zima prišla naňho, zaliezol do brloha a spal.«

Márii bolo, ako by rozbresklo sa nové, nepocítené, zanedbané šťastie. Ani v prvých dobách manželstva nebola taká blízka dušou Karlovi, ako dnes po búrnom i citnom výstupe. Dnes videla muža svojho v náruživom rozochvení, pocítila celú váhu jeho hnevu, uvážila jeho vôľu i silu a spolu i čistotu a vrúcnosť jeho lásky. A jej priame slovo, jej vyznanie zvíťazilo. Hľa, ona predsa pre neho značí viac, než raž, pluhy, senné kopy! — Ako zvlhly jeho oči radosťou, keď videl, že Mária jeho je bezúhonná, cele jemu náležajúca žena, že zdanlivosť bola vítanou príležitosťou pre jeho nepriateľov a celú biednu klebetnú perepúť. Rudopoľského vliv na šlechetnú ženu bol koncomkoncov blahorodý, zobudil v nej ženskú v celej hĺbke a krásote večno-ženského.

Mária radostne pozerala na mužovu tvár. »Vidíš, Karol, ja som neraz zúfala nad sebou. Boh mi je svedok, celou silou duše ľnula som k tebe — ale ty si ma nechtiac odpudzoval. Ty chodil si za hospodárstvom, robotil si do únavy, cestoval si, hodiny presedels' s Marasom v starostlivom hovore. Čím som ti ja bola? Cítila som sa vecou, ktorá rozumie sa samo sebou, ktorú netreba pripomínať. Mne zdalo sa, že som stroj, tebou kúpený. Keď len stroj ide —

keď nezastane v svojich službách — čo tam po ňom. Tebe bolo jedno, čo robím, čoho nerobím! Zdalo sa, že si zabudol, že i vo mne je duša, vôľa, že je srdce, ktoré práhne za láskou, že je i krv mladá, bušujúca. Ach, Karol, ver, žena nemôže jestvovať bez lásky. Alebo zbledne na šému — alebo zkazí sa a upadne.« Zamĺkla.

Karol pozoroval, že slová Márie neplynú náhodou z jej úst, že sú ony výrazom dávnych a častých myšlienok. Nedivil sa jej, všetko stalo sa mu prirodzeným, pravdivým. Uznával svoju vinu. Nestarať sa o ženu ináč, ako aby mala pekné šaty, plnú komoru a zaváraného pre visity, bolo módou v zátiší rudopoľskom. Že manželstvom spoja sa dve duše, že povinnosťou mužovou je vťahovať ženu svoju do svojich záujmov, do vyšších svetov, že muž vlastne prejíma jej ďalšiu výchovu — o tom nebolo chyrovať. Karol sám hromžil na takéto orientálne, práve haremovské zanedbávanie žien, no sám vžil sa do šlendriánu a zpohodlnel. Žena bez darov, tupá srdcom, ľahko zvykne na zanedbávanie mužovo, ba nejedna rada je svojej svobode — ale žena hlbšie založená, žena ambície, jemných nervov neznesie dlho tupého cynismu mužovho a nevdojak obzerá sa po nejakom uspokojení. To je historia temer všetkých alfonsiád.

»Ale teraz si môj cele«, riekla a položila obe ruky na jeho mocné plecia. Akou krásou, akým triumfom šťastia vzplanula jej tvár!

Jemu zdalo sa, že až dnes večer, na tomto mieste, v túto hodinu zahorel opravdovou láskou k nej. On zdesil sa myšlienky, že by ju mohol ztratiť. A ako blízko bola ztrata!

»A ty si mi odpustil?« pýtala sa, oči majúc vlhké slzami.

»Čo mám odpúšťať? Že si krásna, že máš nebeské, lučezarné oči?«

Mária zasmiala sa hlasným, šťastným smiechom. Slzy kanuly po jej tvári.

»I dvoriť znáš! Bože môj — ja som šťastná, Karol! My sa už nikdy neodcudzíme, nikdy neochladneme. Pamätáš na otcove slová, keď's' mu predstavil Rudopoľského, »a je vám to treba?« riekol a zakabonil sa. Často dumala som o jeho slovách. Dnes však uznávam, že nám toho treba bolo; vo mne bolo čosi uduseného, nerozvitého. Ja lapala som ťa, chcela som ťa svojím menovať, celou dušou svojím — no chybel mi orgán, chybela sila. Láska a život letely so mnou, ako balón — ja som nepozorovala, či a ako letím. I vystrela som ruku — všade ticho, pusto... To bol svet, ľudia, s ktorými plávame jedným prúdom. Razom ukázal sa mi pevný, cudzí bod... a spozorovala som, že plavno, nádherno vznášam sa žitím. V bytnosti, rečiach, citoch Rudopoľského zrkadlila som sa, a mne bolo zrkadlo cenné. A tys' bezcitne pozeral na let! Tebe boly dôležitými dolnozemské bravy, kukuričné mechy, Marasove účty, karty, fajka —

malicherným ti bolo, čo cíti tvoja žena, ako prežíva dni rozluky, ako rýchli, ako ustáva tlkot jej srdca. Vidíš, a Rudopoľský bol taký mäkký, oduševnený mnou, rovno brat dávno nevidený. Počala som sa sama oceňovať, rástla som — a len tys' nevidel ani ceny, ani lásky, ani blesku, ani bôľa... Narazili sme na cynickú, hlúpu skutočnosť. Ako ťa rozhorlilo podozrenie, ako ťa uskrovnilo priame, verné, pravdivé slovo moje! A teraz našla som sa! Ja tak ľnem ku tebe, Karol, ako dieťa, ako sama túžba. Tys' mojou pýchou, mojou slasťou.«

Karol s obdivovaním počúval ženu svoju. Hovorila tichým, citom chvejúcim sa hlasom, a hladila ho svojou krásnou rukou po slychoch. Z tvári vialo teplým lúčom šťastia.

»Mama, vody!« ozvala sa Lili zpoza čalúna. Oba manželia podišli k postieľke Lilinej. V pološere čez mriežky posteľné videli zlatovlasú hlávku dievčaťa. Karol objal ženu a zaplesal. Mária túlila hlavu k prsiam mužovým — a šeptala. Keď prišli nazad do spalne, muž usmieval sa celou tvárou a ona červenala sa šťastným rumencom; klesla na pohovku a zakryla oboma rukama tvár.

»Doma som, celkom doma«, riekol; »ja som ťa poznal, Mária, ja nazrel som hlboko do duše tvojej! Ty si ma vytrhla z kalu hmotárskeho, z duchovnej letargie. Nie samým chlebom žiť má človek! Tys' môj duchovný kriesiteľ!«

»Spyšniem, spyšniem, Karol!«

»Ale bez bôľa neobstojí šťastie«, dodal a sklonil hlavu.

»Úbohá Anna!« vzdychla Mária a zaplakala.

Vanovský šiel prezreť dom a dvor, čo vždy robieval. Dul tuhý vietor a potriasal bránou a okenicami. Nebom váľaly sa husté mračná. Bolo ticho, všetko v poriadku. Keď sa vrátil do spalne, razom ani ženy nevidel... Zpod paplona v polotme blyšťaly sa dve veľké, krásne, smejúce sa oči. Na bielej poduške rozliaty bol prúd jej tmavých vlasov.

X.

Prípravy ku voľbe išly neobyčajne zručno: žiaľ, u nás ináč nejde, Vanovský začrel do vrecka, a rozohnený Stano Rudopoľský tiež nezaostal. Bez šumu a hluku blížil sa termín. Svatnay a jeho stranníci ticho ferbľovali v kassíne, Pelmány, ubezpečovaný Kolomanom Imrichom Svatnayom, ani neuznal za potrebné zjaviť sa v okrese. Len čo poslal pár stoviek na oldomáš.

Pred samým termínom pribehol Meriny k Svatnayovi do Zásiek.

»Panslávi čosi kutia«, riekol spešným hovorom, »treba sa mať na pozore.«

Svatnay zašiel do Rudopolia. Vyhľadal Žúrika.

»Už dávno som nemal česť — kedy prídete na poľovačku do Zásiek?« prihovoril sa mu a poklepal ho po pleci. Žúrik, čujúc o poľovačke, bol celý elektrisovaný. »Ráčte rozkázať! — Dostal som novú pušku. Krása pozreť!«

»A čo to zase stvárate, vy majster?« prehovoril dôverne s dobroprajným úsmevom. »Čo to zas kutíte? Ej, škoda vás! Škoda sa nám trhať, mohli by sme pekne svorne nažívať! A tu zase čosi intrigujú vaši národniari! Intrigujú, búria ľud, hoci i tajne a potuteľne!«

Žúrik až teraz zbadal, že celý plán je vyzradený. Zabolelo ho to.

»No, veď je nič!« chlácholil ho Svatnay, »rád by som vedieť, čo je vlastne vo veci. Viete, pán notár, ruka ruku umýva. S tou dlžobou u Sommera je to hlúpa historia. Koľké úroky vám prichodí platiť! Jedno slovo a — dlžoba zmizne. Len jedno slovo. I na »Orla« dá stolica bohatú subsidiu!«

Svatnay pevne veril, že človek, ktorý tak ľahko dá sa podplatiť lichotivým slovom, poklepaním po pleci, nemôže byť neciteľný proti veľkému hmotnému poľahčeniu.

»Veď na tom nič nezáleží. Termín je už pozajtre; ja som vám dobrý priateľ. I na budúce budem pamätlivý. Vy ste Vanovskému blízki, u vás je prvý prameň.«

Žúrik začervenal sa, ako moriak.

»A čo si vy myslíte, pane fiškál?« spišťal

svojím krikľavým hlasom. »Ja o ničom neviem, ja na nič nemyslím! Ale to si vyprosím, aby ste ma urážali! Ja som národný človek, dobrý Slovák, a nie vaša nástraha. Keby ste mi dávali million, áno, million, pane Svatnay, ja hodím ho k vašim nohám!«

»Jaj, nie tak nahlas, nie tak ohnivo...«

»A ja to nahlas poviem«, kričal Žúrik, keď bol na vrchu, vedel pevne sedeť, »že je to podlosť, ničomnosť dať sa zakúpiť. Ako sa opovážite pristúpiť ko mne? Ja som národný človek, celý svoj život pracujem do úmoru za našu vec, bezzištne, neúmorne, obetujem, trpím, nestarám sa o svoj prospech, ostal som chudobný, ako kostolná myš! Rudopolie som ochránil, keď malo zhoreť! A vy mňa chcete podkúpiť! Mám dlžobu u Sommera, a ja si ju vyplatím sám. Čo koho do mojich dlžôb?« Žúrik chodil sem i tam a márne bolo všetko chlácholenie a krotenie. Svatnay ľutoval — no už bolo neskoro. Žúrik vbehol »Pod zlatý žaluď«; tam bolo živo.

»Pomyslite si len, Svatnay sa opovážil mne robiť nabídnutie, abych zradil národ! Ale som mu vynadal! Znosil som ho, ako chlapca. Čo si on myslí o mne?« V horlivosti vyprázdňoval poháre, točil sa po úzkej chyži a hrozil subtílnou pästľou. Rozbehol sa mestom, hromžil na Svatnaya, ale vychvaľoval Stana do nebies. »On je náš«, hovoril, »zlatý muž, charakter, geniálny umelec, hrdina, heros!«

I bez Žúrika dozvedel sa Svatnay o stave vecí. Malovík mal už svoju obec do chlapa na nohách, Krahulec viedol celé zástupy katolíckych obcí. Hrušovník s kopanicami bol čistý za Vanovského, taktiež Oružné, ba i Záseky, kde sídlil tyrann okresu, hotové boly hlasovať na Karla Vanovského. Poslednú noc rozbehli sa Svatnayovci po obciach a všade našli kompaktné massy Vanovskovcov — ani hnúť. Sám Svatnay zadivil sa nad takým obratom. Išly štafety. Čo bolo robiť? Odročili voľbu pod lichými dôvodmi na pätnásty december. Kto má čas, má život.

Rudopoľský neveril svojim ušiam. Nuž či možno niečo takého? Aká príčina je odročiť voľbu v ten deň, keď už ťahaly zástupy k Rudopoliu? Niet príčiny. Tak chceme, naša vôľa je zákonom.

Stano odpľul, zahrešil a... dostal nový pochop o našich pomeroch, o našej gentry, o ľuďoch, ktorým daná je moc nad týmto dobrým, slovu a pravde prístupným ľudom. Logika udalostí utvrdzovala ho na ceste, nastúpenej následkom citných, duševných potrasení.

»Vyhynúť musíte!« riekol, rozpálený zlobou. »Ako burinu a kukučinu vypáli vás nový vek! Veď to niečo nemožného, veď tu žijeme v blázinci! Hľa, aké kompaktné massy, povedomé, počúvajúce heslo svojich vodcov, má Vanovský za sebou. A tam so pár notórnych

ožranov, otrockých rychtárov, notárov a kobylkárov!«

Stanislav Rudopoľský temer nahneval sa na Vanovského, keď videl, že so smiechom hovorí o nezákonnom odročení voľby. Ako možno smiať sa, keď olupujú ľud o právo, ktoré mu dáva positívny zákon?

»Braček, vari sa mám hnevať, vari mám zúriť? Áno, prvý raz som zúril, no dnes sa smejem. Ty neznáš kultúry, ktorou nás oblažujú. Počkaj len, čo uvidíš v decembri!«

Stano nemohol si iné pomysleť, ako že v decembri zvíťazí Karol so svojimi kompaktnými massami, »počúvajúcimi heslá vodcov«.

Ako otváral oči, keď videl, čo sa robilo za celý čas do termínu! Vanovského strana, posmelená prvým úspechom, nehodlala ustúpiť. Z počiatku boly skvelé výhľady. Čím viac blížil sa termín, tým viac rástol Pelmány. Slúžnovci, pisári, žandári, financi behali po dedinách; Meriny bez všetkej príčiny pozýval rychtárov, bohatších sedliakov, otcov takých synov, ktorí mali prísť pod assentírku, a púšťal na nich strachy, hrozil, lichotil. Židovská sporiteľňa vypovedala kapitále ľuďom, ktorí boli s Vanovským.

Svatnay oživnul, ako by omladol a rozširoval terror. Bubenár nevychádzal z opilosti a povaľoval sa celé dni po dedinách. Kam prišli úradní korteši, vyvaľovali sudy.

Občania najprv nedôverčive stránili sa. Pel-

mányovci nemali domu, na ktorý by boli mohli vyvesiť Pelmányho zástavu. Iba krčmár držal ju nesmelo v rukách. K večeru zašlo k Židovi niekoľko smädných ľudí, ktorých privábil plný sud. Poriadni gazdovia sedeli v inej krčme a pili za vlastné groše. No pili — a to bol počiatok; to bola čertovina, za ktorú sa zachytilo zlo a odpadlíctvo.

»Ech, tam u Zošpateného sa veselia«, povedal príchodzí; »víno sa len tak leje. I ženám do krčiažkov dávajú.«

Pomaly počali sa »poriadni« a »presvedčení« tratiť zo zle osvetlenej krčmy — u Zošpateného vzrástla tlupa. K polnoci bola už celá obec u Zošpateného, a ráno viala Pelmányho zástava na dome rychtárovom — a Vanovského zástavu nemali kde upevniť. Rychtár na výčitky urobil blbú tvár, červenú vínom, a pokrčil ramenami. Smutno povievala na málo navštevovanej krčmičke predtým slávne prijatá zástava Vanovského.

Mária, vyvýšená, uspokojená, rozradostnená nad novým životom, ktorý rodil sa v nej, priľnula k Anne s vrelou láskou. Anna radila jej, aby netajila, čo sa stalo, a hľa, slepá videla jasne, čo slúži k pokoju. Anne naložili zdržovať sa v polotemnej izbe. Mária presedela pri nej celé dni a, nešetriac v polotme svojich očú, čítala jej, spievala, žartovala s ňou a všemožne hľadela zobudiť v nej nádej na vyzdravenie.

»To mi darmo hovoríš«, pretrhla ju v podobnom potešovaní Anna. »Ja ozdraviem tam«, a ukázala k nebu.

»Anička, dobrá vôľa a nádej pomáha lekárovi. Nezúfaj.«

»Vieš, Mária, čo mi je tak nekonečne ľúto? Ja už nikdy neuvidím svojho považského rodiska. Neuvidím svitu snehov na holiach, keď zôkol-vôkol zelenie sa ešte bujné rastlinstvo, a tamhore belejú sa čistunké fľaky snehu. Neuvidím kryštálovej jasnosti bystrín. Ach, aspoň počuť by som ich rada! Pravda, Mária, ty ma zavedieš ta? Usadíš ma na breh našej rodnej riečky? Umyjem sa vodou, ktorá vonia Turcom, osviežuje a posilňuje, mdlé telo robí pružným a veselí hruď a líca. Ja pocítim tuhý závan jedle, počujem jej šum. Len raz, len raz v živote ešte do toho chladom slávneho, dušou nášho, duchovne čistého slovenského kraja!«

Mária sľúbila. Von už nastúpila zima, prvý sneh belel sa po poliach. Vanovský s Rudopoľským boli temer celé dni na nohách. Za každú cenu chceli čestne vystúpiť na voľbe. Mária neodchádzala z potemnej izbice Aninej. Lili ju zamieňala. Detským jemným citom tušila, že Anna je veľmi chorá, a chovala sa k nej s dojemnou shovievavosťou, ktorá tak pristane deťom. Zrak Anin tratil sa neúprosným postupom. Kruh úžil sa, len stredom zreníc videla predmety na tom bode, kam rovno upierala

zrak. Dovôkola obrubovala priezor hmla, vždy hustejšia a hustejšia. Počiatkom decembra už zmizol kruh.

Ráno, zobudiac sa, nastrašená ostala v posteli.

»Mária, Mária!« zavolala strašným hlasom; hlas rezal sa do srdca. »Samá hmla, samá hmla! Kde si, pre Boha, kde si?!«

Mária pribehla k nej a chytila ju za ruku.

»Ukáž tvár! Odcloňte záclony — svetlo, svetlo!« volala Anna úzkostne, ako by sa blížila nezadržateľne k priepasti.

Mária strhla záclony. Anna pohrúžená bola v hmlu. Rukami týkala sa očú, zaplakala, zastonala. Mária ničoho nezbadala na jej zrakoch, boly čisté, ale Anina tvár už nemala sviežeho pelu životného. Anna sa obliekla. Možno, von bude jej ľahšie. Podopierajúc sa na Máriino rameno, vyšla na verandu. Snežný svit preriedil hmlu; Anna badala temné, podlhovasté fľaky bez určitých kontúr — stĺpy kolonády. Ako dôkladne pripravovala sa na svoj údel — keď nastúpila neodvratná istota, klesla duchom a hrozný bôľ rozšíril sa telom i dušou.

»Ani jeho neuvidím, nikdy neuvidím! Mária, živá som v hrobe tmy, večnej tmy!«

Mária počula tlkot jej srdca. Búchalo nezdravým tlkotom.

»Anička, Boh je svetlo, dôveruj mu; to veľké svetlo žiari vidomým i nevidomým«, hovorila

Mária, sama nedôverujúc svojim slovám, že by silnou útechou podejstvovaly na chorú.

»Áno, Boh je svetlo!« zavolala Anna a rozjarila sa. »K nemu, k nemu!«

Malovík hľadal Karla a vstúpil na verandu. Starcovi zahraly slzy v očiach, keď pozrel na Annu. Vošli do chyže. Starec objal Annu; ona sklonila svoju hlavu na jeho plece.

»Pravda, velebný pane«, riekla Anna, »Boh je svetlo, i pre mňa je on svetlom, večným, živým svetlom?«

»Nezúfajte! Boh dá vám i biedneho telesného svetla. Ale čože je naše telesné svetlo, krátko trvajúce, proti svetlu Božiemu, ktoré nemá konca! My sme všetci slepci, až kým nám nezasvieti večné svetlo.«

Hlas Malovíkov znel istotou a potechou. Sám starec bol veľmi rozjarený. Robil si násilie, aby hlasno nezastonal. Počal rozprávať príjemným, staríckym hlasom o podivných pádoch vyzdravenia. Anna ho počúvala a nádej brieždila sa v jej duši. Keď starec odobral sa — nádej sa zotmila a Anna upadla v tichú resignáciu.

Na druhý deň Anna cítila slabosť — zostala ležať. Karol priniesol chýr: v Oružnom pri volebných agitáciach udala sa scéna medzi Rudopoľským a Svatnayom. Keď Svatnay nevedel odvety na tuhý nápad Stanov, Svatnay rozkázal žandárom, aby Rudopoľského odstránili silou.

To síce nešlo, lebo Stano odsotil žandára, až padol, ale urazenie bolo tu. Stanislav Rudopoľský poslal Kolomanovi Imrichovi Svatnayovi svedkov: grófa Vinického a pensionovaného majora Steinhardta.

»Stano je neuveriteľne rozčulený. Hovoril som, že to bude asi márne, Svatnay sotva prijme vyzvanie, že z toho bude nechutná kaša. Rudopoľského chcú i tak znemožniť — a čo je tým o nejaké násilie! Do súdov ho zapletú. Všetko darmo, Stano hrozí verejným násilím, vykorbáčovaním, jestli Svatnay neprijme duell. A nadto dostal celú vec do rúk gróf Vinický; tu už ťažko bude Svatnayovi ufujazdiť. ‚Naučím ja klebetníka i všetkých jeho kobylkárov!‘ celý rozľútený volal Stano. ‚Nie som bijak, ani duellista, ale vidím, že tu ináč nemožno!‘ Mňa nechcel za svedka; bál sa, že nebudem dosť prísny a bezohľadný.«

Máriu veľmi rozčulila zpráva o Stanovom súboji; v prvom momente udrela jej krv do tvári a srdce zabúchalo strachom o Stana. Zatúžila po Anne, po ‚očišťujúcom duševnom kúpeli‘ v kráži devinej čistoty a veľkodušnosti.

Anna ležala nedvižne v svojej bielej postieľke; hlavu mala na vankúši s modrými stuhami, ruky složené na prsiach.

»Už som spokojná«, riekla ticho Márii, ktorá sklonila sa nad posteľou a pohladila devino čelo.

Slová devine i dušu Márie vkolísaly do mieru.

Čistou, slávnou, neprístupnou cítila sa v blízkosti úbohej Anny.

»Boh je svetlo«, hovorila Anna. »Oddám sa s celou dušou jeho svetlu. Svieti živým i mŕtvym, a najmä chorým — ó, bárs by i zdravým svietilo neprestajne! Srok svobody blíži sa, Mária! Túžim za ňou, ako lastovička za novým jarom! Mária, počuj, ako mi srdce bije!«

Mária položila ucho na devin ľavý bok, a a veľmi sa zdesila, keď počula silné búchanie srdca; ťahalo sa až hore, temer k ľaliovému hrdlu. A aké ostré, nepravidelné bolo...

»Počula si, Mária? Tak dlho biť nemôže. Vysilí sa a zatíchne...«

V sieni ozvaly sa kroky. Boly také tiché a nesmelé, že ich Mária ani nepočula. Ale Anna celá sa striasla, vzpriamila, oprúc sa o lakeť.

Dvere sa tíško otvorily.

»Albert!« zavolala Anna a klesla hlavou na podušku. »To je on, Albert!... Ó, Bože môj, smiluj sa!«

Tichý vstúpil a ostal stáť na prostred izby. Vrátil sa bol s Horniak a počul od Stanislava Rudopoľského celú tragédiu Aninu.

Mária vzala Tichého za ruku a, štkajúc, nesmelého viedla k posteli.

»Daj mi ruku, Albert!... Bože môj, Bože môj!«

Albert kľakol k posteli, vzal jej ľavú ruku a tlačil k svojej tvári. Bielunká ruka zvlhla hoj-

nými slzami. Anna pravou rukou hmatkala, hľadajúc jeho hlavu.

Márii išlo srdce rozskočiť. Hlasným plačom vyšla z izby. Nemohla, nevládala hľadeť na toľké nešťastie, na taký veľký, strašný, nenadály obrat v živote mladých, čestných, úprimne sa milujúcich dvoch ľudí. Ako vyrástlo v jej očiach vlastné, ako by znovu pevne osnované šťastie! A ako sa tiež nachádzalo na kraji priepasti!

»Neverná, neverná Anna!« zaplakal Albert Tichý, tisnúc tvár na jej mladú, búrnu hruď. Potom sadol k nej na stolec.

»Tys' išla slovo lámať, tys' mňa odvrhla, Anna, pre svoj neduh! Oh, to ma bolí! Či sme sa spojili tam pred Liliným oltárikom len pre šťastie, pre chvíle dobré a veselé? Nie, tvoje slovo bolo: ‚nikdy', a moje: ‚na večnosť'. Tys' moja, zakiaľ nevyhasne posledná iskierka z tvojich drahých pŕs! Anna moja, Anna!«

»Nie, Albert! Ja som rada, žes' prišiel, rada, že ti môžem rozpovedať z tej duše všetku svoju tieseň. A ver mi, čakala som na túto hodinku, videla som, ako sa blíži. Ale naše svety sa rozišly. Tvoj svet je denné jasno — môj nočná tma. Nesídu sa. Boh sám rozdelil svetlo od tmy!«

»Anna, milá moja, nevesta, žena moja... Áno, žena, lebo sme splynuli v jedno telo, jednu dušu. Ja ťa mám opustiť, keď Boh poslal na teba veľké bremeno, aby si sama pod ním klesala? Nie!« Albert vstal a sklonil sa nad slepou.

»Nie! Tu stojím u tvojho boku, pri tvojej bielej postieľke, a skláňam sa nad tvojou hlavou! Nikto na svete nemá práva rozdvojiť nás, zasnúbených pred Bohom i svetom. Tys' moja! Tys' moja žena, moja duša!«

»Nehádaj sa s Hospodinom, Pánom spojenia i rozdvojenia. Bola som tvojou snúbenicou, vernou, oddanou — ženou tvojou byť nedovolil On! Aspoň na zemi, v tele hriešnom a umierajúcom! Pevne verím, že sa uvidíme, Albert môj, nad hviezdami. Tam i moja slepota prestane, padne temný závoj s očú blahoslavených!«

Albert, hľadiac na jej krásne, chorobou akoby ani netknuté telo, predstaviť si nemohol, že by všetko bolo už márne. Sadol k nej na kraj postele a sklonil sa nad ňou. Začul tuhý trepot srdca a zaplakal.

»Ach, ako som ťa, slepá, poznala! Keď zašumely kroky tvoje v sieni, nepokojne zakrúžila krv vo mne, srdce sa zatriaslo, a už som iste vedela, že si to ty, že musíš byť blízko. Ja som ťa týmto srdcom poznala!« vzala jeho ruku a položila si ju na hruď; »ja som ťa zazrela nie očima, ale dušou a citom. I teraz vidím srdcom tvoju dobrú tvár, tvoje milé, verné oči... No, temno je zôkol-vôkol — temno!«

Albert bol už oželel svoju lásku, ako na večnosť ztratenú, vinou Anny a jej vierolomstva. A teraz znovu ju nachádza... Zase má pred sebou Annu, tu pri ňom tlčie pod jeho ru-

kou srdce, ktoré zatrepotalo na Rovienkach v ústrety šťastiu. A hľa, ide ju po druhý raz ztratiť na večnosť? Nie, nepopustí! Na kolenách poprosí ju, aby nepriamila sa na veľkodušnosť, ktorá oboch umorí. Keď seba nešetrí, nech šetrí jeho, ktorý už nevládze žiť bez nej... A práve ona teraz potrebuje dušu milujúcu, ochrancu, pomocníka, vodcu! Práve teraz zaskvela sa jeho láska ako zlato, ohňom prečistené! Veď i prvej nemiloval v nej telesnej bezúhonnosti, sladkosti pôžitku, šťastia, ale miloval hlavne jej dušu, jej spanilú, mäkkú, dumnú dušu! A či duša jej premenila sa, keď vyhasol jej telesný zrak? On predstavoval si cele verne svoje spojenie so slepou ženou. Bude jej všetkým, sám nahradí jej sladkosť vidomého žitia. Ba práve tragika takého žitia zvyšovala jeho cenu. Na rukách ju bude nosiť, láskou a nežnosťou obľahčí jej ťarchu temnoty. Opisom, vzletnými slovami znázorní jej farbu letného rána, zeleň lúk, iskrice dažďovej rosy.

»Verím ti, Albert, že dobre myslíš«, odvetila Anna na všetko Albertovo altruistické unesenie a hovorila s citnou tichosťou, ale i s tvrdou odhodlanosťou; »ty by si preniesol rád a verne všetky biedy so slepou. Avšak, nezabúdaj, život je dlhý a má svoje právo. Živému živého a mŕtvy k mŕtvym. Nech mŕtvi pochovávajú mŕtvych... To je slovo Pána a Spasiteľa nášho. Vidíš, Albert, tam vedľa Malvíny,

v blízkosti kríža z kovaného železa, tam je taký milý trávnik, je tiché, útulné miestečko... Tam postavíte moju svadobnú postieľku... ale trochu hlbej, hlbej! Túžim po nej! Ukonala som sa!«

Tichého schytil žiaľ, rozpaľovaný túžbou za Annou. Jemu zdalo sa nemožným odstúpiť čo len na krok od bielej postele Aninej. Mária ticho prišla, vzala ho za ruku a jemno ťahala k dverám. Ozrel sa. Krásne, no trochu nevýrazné oči Anine uprené boly naňho. Veď ho, tuším, vidia, veď lesknú sa oddanosťou a láskou, ako u Elsinho oltárika. Veď ho volajú, aby sa vrátil, aby sa nedal odvádzať Márii!...

Oči nevidely — pustá, šíro-šíra, nekonečná hmla ležala na nich.

Tichý vyšiel z čistej panenskej izbušky Aninej cele osvobodený od zúfania, s obľahčením na duši, rozpálený citom a perspektívou veľkodušných plánov pre budúcnosť. Hlavná útecha bola, že pred ním zmizla vierolomná nevernica, a znova zkrsla verná, krásna Anna, v celej svojej ešte veľmi silno zvýšenej krásote duševnej. Pravda... našiel ju chorú! Tým viac príčin zbožňovať ju a byť jej všetkým.

Stanislava Rudopoľského našiel v atelieri s palettou na ramene a štetcom v ruke. Dokončieval svoj obraz. Posledné svetielka, posledné tiene zručno a povedome kládol na »bolestné svoje dieťa«.

»Prichádzate ako Boží posol!» riekol, ne-

prestávajúc rýchlo narábať štetcom, raz miešal na širokej palette farby a podnesúc štetec do výše, dotkýňal sa ním obraza.

»Hneď som hotový — dovoľte, brat môj! Prišlo mi nové album vatikánskej umeleckej sbierky... zabávajte sa s ním na minútku.«

Rudopoľský soskočil so stupeniek, piatil sa a pozeral z istej vzdialenosti na obraz, priskočil a počal ďalej maľovať, neprestávajúc hovoriť. Tichý len mechanicky prevracal ohromné stranice drahého alba, maľby a skulptúry ukazovaly sa mu a mizly nadarmo, lebo s celou dušou počúval Rudopoľského.

»Das ewig Weibliche! Vidíte, starý weimarský kocúr vedel lepšie hovoriť a idey stelesniť, než tisíc maľujúcich poetov a filosofov. Maľujúci poeti a namyslenými farbami kleksujúci filosofovia sú celkom takí nepodarenci, ako poetisujúci a filosofujúci maliari. Miešajú sa navzájom do svojich heterogenných remesiel — pah, zostaň každý pri svojom! Slovami nenamažeš ani farbistého fľaku na palettu, štetkou neznázorníš najmenšej filosoficko-poetickej abstraktnosti. Kaulbach«, Stano nervósne potriasal štetcom, »chcel nám filosofické a historické myšlienky znázorniť, tak rieknuc skonkretniť na plátne. Z vody sochu vykresať, zo vzduchu klince kuvať. Ale to je ešte starý pán, novší idú ďalej, chcú namaľovať tóny, horkú chuť mandle! Formy, formy, obrazy, nie idey!! A to

formy krásne, obrazy živé, majúce dušu. Das ewig Weibliche zieht uns hinan! Rafael mohol prírodu i samého seba prevýšiť a ostatnú republiku maliarov predbehnúť o tri slnečné vzdialenosti od zeme tvárou madonny Sixtinskej!« Stano soskočil s dvojramenného rebríčka, odsotil ho na bok a sviežim štetcom nabral s paletty čiernej farby.

»Imagine completa, scribit pictor manu laeta! Hurrah, brat môj! Som spokojný!« a počal črtať do roha obrazu písmeny. Albert pozeral za pohybom jeho malej bielej ruky a čítal: »Stanislav Rudopoľský — Márii Vanovskej«.

Stano len tak žiaril radosťou nad obrazom, nad sebou a nad tým, že dielo svoje posvätil Márii.

»Autos epoieen!« zavolal samoľúbo. »Neobyčajná dedikácia! Jestli moja dedikácia po vôli suďby premení sa na testament, vy, Tichý, vy ste jeho exekútorom! Čert nespí a osud často lahodí zlodejom. ‚Puľa — dura‘ hovoria Rusi. Na každý spôsob dobre je byť rozumným a profilaktickým; i tu tieto listy odovzdáte na ich adressy. Však odovzdáte verne, jestli bych mal zaryť nosom do snehu? Budete takí dobrí — ačak?«

Tichý usiloval sa odhovoriť Stana od ľahkomyseľnej hračky so životom a uvádzal mu všetky možné, dávno vyčerpané dôvody proti súbojnej manii. Bál sa o Stana, ako o vlastný život.

»Eh, tej radosti si už len dožičím, ohovárajúcemu velikášovi pozreť do usmievavej, diplomatickej tvári. Jestli ho pošlem do pekla, bude to moja prvá zásluha o slovenský národ.«

»Avšak jestli ‚puľa — dura‘ ulahodí zlodejovi? Aká to bude pomsta, aká retorsia pre urážky a pomluvy?«

»I tak bene! Ďalej to už i tak sotva pomknem«, riekol, ukážuc na obraz, a zatúžil po Wernerovi. Wernerov pochvalný úsudok chybel mu k úplnej, radosťou zjasnenej spokojnosti. Čo by len povedal starý, geniálny, zaznaný nešťastník-umelec. Jestli duell šťastne vypáli, ihneď ho docituje... Až zaplesal pri myšlienke videť Hannoveràna v svojej starootcovskej dvorane.

Stano oddal Albertovi tri listy: na Vanovského, Wernera a Adelu Rybáryčku.

Albert spozoroval živosť, geniálnu náladu, temer rozpustilosť u svojho priateľa. Tvár Stanova jasala sa duchom i citom, z úst jednostajne plynuly mu rôzne súdy, posmechy a ostré epigrammy. Z očú svietila mu spokojnosť, ako po nejakom dobrom, vydarenom skutku.

»A vy, brat môj, nedarebáčte, nezabíjajte dni sily a tvorenia sentimentálnosťami. Vy ste pravý, nevšedný — možno veľký básnik in ovo! Hovorím, in ovo, vám treba ešte dlho klovať zobáčkom do škrupinky. Vravím to bez bočných ohľadov, priamo a verne. Znám vašu ztratu a

viem ju oceniť... Veď som sám v takom prekliatom pomykove, neba, zeme bych sa lapal, skaly zubmi drtil! Rukou treba hodiť... a žiť ďalej... Ztrata je ztrata. Čo by z nás bolo, keby sme vždy len terná robili! Ja som už starý klát — ale vy, vy ste mladí — pred vami život. Svet nie je zabitý doskami prvej sklamanej ľúbosti... ďalej... ďalej... Es kann die Spur von meinen Erdetagen nicht in Aeonen untergehn!«

Albertovi bolo ľúto, že Stano tak ľahko hovorí o jeho strašnej ztrate; nemohol šípiť, že jeho priateľ sám v hlbokej duši skrýva pred ním a pred svetom bôľ nad ztratou velikou. Videl v ňom iba silu, geniálnu veselosť, gigantické pohrávanie sa so životom a suďbou... Ale aký je malý a biedny voči neobyčajnej, nad ním víťaziacej ženy, nemohol vedieť, ako ani to, že všetky jeho žarty, epigrammy a skoky sú humorom šibeničným, že pod jeho smiechom skryté sú tajné slzy.

»Vozduch, vozduch!« zavolal Stano a shodil so seba farbami a olejom zafľakovaný, pohodlný kabát. »Napadol nocou svieži sneh, vysankujme sa!«

Stanove dva sivé žrebce nepokojne prednými kopytami hrabaly sviežo napadlý sneh. Taký sneh, ktorý ako by svojou opalisujúcou plachtou nie studenil, ale zahrieval celý kraj, odberal mrazu ostrotu a prenikavú silu. Voľno

sa dýcha na sviežom, bezprašnom, ako by filtrami prečistenom vozduchu.

Korba onedlho, škripiac po dláždení, šibko letela ulicou, zahla čez most nad polozamrzlou, lenivou riečkou, a odrazila sa poľnou cestou. Šíre, rovné pole belelo sa — nad ním dvíhal sa Vodín, šedý, obliaty zimným slnkom... Stanislav videl cele jasno a určite osudný oblok nad priepasťou, — oblok, z ktorého vyzdvihol silným ramenom najvyššiu slasť, i najhlbší bôľ života svojho. Tu na lúke, teraz snehom zapadlej, stretol pri prvej vychádzke z otcovského kaštieľa slnkom ohorenú hrabáčku, ktorá na jeho priateľský, citný prívet odpovedala smiechom a výsmechom. Aký prorocký to bol výsmech! Vtedy bol Stano cudzí i ľuďom i kraju a tobôž ohorenej hrabáčke! Ale dnes už nie je cudzí, dnes by ju o inom poučil a zahanbil. Dnes je už jej bratom, dnes je už synom divného, špatno-krásneho národa slovenského! Synom... odsoteným! Odsotil ho od seba najkrajší, najrujnejší, najvoňavejší kvet národa! Veď v nej, v Adele, je sústredneno všetko, čo videl, čo len šípiť mohol krásneho a vzletného v slovenskom národe! Odsotený... biedny, a stojí, možno, pred osudným zvratom životným...

Zajechali do Oružného. Už zďaleka počuli bujné hulákanie z krčmy na kraji dediny. Územčistý rychtár Klapanica stál pred krčmou; temer

ozelenel od viacdňovej pijatiky. Široko rozložil svoje krátke nohy a krútil hlavou.

»No, ako sa držíte, pán rychtár?« pýtal sa ho zo saní Stano, »však ste pri nás?«

Klapanica pozrel vypitýma do červena očima na Rudopoľského a postavil sa bokom k saniam...

»Iljen Pelmáni!« zavrešťali v krčme.

Klapanica obrátil sa už chrbtom k saniam. Hanbil sa i čez hmlu týždňového alkoholu. Svedomie ho trochu pichlo.

»Tu sme hotoví!« riekol Tichý, a žiaľ rozlial sa mu po útrobách. »Oružie! Dedina junákov, ktorí vedeli staré flinty vyhrabávať, keď povstali Slováci za svoj národ! A teraz! Sud slivovice!«

Z Oružného zabočily sane na pravo, do Borkoviec. Ľudovít Malovík vítal hostí s ustaranou tvárou.

»Do nedávna sme dobre stáli«, riekol. »Tu prihrmí Svatnay s grófovými remanenciami. Naša obec dlžna je päťdesiattisíc zlatých remanencií. Hrozby, exekúcie, pokuty, vypovedania kapitálov — to srútilo sa na ľudí, ako hrad z ohromnej mrákavy. Sám sudca bavil sa tu dva dni. Pomyslite si, aká to hrozná pressia na ľud, opustený, bezpomocný. Prečo sme už dávno nezaložili pomocnice, sporiteľne? Moji verní stoja ešte, ale zredli, zredli... Svatiča tu máme na hrdle, sype medzi ľud groše, sud za sudom vy-

vaľuje. Zradca notár dobíja to, čo ostalo celé po remanencionálnych nerestiach...«

»Hovorím«, ozvala sa pani farárka, »nehodno sa zaujímať. Ožrani! Ešte i šedivú hlavu svojho dobrého pastiera urážajú. Každú noc pred farou hulákajú a oplzlé pesničky vyspevujú. Ožrani, nie ľud kresťanský!«

»Kristus nešiel medzi bezúhonných a duchom vysokých, mravne čistých, ale medzi padlých a zablúdených«, krotko poznamenal Malovík na slová svojej ohnivej starenky a potriasol šedivou hlavou, usmejúc sa na ženu.

V Rubežnom u dekana Krahuľca našli podobné, neveselé zprávy.

»Môj ruženec dosiaľ zadržal mojich farníkov od pijatiky. Šajánek, ktorý vodieva processie do Svätodolu, pantokom rozbil dno Sladičovho suda s pálenkou. Bubenára poobháňali ohlávkami, posadili opitého do koča a vyprevadili za dedinu. Zato má dedina kriminálku, dvadsiatich odviedli do Rudopolia do väzenia. Čistých dvadsať hlasov.«

Krahulec bol menej pohnutý, než Malovík, a dúfal zachrániť väčšinu Vanovskému. Usmieval sa krotkým, dobrým úsmevom, no zato tvár jeho netratila seriósneho výrazu. Počastoval hostí zase takým automatickým, nečujným spôsobom v svojom refektoriume farskom.

»Len postným, len postným«, vyhováral sa; »dnes máme piatok.«

Keď hostia sadali do saní, Krahulec stál v dverách s čiapočkou na hlave.

»Do videnia v Rudopolí!« zavolal, kynúc rukou za odchádzajúcimi.

Na zpiatočnej ceste Rudopoľský rozhovoril sa neobyčajne. Tichý počúval nemo.

»Vy ničoho kľudného nevykonáte s ľudom na čisto politickej pôde. Politika ho zabíja, unižuje, mýli; ona je vlastne to, čo ho otročí. Náš ľud nemá šmrdu do politiky — do nijakej politiky, ani do našej. Nepozorujete, že bez naháňania, rozkazov, pijatiky, hrozby, divej agitácie nevyšiel by trochu riadny sedliak ani pred dom? Treba študovať jeho apatiu a dľa nej sa riadiť. V lumpáctve, podplatkoch nikdy nevybeháte svojich protivníkov, majúcich okrem toho i moc, i remanencie, i šparkassy; ľud do politiky vženie iba lump — nepýtajte sa, ako. My ho nevženieme. My udreť musíme na srdcovú strunu národa, nezabúdajúc pritom hmotne ho podopreť a pozdvihnúť. Počuli ste, v Borkovciach robia politiku remanencie, a nie politické programmy a zásady...«

Kone veselo letely s ľahkou korbou po dobrej sanici. Oružné už spalo, ako nejaký opilec, ačkoľvek na vysokej veži Vodína ešte červenely sa posledné lúče zapadajúceho slnka. Ako by bol niekto ruží nahádzal na staré múry. A medzi ružami blyskotaly sa Anine rubíny, bleskotom ožiarené liskavé kamienky. Moment —

a ruží nebolo, nebolo rubínov, a Ďurov ‚žobrák‘ ukázal sa v pustej svojej šedosti.

»Ostatne«, obrátil sa Rudopoľský k Albertovi po dlhšom mlčaní, »vy máte inú úlohu. Vaša ekklesia nie je z tohoto sveta, no i ona je na svojom mieste. Vy beriete vlastne lepší údel, ste natoľko šťastnejší od čiernych robotníkov. Máte bohatú hrivňu, len von s ňou pred národ. Konečne nie pred Oružancov. Musia vyspať svoj mámor. Vy máte v rukách niečo podobného pušnému prachu, upotrebovanému pri prelamovaní nových ciest čez hluchú skalu.«

Albert rástol a hľadel jasavými očami na Stanovu zimným vetrom rumennú, myšlienkami zduchovnelú tvár; radostne počúval jeho mäkký, neobyčajne zvlnený a citný hlas. Možno, nebezpečie, ktoré mu tak blízko hrozilo, urobilo ho mäkkym.

Tichý našiel doma kartičku od Márie. Volala ho. Letel do Vanovských. Mária bola v slzách.

»Anna chce s vami byť. Ach, ona je veľmi zle, veľmi zle. Doktor vraví, že jej srdce je nebezpečne choré.«

Albert schytil Máriinu ruku a bozkal ju. Išli k Anne.

Anina tvár bola neobyčajne ružovo nadýchnutá, ale chudšia, s črtami utrpenia telesného.

»Ach, prituho bije, Albert, prituho«, riekla Anna s úsmevom. »Poď, daj mi ešte raz svoju ruku.«

Albert nežne dotkol sa bielej košieľky. Cítil čez ňu pal devinho zimnične rozpáleného tela; cítil, ako sa otriasa jej ľavý bok tuhým tlkotom srdca.

»Tvoja milá ruka obľahčila môj bôľ. Ach, aký si dobrý! Už mi je ľahko. Sadni si, rozprávaj niečo. Niečo veselého, dobrého.«

Albertovi bolo ťažko rozprávať niečo veselého a dobrého. Počal, ale v hlase jeho ozývaly sa utlumované slzy.

Lili prišla na palcoch a, pristúpiac k posteli, lícom priľnula k vankúšu.

»Tu som«, riekla.

Anna sa pomrvila a rukou hľadala hlávku Elsinu. Elsa jej pomohla: vzala jej ruku do svojich rúček a tisla na tvár.

»Lili naša, náš anjelik«, ticho hovorila Anna, a jej nevidomé oči akosi neisto blúdily, »nespi, Lili, nespi, duša. Vidíš, nezábudky — ako potriasajú modrými hlávkami — to ich vodička, vodička potriasa. Tak dobre chladí oči za rána! A tvoj kríž? Narovnaj ho, narovnaj. Pozor! Spadneš! Tam je skala, mach je klzký...«

Anna vytrhla svoju ruku z rúček Lili a oboma rukami schvátila ruku Albertovu. Razom ju odsotila.

»Čo je to za smelosť? Bože môj, aký si strašný, strýčko! Hneváš sa... Ach, nehnevaj sa... to som nebola ja... Odžeň Dunaja... preč, Dolesa! Preč, preč!«

Silným pohybom sklzla sa jej košieľka s pleca. Prekrásna hruď devina zabelela sa čistým svitom alabastra.

Albert kľakol k posteli a položil tvár do dlaní. Anna dotkla sa prstami ľahúnko jeho hlavy.

»Tu oltárik, tu kríž Lilin. Ale je akýsi veľký; ako mohol tak narásť? Železný je, železný je... Hrob je za ním... hrob! Malvína!«

Posledné slovo zavolala prenikavým, zúfalým hlasom. Tichý stŕpol. Nikdy nepočul takého hlasu z úst Anny.

Mária temer nasilu viedla Tichého z izby. Lili, zostrašená hlasom Aniným, veľkými očami pozrela na matku.

»Poď, Lili. Tetuška chce spať.«

»A prečo tak kričí?« spýtala sa Lili.

* * *

Rudopoľský po osviežujúcej vychádzke ľahol si do postele pod baldachýn s pokojným srdcom. S energiou, vlastnou jeho iskrivému temperamentu, rozkázal sám sebe nemyslieť na zajtrajšok, ani na Adelu, ani na celú krátku dobu svojho rudopoľského pobytu. Vnoril sa do ďalšej minulosti, rozpomínal sa na žiacke časy, na svoje cesty, na otca.

»Ech, to je čudno«, pomyslel si, »hovoria, že mrúcim ľuďom razom blysnú sa rozpomienky

prvej mladosti, nazad, až po detinstvo. Čo po tom! Contenence! Tichý um a mier! Pomni, Stanko, že si zo šlechetnej krvi! Pomni na otca, dedov!«

Bol by už zaspal bezmätežným snom, keby nebola zahučala z hostinca »Pod zlatým žaluďom« tuhá hudba; i ulicou ozývalo sa časom hulákanie ochmelených ľudí. Hja, predvolebné časy! V železnej módnej peci spalne (krásna, stará keramiková pec nedala sa kúriť) blkotal plamienok a žiaril na dlážku trasnými, ostrými pruhami. Reflex plameňa zachytal sa do ťažkých opôn baldachýna a plnil ho malebnou jasno-tmou. Hudba, hluk z ulice a svetelné effekty rozdráždily Stanove nervy — energia zabudnúť na zajtrajšok a najbližšiu minulosť tratila sa.

Stano prehadzoval sa na širokej posteli a roztúžil sa dosiaľ nikdy nepocítenou túžbou za mierom a sladkosťou mladého svojho života.

»Adela, Adela!« polohlasne, nechtiac hovorily jeho ústa.

»Čerte, zaľúbený si, zaľúbený, ako študent po tanečnej hodine!« riekol už nahlas. »A teraz toho najmenej potrebujem. Pred duellom treba sa vyspať!«

Nasilu zažmúril oči, až ho zabolely zrenice.

Zvonku niekoľko netriezvych hlasov zavolalo: »Íljen Pelmáni!« »Nech žije Vanovský, íljen!« odpovedali s druhej strany potoka. Stano

zaobalil si hlavu do širokej podušky. Profánne výkriky na oboch stranách boly mu jednako protivné.

»I to má byť politika?« podumal. »To má byť politická a občianska výchova ľudu?«

Tu zahučala celá hudobná banda pod samým jeho oblokom, okolo veľkej lipy. Hudba bola dosť dobrá; mäkko vinuly sa tóny, pridusené a temperované obločnými tablami a vzdialenosťou. Stano pustil podušku a načúval. Bože môj, veď cigánska dobrá banda hrá melodie, ktoré mu Adela hrala v Hrušovníku na piane. Podumné, sladké, pričudné poltóny, nečakané prechody, moll a moll do nekonečna! Bože môj, pomyslel si Stano, veď to nie je symfonická hudba, ale ako bijú jej tóny rovno na srdce, rozlunia ho, že musí ďalej znieť skladno-neskladnými dissonanciami! V dissonanciach dojem krásy a harmonie!

Pričudné, mollové melodie razom zamĺkly — hudba zahrala marš do energického dur.

»Sláva Rudopoľskému!« ozvalo sa mnoho sto hlasov akoby na kommando, silno, jasno, razom. To boli statní občania rudopoľskí a hostia volební z okolia. Demonštrácia bola podarená, solídna. Žúrik, aby bol i tu na vidne, zapišťal osobitné »Sláva!« a doložil: »novému slovenskému patriotovi!« Hudba ihneď počala »Kto za pravdu horí« a celý zástup s odkrytými hlavami oduševneno spieval Kuzmányho neprevý-

šenú hymnu. Chórom, sonórne spievali pod oblokom kaštieľa.

Stanislav Rudopoľský po prvý raz v živote počul volať svoje meno takýmto slávnostným spôsobom. Prvý raz znely mu v ústrety pokriky massy... Nevedel, či má vstať a reagovať .. No, razom hudba i spev zatíchly a pred kaštieľom bolo ticho, ako na cintoríne. Vari i to sa stalo, aby ho šetrili?

»Doma som!« riekol nahlas. »Našiel som nie len kaštieľ a jeho haraburdy, ale i otčinu! Aký je to široký, oživujúci pocit. Tam vonku v svete nikomu nebolo nič do mňa, nikto neozrel sa! Tu ma vítajú?«

Pevný mier rozhostil sa celým jeho bytom. Ľahol si na pravý bok a zaspal šťastne. Zaspal tvrdo, pod príjemnými dojmami rodiacej sa popularity a sympatie rodného obecenstva.

Ledva počalo sa slabo brieždiť, zazvonily hrkálky a zvonce saní pred kaštieľom. Ondrej Skala skočil na rovné nohy a šiel otvárať bránu. V svetle jeho lampáša ešte zhustly vrásky mrzutej, rozospatej tvári, oči mal tuho prižmúrené, tak že len úzky pásik zrenice mihotal sa v svetle. Na krátko strihané, šedivé fúzy ježily sa mu ako štetiny divého kanca... Darmo je, nemohol odobrovať to, čoho sa dovtípil z rečí a návštev grófa Vinického a majora Steinhardta. Otvorene povedal pánovi svojmu, že veru ide páchať hriech proti mŕtvemu otcovi-dobrodincovi...

»Vymreme, vymreme«, vzdychol, keď ho Stano prísne zavrátil. »Vymreme, svet rozchytá majetok Rudopoľských!« dodal vzdorovite.

»A teraz už to ide!« pomyslel si starý verný sluha. »Už prišli búriť hladoši a odkundesi... Vrahovia a nešlechetníci!«

Vrahovia a nešlechetníci nedali mu dlho premýšľať: kázali zobudiť pána. Ondrej Skala nesmelo vstúpil do spalne.

»Pán veľkomožný«, riekol slabým hlasom. Zpod baldachýna šumelo voľné, hlboké dýchanie.

»Už sú tu!« povedal o niečo hlasnejšie.

Keď ani to neprospelo, pristúpil k posteli, strčil starú hlavu pod záclonu a tíško dotkol sa pánovho pleca.

Stano strhol sa a pozrel veľkýma očima na Ondreja, držiaceho v trasľavej ruke sviecu. Nepríjemne rezalo sa mu svetlo do rozospaných očú.

»Celú noc som nespal, pán veľkomožný! Ale robíme, robíme! Boha pokúšame! Ešte raz, pán veľkomožný, pošlime tých hrdlorezov do jazerného pekla... pán veľkomožný... Stanuško!« Ondrej hlasno zaplakal. Slzy kanuly mu z úzkych pásikov zreníc a tratily sa medzi štetinami fúzov a v nepočetných vráskach plačom nakrivenej tvári.

Stano vyskočil z postele, zívol, a už bolo počuť na korridore škrekľavý hlas grófa Vinického a hlboký bass-buffo majora Steinhardta.

»Veď ich do sály!« riekol Stano sluhovi, a

počal sa rýchlo obliekať. »A nesmokli sa«, dodal, »ako stará špongia!«

Ondrej otvoril hosťom atelier a pozapaľoval sviece. Gróf Vinický prichádzal rovno z kassína od kariet. S ním ťažkým krokom vošiel major, ospalý, namrzený, mrmlal basisto, ako medveď. Oblečený bol v staromódnu, dávno vymuštrovanú rovnošatu majorskú, ktorej waffenrok niekdy bol biely ako sneh, ale v kasni ožlkol. Zlatý golier s hviezdou lisol sa v svetle sviec. Šabľa s novučičkým porte-épée zvonila pri jeho boku.

»Dones niečoho pre gágor!« sipel gróf Vinický, »a tu máš na dohán, strašidlo z konopí!« Gróf vyňal z vačku velikú, do gule zmrvenú guču bankoviek a vytiahol z nej desiatku. Gróf Vinický dnes vyhral velikú summu v kassíne na makao.

Ondrej priniesol koňak. Gróf ponalieval do kališkov, trasľavou rukou rozlievajúc jasný, zlatistý mok po tácni a stole. Tuhým aromatom rozvoniavalo.

»Herr Major, auf ihre Gesundheit!« Gróf prevrátil tri kališky jeden za druhým. »So trinkt man in Polen. A ja som budúci poľský kráľ!«

Stanislav Rudopoľský, svieži, rozjarený, vstúpil do dvorany. Majorova šabľa zazvonila a ostroha o ostrohu brnkla.

»Znamenite!« zakričal gróf a niečo neistým krokom šiel Stanovi v ústrety.

»Zaspal náš heros? Slávno! Kto pred duellom môže spať, má zdravé nervy! Ostatne, dajte si dnes pozor, heros, obral som celú vašu džentry, to nie je dobré omen! Ostatne, čert po tom! Hunde, wollt's ihr ewig leben?«

»Ty pôjdeš s nami«, šepotom riekol Stano Ondrejovi, »kočiš ostane doma!«

Gróf Vinický zavrtel sa na opätku, ako drevený vlk, a neustále mu išly ústa:

»Strachy na Lachy... Ja som budúci poľský kráľ! Ješče Polska nie zginęla! Kikirikí!«

Zazrel obraz na štafelaji, vzal sviečku, ktorej plameň mihotal sa v jeho trasúcej sa ruke.

»Kolossal! grandios! Ach, aký volontér je náš heros! A ženská na obraze! Fescher Kerl! Gratulujem! Čau!«

Major Steinhardt pokašľal dutým bassovým kašľom, potrel si dlhé, šedivé fúzy, spletené s bočnou bradou vo dva imposantné motúzy, visiace nadol až na hruď. So Stanom oboznámil sa bol v kassíne a obľúbil si ho pre jeho čistú literárnu nemčinu. »Der Mann *spricht* wenigstens«, poznamenal hneď pri prvom rozhovore so Stanom. Na slovo »spricht« položil dôraz.

Sviečkové svetlo oslablo: oblokmi vnikal do dvorany zimný, popolavý predsvit.

»Poďme!« riekol major a zívol.

»Ešte strzemenného!« zakričal gróf a nútil Stana ku kališku. Stano nepil.

»Tedy vypijem i za vás! Na šťastie!«

Vonku panoval dosť tuhý mráz. Ondrej ťažko hrabal sa na kozla a chytil do skrahnutých, dávno necvičených rúk opraty, ktoré mu podával paholok. Zvonce saní zacengaly pustou ulicou. Pekársky učeň, zívajúc, tiahol hore potokom a počal si hvízdať. V niektorých domkoch žmurkalo svetlo, a tam i z komína valil sa stĺpom rovný dym.

Stano, sediac oproti obom sekundantom, razom pocítil, že je akýsi opustený, osamotnelý. Hľa, tu pred ním dvaja celkom cudzí, málo sympatickí ľudia! Majú mu byť pomocníkmi pri osudnom, asnád najťažšom poslednom diele. Stano cítil sa ako zajatý, ako by bol cele v ich moci. Oni stali sa jeho pánmi... sudcami nad životom i smrťou. A akí sú ľahostajní, chladnokrvní, suroví. Rád by bol už videl Karla oproti sebe sedeť... no darmo. Guľa je už vystrelená z dela... nevráti sa... letí, letí...

Od grófa Vinického páchlo alkoholom; zdalo sa, že ho už i koňaček premáha, veď hlavou kníše, podriemkáva.

Sane letely popri peknom dome Vanovského. Na kamenných guliach, korunujúcich bránové stĺpy, sedel sviežo napadnutý sneh; stĺpy ako by maly na hlavách biele čiapky. I kolonáda ukázala sa. Predvýchodné svetlo matno osvecovalo strojné, štíhle kolonny, u ktorých Stano prežil toľko sladkých dúm u boku Márie Vanovskej, keď nevedome roznecovala

v ňom nové myšlienky a zaháňala krásotou svojou pochybnosť a zúfanie. Bez oľutovania, bez zapýrenia mohol pozreť na dom. V tom bola preňho veľká útecha. Až ho premrazilo, keď si pomyslel, s akým citom by sa teraz viezol okolo Vanovského domu, keby tomu bolo ináč, a on by mal na duši vinu!

Mária mu nebola ľahostajná, veľký cit vzbudila v ňom, cit zákonný pre majestát umenia, ktoré je, ako skutočný majestát suverénov, nad obyčajnými zákonmi, donesenými pre poddaných. Vysoká ženskosť, žiariaca z jej tvári, z čistých foriem, z tienistých očú, pozdvihla ho, zošlechtila, vytrhla zo života sensuálneho, pôžitkárskeho, ako by obmyla zo škvŕn rozpustilého mládeneckého života.

V ňom zahlaholila ozvena starej, útlej rytierskosti stredovekej, keď rytier po ďalekých krajinách, v bojoch so Saracénmi a mamelukmi nosil na oceľovej prilbe stužtičku zo šiat svojej dámy, ako posvätný amulet.

Ajhľa, tak tedy nachádza sa na ceste, protiviacej sa novým zásadám — staré, prežité bohatierstvo ožilo v ňom. Ide sa biť — nie síce so Saracénom a mamelukom, ale s klebetníkom jeho čistej dámy, Márie Vanovskej. Veď srážka so Svatnayom v Oružnom pri volebnej kortešačke bola iba vítanou zámienkou... Stano chcel potrestať Svatnaya za klebetu, šetriac pri tom meno Márie Vanovskej. Podarilo sa mu.

Chladnokrvne zacieli Svatnayovi priamo do čela. Stano zbadal, že stal sa krvožíznivým. Krv Sudova!

Roviensky bor kúpal sa už v žiare zimného slnka, keď sane zabočily do jeho tienistej borovej kolonády. Gróf Vinický razom stal sa neobyčajne vážnym, koncentrovaným; vytrezvel na sviežom, mraznom vozduchu, vytrezvel i povedomím svojej preňho nie novej úlohy. Starý poltrón a duellant mal ju už v krvi.

Starý, ctený a vážený lekár Aničky Belinskej viezol sa na druhých saniach. S veľkou nechuťou bral sa do úlohy, protiviacej sa jeho zásadám, jeho očistenému, jasnému názoru na život. Jeho temer násilne vytiahli z postele. »Chorých liečiť, to áno, ale zdravých podporovať v bláznovstve... to je tragika úradu!«

Skoro zavznely zvonce saní, ktoré priviezly protivníkov. Svatnay sišiel s korby; bol trochu bledý, s výrazom zadivenia na tvári.

»Ako ja, pán pol stolice, prídem na toto divoké miesto zavčas rána...?« hovorily jeho neisto behajúce zrenice. No vzchopil sa a celou silou potlačoval v sebe odporný cit, podobný tiesni a strachu.

Sladič, Svatnayov svedok, vyobliekal sa parádne, rytiersky, kavaliersky: čistý krvožíznivec, pol Fra Diavola! Nechybely žlté kamašne, ostrohy, krátky kožený kabát... nechybela povedomá, nahlúpla vážnosť, ktorá tak nepristala

ľahkému vtákovi, ako chlapcovi otcova čapica a fajka. Meriny, druhý pomocník Svatnayov, bol veľmi nastrašený a formálne visel na ich doktorovi, mladom Židovi s monoklom. Čerpal z jeho nonchalantného chovania sa i pre seba akési obodrenie. »Aby sa len všetko dobre skončilo!« bola Merinyho jediná myšlienka, a i z tvári monoklového doktora také niečo svietilo. Hneval sa na grófa Vinického, ktorý vec dohnal tak ďaleko. Veď gróf narobil hrozného tartasu po celej stolici, hrozil, že sám vrhne sa na Kolomana i na Merinyho, jestli urobia len pokus vyhnúť sa brannej satisfakcii. A v tomto punkte s grófom Vinickým nebolo možno žartovať... Všade inde bol haraburda, pijan, ľahtikár; ako prišlo na barrieru, bol vážny a tvrdý ako kat. Sám mal za sebou dvadsaťosem duellov, tak že bol dorúbaný ako byfstek a dostrieľaný ako starý terč na mestskej strelnici. Okrem toho i sám župan bol tej mienky, že sa dielo nedá odstrániť papierovými fujtášmi protokollovými.

V bore ležala neveľká lúčina, pokrytá sviežim snehom. Major Steinhardt vytiahol šabľu, vrazil ju do zeme — miesto pre jedného z duellantov — a počal vystupovať svojím vojenským krokom, čítajúc nahlas: »eins, zwei, drei, vier...« až do dvadsaťpäť. V snehu ostávaly šľaky jeho veľkých čižiem. Zastal, opätkom označil hlbokú čiaru do snehu — miesto pre druhého z protivníkov.

»Pozor!« zavolal major svojím bassom-buffom, až ľahký sniežik pršal s boríc. »Na moje kommando ‚raz, dva, tri' stránky môžu sa schodiť, každá päť krokov napred. Strieľať dľa ľúbosti...«

Protivníci postavili sa na určené miesta.

Meriny počal trasľavým hlasom:

»Mojou povinnosťou ako človeka a sudcu je vyzvať pánov...«

Stanislav, ktorému žrebom ušlo sa miesto pri majorovej šabli, obrátil sa k Merinymu a ostatným svedkom:

»Prosím, pánovia, neráčte čas mariť. Konajte svoje dielo. Medzi nami slová už nepomáhajú.«

Stanislavovi v tomto momente razom vyšumely všetky iné myšlienky okrem jednej: dielo zavŕšiť. Na jeho tvári bol výraz tvrdosti, až ukrutnosti. Podobal sa obrazu deda svojho v spalni. Celou silou duše túžil usmrtiť Svatnaya.

Protivníkom podali pištole. Zavznelo majorovo kommando.

Stanislav Rudopoľský šibko pokročil od šable po bielunkom snehu. Pri treťom, hodne dlhom kroku pozrel na Svatnaya. »I on postupuje; dobre, počkám čerta.« Svatnay razom zastal a zdvihol pištoľ.

»Dobre cieli, bledý diabol!« pomyslel si Stano; jemu zdalo sa, že otvor protivníkovej pištole upriamený je zrovna na jeho tvár. I po-

maly dvíhal pištoľ. Tu pocítil úder do pŕs, nie ináč, ako by ho neviditeľná päsť do hrudi udrela. Rany strelnej nepočul. »Čo to bolo?« stačil si pomysleť — a v tom zbadal, že snehová pôda sblížila sa k jeho očiam, a na hrudi cítil akúsi horúcu vlhkosť. Kľačal na ľavom kolene, ľavú ruku mal na snehu. V prsiach pocítil pal.

Rozzúril sa, divoká zlosť zovrela v ňom. Na smrť bledá tvár Svatnayova zjasala radosťou; obrátil sa k svojim pomocníkom, ukázal na klesnutého protivníka a chcel pokročiť na stranu.

»Stojte!« zavolal Stano a podopretý ľavou rukou na zem, kľačiac, zdvihol pištoľ. Svatnay uvidel hrozivú tvár Stanovu, zazrel otvor pištole a strašne sa zmiatol. Skok od radosti nad premoženým, na zem povaleným, už neškodným nepriateľom k novému nebezpečenstvu bol prisrázny, nečakaný. Nevdojak, schytený nervnou triaškou, obrátil sa bokom k Stanovi a hľadel sa ramenom kryť. Výstrel zarachotil, sneh s boríc opravdovou chumelicou spŕchol. Svatnay zatriasol sa celým telom a buchol do snehu.

Stano ešte uspel videť, že Svatnay padá, ale už zaplesať neuspel. Sneh sblížil sa ešte viac k jeho matným očiam, snehové krystalky trblietaly sa dúhovými farbami. Akýsi horúci prúd cítil na hrudi, na tvári studenosť snežnú. Nasilu chcel držať oči otvorené, ale ich premáhala čudná, ťažká, tiesniaca tma. Poslednou silou

boril sa za život, proti tme, proti zamretiu, proti mdlobe — a tu ho čosi nepokojí, surovo lapá, šaty s neho trhá... Ďalej — tma, hrozná, zúfalá, víťazná tma a ticho...

Z boru ukázala sa mohutná postava Jeronyma Kráľa. Prvý výstrel ho dovolal, on myslel na pytláka. Nadlesný hodil pušku do snehu a priskočil k Stanovi, okolo ktorého starý lekár mal náhlu robotu.

»Žije?« pýtal sa Kráľ lekára, keď videl krv na košeli i snehu.

»Pomôžte... k saniam!« riekol lekár.

Raneného niesli potichúčky.

Jeronym Kráľ zagánil na Svatnaya, ktorého boli už zdvihli a mladý lekár zaväzoval mu nevážnu ranu na lopatke.

»Ech, videly moje staré oči, ako sa zvrtol rytier! Haha! Do chrbta dostal, do chrbta! I gróf sa o tom dozvie.«

Starec videl krásnu, zduchovnelú tvár mladého muža, bledú, bôľom zamračenú, videl rudú krv na obväzku i bielunkom prádle, a bolo mu ho srdečne ľúto. Nerád ho videl v dome Vanovského, no tu na krvavom poli smieril sa s ním: veď i tak počul, ako sa stal iným človekom, ako pracuje a obetuje na národné dielo. Doktor, hotový so svojou prácou, riekol Kráľovi:

»Žije... prežije ranu... srdce i pľúca sú celé...«

Kráľ pritisol doktora k prsiam.

Gróf Vinický málo staral sa o svojho raneného. Dielo bolo zakončené, on zase upadol do svojho starého tónu: počal sa vrteť na opätku, dubíňal nohami po snehu, siplým hlasom zavolal za uchádzajúcimi saňami Svatnayovými:

»Pah! Federfuchser! Nevydržal! S barriery sbehol! Škýzo, ktorý všetkých prebije! Do lopatky dostal! Janči, zahraj mu marš! Eljen!«

Stanovi pozrel do tvári.

»Nič mu nebude«, riekol, »takých ľudí chráni osud! Tvrdý šuhaj je pán Rudopoľský. S ťažkou ranou v prsiach ešte strelil! A dobre strelil! Škýzovi do lopatky. Junák je Rudopoľský!«

»Stanuško, Stanuško!« rozbedákal sa Ondrej Skala, keď videl, ako pozorne kladú jeho pána do saní. »Prekliati vrahovia, čo ste to vykonali môjmu pánovi? Všetci ste vrahovia, všetci!«

Ondrej počal sa rozháňať bičom, dupotal nohami, škripel biednymi ostatkami svojich čiernych zubov. Odohnali ho od koní a major sadol na kozla.

»Všetci ste kmíni, vrahovia!« kričal Ondrej, zanechaný v bore.

Keď vchádzali do Rudopolia, celé mestečko len tak kypelo životom a pohybom. Smutným a ästeticky špachotným životom i pohybom volebným. So všetkých strán valily sa zástupy voličov i nevoličov, pešo, na vozoch, saniach.

Kordon riadneho vojska delil dva protivnícke tábory, ktoré každou chvíľou rástly. Hudby zunely, bolo počuť výkriky, revy — nie hrmotné, slávnostné, nie záchvaty jedného citu, ktorý razom rozohreje massy; nie pekné »urrá!« bojovných odradov, ktoré razom vznikne vo fronte a nesie sa, ako ohromná vlna, morom hláv a hrudí — nie! To bolo neustále vrieskanie menších oddielov, tiahle, nesvojské, rozriedené. Ako by mohlo byť ináč, veď už samé heslo »éljen« nevie ľud vysloviť, je mu cudzie, do jeho úst nehodí sa. V ústach slovenskej massy obracia sa toto, samo sebou nezvučné, úzkosamohláskové slovo na vytie hladných vlkov — nič ľudského z neho nevyčuješ.

Ozýval sa i spev vypitých hrdiel, ale to nebol spev, ktorý je taký dojemný na tichých, svetom zabudnutých útulkoch pod Salatínom, alebo u päty zlatonosného Vodína. Ľud zabúda v tejto špatnej dobe na svoj prirodzený spev, na svoj duševný poklad, na svoju samorodú poesiu. Ako by cítil, že svieža, panenská krása jeho domácich piesní nehodí sa do tohoto huriavku netrebného, do tejto orgie surovej a bezúčelnej.

Pred krčmami, na námestiach, uliciach panuje vreskľavá shovárka, podobajúca sa svade, hovorenie bez smyslu a rozumu; nikto nepočúva druhého, nikto neodpovedá na otázky: každý hovorí a mele, len aby hovoril a mlel.

A do tejto pustej, nerozumnej surmy znejú surové hlasy poddôstojníkov, vrieskanie ľudí žandármi naháňaných, jačanie trúb a rozladených husieľ. Špatná výchova ľudu!

Stanove sane krokom razily si cestu čez ľud, akoby s mŕtvym telom. Major bičom rozháňal spozdilých.

Voličia prichádzali po obciach, pestrými krojmi naplnily sa všetky ulice a place; každá obec priniesla niekoľko zástav. Najmä strana Pelmányho pestrela sa zástavami. Tam rozdávali žemle, vuršty, guľáše na plechových miskách, tam merali pálenku i víno. Víno pre »lepších«. Ľud tisol sa do krčiem a huľal nesvojským spôsobom: bolo to hladné hltanie bez hladu a bez smädu lokanie. Sneh na uliciach menil sa čím dial, tým viac na špinavú, blatnatú kašu. V blatnatej kaši tančili poniektorí dedinskí korteši, až tak striekalo okolo nich. Na nových a nových povozoch tiahli ľudia s tvárami do popolava zfarbenými — veď prehuľali, prepili, pretančili celú noc... Im totiž nedôverovali, preto ich hostili už na dedine, a nad ránom, aby neušli, pozavierali ich do stodôl, ako pravých otrokov »najkrajšieho ústavného práva«. Aby mohli vykonávať svoje »najkrajšie ústavné právo«, museli ich najprv premeniť na svine, ako Circe Odysseových spoločníkov na homerovskom zakliatom ostrove.

Vanovský prešiel čez svoj tábor a videl,

ako stenčené boly jeho legiony i v najvernejších obciach. Pravda, našiel i príklady oddanej vernosti, temer až samožertvy.

Pred ním zjavil sa malý mužík, šedivý ako jabloň, zoschnutý pálčivosťou dlhého, mozoľného života. Sňal široký klobúk, usmial sa na Vanovského a zaplakal. Slzy ronily sa z jeho slabo svietiacich očú.

»Osemdesiatdeväť rokov minulo mi na Pavla«, riekol, ťažko dýchajúc, »ťažko mi bolo s kopaníc nadol! Ach, mne už iba hrob pristane! Ale oni sa nás zaujať ráčili, bojujú za našu reč slovenskú, za naše deti. Boh nech ich žehná, pán veľkomožný!«

»Veru tak«, dodal mladý vysoký muž v kopaničiarskej halene, »niesť sme ich museli dolu okrajkami, kde bolo strmšie. Na záduch trpia.«

»So smrteľnej postele dám sa sniesť do Rudopolia«, potvrdzoval starec, »keď oni vystúpia! Boh im nahraď, že sa za nás unujú!«

Vanovský bozkal starca na čelo a postavil mu široký klobúk na bielu hlavu. Ľud rozjaril sa, obkolesil Vanovského, chytal ho za odev, dvíhal ruky do hora. Klobúky ako na povelenie letely s hláv. Bez pokriku, vo sviatočnom, kostolnom naladení tmolili sa okolo neho voličia, babky, podrostkovia. Pomaly kráčal blatnatým námestím, a ľud vždy okolo neho, ako opravdová aureola populárnosti a lásky.

Vanovský bol celý strápený nad samorast-

lým prívetom ľudu, nad srdečnou, iskrennou ováciou, ktorú nezaslúžil. Ako rád by bol pomohol ľudu k právu!... Ale hrozná stena stojí medzi ním a pomožením: sám ľud vo svojej slabej, zblúdenej časti, vo svojej ohromnej väčšine... Nechtiacemu pomoci aká pomoc?

Len ťažko, pracujúc lakťami i päsťami, pretisol sa k Vanovskému nadlesný Jeronym Kráľ. Vzal ho za rameno a naklonil sa k jeho uchu, až Karol pocítil priľnutie tuhých šedivých fúzov tesťových.

»Je ťažko ranený!« šeptal Kráľ. »Domov sme ho horko-ťažko dodali!«

Vanovský pocítil úzkosť okolo srdca. Až teraz mu bolo jasné, ako veľmi obľúbil si Stana. Vzbudilo sa v ňom svedomie: veď Stano je čiastočne žertvou v obrane cti jeho domu a Márie — on, Vanovský, predsa mal prekaziť súboj, sám sa vrhnúť na Svatnaya... veď muž má prednosť... Až v hrdle ho pálil dych.

Pomocou tesťa vymanil sa z klbka oduševnelých svojich privržencov a letel ako bez duše do kaštieľa.

Stanislav Rudopoľský ležal v spalni, čalúny baldachýna boly spustené. Albert Tichý a starý lekár boli v izbe...

Na Tichom nebolo tvári, zbiednel, schudol za posledné trápne týždne, len jeho krotké, veľké oči dostaly neobyčajný lesk.

Starý lekár bol namrzený, surovo hľadel,

na otázky Karlove neodpovedal, bez slova chodil po mäkkom koberci.

Vanovský pristúpil k posteli a ticho zdvihol bočný čalún. So strachom, uzrieť niečo strašného, potriasajúceho a nepekného, pozrel na Stana. Ničoho strašného a nepekného nebolo pod baldachýnom. Tvár raneného bola poliata ľahkým, zimničným rumencom, oči mal zatvorené a ťažko dýchal. Jeho malá biela ruka ležala na belasom paplone bezvládna. Bola ešte belšia než obyčajne. Ruka, ktorá vedela stvoriť krásne diela ducha i umenia a čestne, verne potriasť ruku priateľskú, nehybne, mŕtvo ležala, ako by to bol gypsový odlitok. Lekár nervósne pokašľal, Karol spustil čalún.

Tichý, úplne presvedčený, že Stanislav Rudopoľský žije posledné chvíle života svojho, oddal Vanovskému Stanov list.

Vanovský ho vložil do bočného vačku a vyšiel, lebo ho volali na voľbište. Tam konalo sa bezprávie za bezprávím, násilie za násilím. Staré, ošúchané, avšak vždy prospešné, účinné kúsky volebných predsedov, úradníkov a kortešov. Vanovského ľudí vojskom a žandármi preháňali ako zajatcov, určených na decimovanie, pred samou urnou ohriakovali ich ako zlodejov a kriminalistov, terrorisovali, urážali, hanobili. Čisté hlasy Vanovského odhadzovali, svojich ľudí pripúšťali hlasovať po dva-tri razy, za mŕtvych dali hlasovať živým.

Práve keď Vanovský, nad Stanom skormútený do hlbín duše, pristúpil k stolu, pri ktorom hlasy odberali, zjavil sa pred komisiou malý, šedivý starec, ktorého boli sniesli na rukách s kopaníc.

»Na koho hlasujete?« spýtal sa ho prísne predseda, nie ináč, ako veľký inkvisítor, majúci pred sebou kapitálneho zločinca.

Tvár starcova vyjasnila sa, malé očká zablyšťaly, ako hasnúce iskričky v teplom popole. Žuvajúc perami, temer s plačom riekol:

»Na koho iného, ako na nášho — —«

»Hovorte meno!« zakričal na kmeťa notár, nadurdený pre starcovu obšírnosť. Starec sa vzpriamil, pohladil si šediny a, dľa obyčaje starcov, počal znovu svoju sadu.

»Ech, opilý je!« sucho povedal predseda. »Poďme ďalej!« Notár vyvolal meno nasledujúceho voliča.

Starec sa vzchopil a zakričal: »Na pána Vanovského!« Darmo hlasoval. Už ho opitý korteš držal za hazuchu haleny a, klátiaceho sa slabosťou staríckou, odhodil na bok.

Vanovský skočil k stolíku.

»Protestujem! Starec jasno odhlasoval, vy nemáte práva odhodiť jeho votum!«

Predseda pohrozil Karlovi, že ho dá vyviesť... Dvaja žandári už i obstali Vanovského. Hlavne pušiek udrely o šable, bajonetty sa blýskaly nad hlavou Vanovského.

»Ale ja opilý?« zakričal starec a vymkol hazuchu z rúk opitého korteša. »Pred tridsať rokmi prisahal som na miernosť, keď sme dereš na Vrbovciach pálili... Tam boli naši, a odvtedy neokúsil som nápoja! Ja opilý?«

Starec zdvihol svoje slabé rameno a bledé, bezkrvné pery sa mu tuho potriasly. Avšak čo bol jeho spravedlivý protest proti násiliu?

»Von ožrana!« zareval člen komisie. Vysoký hajdúch surovo schvátil starca za halenu a vysácal z volebnej búdy. Za dvermi sa starec potočil a padol tvárou do blata.

»Zavrite ho na dvadsaťštyri hodiny!« zavolal predseda. »Nech vytrezvie, ožran kopaničiarsky!«

»Iljen!« volala ohromná strana Pelmányho, keď videla, ako nakladá hajdúch so starcom. O každý ľudský cit a rozum pripravenej horde nebolo ľúto kmeťa svojej krvi. Vyhodenie mučeníka »svobody« považovala horda za svoje víťazstvo, a bola hotová linčovať nevinného a zmakosiť nohami do uličného blata... Politická výchova ľudu! Najkrajšie ústavné právo! Ono robí z dobrého, mäkkého ľudu luzu kanibalskú.

»My platíme porcie, my sme občania! Nech žijú naši páni!« volal územčistý rychtár z Oružného; tvár jeho bola už vypitá do zeleno-popolava, oči mal krvou podbehnuté. Klapanica bol pomerne intelligentný a cítil, že pácha podlosť, preto zahlušoval svedomie pitím a krikom. Ľud

vlnil sa pred búdami sem i tam, klábosil ako v nejakom odpornom deliriume. Obraz hnusoby.

Malovík bolestno hľadel na hlasujúci ľud. Ako dôverník kandidáta, náhľadne videl celú demoralisáciu snemových volieb. Jeho staré srdce nebolelo ho nad voličmi Vanovského, ktorých porážka bola istá, ale nad neľudským stádom protivníckym, nad ich spustlými tvárami, nad ich opitým blábolením, nad výsmechom a prostitúciou ľudskej duše, nad víťazstvom alkoholu a ohlupovania, nad triumfom bezohľadného násilia. Veď nejedného i zo svojich cirkevníkov videl tackať sa k stolu a oddávať hlas Pelmánymu. Duša ho bolela.

Dekan Krahulec, druhý dôverník Karlov, ponímal dielo tichšie, menej citne. Sedel za stolom v druhej búde, bránil svojich energicky, neunavne, pravda, bez úspechu. Jeho tiché modré oči svietily povedomým svitom spravedlivého, ktorý i pri najväčšej lži, pri najzjavnejšom klame a násilí nezúfa nad pravdou. Jeho nenáruživosť a pevnota rozzúrila komisiu, jeho konsekventnosť a neunavnosť priamo rozbesnily predsedu, človeka »na všetko súceho«. Lebo on stál počas voľby nad zákonom, nad občianskym riadom, ba, ako povedal, nad kráľom, pokým sedel na predsedníckom kresle. A mal pravdu.

Poštvali na dekana attentátora... Bubenára... »Ech, však mu ja vyplatím, parapadúr,

parapadúr!« reval Bubenár, ktorý od mesiaca nevychodil zo svojej pijackej periody.

S odutou, oblbenou, bledou tvárou naklonil sa nad kňazovo plece, až Krahuľca len tak zarazil smrad alkoholu, ako z pálenečného suda.

»A čo tu oni hľadajú? Či je tu kanceľ? Či sa tu chodí po kolede? Či sa tu omša slúži?«

Dekan Krahulec vstal a žiadal predsedu o ochranu pred surovosťou Bubenárovou. Predseda bol hluchý, odvrátil tvár a shováral sa so súsedom. Dekan pozrel na hluchého »nadkráľa« a s protestom odišiel z búdy. Bubenár ho búšil plecom... Dekan ozrel sa na ožrana a oprášil si reverendu na tom mieste, kde sa plece dotklo jeho tela. Bezprávie išlo rýchlym, svobodným tokom, ako hnusná, po nebo holubie smrdiaca kloaka.

Večer chýlil sa. S balkóna kassína »Pod zeleným žaluďom« oznamovali resultát voľby.

Pelmány zvíťazil, to sa rozumie. Prerieďená tlupa pod balkónom pozdvihovala zástavy, že zdaly sa tancovať ako strigy; tančili, miesili blato a vrešťali divokým, zachrípnutým hlasom. Kto šiel večer cestou z Rudopolia, mohol videť nesčíselných »vykonavateľov najkrajšieho, najzákladnejšieho ústavného práva« tackať sa topiacim sa snehom; mnohí, veľmi mnohí zunovali tackanie a svalili sa do priekopy. Ležali ako drievä, snesené s hôr do doliny velikým prívalom.

V kassíne hulákala víťazná fajná spoločnosť pri hudbe. Spievali, tančili a pili, pili... Bubenár bol už hotový... ležal pod billardom ako mŕtvy, len keď ho dákom poštuchali, aby nezavadzal hráčom, ťažkým jazykom zabľabotal: »parapadúr, parapadúr!« Na konci volebnej pohuľanky strhla sa svada, po svade pračka, zauchá lietaly, vyzvania na duelly pršaly, na duelly, ktoré sa všetky na druhý deň skončily protokollárnym uzavretím, že rytierskej cti bolo zadosť učineno. Podpis X. Y. a O. Z. svedkovia.

Svatnaya nebolo... pani »rodená« barónka prikladala mu na lopatku ľadové obkladky dľa učenia Priesnica. Vcelku bol spokojný, Rudopoľského videl už na márach, a diplomatický úsmev zase objavil sa na jeho pravidelnej tvári.

Vanovský, celý zmorený, uzimený, rozžialený, pobavil sa vo volebnej krčme, kde ešte ostali niektorí jeho verní. Mnohý silný muž plakal od zlosti, keď pozrel na vážneho, silou a čerstvosťou skvejúceho sa prepadnutého kandidáta, na jeho oblé, mierom a povedomím svietiace čelo.

V krčme rozhostila sa podivná veselosť — ako na kare. Mrtvolu pochovali .. smútok uchodil. Rozhovorili sa, roztúžili, potešovali sa, ako sa dalo. Iba kováč Ján Matuľa sedel v temnom kúte, päste mal zaťaté, tvár zakabonenú. Vanovský sklonil sa nad neho.

»Tak nemožno ďalej!« zamrmlal Matuľa a

oči sa mu zaiskrily, »už nás počínajú i zabíjať. Jediný z pánov prihlásil sa k nám, a zastrelili ho... Ach, aký bol milý a priateľský ku každému!«

»Musíme byť trpeliví, pán majster. Naša pravda zvíťazí!« chlácholil Karol kováča.

»Kladivom!« zahromoval razom Matuľa a nakrivil ústa; »čo tam po biednom živote... Raz to už musí ísť do živého!« Hodil rukou opovržlive.

Žúrik točil sa po izbe a po desiaty raz rozprával, ako ho chcel Svatnay podplatiť, ako ho zato vyctil, ako doviedol pol Hrušovníka na voľbu, ako dal vyprášiť chrbty Pelmányho kortešom v Zabydove, ako utekal pred ním Bubenár.

Zjavil sa i Podnebík, uradostený nad víťazstvom; posmešne hľadel na rozčulených ľudí, na ich tváre hnevom a ľútosťou rozplamenené. Mal radosť pokúšať ľudí.

»Čo tu chceš, mrzáku!?« oboril sa na čiperného krajčíra tkáč Michal Vŕba, ktorý si bol hodne zapil svoj žiaľ. Ako keď hodí niekto horiaci trúd do suda s pušným prachom: stala sa v krčme explosia hnevu a pomsty. Chytili milého »Šaša«, ako ho prezývali od chýrneho maršu a secessie v spolku »Orol«, a svorne, pekne-rúče niesli ho k dverám. Až keď ho už pevne držali, Žúrik priskočil k tmoliacej sa hŕbe a chlopol Podnebíka svojou trstenicou niekoľko

ráz po hlave. Bitý ozrel sa a, poznajúc Žúrika, zavrešťal:

»Počkaj, to ti odbijem na tvojej kotrbe, ty vrabčiar!«

Žúrik skryl sa za hŕbu; Podnebíka rozkolísali na rukách a vyhodili von. V obluku letel a rozpľaštil sa na snehu s blatom pomiešanom. Ruky a nohy mal rozšírené, naozaj ako žaba. Na Žúrika hrozba Podnebíkova účinkovala; po volebnom dni za mesiac chodil so železnou palicou a boxerom ulicami rudopoľskými, a kde videl Podnebíka, uvrzol.

Vanovský rýchlo ušiel; protivila sa mu krčmová scéna, hoci i vypadla víťazne pre jeho statných voličov.

Prijdúc domov, hneď pomyslel si na Stanislava a jeho list. Sadol do foteľa a otvoril list. Mária oprela sa o plece mužovo a hľadela do písma. Karol čítal nahlas:

»Priložený dokument vysvetlí ti všetko. Predtucha, že náhoda či suďba (nie som pevný vo viere na suďbu) vyvolá ma razom z tohoto plačlivého údolia, primala ma urobiť aký-taký poriadok s mojimi majetkovými haraburdami — len v tom, veľmi možnom a blízkom páde má môj list smysel. Jestli vyjdem zdravý, považuj ho za nepísaný, tak ako i ja ho považovať budem za nečítaný, testament za neurobený. Však ja to potom vynahradím prácou a borbou. Pracovať, žiť, aké sladké sú to slová pre človeka

prinúteného, hotujúceho sa hľadeť smrti do vyziablej tvári... Ech, špatný hosť je pán Thanatos! Len o jedno ťa prosím: nepovažuj čin môj za veľkodušnosť — bolelo by ma to. Veď je to len dlh, malinký a chabý pokus zmierniť hriechy, páchané celými pokoleniami slovenských zemänov a tobôž mojich predkov. Naša krvou slovenská, duchom ničomná, charakterom nízko upadlá znať vyschne, ako ratolesť, do ktorej nepreniká miadzga z mohutného pňa národného. Suchá ratolesť! Nuž nech tedy ja, náhodou či divom slabo sa zelenejúci prútik, aspoň riedkym tieňom zakryjem páľu, ktorá zaľahla na vaše prostovlasé, ničím nechránené hlavy. Teba menoval som dedičom, no v ľavom priečinku môjho písacieho stolíka najdeš bližšie udania a direktívy, ktoré ty, duša, verne vyplníš Na verejný ústav som netestoval, lebo som sa presvedčil, ako u nás narábajú s blahými legátmi, s úsporami šlechetínov, jestli sú venované vašim krásnym dielam a cieľom. Tichý mi o tom zaspieval pesničku bez konca! Vôľa mrúcich je pre politikasterov hnusné politikum. Nechcel by som plniť bruchá a gágory samozvaným dedičom. Privolaj si Malovíka a Krahuľca a vy traja dľa svojej vôle a dobrozdania svojho vynaložte majetok môj (nikomu nie som nič dlžen, ani rodiny krvnej nemám) na dobro nového pokolenia, na pestovanie živých prútov z koreňa. Skalovi vyplaťte tisíc zlatých. Máriu

svoju popros, aby prijala odo mňa Griseldu; ona má na nej hlavnú zásluhu a účasť, ako i na mojom duchovnom i charakterovom znovuzrodení. Nech jej obraz pripomína rozorvaného, rozčuleného človeka, ktorý čerpal silu a oduševnenie z jej vysokej duše, z jej ženskej krásy. Bozkávam jej čistú, bielu ruku...«

Vanovský zadumal sa a ticho hľadel na Máriu. Jej prse dmuly sa hlbokým, pravidelným dýchaním. Náruživosti v nich nebolo, ale bol veľký smútok.

»On bol náš«, riekol Karol, chytiac ženinu krásnu ruku, »plný ideí, rozochvený blahorodným citom; všetko večné, čisté a pravdivé vábilo ho, rozvlňovalo, unášalo. Nemohol k nám nepriľnúť... A teraz leží so smrteľnou guľou v prsiach z ruky chabého, nízkeho zlodeja! Ó, ešte leží na nás ťažká ruka Božia! Ešte nejde svitať!«

Mária podišla k obloku; vidno bolo čezeň šedé, ťažkými snehovými oblakmi pokryté nebo. Karol zbadal s boku, ako oči Vanovskej pomaly plnily sa vlahou a lisly sa vlažným, krotkým leskom. Potom skanuly dve jasné, veľké slzy po jej bielych lícach.

»Zaslúžil síz tvojich!« riekol Karol, ústami dotýkajúc sa ženiných líc. »Bárs by Rudopoľský stal sa prototypom budúcich, k národu navrátivších sa synov. Veď bez nich je ťažko vymaniť sa národu. Keď kvety pomrznú, aké môže byť

ovocie? Um, cit, vznešenosť je iste resultátom dlhého pestovania s pokolenia na pokolenie. Nerozvily sa palmy odrazu z bodľačia!«

Prišly ťažké, chmúrne dni pre dom Vanovských. Anina srdcová choroba každým dňom sa zhoršovala. Deva často upádala do horúčosti, fantasovala po nociach; čez deň ležala v omámení. Tichý bdel pri nej, zamieňajúc sa s Máriou, ktorá sa celkom obetovala chorej. Ukázala novú krásu svojho vysoko ženského ducha a srdca.

Z kaštieľa rudopoľského chodily do Vanovských zprávy neveselé — raz zúfalé, druhý raz nádej budiace.

Z dlhého zamretia Stanislava Rudopoľského prebudil bôľ, ostrý, rozširujúci sa celým telom, a divno, on zaradoval sa hroznému bôľu — veď to bol prvý znak, že žije. Studená sonda starého lekára vošla do rany a zvýšila bolesť do takého hrozného stupňa, že Stano želal si zase predošlú tmu, predošlú bezcitnosť. »Umreť«, blyslo mu hlavou, »umreť, skôr umreť! Pokoj, len mier za každú cenu, hoci i za cenu onej strašnej, víťaziacej tmy...« Lekár konštatoval, že gule niet v tele, že vyšla chrbtom. Lekár až zaplesal nad tým.

Bezpovedomie prišlo, ale nie už bezpovedomie ťažkej tiesniacej tmy, lež bezpovedomie pološera, do ktorého pohodlne prenikaly trochu už otupené šípy bôľa.

Zase prešlo niekoľko ľahších hodín a či dní — o čase nemal Stano jasného poňatia. Cítil, že planie v horúčosti, a hneď potom prichádzala zimná, mrazná triaška. Ale v nej už nebolo túžby po smrti, zahynutí.

»Žijem!« to bol Stanov jediný povedomý pochop. Tu ho zavalila akási ohromná ťarcha, ako hrozný balvan, rástla do nekonečna, dusila dych, svierala prse i hlavu. A zase, keď sa hrozný balvan ťarchy divným miznutím rozriedil, ako by zo zatemnenia mysle vylúpil sa pochop: »Žijem!« Ale hneď potom balvan zmenšoval sa a stával sa takým malinkým, hrozne malinkým, tiesnivo malinkým, až úzkosť a strach vzbudzujúcim. V tejto malinkosti bola tiež ťarcha a miznutie. Miznutie a strašná úzkosť.

O nejaký čas zmizly fantomy veľkosti a malosti balvana a hlásila sa vôľa: »Chcem žiť!« a potom prišla túžba po živote: »Rád by som žiť!« Ach, taký krásny prichodil mu život! »Hoci i s bôľmi, ale žiť, žiť! Hoci i s balvanmi, ale žiť dopraj mi, Hospodine!«

Mladá sila a bezúhonne zdravo založená telesná sústava, životná energia borila sa zúfale s bôľom, tmou a so smrťou.

O niekoľko čias už cítil, že líce jeho leží na poduške. I sobral poslednú, už-už prchajúcu energiu, napnul sily a — otvoril oči. Prvý raz v noci nepovedomia.

Svetlo jasnej tvári videl — videl dve známe,

čudné, silou a citom svietiace oči. »Kto si?« podumal. »Asnáď už preletel som čez údolie smrti a blesk iného, večného svetla brieždi sa mi?« Viečka dlho nevydržaly, ťažké zamdlením klesly. Ešte raz ich otvoril...

»Adela!« tíško, tíško zašeptal.

Adela Rybáryčka sklonila sa nad raneným a dotkla sa vrelými ústami jeho spoteného čela. Viečka klesly po druhý raz, no na tvári chorého zkrsol jas mieru, črty tvári boly oživené veľkou vnútornou radosťou.

»Tichšie! Poznal ma...« riekla Marte, ktorá, na palcoch kráčajúc, práve vchádzala do spalne so sviežim ľadom.

Adela Rybáryčka skoro opanovala celý široký dom Rudopoľského. Keď dostala Stanov list, písaný pred duellom, a hneď potom zprávu o smrteľnom poranení Stanovom, neváhala ani sekundy a, soberúc so sebou Martu a dve zručné slúžky hrušovnícke, priletela do Rudopolia, kázala kočišovi vtiahnuť prosto do kaštieľa, sama soskočila a prišla do Vanovských, ako búrka z nenazdania.

»Mária«, zavolala už v sieni, »prišla som starať sa o opateru ťažko raneného! Viem, že život ranených závisí od opatery a akuratessy. No chcem mať tvoj súhlas a tvoje odobrenie a vedieť mienku Karlovu. To mi postačí. O iné mienky nestarám sa, ani ako o lanský sneh. Nestarám sa, čo povie tetka apatekárka, ani do

lopatky ranený Svatnay... Mám tvoj súhlas? Ostatne, tu jeho list.«

Adela podala Márii malú karotku, na ktorej stálo:

»Jestli ma potká nešťastie, vedzte, Adela, že umrem ako váš snúbenec, ako vám na večnosť prináležajúci váš paladín. Myslite si, čo chcete, konajte, čo chcete, ale ja cítim svätú povinnosť povedať vám: s Bohom! S Bohom, ukrutná, hrdá Adela! Ak vyjdem z pokušenia, bude mi môj pozdrav útechou. Vodínsky srdoš.«

Mária objala Adelu; ako prút svižný, elastický driek Adelin poddal sa pritisnutiu mocného ramena Márie.

»Ty si obdivuhodná žena!« riekla Mária. »Ja len zďaleka starala som sa o prvú opateru raneného, sama som to urobiť nemohla, i v našom dome je ťažko chorá, ba až umierajúca. A náš starý doktor žaloval sa, že jeho umenie ničoho nezmôže, keď nieto minuciósnej opatery. Zvlášte v noci je chorý opustený: stará babka, ktorá je pri ňom, zaspí a Ondrej sa trasie, je nezručný, viac pováľa, než postaví... Dobre robíš. A veď si ho odvrhla, keď bol zdravý a jarý: či toho nebolo dosť? A teraz leží bezpomocný, biedny... Samaritánka! Ani tieň sa ťa nedotkne, ani miznúci tieň ružového obláčka.«

A od tejto chvíle dostal starý kaštieľ novú, strojnú a neunavne činnú hospodyňu. Keď Adela v svobodnej chvíli prechádzala sa skvostným

atelierom, medzi predmetmi umením a zriedkavosťou vzácnymi, ožily farby čalúnov, zlatohlav zajagal sa a starý rytier na zvetralom gobeline zdal sa čudovať, ako príde táto princezna, živá, plná blesku a sviežosti, sem, do jeho stredovekej blízkosti. A z obraza hľadela na Adelu rujná, junonská krásavica v bohatom renaissančnom kostýme. »Áno, krásna si«, pomyslela si Adela s ľahkým nádychom žiarlivosti, »ale ani my sa nedáme...« A hodila okom do veľkého veneciánskeho zrkadla. Zo zrkadla hľadela na ňu vysoká, ako jedľa štíhla, životom a pohybom sálajúca žena.

»Ech, nedáme sa, vaša kniežacia milosť, pani Griseldis, a najmä už i preto, že v nás prúdi rudá, horúca krv!«

V izbe Stanovej razom rozhostil sa poriadok. Goetheho tvár obelela — prach s nej zmizol; staré hodiny so slncovým kyvadlom počaly veselo ťukať — štrnásť dní stály. Bibliotéka bola sriadená a svietila pozlátkou väzieb. Na písacom stolíku nebolo práška, papiere boly srovnané, ťažiatkom prichlopené. Ešte i rekvisity fajčiarske boly v príkladnom poriadku.

V spalni stala sa tiež príjemná premena. Všetko zlahodnelo, ako by sa bolo stalo pohodlnejším. Ako srieň belela sa posteľ pod baldachýnom; fotele, pohovky dostaly iné, príhodnejšie miesta; obloky lisly sa čistotou; ohromný, tlstý, huňatý koberec pokrýval podlahu, tak že

nebolo počuť ani kroka, ba ani buchu, keď Ondrejovi zo skľavených rúk niečo vypadlo.

Starú babku zamieňala v noci Martuška a z počiatku i Adela, tak že už babka nezaspávala. Každý ston chorého bol spozorovaný. Nariadenia lekárove plnily sa navlas, všetko v dome chodilo na palcoch, pod bránu Adela dala nastlať sviežej slamy, aby nebolo počuť rachot kočiara. Dvere sa tichúčko otváraly a zatváraly — museli ich hodne namastiť, lebo Ondrej sa nikdy nestaral, keď škripely, ako pluh na jar.

Starý doktor premenil mrzutú tvár na veselšiu a bozkal Adele ruku — toho neurobil vari v celom žití.

»Tak bude z nás niečo«, povedal. »Vy mu život zachránite, nie ja... Heroina!«

Adela, celá oživená, priľnula svojou svižnou postavou k doktorovi, ako dcéra k otcovi, a pohladila ho po tvári.

Komu nepáčil sa nový riad — to bol Ondrej Skala. Cítil sa ako detronisovaný kráľ. Adelu nemohol vystáť, ako hada, keď ho preháňala po dome i meste. Raz sa chcel sprotiviť — ale až tu poznal, aký pán drží nad ním ruku... Adela pozrela na neho takým pohľadom, že sa starcovi nohy podlomily.

»Marš! Aby ani dychu po tebe neostalo! Marš!«

Ondrejko skrútil sa, ako ubitý púdel, len fúzy sa mu naježily a vrásky zhustly — no po-

koril sa. Svobodnej mienky a kritiky nedal si vziať — v ambite a v sluhovskej.

»Tieto baby domučia mi pána! Čert ich sem nasial! Ani len pohnúť sa človek nesmie bez ich dovolenia! Bosorky!«

A Ondrej vzdychol si zhlboka — temer by sa bol smieril s Marasom od veľkej zlosti na »sprepadené ženské pokolenie, na basilišky a meluzíny«.

Riadenie umnej ženskej ruky pretvorilo staromódny, ohromný dom, byt ideálne nepohodlný, na znesiteľný, čiastočne blýskavý útulok. Len pod ťažkými záclonami baldachýna sídlil bôľ, číhalo nebezpečenstvo, povstávala raz nádej, raz hrozilo zúfanie. Doktor, zdržanlivý, duchom tichý muž, nepovedal ešte určitého slova. Jasné, hodvabné oči Adeline visely neraz na ústach umného staríka. Ale on alebo mlčal, alebo hovoril ako orakulum v Delfách.

Vcelku Stano prichádzal k sebe, hoci i veľmi pomaly, s recidívami. Čudno, on ani nezadivil sa, keď pri prvom precítnutí uvidel oči Adeline; ani teraz sa nedivil, že keď precítne zo sna, je ona obyčajne pri ňom so svojou istotou, priamosťou a starostlivosťou... Skutočnosť a nemocná, zimničná fantásia, do divného celku popletané, nezahatily celkom pravidelného, reelného myslenia... Raz sa mu videlo, že je Adela len fantom jeho rozpálenej hlavy; druhý raz sa mu plietlo, že to nie je Adela, ale Anna Belin-

ská, a divil sa, ako k nemu príde... A potom videl, že je to predsa Adela, skutočná Adela, a vtedy mu bolo najľahšie. To boly prvé, blahé »lucida intervalla«.

Cítil, vedel, že mu je ľahšie a voľnejšie, keď šípil jej prítomnosť, hoci i nevidel jej tvári a jej po lakeť vysúkaných bielych ramien. Videl, že jej ramená a rúčky sú vždy niečím zaneprázdnené. Raz strapká šarpie, raz žmýka ľadový obkladok, raz kvapká z medicínovej fľašky čierny mok na striebornú lyžicu, čítajúc šepotom kvapky. Ruky videl často, tvár len zriedkavo. Adela sa stránila nepotrebno ukazovať svoju tvár chorému. Možno, to by ho rozčulilo.

A zase niekdy sadla si na diván pod veľký portrét pána Gábora Rudopoľského de eadem.

Raz stalo sa, Stano precítnul z dlhého, ťažkého sna, v ktorom sa mu mnoho plietlo s Griseldou, Wernerom, duellom... Ľavá ťažká záclona bola odchýlená, medzerou zazrel tvár Adely u nôh svojho násilníckeho deda. Adela myslela, že jej klient ešte spí, a on ju pozoroval nepozorovaný.

V jej tvári nebolo sentimentálnej mäkkosti, ale bolo oživenie a cit... Cit ako by sa ihral s jej milými, pravidelnými črtami ľahunkou, sotva znateľnou ihrou. Veľké oči zadumeno svietily pod dlhými, hodvábnymi mihalnicami, nežným rumencom oviata tvár žiarila ženskou

milotou a pritom silnou vôľou. Jej pristala cele nová rolla milosrdnej sestry, ako pristal jej rujný rozmach vírivého života, ako pristal jej oheň károteľa a prísneho sudcu na Kýčeri. Skromné, temné šatočky s belasou zásterkou od hrdla až po zem pristaly jej a robily ju strojnou, práve tak, ako amazonské šaty, bohaté a čipkované, na Vodíne. »Čudná premena, čudná žena«, premýšľal Stano, hľadiac na Adelu u nôh deda Gábora. Bál sa pohnúť, bál sa dýchať, aby ju neodohnal s divána.

Ruka, ktorá vedela krotiť opratou Havrana a Lucifera, pokorne prikladala obkladky na ranu, trpelivo kládla švík ku švíku. Adela, jasná, čistá, ďaleká každej triviálnosti, neukázala ani tieň prüderie a nemiestnej hanblivosti pri ťažkých výkonoch opatrovania tak ťažko chorého mladého muža... Hrdé, karmínové jej pery, akoby stvorené dotýkať sa len ruže a fialky, neštítily sa dotknúť sa čela, na ktoré vysadol studený pot telesného, strašného utrpenia...

Stanislav Rudopoľský, prinavrátený životu, počal horúce túžiť za ňou, horúce a nepokojne, ako ešte nikdy. V polozabudnutí videl nad jej hlavou pnúť sa čistý lazúr neba nad Kýčerom, borovice rozvoniavaly a šumely žiaľnym nápevom odriekania, vtáčik králik na picháči zanôtil pieseň lúčenia a samoty.

»Tu sedíš, milá«, pomyslel si, hľadiac na jej tvár čez medzierku, »preto, že som lazárom,

že nehrozí ti pal mojej strasti, nával mojej náruživosti! Ach, tvoja krása hojí moju ranu, ale druhú rozjatruje. Čože ťa priviedlo ko mne, keď na mne nieto nič iného, len nepekný údel dochrámaného tela, špatnosť jatriacej sa rany! Nie, ty bys' nesedela tam pod obrazom, na mojom starom diváne, keby duša tvoja nebola nadchnutá vyššou, nezemnou láskou!«

Celým oslabnutým telom Stanovým prešla sladká triaška a duša upadla do citného umilenia. Nevydržal ďalej ticho hľadeť na jej tvár, pozorovať, ako svetlo od obloka osvetľuje jej profil, keď trochu hlávku naklonila na bok — nevydržal i pohol sa na svojom bolestnom lôžku. Tichý, slabý kašeľ ho schytil. Dve biele ramená roztvorily záclony. Zažmúril slabo oči, aby ju neodohnal, ale predsa videl, ako sa skláňa nad ním, ako skúmave hľadia jej veľké, samatové zrenice na jeho tvár. Potom ľahko položila dlaň na jeho čelo, či sa už zmiernila páľa. Stano pevno zažmúril oči, nevidel jej už, len akási vôňa, milota viala z nej. Usmial sa.

Prvý raz Adela zbadala oživenie na tvári nemocného, a ľahunký tieň padol jej na dušu.

Rudopoľský otvoril na široko oči.

»Adela«, zašeptal, »ja vyzdraviem, na vašej tvári to vidím!« V jeho pohľade, ešte trochu zimničnom, bolo toľko vďaky, toľko oddanosti, že sa Adela s purpurom na líci odvrátila. Vďačný pohľad chorého ju mýlil.

Adela Rybáryčka rozplamenila sa túžbou zachrániť Stana, keď sa nad ním zvírila taká ťažká katastrofa, keď sa ukázal ako ochranca rodiny Vanovských. Avšak čo len tieň slabosti, len ďaleká možnosť pomysleť, že venuje sa chorému z iných ohľadov, robilo ju ihneď tvrdou, spurnou, ba až chladnou. Sama sa naľakala svojho chladu... »Tuším, vo mne prebýva naozajstný dämon!«

»Doktor zakázal vám hovoriť!« riekla sucho, poveliteľno, prísno.

Stano nehovoril, ale keď padla záclona, keď Adela za ňou zmizla a on ostal v polotme baldachýna, jemu zdalo sa, že na veky uniká od neho jeho anjel-chrániteľ a na neho rúti sa tma bôľa, choroby i smrti.

Vošiel Ondrej Skala na palcoch a nemotorne zakýval na Adelu. Tvár mal surovú, no akoby ustrašenú. Adela pošla k nemu. Šeptal:

»Niekto cudzí prišiel a hľadá pána. Povedal som mu, že s pánom nemôže hovoriť, ale on ma nerozumel. Akýsi Nemec.«

Adela pozvala do spalne Martušku a vyšla.

Stano ťažko vzdychol za záclonami a pohnul ramenom. Citom cítil, že sa Adela vzďaľuje, a vtedy zakaždým zdalo sa mu, že ho väčšmi rana bolí, že slabne. Bôľno priviazal sa k nej. Ona a život, to boly už preňho synonyma.

Adela našla v salónku cudzieho muža s dlhou bradou a neobyčajne bledou tvárou.

Zbadala na prvý pohľad, že jeho umné, jasné oči posmešne pozrely na dámu, po domácky oblečenú. »Chápem, chápem«, hovorily umné, jasné oči, »prečo tak sedí veterný vták v tomto blatnatom hniezde!«

»Nejaký odroň nechce ma pustiť k Stanislavovi Rudopoľskému«, počal neznámy bez ceremonií ľahkým, žartovným tónom, hľadiac prekvapene na krásavicu; «azda budem šťastnejší s krásnou dámou.« Cudzinec pohyboval sa voľne.

»Vaše meno?« pýtala sa Adela prísnym, odmeraným tónom, studeným ako oceľ, ačkoľvek bola dosť znepokojená hodne svobodným, nonšalantným držaním sa čudného hosťa.

Príchodzieho trochu drglo; stal sa o niečo zdržanlivejším a tichším, akonáhle zbadal ostrý blesk Adeliných očú.

»Ach, krása moja — u nás dvoch nebolo v móde antišambrovať, visitky so zahnutým rožkom posielať, dať sa oznamovať. Možno, je to zákonom v kaštieľoch, v ktorých panujú také fascinujúce princezky! Ja som Hans Werner z Viedne. Snáď vám môj priateľ... priateľ najväčší na svete, v tichej hodinke sveril zvuk tohoto švábskeho mena.«

Adela usmiala sa takým suverénnym úsmevom, že Werner musel zbadať, ako pobil hrnce, a razom zmenil svoj ľahký, žartovný tón, dodajúc vážne:

»Asnáď mám česť so sestrou?« Ustrašená tvár maliarova jasne hovorila: »Ech, starý kocúr, ale pletieš dve na tri!«

Pozrel ostro na Adelu a sklopil oči.

»Sestra«, zavznel trochu trpko jej hlas, »sestra milosrdná, ktorá opatruje na smrť raneného Stanislava Rudopoľského.«

Werner rozšíril ramená, klobúk mu padol na zem, oči otvorily sa široko a potočil sa.

»Pre Boha, čo to hovoríte... vaše... vaše...«

Až teraz ponúkla Adela Wernera, aby si sadol, a krátkymi, úsečnými slovami mu rozpovedala, čo sa stalo s jeho žiakom.

Ako žasol, ako rozsmútil sa Werner! Strach a bôľ zachvel sa v starých, ale prekrásnych črtách Hannoveránových. Razom sletela s neho jeho predošlá rozviazanosť a nonšalanteria, stal sa schúleným, nahrbil sa a nesmelo pozeral zpod hustého, šedivého obočia na Adelu. Prezrádzal v každom pohybe starého mládenca, nenavyknutého na spoločnosť nudných, poriadnych ženských, viac na národík veselých umelkýň a ľahko podkasaných modeliek.

Nad žiaľnym položením »divokého Uhra« zhrozil sa takým silným, búrnym citom, až Adele oči zvlhly. Veď on ho miloval nad všetkých »divokých Uhrov« maďarského globusa, nad všetkých krotkých Viedeňčanov a Hannoveránov! Hniezdil sa na foteli, vyskakoval, a

zase sadal celou váhou tela, až perá vržďaly pod ním. Úpenlive prosil Adelu, aby odpustila starému grobianovi, aby mu ničoho netajila a odkryla pravý stav veci. On neodíde, pokiaľ Stano bude v nebezpečenstve, neodíde, čo by sa celá Viedeň prepadla. Keď ho upokojila, že doktor počína veriť na jeho dokonalé uzdravenie, zasmial sa, zaplakal.

Rýchlym nemeckým hovorom, ktorého neobyčajný prízvuk miatol Adelu, Werner rozpovedal a osvietil celý svoj dlhoročný pomer k »divokému Uhrovi« od počiatku až do konca. Hovoril o svojej korrešpondencii so Stanom, ako mu Stano všetko opísal, pomery, osoby, dom Vanovského, Máriu, Annu Belinskú. Len »divokú vdovu« nespomenul chytrý Nemec, akási jemná predtucha mu bránila...

Adela skoro vžila sa do položenia, bola živá, priama, ba až prívetivá. Jej bolo i ľúto starého maliara, i tiahlo ju k nemu, ako k intímnemu človeku Stanovmu. Avšak cudzinec i bez toho bol zaujímavý a živý, plápolajúci ako pochodeň... Bolo mu ľúto, temer zaplakal, keď mu Adela bránila pozreť chorého... tak blízko byť, a nemôcť ho videť! Ale skoro uveril, že pokoj je hlavnou požiadavkou pri ťažko ranených, a uspokojil sa.

»Počkám radšej«, riekol, »alebo prídem druhý raz. Už viem cestu.«

»A ste prvý raz v tomto kraji?«

Na Wernera milá otázka Adely účinkovala posmeľujúco. Nesmelosť mizla, priama, otvorená Adela už ho neodstrašovala panovitým chladom a prísnosťou. S ňou dalo sa teda i úprimne besedovať — i prišiel nevdojak do dôverného, temer rodinného tónu.

»Prvý raz prekročil som hranice tejto orientálnej, interessantnej krajiny, a priznám sa, bol som hodne ochladený a sklamaný. Od stanice viezol ma židovský fiaker; predstavil sa mi a nasilu chcel vedieť, kto som a čo som, kam idem a načo idem. Zvedavá bestia! S pustého, snehom riedko poprášeného kopca išlo to na druhý, len sa tak duša vo mne triasla! Batár bol rozheganý, zablatený, škripel a potácal sa, ako vrak. A cesta! Výmoľ zprava, výmoľ zľava. Kopcov bolo asi desať. Krmili sme v špinavej, všetkými zápachmi orientu páchnucej krčme. Pred krčmou tmolil sa krotký ľud, taký naivný, zvedavý, no nie odporný. Bože môj, čo ako sliedim, nenachádzam ani jediného beťára, ani jediného koňokmína à la Róža Šándor. Cymbala som nepočul, ‚cardas' netančili, surového mäsa nejedli... ‚A to má byť Ungarn?' pýtam sa pod chvíľou môjho Židáčka. ‚Veru opravdové Uhorsko!' riekol a pozrel na mňa s kozla nedôverčive a výsmešne. ‚To, hľa, je obec Baranová, tu zas Kralice. Od hranice sme už ďaleko.' — ‚Nuž a tu bývajú Maďari (Werner riekol Matšarn)?' spýtam sa, hľadiac na dedinku v údolí, takú

milú a krotkú, ako som videl na Morave. ‚Hoj, pane môj‘, odpovie milý fiaker, ‚ešte by sme museli tak so päť dní poháňať, až by sme nejakých Maďarov našli!‘ — Nuž tak, krásna pani, ani pusty, ani krivých hákov na studni nebolo, ako vídame na uhorských študiach a obrazoch. A môj Stanislaus nezdravý!«

Hannoverán sa rozhovoril. Čez srdečný žiaľ nad Stanom prebleskoval jeho humor, ako aprílové slniečko čez dažďové mračno.

Adela usmiala sa nad živými, grotesknými rečami zaujímavého Nemca.

»Ach, i u nás sú beťári«, riekla, »a keď koní práve ani nekradnú, ďaleko nie sú od Róžu Šándora.«

Adela divila sa nemeckej naivnosti pri takom rozvitom ume, pri takom vtipnom, plastickom opisovaní.

»Smiem prosiť, ukážte mi jeho atelier. On mi tak mnoho písaval o ňom a o svojich prácach. Strastno ľúbil naše nešťastné umenie, a má k nemu veľký talent. Len či mal i trpelivosť — veterný vtáčik! Neposeda! Vokativus! Hallódri mongolský!«

Keď vstúpili do veľkej dvorany, maliar udivený zastal pri dverách, rýchlo prebehol očima po predmetoch, jemu zväčša známych, pokročil a hľadal obraz. Werner nechcel veriť vlastným očiam.

S ohromného štaffelaja, osvetlený chladným

zimným svetlom, jasal sa v nádherných, živých farbách veľký obraz, plný života, plný umeleckej pravdy. Maľovaný v jasnom svetle, vonku, pred stredovekým hradom, pod bezoblačným, akoby horúcim nebom... V komposícii veľmi jasný, v gruppách voľný, v kolorite teplý.

Adela nespúšťala očú s umnej, zduchovnelej tvári maliarovej, s ktorej zmizol všetek sarkasmus a zjavilo sa obdivovanie a do obraza vpíjajúca sa pozornosť. Adela zaplesala v duši. Vzdor, hrdosť, spurnosť, kdeže sa podely? Akúsi bájnu, dobročinnú krotkosť cítila na duši... dobrotu, lásku, odpúšťanie! Dielo, obdivované Wernerom, hádzalo silný reflex i na autora.

Werner sadol si na nízky taburet a hľadel, dlho hľadel v hlbokom rozmýšľaní a požívaní. Potom vstal, premenil postavenie štaffelaja a odišiel na istú diaľku. Adela vyšla tichúčko.

»Podívajme sa, aký jemný takt!« pomyslel si Werner. »Vycítila, že by som bol rád sám. Ušla, ako duch. A že kopanice, že blatnatá diera! Kde som sa to našiel?«

I oddal sa s celou dušou onomu vyššiemu, špeciálnemu pôžitku, ktorý je prístupný iba znalcovi vyššej kvality. Znalcovi, v ktorom je viac než technika, školská múdrosť, načítanosť, v ktorom je jemné chápanie smyslami, srdcom i dušou.

»Rozdelenie svetla a tieňov«, hovoril sám pre seba Hans Werner, »možno čiastočne po-

chytil z môjho ‚Siegfrieda na poľovačke', i poslovia sú trochu konvencionálni junáci... Také niečo už bolo... Piloty, Matejko... Ale Griseldis! Kde to videl? Zkadiaľ čerpal? Kam sa nesie?«

Darmo rozmýšľal. Čím viac vhĺbil sa do pozorovania, požívania, kritiky, tým jasnejšie mu bolo, že Griseldis nie je napodobnenie, nenesie na sebe odtienka reminiscencie na hotové, prepracované dielo maliarskeho umenia, ale že je to samostatne vytvorená, iným, Wernerovi neznámym duchom raziaca, originálna koncepcia. Akým duchom? Na túto otázku bodrý Nemec nevedel odpovedi, ani vedieť nemohol. Bol to zjav zo sveta iného, emanácia iného plemena, inej kultúry, iného duchovného sveta, možno, ešte len rodiaceho sa. Veľké idey, ešte za obzorom ukryté, často posielajú jednotlivé lúče predsvitu do zatemnelého kraja a osvetľujú nimi najvyššie sokorce.

»Takej školy niet«, premýšľal Werner. »Romantismus, verismus, realismus, plein-air — všetko to sú plané slová. Hľa, tu sa javí to, čo dá sa iba štetcom a farbou znázorniť. Slová ničoho nezachytia, sú slabé a neverné. Škola, kolorit, kresba, všetky remeselnícke, technické výrazy znejú prázdno, neverne. Saprlot! Veď ten šuhaj plochami maľoval, ‚flächig', nie kontúrami — plochami, plochami! Ale zkadiaľ nabral toho nového appartného ducha? Kto mu bol

modellom? Nie, táto krásna Brunhilda, ktorá ma sem uviedla, nebola pri tom. Veď poznám predsa všetky uhorské výstavky z Viedne a Mníchova. Tam nevidel som takej tvári, nevidel novej črty u obočia, ktorá by ma tak bola prekvapovala. Aký podivný úsmev má na perách, aká olympická výsosť v držaní hlavy a pritom čez melancholiu, zatemňujúcu obočie, koľko energie, koľko opravdovej, vysokej ženskosti! Umelec, umelec! A on zarýva sa, ako krt, v tomto starom, pustom hniezde, strieľa sa s koňokmínmi, Hammeldieben, hrdlorezmi, beťármi turkestanskými! Zariadil atelier ani v Paríži, maľuje obrazy ako Rubens, a ničie oko neobživne, ničie srdce nepreplní sa citom a vysokým pôžitkom pri tomto dämonicky krásnom a silnom diele! Svetlo pod škopcom! Kaviar pre luzu!«

Hans Werner vdumal, vhľadel sa do vytrženia. Sám nedostal sa na najvyšší ščebeľ opravdového, výkonného majstra, ale hlboko chápal umenie, bol by maliarom, i keby sa bol bez rúk narodil, bol veľkým umelcom v duši, akosi zarazený čudnou, neprajnou suďbou. Užuž chytala ho závisť, no skoro ju zapudil, keď si pomyslel, že tvorca tohoto veľkého diela leží na úmor niekoľko krokov od sály.

Werner pozrel na svoje poprsie v kúte a usmial sa. Takáto profánna tvar v blízkosti onej, čudnej krásy nového typa. Groteskný bol vždy »divoký Uhor«. Ach, že ho nesmie po-

chváliť, pozdvihnúť; veď jeho listy svedčily o nespokojnosti s dielom!

Adela vošla, za ňou niesly raňajky Adeline čiperné slúžky z Hrušovníka. Martuška niesla víno a poháre.

»Zakúsnite si so mnou«, riekla Adela, »tu pred obrazom. Však je krásny?«

Maliar temer vyskočil od radosti.

»Umenie robí hlad! Milostivá, len sem s tým!«

»Ako u starého mládenca«, usmejúc sa, povedala Adela, »a k tomu chorého. Práve odišiel lekár. Bol spokojný. Možno, o niekoľko dní vám dovolí pozreť chorého.«

»Buď Bohu chvála!« vzdychol starý maliar.

Adela v živote nevidela takej premeny na ľudskej tvári. Werner pri slovách »Buď Bohu chvála!« celý sa rozjaril, rovno ako by bol omladol. Tvár jeho bola krásna; hodne šedivá, dlhá brada lisla sa ako striebro. Vyskočil z foteľa a behal sálou v nesmiernej radosti.

»Ó, krásna dáma, Gudrun, Elsa! Neviem, čím ste Stanislavovi Rudopoľskému, ale prisahám Pánu Bohu, vy ste anjel, vy musíte byť anjel! Dovoľte starému bláznovi (my od umenia sme všetci trochu natrhlí), dovoľte vyraziť moju vďačnosť, môj obdiv, moju lásku... ináč neviem...« a on schytil pružné, tvrdé ramienko Adelino do svojich suchých rúk a bozkal ju silno na plece, a potom zohnul sa s mladou elasticitou a tri razy tuho bozkal jej ruku.

Veľké krupaje slz padaly na ruku Adely.

»Utíšte sa, nie tak hlasno!« riekla Adela, ale nemala srdca odtiahnuť rúčku. »Pán Rudopoľský spí.«

»Budem mlčať, ako hrob, ako stará egyptská sfinga na púšti!« šeptal rozcítený Werner, a len horko-ťažko dal sa posadiť za stolík oproti Griselde.

Jedol chutne a upíjal si vína. Teda nielen umenie, i rozcítenie robí hlad.

»To je tokajské? Der Tokayer, der gibt Feuer! A pečienka je s paprikou?«

A znovu rozhovoril sa o Stanovi, o vychádzkach s ním, o jeho obraze, a nakonec tvrdil, že Rudopoľský, jestli by chcel, zarobí million štetcom a palettou.

»Nemusí ani tu v Ungarei kone kradnúť a svine pásť! Cikós!«

Adela čudovala sa nad láskou a prítulnosťou starého umelca k Rudopoľskému. Pri tej myšlienke bolo jej teplo okolo srdca a nebola by dbala bozkať starca na vráskavé, vysoké čelo.

»Viete, milostivá, sišli sme sa, ako dve bludičky nad viedeňským bahnom, a skoro sme sa spojili v jeden plamienok. I on miluje umenie, i ja... ale on má ešte mladú ruku, mladú myseľ, mladú fantásiu. Moja už nesiaha tak ďaleko. Moje krýdla už potratily najsilnejšie brká, ale on na silných perutiach vznesie sa vysoko, vysoko!«

Adele zase rozšírilo sa po útrobách teplo, a už nevydržala: vstala a, skloniac sa nad hlavu umelca, pritisla slabušký bozk na jeho šedivé vlasy.

»Ech«, riekol zase fidelne Werner, »to neplatilo mojej šedivej štici, Gudrun, Elsa...«

Ale už poberal sa. Nechcel sa rozcítiť a slabým ukázať. Na rýchlo sa odobral; odchádzajúc, zakričal:

»Do videnia o týždeň! Musím videť Stana! Cestu viem, nebojím sa už ani štulrichtra... Adie!«

Ľudia na ulici zvedavo pozerali, kto sa to vezie z kaštieľa.

»Iste nejaký doktor«, riekla babka, šuchnúc ruky do rukávov svojho baranieho kožuška s olovenými gombíkmi.

»Alebo komediant. Aký má divný klobúk«, odpovedala jej súsedka, búchajúc nohami o zamrzlú zem; oziabalo ju.

»Alebo černokňažník, čo kalendáre píše«, poznamenal staručký človiečik s hrebeňom vo vlasoch; »veď i pán Rudopoľský nie sú naozajstný pán, knihy píšu, obrazy na jarmoky maľujú, vždy po slovensky hovoria...«

Mladá sila premohla dosť skoro ťažkú ranu, ktorá, vďaka Bohu, nedotkla sa šlechetných vnútorností. Guľa prešla popri pľúcach.

Čím viac sily pribývalo Stanovi, tým redšie videl Adelu. A keď raz, roztúžený, schytil jej

vykasané biele rameno s úsmevom radosti a nádeje, tuhý rumeň oblial jej líca, zablýskaly sa jej oči a riekla chladno:

»Moja úloha je u konca. Badám to na vás. Nebezpečie prestalo — milosrdná sestra nemá tu čo hľadať. Martušku vám nechávam.«

Adela zmizla z kaštieľa. Vanovskovci ju vítali s otvoreným náručím. Mária ju odprevadila až ku korbe.

»Adela«, riekla, »tys' heroina! Duša, duša!«

Prvé dni po odchode Adely prešly clivo a temno, ako by slniečko bolo zašlo za hory. Stanovi zdalo sa, že sa polozacelená rana znovu otvára. Akými suchými slovami lúčila sa! Ošetrila ho, vytrhla z hrtana smrti — iného nemá čo hľadať pod strechou nenávideného Rudopoľského. Nádeje bledly, výhľady zatemňovaly sa.

»Až vyzdraviem, príde na mňa rad!« tešil sa v nude a žiali. »Veď už ani Karol nedá sa videť, ani Tichý neprišiel viac dní. Či ma už všetko opúšťa?«

Rudopoľské zvony zahlaholily.

»Čo to znamená?« pýtal sa Rudopoľský Martušky, ktorá mu bola príjemnou osôbkou; veď bola od nej, od nej — tvrdej a hrdej Adely.

»Temná slečna Vanovských umreli«, odvetila starena, prekrižovala sa tri razy a utrela si rožkom belasej zástery ľavé oko. »Boh sa smiloval nad neborkou!«

* * *

Včasná teplá vesna prišumela na rudopoľskú dolinu. Jej pestré kvetné šaty trblietaly sa vo veselých bielych lúčoch jarného slnka. Na Šedých horách tmolily sa belasé pary; raz zahaľovaly, raz odkrývaly kužeľovité ďaleké vrchy i šedé múry prastarého Vítova. Oziminy, tiahnuce sa s oboch strán bielej, už trochu prašnatej hradskej, tuhou zeleňou mihotaly sa, ovievané vetierkom. Nižšie, skromnejšie jariny neuspely ešte celkom zakryť zem, zračila sa čez ne temno-hnedými prúžkami. Za oziminami, oddelenými potokom, po návršiach prestierala sa púšť úhorov, kde-tu prerytá tvoriacim sa výmoľom. Na príkrych svahoch výmoľov zďaleka bolo poznať, kde prestávala vrstva prsti a počínala sa mŕtvina. Vŕby nad potokom, odeté do žltkasto-zeleného rúcha, kľukatou líniou tiahly sa k dolným mlynom; tam nad mlynmi pnuly sa vysoké stromy, ešte málo rozvité. Biele stĺpy Vanovského záhradnej kolonády blysly sa, ako striebrom obité. Stromovie parku, ešte len v pukoch, rozprestieralo riedke tiene po záhrade.

Cestou od Rudopolia k Hrušovníku jechal pohodlný hyntov. Vanovský, osviežený, ako by vymladený novým jarom a nádejou na milú prácu poľnú, veselo hľadel po úzkej doline. Mária, plnšia, kvetúcejšia, pohodlne opierala sa o mäkké operadlo. Tvár jej žiarila sladkou, lenivou spokojnosťou, no i slabým odtienkom bázne pred osudným okamihom v živote ženy. Črty jej boly

menej určité, melancholický výraz očú ustúpil slastnej zádumčivosti. Lili už mala krátky vrkoč, sviazaný belasou stužkou, a bola naň veľmi hrdá. Už chápala, prečo je Vodín od hradskej nízky, a s ich verandy vysoký. Rumy jeho obliate boly celým morom svetla. Mlynský potok, sviežo kanalisovaný, tiekol mocnými bezšumnými vlnami. Lili už vedela, prečo niet rybičiek v potoku. Bučina na ľavo ukazovala už malé slizké puky, anemonky a fialky tisly sa zo zeme na úplazoch slnkom ohriatych. Bolo krásne, jasné, teplé jaro.

»Karol, ešte neminul rok, ako sme sa tadiaľto viezli k veselej Adele. Odvtedy aké premeny, koľko udalostí! Kraj ostáva nezmenený, večný... Ale my...«

»Duša, taký je život. Žiješ roky, a nič sa nemení, tečie ako tamtie bezzvučné vlny mlynského kanála, ťahá sa rovno, ako po šnúre, iba že vlasy šedivejú a deti rastú. No príde doba, a čez týždne, mesiace uzreš sa v inom položení, pod návalom nových citov, úderov, udalostí.«

»Mne zdá sa, že už roky prešly odvtedy.«

»Tak teda, letným útulkom svojím nazval Stano Hrušovník! Rád som, že sa máme kam vyviezť čez leto. A kedy sa vyberajú na cesty?«

»Koncom júna. Rudopoľský berie so sebou i Alberta Tichého. Veď je, chudák, celý zronený. To je veľmi šlechetno od Rudopoľského... Vidíš, Lili«, obrátila sa k dcérke, »už vidno Kýčer.

Poznáš ho? Tam si sbierala trúskavce a trhala materidúšku.«

Rudopoľskí, ako veľmi svieži ešte novomanželia, vítali Vanovských, ako prvých svojich hostí v »letnej residencii«. Matka Adelina veselo vykúkala z čipiek čepca, ktorý bol módou za Šedými horami, uklonkovala sa a časom zaplakala od radosti. Adela schytila Lili do ramien a temer ju pridusila bozkami.

Stanislav Rudopoľský po nemoci oddal sa bol celkom sladkej lieni, až pokým jeho rana nezacelela celkovite, pokým nevrátily sa mu všetky sily a kus duševného mieru, tak silno pokláteného. Chodil po parku, do Vanovských. Griseldu umiestil vo veľkej izbe vo vyrezávanom, kolossálnom ráme, ktorý mu poslal Werner, keď sa vrátil s druhej návštevy Rudopolia. Nabažil sa Stana do duše, povzbudil ho ďalej maľovať. Stano ho zdržoval, ale on zase len utiahol sa do Viedne na svoje štvrté poschodie. »Len pompfunébri ma ztadiaľto dolu snesú...« pomyslel si, sadnúc zase za svoj roztrasený, kynkajúci štaffelaj.

Stanislav pri prvom výjazde z kaštieľa zamieril prosto do Hrušovníka a, vojdúc do chyže, bez ceremonií schytil starenku za hlavu, až sa jej čipkovaný čepec na bok posunul, vybozkával ju na vráskavú, chladnú tvár a, neozrúc sa na Adelu, ktorá stála ďalej pri obloku, zavolal melodickým svojím hlasom:

»Mamička, dajte mi dcéru! Však mi ju dáte?«

Adela zasmiala sa svojím najčistejším strieborným smiechom.

»Kto je nováčik?« s krikom zavolala a slzy jej vyhrkly z očú. »Ja som stará vdova, Stanuško, a ty si taký smiešny...«

Stano pretrhol prúd jej čudných slov, schytil ju, zdráhajúcu sa, do ramien a vybozkával na vrelé, malinové ústa. O krátky čas zihrali tichú svadbu. V skromnom kostolíku v Rubežnom sobášil ich dekan Krahulec. Do Hrušovníka na svadobnú hostinu zavítal Hans Werner s takou ohromnou kyticou, akej ešte celá stolica nevidela; priniesol neveste svoj obraz, krajinku z Alp, veľmi živú a intímnu, pomenujúc ju »cárdou pod Karpatmi«, nedajúc sa presvedčiť, že pod Tatrami niet »cárdy«.

»Ožil som, moja láska k životu a k práci zdvojnásobnila sa, a všetko trpké a bôľne ako by ani nebolo bývalo«, riekol Stanislav Rudopoľský Vanovskému, keď sa boli utiahli do malej Adelinej izbietky, hľadiacej oblokmi na smaragdovo zelený Kýčer. Ovce ešte neuspely znovu vytlačiť svojimi paprčkami ‚hadie prte, oviec chodníčky‘, tak že Kýčer javil sa ako hladká zelená pyramida; na boku pri končiari temnela sa borinka, nad borinkou jagalo sa hlboké jarné nebo.

Vanovský usmieval sa, sadol do Adelinho foteľka a pozeral oblokom na kužeľ Kýčera.

»Sláva Bohu!« riekol, »že sa tvoj román

skončil prosaicky — svadbou, a môj skončí sa — krštením!«

»Často premýšľam«, riekol Stanislav, nepočúvajúc priateľa, »či je to všetko možné, či je to všetko pravda a skutočnosť. Či je to nie naozaj kapitola z nejakého divého románа, alebo či je to nie len namaľované, ako Griseldis, alebo ako Wernerova »cárda«. Potom sa chytám za hlavu; áno, kotrba je medzi plecami, myslí, cíti! Sluchy bijú životom, nohy ťa nesú po skutočnej, pevnej zemi! Tedy je to všetko skutočná pravda, je to život... och, taký krásny...«

»To je iba ešte počiatok pravého života«, s úsmevom poznamenal Vanovský a preložil nohu na nohu. »A čo Adela?«

»Brat môj, ani sa nepýtaj! Primnoho šťastia a sladkosti darovalo mi nebo. Musím hodiť brilliantový prsteň, zdedený po otcoch, do mora, alebo čo len do Váhu, v obeť nejakému závistlivému dämonu. Veď je Adela so mnou jeden nerv, jeden tlkot srdca, jedna duša. To, čo v nás kontrastovalo tak silno, slialo sa v harmoniu, a ja nijako nemôžem pochopiť, že sme boli dve rozdielne bytnosti, že sme neboli vždy svoji, vždy jednotou! Kde sa podela moja rozorvanosť, nuda, splén, čudácke poryvy, môj urážajúci sarkasmus? Adela jedným palčekom ružovým, ba čo len dychom úst voňavým, sladkým ako hyméttsky med, rozoženie mi každý mráčik s duše. Dobrým, mäkkým ma robí. Až ustávam šťastím,

až zachádzam sa láskou. Brat môj, to nie je časná láska, nie krátke opojenie krásou a sviežosťou čistého, ružového tela... to je večnosť! Neviem iného slova! Neobsiahla, äonami sa nesúca večnosť!«

»No, no! Aký filosof-panteista! Ešte ti pristane ekloga, ešte máš srok! Ešte si naozaj pri hyméttskom mede, vokativus, ako hovorí Werner; ale...«

»Skoro počne sa i práca!« riekol Stano, trochu bodnutý, keď rýchlo uhádol myšlienku Karlovu. »Počneme, Karol, vec slovenskú pestovať od koreňa. Nech čert berie staré, práchnivé kláty, horu musíme sadiť, seč zakladať, roľu obrábať, orať, siať! Otcovia moji v starých časiech na ramenách svojich niesli ťarchu i radosť verejného života, krv prelievali, krajinu bránili No, ich potomkovia zmeraveli, zhlúpli, odrodili sa od pôdy i národa — a hynú. Nikto nezastaví hynutie, zapríčinené vlastným hriechom, hriechom bez pokánia, bez oľutovania! Tak ľahko ešte neoľutujú... Ale prečo by neprišli jednotlivci, takí, ako ja? Zúfanie nad spasením duše je tuším smrteľný hriech dľa učenia kresťanskej cirkvi. Nezúfajme ani nad ich konečným spasením. Vo mne väzí ešte vždy neodolateľná predtucha obratu!«

Karol Vanovský cítil, ako i jemu pribýva energie v blízkosti muža, duchom nadaného, vôľou a mlunnou silou príťažlivosti obdareného.

Badal, že s ním a pri ňom do konca premôže vlastnú letargiu a špatné mammonárstvo. Už rátal v duchu, koľko dá toho roku na vysoké, národné podniky. Ale chcel Rudopoľského trochu ochladiť.

»Ťažké časy, ťažké časy!« riekol a zasmušil sa.

»Kto robí ‚ťažké časy‘?« živo zavolal Stano a ľahol si na dívánik Adelin, až jeho filigránske nôžky sprašťaly. »Das ist der Herrn eig'ner Geist! Ani nezvieš, ako prevalí prúd historie ‚ťažké časy‘! Boj proti rozumu, prírode, ľudskému citu je vždy chorobným úkazom. Choroba prestane.«

Vanovský plesal nad Stanislavovým optimismom.

»Už ukázali raz lopatky!« riekol s úsmevom.

»Budú i utekať!« Stanislav Rudopoľský prešiel svojou malou bielou rukou vlasy a v očiach mal veselú žiaru.

Dvere malého kabineta sa rozletely, obe krýdla buchly razom o podvoje. Adela stála na prahu, rozjarená, uhriata. Stála vysoká, strojná; mocný prúd svetla z obloka od Kýčera lial sa na jej postavu v krátkej sukničke, tak že bolo vidno na prahu jej úzke nôžky.

Karol skočil s foteľa, Stano pomaly sa dvíhal s dívánika.

»Na nás zabúdate, filosofi! I na moju polievku s fliačkami! Povstanie!«

Za Adelou ukázala sa imposantná figúra Márie Vanovskej; pri nej len tak tratila sa Adelina matka.

»Takej attake márne sa protiviť, Stano!« riekol Vanovský a podal rameno Adele.

Rudopoľský viedol Máriu a starušku do jedálne, bohato okrášlenej jarnými kvetmi hrušovníckej doliny.

* * *

Na rudopoľskom cintoríne, vedľa kríža z kovaného železa, povstal nový hrob. Devuška klesla do neho v jari a túžbach mladosti. Nie všetky ratolesti stromu ovinú sa listím, zalejú sa červeno-bielou farbou kvetov, obťažejú zlatou ťarchou ovocia. Niektoré vyschnú. Kto môže vedieť, čo rozhodlo, aby jedna vetvica zelenala sa, kvitla, ovocie niesla — a druhá v jej súsedstve uschla? Suchá ratolesť!

Albert Tichý dlho chorel duševne. Rudopoľskí vzali ho na cesty, poučné, príjemné a ducha povznášajúce. Oba mužovia, takého rozdielneho charakteru a osudu, počali sa vzájomne doplňovať. Hlboká poesia Albertova pobádala Stanislava k novým umeleckým tvorbám, a Stano priťahoval Alberta do života zo samotárskeho zadumania a bôľneho zúfania. Adela, ako dobrý duch, vyrovnávala protivy a osviežovala pútnikov svojou prelesťou, krásotou ducha a veselosťou svojej fascinujúcej letory.

Či rozvinie sa v mladom básnikovi v plnej miere veliký dar? Či duša, prepálená velikým bôľom, uspeje rozšíriť krýdla k vysokému letu, k širokým pohuľankám v bezhraničnom vzdušnom mori poesie?

(R. 1884 a 1909.)



stří 315
339
341

77 - Rudolph



PG
5438
H8
1909
sv.7

Hurban Vajanský, Svetozár
Sobrané diela

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY